PROCESSTUKKEN

LAFTEH C.S.

tegen

DE STAAT

DEEL I

(IN MEERVOUD)

Laatste

Heden, de éénentwintigste maart tweeduizenddrie,
op verzoek van:

1. **MUWAFAK HATEM LAFTEH**, wonende te Bagdad, Republiek
2. **ABDALAMIR NAJI**, wonende te Babil, Republiek Irak
3. **MUNTHER ABBAS**, woende te Najaf, Republiek Irak
4. **SHAKIR FARHOOD BRISEM**, wonende te Bagdad, Republiek Irak
5. **RAFID ABDALAMIR**, wonende te Babil, Republiek Irak
6. **MUHAMED TARIK JASEEN**, wonende te Bagdad, Republiek Irak
7. **HAIDER ASWAD ALABAIJI**, wonende te Najaf, Republiek Irak
8. **FAGRI NAJI**, wonende te Babil, Republiek Irak
9. **AHMED ABDALRAZAQ ALSAWAMI**, wonende te Bagdad, Republiek Irak
10. **ALI ABBAS ALI**, wonende te Bagdad, Republiek Irak
11. **SABAH ABD SALEH**, wonende te Bagdad, Republiek Irak
12. **MUHAMED KADUM MUHAMED**, wonende te Bagdad, Republiek Irak
13. **RIAD ALI BRISEN**, wonende te Bagdad, Republiek Irak
14. **ZAKI AMIN**, wonende te Bagdad, Republiek Irak
15. **ABDALRAZAQ MUBAREK**, wonende te Dijala, Republiek Irak
16. **ALI HUSSEIN**, wonende te Najaf, Republiek Irak
17. **ABDALWAHAB MUBAREK**, wonende te Dijala, Republiek Irak Irak
18. **DE VERENIGING VAN ANTI-FASCISTISCHE OUD-VERZETSSTRIJDERS NEDERLAND: BOND VAN ANTI-FASCISTEN**, gevestigd te Hoenderloo, gemeente Apeldoorn

te dezer zake domicilie kiezende te 's-Gravenhage, Valkenboslaan 72, ten kantore van mr. A.B.B. Beelaard, die tot procureur wordt gesteld, terwijl mr. N.M.P. Steijnen te Zeist als advocaat optreedt,

heb ik,

Wilhelmus Frederik Dirk van den Oever, gerechtsdeurwaarder te 's-Gravenhage, kantoorhoudende te 's-Gravenhage aan de Bezuidenhoutseweg 115 en mitsdien ten deze woonplaats hebbende ambtshalve,

krachtens mij verstrekte mondelinge last van de E.A. Heer ~~President~~ van de Rechtbank te 's-Gravenhage

Voorzieningenrechter

IN KORT GEDING GEDAGVAARD:

1. **JAN PIETER BALKENENDE**, wonende te Capelle aan den IJssel, Paradijsselpark 217, aldaar mijn exploit doende, sprekende met en afschrift dezes latende aan: etc

2. **WOUTER JACOB BOS**, wonende te Amsterdam, Nieuwendammerdijk 481, aldaar mij exploit doende, sprekende met en afschrift dezes latende aan: etc

3. de **STAAT DER NEDERLANDEN** (Ministerie van Buitenlandse Zaken en Ministerie van Defensie), zetelend te 's-Gravenhage aan de Kazernestraat 52, ten parkette van de Procureur-Generaal bij de Hoge Raad der Nederlanden, aldaar mijn exploit doende, sprekende met en afschrift dezes latende aan: de heer W. van Wendel de Joode aldaar hellzaam.

OM:

op maandag 24 mmaart tweeduizenddrie des middags om 14.00 uur te verschijnen ter terechtzitting van de ~~President~~ van de Rechtbank te 's-Gravenhage, alsdan rechtdoende in kort geding, welke zitting aldaar zal worden gehouden in het Paleis van Justitie aan de Prins Clauslaan 60 60 te Den Haag;

Met aanzegging dat bij verschijnen ter vermelde rechtsziting een vast recht zal worden geheven van 205 euro, wwarvan door on- of minvermogenden korting is te verkrijgen,

en dat indien gedaagden niet ter zitting verschijnen, terwijl de voorgeschreven termijnen en formaliteiten in acht genomen zijn, de Voorzieningenrechter verstek tegen hen zal verlenen en de vordering zal toewijzen, tenzij de hem onrechtmatig of ongegrond toekomt,

TEN EINDE:

namens verzoekers als eisers te horen concluderen:

I. De actualiteit en het recht

Voorzieningenrechter

1. Aangezien door de Verenigde Staten en het Verenigd Koninkrijk momenteel tegen de Republiek Irak een aanvalsoorlog wordt gevoerd, die onrechtmatig is in de zin van het internationale recht, benevens onrechtmatig is jegens eisers, en waarvan de eisers-natuurlijke personen - allen ingezetenen van Iraakse grote steden -, het slachtoffer dreigen te worden, dan wel reeds het slachtoffer zijn;

2. Aangezien Nederland, door aan deze agressie-oorlog in elk geval tenminste politieke en militaire steun te verlenen, zich aan deze agressie medeplichtig maakt;

3. Aangezien de Verenigde Staten reeds tevoren hadden aangekondigd deze agressie-oorlog te zullen voeren met een overkill van militair-technologisch geweld, waarbij in de eerste dagen bombardementen zouden worden uitgevoerd op een schaal die nog nimmer in de geschiedenis zou zijn vertoond;

4. Aangezien de Verenigde Staten en het Verenigd Koninkrijk zich daarmee niet alleen schuldig maken aan het misdrijf van agressie, zijnde een misdrijf naar internationaal recht van de zwaarst denkbare categorie, maar tevens ook aan een aperte schending van het proportionaliteitsvereiste, zoals nader afgekaderd onder 41 van de uitspraak van het Internationaal Gerechtshof van 8 juli 1996 inzake de Rechtmatigheid van de Bedreiging met en het Gebruik van Kernwapens, zijnde op zichzelf tevens uitdrukkelijk een ernstig oorlogsmisdrijf;

5. Aangezien de Staat, daarin gesteund door de gedaagde natuurlijke-personen, vooraf reeds zijnde in de volle wetenschap van de volstrekt disportionele wijze waarop door de Verenigde Staten wapengeweld zou worden toegepast en niettemin aan deze oorlog onvoorwaardelijke politieke en militaire steun toezeggende, zich daarmee, behalve aan medeplichtigheid aan agressie, ook nog eens medeplichtig maakt aan steunverlening aan het oorlogsmisdrijf van disproportioneel oorlogsgeweld;

6. Aangezien de Verenigde Staten voorts Het Eerste Aanvullende Protocol bij de Verdragen van Genève niet erkennen en zij zich, zoals met name ook duidelijk gebleken is in de praktijk van recentelijk eerder gevoerde oorlogen als de Eerste Golfoorlog en de oorlog tegen de Federale Republiek Joegoslavië, als leider van de in deze oorlogen opgetreden militaire coalities aan de inhoud van dat Protocol dan ook maar zeer weinig gelegen laten liggen. Met name het zeer fijnmazige stelsel van dit Protocol, dat noopt tot vergaande behoedzaamheid om te verkomen dat burgers en burgerdoelen het slachtoffer zullen worden van militiare aanvallen, plegen de Verenigde Staten aan hun laars te lappen, waarbij door hen daarenboven ook in de praktijk van de oorlogvoering een opvatting over wat als een militair doel valt te beschouwen blijkt

te worden gehuldigd, die met de definitie die daarvan in artikel 52, tweede lid, van Protocol I wordt gegeven, weinig tot niets van doen heeft en waarbij consequent en op grote schaal burgerdoelen in de zin van het eerste lid artikel 52 Protocol I als militiaire doelen worden behandeld, een en ander vanuit de louter strategische conceptie dat alle schade die aan de civiele infrastructuur kan worden aangericht ten einde 'de vijand' afbreuk te doen en tot onvoorwaardelijke overgave te brengen, mooi is meegenomen en dus ook juridisch wel valt te billijken, zolang daarbij althans niet zodanige rechtstreeks volstrekt onoverzienbare aantallen burgerslachtoffers vallen dat de afschuw van wereldopinie te zeer zou gaan opspelen;

7. Aangezien Nederland, daarin gesteund door de gedaagden-natuurlijke personen, vooraf reeds afdoende bekend zijnde met het feit dat de Verenigde Staten in oorlogen op grote schaal inbreuk plegen te maken op de regels van het humanitair oorlogsrecht zoals deze zijn vervat in het Eerste Aanvullende Protocol bij de Verdragen van Genève, door desalniettemin aan deze oorlog politieke en diplomatiek steun te verlenen, zich daarmee tevens ook nog medeplichtig maakt aan oorlogsmisdrijven in strijd met het Eerste Aanvullende protocol;

8. Aangezien de Verenigde Staten, zo is in de praktijk van de Eerste Golfoorlog en van de oorlog tegen Joegoslavië gebleken, er klaarblijkelijk geen been in zien om in oorlogen op grote schaal gebruik te maken van wapens met verarmd uranium - wapens die Nederland niet tot zijn beschikking heeft -, waaromtrent vanwege de Verenigde Naties momenteel een onderzoek lopende is naar de vraag of een dergelijke wapengebruik niet als een middel tot massavernietiging is te beschouwen, welk onderzoek overigens door diezelfde Verenigde Staten zoveel mogelijk wordt gesaboteerd en getraineerd;

9. Aangezien de Verenigde Staten in oorlogen bovendien op grote schaal gebruik plegen te maken van types clusterbonmmen, die in strijd moeten worden geacht met het Verdrag van Ottawa inzake anti-personele mijnen, een Verdrag dat de Verenigde Staten evenmin hebben willen ondertekenen, maar waaraan Nederland zich wél heeft verbonden, zodat het gebruik van dergelijke types clusterbommen, naar de rechtsopvatting van Nederland, dat dan ook die bewuste types clusterbommen uit zijn wapenarsenalen heeft verwijderd, eveneens als een oorlogsmisdrijf moet worden beschouwd;

10. Aangezien Nederland door, in de volle wetenschap dat deze verschrikkelijke wapens in de aanvalsoorlog tegen Irak opnieuw op grote schaal door de Verenigde Staten toepasselijk worden geacht, desalniettemin deze oorlog van politieke en diplomatieke steun te voorzien - ook overigens daarin gesteund door de gedaagden-natuurlijke

personen -, zich daarmee medeplichtig maakt aan ook de daarmee gemoeid zijnde oorlogsmisdrijven;

11. Aangezien de Verenigde Staten thans beschikken over conventionele bommen met een onvoorstelbaar vernietigend vermogen en zij reeds op voorhand hebben aangekondigd deze wapens eveneens in Irak in te zetten;

12. Aangezien de Nederlandse regering er nimmer blijk van heeft gegeven zich te bekommeren over de vraag of deze verschrikkelijke nieuwe vernietigingswapens wellicht niet als massavernietigingswapens zijn aan te merken, dan wel als wapens die van een onnodige wreedheid zijn en een ontoelaatbaar lijden veroorzaken, en mitsdien als in feite verboden wapens zijn aan te merken;

13. Aangezien de Staat der Nederlanden, daarin gesteund door de gedaagden-natuurlijke personen, door zijn steunverlening aan de Amerikaans/Britse agressie, in de volle wetenschap dat deze verschrikkelijke vernietigingswapens door de Verenigde Staten daadwerkelijk worden ingezet, het risico op de koop toe neemt om zich ook op dit punt medeplichtig te maken aan Amerikaanse oorlogsmisdrijven;

II. Het eerdere geding tussen partijen

14. Aangezien op 28 februari 2003 de Voorzieningenrechter bij de Rechtbank Amsterdam in kort geding onder rolnummer KG 03/248 Pee eerder tussen partijen vonnis heeft gewezen;

15. Aangezien in het genoemde vonnis onder meer wordt overwogen:

- onder 7:

"Thans valt dan ook niet met aan zekerheid grenzende waarschijnlijkheid te zeggen dat de Staat de bepaalde, door Mubarek c.s. veronderstelde en door hen als onrechtmatig beschouwde gedragswijze zal volgen. Daarbij komt, zoals gezegd, dat ook binnen en buiten de Veiligheidsraad die discussie nog gaande is. Van dreigend onrechtmatig optreden van de Staat in de zin dat de Staat voornemens is in strijd te handelen met het krachtens internationale verdragen geldende geweldsverbod is dan ook nog geen sprake. Om deze reden is de vordering van Mubarek c.s. al niet toewijsbaar."

- en onder 9:

"Met betrekking op het door Mubarek c.s. gedane beroep op artikel 90 van de Grondwet wordt overwogen dat er, gezien het vorenstaande, geen grond is voor een bevel zoals door Mubarek c.s. gevorderd. De Staat neemt deel

aan de meningsvorming in de VN en voor een bevel zoals verwoord onder 3.a. van het petitum van de inleidende dagvaarding, is gelet op de onwikkelende meningsvorming geen plaats. Het onder 3.b, d en e gevorderde [3.c. ontbreekt, vzgr.] dient te worden afgewezen op grond van hetgeen hierboven onder 7 is overwogen. Doorvoer van troepen en materieel via Nederland is dan ook niet als onrechtmatig te beschouwen. Daarbij komt dat van een oorlogsgebied (nog) geen sprake is. De aanwezigheid van Nederlandse oorlogsmiddelen in het Golfgebied betekent niet dat al vaststaat dat deze oorlogsmiddelen zullen worden ingezet tegen Irak, zonder een nadere resolutie van de Veiligheidsraad, nu immers de meningsvorming door de Staat en door de VN hierover nog niet is afgerond. Voorts kan de aanwezigheid worden gezien als een onderdeel van van het hierboven onder 8 niet als onrechtnmatig geachte dreigen met geweld. Voor een bevel tot terugtrekking van die oorlogsmiddelen is dan ook geen plaats."

16. Aangezien de Voorzieningenrechter derhalve ten tijde van de betrokken uitspraak klaarblijkelijk van oordeel was dat van een dreiging van onrechtmatig handelen, c.q. van onrechtmatig handelen, door gedaagden toenmaals nog geen, dan wel onvoldoende sprake was;

17. Aangezien de Voorzieningenrechter, ter beoordeling van de gestelde (dreigende) onrechtmatigheid jegens eisers, zich dus echter blijkbaar met name gefocust heeft op de vraag of er nu wel dan niet een kans zou zijn dat een oorlog tegen Irak alsnog achterwege zou kunnen blijven, dan wel of er nu wel dan niet nog een kans zou bestaan dat er een nieuwe Veiligheidsraadsresolutie zou worden aangenomen, die bepaaldelijk tot geweld zou machtigen.

18. Aangezien de Voorzieningenrechter daarmee voorbij is gegaan aan wat, naar de opvatting van eisers, wezenlijk de grondslag vormde van de gestelde (dreigende) onrechtmatigheid, namelijk dat de Staat der Nederlanden, daarin thans ook gesteund door Balkenende en Bos, al sinds 1998 onafgebroken, en in strijd met het volkenrecht, zich het recht voorbehoudt om de Republiek Irak met oorlogsgeweld te lijf te gaan, dan wel aan het plegen van zodanig oorlogsgeweld jegens de Republiek Irak steun te verlenen, welke volkenrechtelijk apert onrechtmatige positie toentertijd, ten tijde van de bedoelde uitspraak, reeds acuut een uitdrukkingsvorm dreigde te vinden in daadwerkelijke politieke en/of militaire steun aan een Amerikaans/Britse agressie-oorlog tegen de Republiek Irak, een en ander ten detrimente van eisers;

19. Aangezien het immers juist deze bestendige, volkenrechtelijk onrechtmatige positie van de Nederlandse regering is, meermalen getoetst aan de opvattingen terzake van de Tweede Kamer en daarbij door parlement steeds onverlet gelaten, die, de feitelijke omstandigheid van een oorlog

die toen al onmiskenbaar onontkoombaar dreigde te worden in acht genomen alsmede de constante dreiging van Nederlandse steunverlening hieraan, bepaalde dat er toen reeds een voor eisers duidelijk rechtens relevante dreiging bestond van onrechtmatig handelen jegens hen door de gedaagden;

20. Aangezien, om een en ander nog eens in andere woorden weer te geven, de Staat dus, thans ook met instemming van de gedaagden-natuurlijke personen, bij voortduring en al over een reeks van jaren vasthield aan een onrechtmatige geweldsoptie jegens de Republiek Irak, hetgeen bevestigd werd door het afwijzen van de aan hen gerichte sommatie van eisers om hiervan uitdrukkelijk afstand te nemen en hetwelk, onder de tekenen van een onmiskenbaar dreigende oorlog, een duidelijk rechtens relevante dreiging van onrechtmatig handelen jegens eisers opleverde;

II.A. De eerdere uitspraak in kort geding als zaak van de appèlrechter

21. Aangezien, nu in de uitspraak van de Voorzieningenrechter in het hier bedoelde kort geding de vraag of er enige kans bestond dat een onrechtmatige agressie-oorlog op enigerlei wijze nog zou zijn te vermijden, in juridische zin tot uitgangspunt van de oordeelsvorming werd verheven, de vraag of de Voorzieningenrechter al dan niet terecht, op het moment van het totstandkomen van diens uitspraak, dit standpunt kon innemen ook de kernvraag zal vormen die in hoger beroep zal voorliggen, nu van het betrokken vonnis inmiddels appèl is ingesteld;

III. Termen voor een nieuw geding van eisers

22. Aangezien inmiddels duidelijk is dat een oorlog tegen de Republiek Irak onontkoombaar op korte termijn zal losbarsten, dan wel thans reeds een feit is, een en ander zonder dat een nieuwe resolutie die uitdrukkelijk tot het gebruik van geweld legitimeert, in de Veiligheidsraad is aangenomen;

23. Aangezien gedaagden aan deze agressie-oorlog militaire en/of politieke en diplomatieke steun verlenen - welke steun Amerika zo bitterhard nodig heeft in een poging om de hier gepleegde inbreuk op het geweldverbod nog enigszins van een schijn van legitimatie te voorzien -;

24. Aangezien daarmee een duidelijke en ingrijpende wijziging van omstandigheden is ingetreden, die een nieuw rechterlijk oordeel in kort geding niet alleen rechtvaardigt, maar ook noodzakelijk maakt, nu van eisers niet kan worden gevergd dat zij zich terzake afhankelijk

zouden maken van de uitkomst van het ingestelde hoger beroep. Dit al niet daar dit hoger beroep ten gronde handelt om de rechtsvraag als hierboven verwoord onder 21, de welker uitkomst wél van betekenis voor de vraag of eisers in die procedure terecht of ten onrechte in de proceskosten zijn veroordeeld, maar overigens, ook bij een op dit punt toewijzende uitspraak in appèl, eisers geen baat zal kunnen brengen ten aanzien van de onrechtmatig over hen gebrachte schendingen en dreigende schendingen van hun fundamentele rechten, waarvan zij, met onrechtmatige steun van gedaagden, thans het slachtoffer (dreigen te) zijn;

III.A. Verwijzing naar de eerdere stukken

25. Aangezien voorts hetgeen inhoudelijk bij inleidende dagvaarding terzake van het eerdere kort geding in eerste aanleg door eisers reeds werd gesteld, teneinde te voldoen aan het vereiste dat al bij de dagvaarding op te verwachten weren van de wederpartij dient te worden gereageerd, thans bij partijen reeds als genoegzaam bekend moet worden verondersteld;

26. Aangezien dus van een herhaling hiervan in de onderhavige dagvaarding in het algemeen in redelijkheid kan worden afgezien, temeer nu eisers de inhoud van de in de eerdere procedure tussen partijen door hen gebezigde dagvaarding bij conclusie van eis in het geding zullen brengen en zij voorts ook nog de hier bedoelde dagvaarding al op voorhand - wederom - aan gedaagden doen toekomen, zodat voor hen, gedaagden, ten overvloede verzekerd is dat zij - opnieuw - van al het door eisers op de van gedaagden te verwachten positie gesteld wordt tijdig kennis zullen kunnen nemen;

27. Aangezien ook de pleitnota's van eisers in het eerdere kort geding, benevens het betrokken vonnis, eveneens bij conclusie van eis in het geding zullen worden gebracht en tevens reeds op voorhand aan gedaagden zullen worden toegezonden, zodat ook deze stukken daarmee geacht kunnen worden voluit van het onderhavige kort geding deel uit te maken;

28. Aangezien echter een aantal punten nog nadere toelichting en explicatie behoeven in de onderhavige dagvaarding;

IV. Gronden voor dagvaarding van de gedaagden-natuurlijke personen

29. Aangezien de gedaagden-natuurlijke personen zich verweren tegen de jegens hen ingestelde vorderingen, door te

stellen dat het alleen voorstelbaar zou zijn dat zij, handelend als orgaan, eventueel in rechte aangesproken zouden worden, voor zover tenminste niet voorshands zou moeten worden aangenomen dat datgene wat zij in die hoedanigheid eventueel zouden verrichten, straf- en civielrechtelijk niet aan hen, maar aan de overheid zou zijn toe te rekenen, als dit een en ander inderdaad al op die overheid enigerlei straf- en/of civielrechtelijke aansprakelijkheid zou vermogen te leggen;

30. Aangezien deze stellingname perfect zou opgaan, indien het hier beweerdelijke medeverantwoordelijkheid van hen zou betreffen voor gedragingen die naar commuun nationaal recht onrechtmatig zijn, doch het in casu gaat om medeverantwoordelijkheid voor misdrijven van een buitengewone categorie, met name het misdrijf van agressie, in de Neurenbergse processen gekenschetst - het is al in de eerdere dagvaarding onder 56 aangeduid en op blz. 20 van de pleitnota in de eerdere procedure verder benadrukt - als "..the supreme international crime differing only from other war crimes in that it contains within itself the accumulated evil of the whole", dat wil dus zeggen als medeverantwoordelijkheid aan een misdrijf dat beschouwd moet worden als 'de moeder van alle oorlogsmisdrijven';

31. Aangezien nu juist bij de Neurenbergse processen uitdrukkelijk is geboekstaafd dat het voor verantwoordelijkheid, of medeverantwoordelijkheid, voor misdrijven tegen de vrede, oorlogsmisdrijven en misdrijven tegen de menselijkheid, en de aansprakelijkheid hiervoor, niet uitmaakt of deze verantwoordelijkheid of medeverantwoordelijkheid nu gestalte wordt gegeven in de hoedanigheid van orgaan of niet, hetwelk principe sinds Neurenberg algemeen aanvaard wordt als een bindend rechtsprincipe en een gevestigde rechtspraktijk, die dan ook niet alleen persistent tot uitdrukking wordt gebracht in de rechtspraktijk van tribunalen als het Joegoslavië- en Rwanda-Tribunaal, alsmede evenzeer tot grondslag is verheven in het Statuut van het Internationale Strafhof, doch welk onderscheid tussen gedragingen begaan in de hoedanigheid van orgaan en niet-orgaan ook uitdrukkelijk wordt gemist in de Nederlandse Wet Oorlogsmisdrijven;

32. Aangezien het als een volstrekte anomalie zou moeten worden beschouwd, en tevens juridisch-dogmatisch absoluut onverklaarbaar zou zijn, indien voor misdrijven tegen de vrede, oorlogsmisdrijven en misdrijven tegen de menselijkheid, als enige categorie delicten, wél een persoonlijke strafrechtelijke aansprakelijkheid zou bestaan voor een ieder die zich op enigerlei wijze (aan de medewerking) daaraan schuldig zou maken, doch dit niet niet tevens zou leiden tot een civielrechtelijke aanspreekbaarheid in rechte voor de aldus begane of dreigende onrechtmatigheden, die aan deze delictscategorie zijn verbonden;

33. Aangezien in verband hiermee, ongeacht wat door het Gerechtshof, dat over een en ander zal hebben te oordelen, uiteindelijk in hoger beroep zal worden beslist, reeds nu, en wel prima facie, dient te worden vastgesteld dat de Voorzieningenrechter bij hetgeen hij hieromtrent heeft overwogen bij vonnis tussen partijen van 28 februari 2003, klaarblijkelijk het spoor bijster is geraakt, reeds daarom nu zijn overweging op dit punt onder 6, dat niet valt in te zien dat Balkenende en Bos in staat zouden zijn 'de door Mubarek c.s. aan hen verweten gedragingen' uit te voeren 'anders dan door een bijdrage te leveren aan de opinievorming en het publieke debat', en hetgeen een regel verder wordt overwogen, namelijk dat 'de door Mubarek c.s. aan hen verweten gedragingen slechts [zijn] uit te voeren door de Staat en haar organen', contradictoire redeneringen zijn die elkaar wederzijds uitsluiten;

IV.A. Misdrijven tegen de vrede en oorlogsmisdrijven als een zaak van mensen

34. Aangezien het tot de fundamentele en onschatbare verworvenheden van Neurenberg behoort dat voortaan hetgeen in strijd met de regels en beginselen van het recht inzake oorlog en vrede en met de principes en regels van humanitair (oorlogs)recht wordt verricht juist niet primair aan staten dient te worden toegerekend, zodat degenen die hiervoor persoonlijke verantwoordelijkheid dragen niet langer de gelegenheid wordt geboden om zich achter de brede rug van de staat te verschuilen, doch daarentegen toegerekend dient te worden aan mensen van vlees en bloed, die een duidelijk gezicht hebben, aanwijsbaar zijn, in rechte hiervoor aanspreekbaar zijn en ook als zodanig rekenschap en verantwoording in rechte dienen af te leggen;

35. Aangezien - zoals reeds in de dagvaarding in het eerdere kort geding van eisers aangegeven onder 87 en nader uitgewerkt op blz. 15 van de pleitnota in die procedure - dit principe, dat tijdens in Neurenberg voor het eerst werd vertolkt in de bewoordingen: "Crimes against international law are committed by man, not by abstract entities, and only by punishing individuals who commit such crimes can the provisions of international law be enforced", sindsdien breeduit wortel heeft geschoten in het internationaal recht en vrijwel elke nationale rechtsorde;

36. Aangezien, nu een resolutie van de Veiligheidsraad die bepaaldelijk tot het gebruik van oorlogsgeweld jegens de Republiek Irak machtigt ontbreekt, het gebruik van oorlogsgeweld tegen de Republiek Irak moet worden beschouwd als een inbreuk op het van volkenrechtelijk gewoonterechtelijke aard zijnde geweldverbod, dat de onbetwist de status heeft van ius cogens, en deze inbreuk mitsdien

beschouwd moet worden als onmiskenbare agressie, en daarmee als een misdrijf tegen de vrede, zijnde zoals hierboven onder 18 reeds aangegeven, 'de moeder van alle oorlogsmisdrijven';

37. Aangezien het van groot juridisch belang is dat zij die verantwoordelijkheid dragen voor het misdrijf van agressie, zoals dit, ten detrimente van de bevolking van Irak waaronder met name ook eisers, wordt begaan - en het is immers juist vanwege de vreselijke gevolgen voor de bevolking van het door agressie getroffen land dat aan verantwoordelijkheid voor agressie het karakter wordt toegkend van het zwaarst denkbare misdrijf ! - een duidelijk gezicht wordt gegeven, hetgeen onverkort ook geldt voor hen die zich aan een dergelijk misdrijf medeplichtig maken;

38. Aangezien dit de reden vormt waarom ook de gedaagden-natuurlijke personen in het onderhavige geding als persoon worden betrokken: zij hebben zich, geheel volgens het principe zoals dit sinds Neurenberg gestalte heeft gekregen in het internationale recht zowel als in de nationale rechtsstelsels, dat misdrijven tegen de vrede en oorlogsmisdrijven worden begaan door mensen en niet door abstracte entiteiten, persoonlijk te verantwoorden voor hun medeplichtig en medeverantwoordelijk maken van de Staat der Nederlanden aan de agressie, waarvan eisers de verschrikkelijke gevolgen hebben te ondervinden;

39. Aangezien hen, kort en goed, het recht en de mogelijkheid moet worden ontzegd om zich te dien aanzien achter de rug van de Staat der Nederlanden te verschuilen;

V. Handvest van Neurenberg als onderdeel van het internationaal humanitair gewoonterecht

40. Aangezien een ieder die zou willen betogen dat het Handvest van Neurenberg obsoleet zou zijn geworden, dan wel uitsluitend betekenis zou hebben gehad voor veroordeling van oorlogsmisdadigers en schenders van het geweldverbod afkomstig van de toenmalige As-mogendheden, voor de taak staat om uit te leggen dat hoe het dan mogelijk is dat de Secretaris-Generaal van de Verenigde Naties in zijn rapport van 3 mei 1993 bij de instelling van het Joegoslavië Tribunaal (prod. 8) dit Handvest van Neurenberg uitdrukkelijk aanduidt als een van rechtsbronnen die 'beyond any doubt' deel uitmaken van het corpus van het internationaal humanitair gewoonterecht, terwijl ook het Internationaal Gerechtshof in de uitspraak van 8 juli 1996 inzake de Rechtmatigheid van het Bedreigen met en het Gebruik van Kernwapens onder 80 en 81 duidelijk maakt het Handvest van Neurenberg als een zodanige levende bron waaruit het internationaal recht gekend kan worden, te beschouwen.

Een ieder die het onjuiste idee koestert dat het Handvest van Neurenberg van tijdelijke en beperkte betekenis is geweest, maakt de fout over het hoofd te zien dat de inhoud van dit handvest sedertdien uitdrukkelijk tot het corpus van het internationaal gewoonterecht is gaan behoren en daarmee zijn oorspronkelijke reikwijdte ver is overstegen;

VI. Afbakening van de 'individually criminal responsibility' in verschillende geschreven rechtsbronnen

41. Aangezien artikel 6 van het Handvest van Neurenberg niet alleen louter het voeren van een aanvalsoorlog of van een oorlog in strijd met internationale verdragen, overeenkomsten of verzekeringen tot begaan van een misdrijf tegen de vrede benoemt, maar uitdrukkelijk ook het deelnemen aan een gemeenschappelijke voorbereiding of planning van een dergelijke agressie, terwijl het Statuut van het Joegoslavië Tribunaal, in Article 7, een ieder in de kring van 'criminal responsibility' trekt, en daarmee als 'individually responsible' bestempelt, die het betrokken misdrijf 'planned, instigated, ordered, committed or otherwise aided and abetted in the planning, preparation or execution' van een dergelijk misdrijf, en voorts het Statuut van het Internationaal Strafhof in zijn definitie van pleger van agressie ook een ieder betrekt die zich schuldig maakt aan de 'participation in a common plan' met als doel het 'carrying out a war of aggression', waarbij het Statuut van het Internationaal Strafhof zich expliciet stelt te richten tot iedere persoon die is 'in a position of exercising control or capable of directing political/military actions in his State';

42. Aangezien de hier in het Statuut van het Joegoslavië Tribunaal gebezigde termen 'aided and abetted' moeten worden vertaald als 'het zich medeplichtig maken in de ruimste zin van het woord', en voorts met nadruk gewezen moet worden op het feit dat het Statuut van het Internationaal Strafhof dus niet alleen militaire akties memoreert, maar uitdrukkelijk ook degenen noemt die in staat zijn om 'political actions' te sturen die met agressie van doen hebben;

43. Aangezien de gedaagden-natuurlijke personen, die onmiskenbaar over de politieke macht beschikken om de Staat der Nederlanden medeplichtig te maken aan de agressieoorlog tegen Irak middels het verlenen van steun aan deze oorlog, en mitsdien ook onmiskenbaar in de positie zijn om militaire en/of politieke akties van de Staat der Nederlanden in de richting van ondersteuning van de Amerikaanse agressie te dirigeren, daarmee ook voor eisers, die rechtstreeks de gevolgen van deze agressie

hebben te ondervinden, in rechte op deze verantwoordelijkheid aanspreekbaar moeten worden geacht;

VII. Schending van artikel 90 Grondwet

44. Aangezien bovendien in elk geval medeplichtigheid, in welke vorm dan ook, aan agressie te enen male in strijd moet worden geacht met het bepaalde in artikel 90 Grondwet, zodat alleen al op deze grond de vorderingen van eisers jegens de Staat der Nederlanden voor toewijzing gereed liggen;

VIII. Quasi-juridische interpretaties inzake nhet ontbreken van een gewelds-resolutie

45. Aangezien elke redenering dat voor een beoordeling van de rechtmatigheid van het gebruik van oorlogsgeweld jegens een soevereine staat, in geval dat een Veiligheidsraadsresolutie die bepaaldelijk tot zulk oorlogsgeweld machtigt ontbreekt, dan wel daarover door een of meer vaste leden van de Veiligheidsraad een veto is uitgebracht, dient te worden meegewogen onder welke omstandigheden een dergelijke resolutie achterwege is gebleven, dan wel door welk vast lid of welke vaste leden van de Veiligheidsraad een dergelijk veto is uitgebracht, alsmede de redenen waarom of de omstandigheden waaronder een dergelijk veto is uitgebracht, waarbij het dan als voorstelbaar wordt voorgesteld dat, ondanks zulk een ontbreken van een dergelijke Veiligheidsraadsresolutie die bepaaldelijk tot het gebruik van oorlogsgeweld mandateert of ondanks het feit dat over een daartoe strekkende resolutie een veto is uitgebracht, het overgaan tot oorlogsgeweld onder omstandigheden desalniettemin voor rechtmatig zou moeten worden gehouden, als pseudo-juridische lariekoek van de hand moet worden gewezen;

46. Aangezien het gebruik van een dergelijke quasi-juridische argumentatie om het negeren van het geweldgebod zogenaamd te rechtvaardigen reeds eerder, met het oog op het gebruik van geweld jegens de Federale Republiek Joegoslavië, door het Hof Amsterdam werd verworpen in het arrest Dedovic c.s./Kok, Van Aartsen en de Grave van 6 juli 2000, rolnr. 759/99 SKG, oordelend als hoogste nationale rechtsinstantie waaraan een oordeel over een rechtskwestie als de onderhavige tot nu toe was voorbehouden, zoals dit een en ander in de dagvaarding van eisers in het eerdere kort geding onder 15 t/m 33, alsmede in blz. 18/19 van corresponderende pleitnota wordt uitgewerkt, en waarin dan tevens wordt uiteengezet dat de Nederlandse regering, met voortdurende steun van het parlement, zich ook ten opzichte van het gebruik van

geweld jegens de Republiek Irak sinds 1998 al doorlopend op het, geheel aan de fantasie van de dominante politieke klasse ontsproten, apert onjuiste en onrechtmatige standpunt stelt dat ook voor een oorlog tegen de Republiek Irak een nadere Veiligheidsraadsresolutie die bepaaldelijk tot het gebruik van geweld machtigt, per saldo eigenlijk, juridisch gezien, overbodig zou zijn;

IX. Geweldverbod als algemeen verbindende norm

47. Aangezien het toepassen van oorlogsgeweld tegen de Republiek Irak, bij ontstentenis van een resolutie die bepaaldelijk tot geweld machtigt, mede in het licht van de Agressie Definitie Resolutie van de Algemene Vergadering van de Verenigde naties, die als productie in het geding wordt gebracht, niet anders valt te kwalificeren dan als agressie, en mitsdien als een misdrijf tegen de vrede, hetgeen allen die daarvoor medeverantwoordelijkheid dragen medeaansprakelijk maakt, zowel voor dit misdrijf zelf - zijnde een misdrijf van de zwaarst denkbare categorie - als voor de gevolgen daarvan;

48. Aangezien wat er ook zij van de jurisprudentie van de Haagse rechtscolleges, tot aan de Hoge Raad toe, dat aan het geweldverbod zoals dat verdragsrechtelijk in een specifieke vorm tot uitdrukking is gebracht in artikel 2 lid 4 van het Handvest van de Verenigde Naties, rechtstreekse werking zou dienen te worden ontzegd, dit in elk geval niet kan betekenen dat ook de van ius cogens zijnde gewoonterechtelijke norm van het geweldverbod rechtstreekse binding zou ontberen, nu immers Japanse oorlogsmisdadigers, na afloop van Wereldoorlog II, voor de schending van deze norm de strop om hun nek hebben voelen dichttrekken en ook thans, nu de doodstraf in het internationale strafrecht is afgeschaft, op schending van het geweldverbod in het Statuut van het Internationale Strafhof zware straffen zijn gesteld en de vraag of het begaan van oorlogsmisdrijven en misdrijven tegen de menselijkheid gepaard is gegaan met een agressie-oorlog in strafverzwarende zin uitdrukkelijk medegewogen wordt in de vonnissen van het Joegoslavië Tribunaal;

49. Aangezien daarenboven trouwens ook de opvatting dat het geweldverbod, zoals dit zijn specifieke verdragsrechtelijke uitdrukkingsvorm heeft gevonden in artikel 2 lid 4 van Handvest van de Verenigde Naties, geen rechtstreekse binding zou opleveren, onmogelijk voor juist kan worden gehouden, zoals onder 63 t/m 73 van de dagvaarding in het eerdere geding, alsmede in blz. 12 t/m 14 van de corresponderende pleitnota uiteen wordt gezet, al is het maar vanwege het feit dat de daaruit voortvloeiende conclusie dat het geweldverbod alleen staten zou verbinden die lid zijn van de Verenigde Naties, zodat niet staten die zich aan dit lidmaatschap zouden onttrekken

vrij zou staan om agressie te plegen, fundamenteel in strijd zou komen met de notie dat het geweldverbod ius cogens vormt en dus een bij uitstek universeel karakter dient te worden toegerekend;

X. Kennelijke onjuistheid en inhoudsloosheid van het decreet dat nakoming van volkenrechtelijke gewoonterechtelijke normen niet in rechte zou kunnen worden gevorderd

50. Aangezien de opvatting van de gedaagden, neergelegd bij pleidooi in het eerdere kort geding (blz. 7), dat normen van volkenrechtelijk gewoonterecht 'in ieder geval in zoverre geen rechtstreekse werking [hebben] dat individuele personen in kort geding voor de burgerlijke rechter een bevel tot naleving door de Staat van die normen zouden kunnen vorderen', zo in algemeen gesteld, door niets wordt gerechtvaardigd en derhalve geen grondslag vindt in het recht, dat immers daarentegen indertijd de gronden voor cassatie heeft uitgebreid, juist ook om toetsing in cassatie aan normen en regels van volkenrechtelijk gewoonterecht uitdrukkelijk mogelijk te maken;

51. Aangezien ook voor zover deze opvatting dat normen van volkenrechtelijk gewoonterecht in de hierboven aangegeven zin geen rechtstreekse werking zouden hebben niet in algemene zin zou moeten worden opgevat, doch hier uitsluitend beperkt zou moeten blijven tot het geweldverbod als norm van volkenrechtelijk gewoonterecht, dan evenmin valt in te zien op welke juridische grondslag een dergelijke stellingname gebaseerd zou kunnen zijn, temeer nu in elk geval vast staat dat schending van het geweldverbod een ernstig misdrijf oplevert en derhalve individuele personen hiervoor strafrechtelijk aansprakelijk zijn te stellen, zodat elke bewering dat deze norm geen rechtstreeks bindende kracht zou hebben slechts als volkomen onzinnig is af te doen;

52. Aangezien de reden waarom dan desondanks aangenomen zou moeten worden dat 'individuele personen in kort geding voor de burgerlijke rechter [g]een bevel tot naleving door de Staat van die normen zouden kunnen vorderen' dan ook juridisch-dogmatisch volstrekt onverklaarbaar blijft. Welke geheimzinnige krachten of welke gegevenheden met een onbekende impact maken hier dan wel niet dat de Staat, zonder dat daartegen door individuen die daarvan het slachtoffer (dreigen te) worden in rechte zou kunnen worden opgekomen, zich schuldig zou mogen (blijven) maken aan wat algemeen beschouwd wordt als misdadigheid van de zwaarst denkbare categorie ? En dit terwijl dan nota bene ook nog eens op diezelfde Staat overigens niet alleen de rechtsplicht ligt om zich te enen male van een dergelijke misdadigheid verre te houden, maar ook om er aan mee te werken dat tegen individuen

die zich schuldig maken aan schending van deze norm daadwerkelijk wordt opgetreden;

XI. Mogelijkhden van andere fora

53. Aangezien de Staat voorts in procedures die gevoerd worden door Joegoslavische slachtoffers van de NAVO-oorlog ook nog al eens pleegt te verwijzen naar het Internationaal Gerechtshof of andere internationale fora, die geadiëerd zouden dienen worden, in plaats van de Nederlandse rechter die gaat over onrechtmatig overheidsoptreden;

54. Aangezien, allereerst afgezien van het feit dat individuele slachtoffers geen toegang hebben tot het Internationale Gerechtshof en zij derhalve, voor het aanhangig maken van enige procedure voor dit Hof, afhankelijk zouden zijn van wat hun Staat op dit punt wenst te ondernemen, en voorts afgezien van het feit dat een groot aantal staten de rechtsmacht van het Hof niet (op tijd) of onvoldoende hebben erkend, zodat zij bij dit Hof niet ontvankelijk zouden zijn, het Internationale Gerechtshof ook nog eens een dwingende rechtsmacht ontbeert, zodat staten die zich door uitspraak van het Internationale Gerechtshof getroffen voelen voor de verleiding staan om zich daaraan niets gelegen te laten, hetgeen perfect geïllustreerd wordt door de houding en het optreden van de Verenigde Staten na de uitspraak van het Internationale Gerechtshof inzake Nicaragua (Militaire en paramilitaire activiteiten in en tegen Nicaragua (Nicaragua tegen de Verenigde Staten van Amerika) (I.C.J. Reports 1986), welke uitspraak door de Verenigde Staten niet alleen volstrekt werd genegeerd, maar ook nog eens voor dat land de aanleiding vormde om de erkenning van de rechtsmacht van het Hof op te schorten;

55. Aangezien wat hier geldt voor het Internationaal Gerechtshof, mutatis mutandis ook van toepassing is op andere eventuele internationale fora, zoals de Veiligheidsraad en het Internationale Strafhof. De Verenigde Staten zouden elke anti-oorlogsresolutie, als een dergelijk initiatief vanuit kringen binnen de Veiligheidsraad al zou worden opgebracht, onmiddelijk vetoën en tegen het Internationale Strafhof dreigen zij zelfs rechtstreeks de wapens op te nemen, als daar ooit Amerikanen terecht zouden moeten staan, zodat in casu alleen een appèl op de nationale rechter overblijft;

XII. Onrechtmatig handelen als grondslag voor rechtsaktie

56. Aangezien, wat er verder ook zij van het hierboven onder 50 t/m 55 gestelde, overigens echter ook de Hoge Raad in

het hier in het geding gebrachte arrest Danikovic c.s. / Staat, ter zake van het in dat specifieke geding door het Hof veronstellenderwijs als onrechtmatig aangenomen oorlogsgeweld, klaarblijkelijk niettemin alle ruimte laat voor een aktie gebaseerd op onrechtmatig handelen van de Staat jegens eisers tot cassatie, daar waar immers de Hoge Raad met name overweegt dat van immateriële schade van eisers tot cassatie onvoldoende zou zijn gebleken en voorts, onder 3.4, uitdrukkelijk overweegt dat het beroep van Danikovic c.s. op onrechtmatige daad de President niet noopte tot toewijzing van de de vorderingen, aangezien door eisers tot cassatie onvoldoende zou zijn gesteld om de conclusie te rechtvaardigen dat zij, als gevolg van het veronderstellenderwijs als onrechtmatig aangenomen optreden van de Staat, daadwerkelijk het slachtoffer waren geworden of daadwerkelijk dreigden te worden;

57. Aangezien in het arrest-Danikovic door de Hoge Raad op dit stuk voorts nog, onder 3.5, wordt overwogen:

> "Voor zover de middelen 3-7 betrekking hebben op de door Danikovic c.s. als grondslag van hun vordering aangevoerde inbreuk op hun subjectieve rechten, stuiten zij af op hetgeen hiervoor in 3.4 is overwogen",

waarbij wat onder 3.4 wordt overwogen hier kortheidshalve onder 56 is samengevat. Zodat hieruit, omgekeerd, kan worden afgeleid dat de Hoge Raad in het arrest-Danikovic erkent dat ook een (dreigende) inbreuk op subjectieve rechten een afdoende grondslag kan vormen voor een verbodsaktie jegens de Staat tot steun aan onrechtmatig oorlogsgeweld;

58. Aangezien aan het slot van 3.5 van het arrest-Danikovic tenslotte nog, in instemmende zin, door de Hoge Raad verwezen wordt naar hetgeen is vermeld in de conclusie van de Advocaat-Generaal onder 21 - 56. In dit verband luiden de nummers 28 en 28 van de conclusie van Advocaat-Generaal Strikwerda:

> "27. <u>Onderdeel 3.4</u> klaagt dat het Hof heeft miskend dat, ook al zou juist zijn 's Hofs oordeel dat er geen aanwijzingen zijn van een ontwikkeling die ertoe zou kunnen leiden dat individuele personen voor de burgerlijke rechter van een van de aan het conflict deelnemende staten stopzetting van de vijandelijkheden zouden kunnen vorderen, zulks niet wegneemt dat de gedragingen van de Staat jegens individuele personen een onrechtmatige daad opleveren die de grondslag kan vormen voor een bevel door de burgerlijke rechter tot beëindiging van die gedragingen.
>
> 28. Het onderdeel mist feitelijke grondslag. Het Hof heeft niet miskend dat schending van het agressiever-

bod door de Staat ten opzichte van Danikovic c.s. een onrechtmatige daad kan opleveren en deswege grondslag kan vormen voor toewijzing van vordering I. In r.o. 19 van zijn arrest heeft het Hof deze grondslag onderzocht."

Waarbij vordering I inhield een van de rechter uitgaand bevel dat de Staat zich met onmiddellijke ingang zou dienen te onthouden van (deelname aan) verder oorlogsgeweld tegen de Federale Republiek Joegoslavië, alsmede dat de Staat de NAVO-bondgenoten er terstond van in kennis diende te stellen dat Nederland zich van verder geweld jegens de Federale Republiek Joegoslavië zou onthouden;

59. Aangezien dus ook dit onderdeel van het arrest-Danikovic aangeeft dat, voor zover de Hoge Raad zich op het standpunt stelt dat een rechtstreeks beroep in rechte op het geweldverbod uitgesloten zou zijn - overigens geheel ten onrechte omdat hij zich daarmee baseert op een apart onhoudbaar standpunt -, dit niet betekent dat, naar het oordeel van de Hoge Raad, op dit geweldverbod ook niet indirect, via een beroep op onrechtmatige daad, een appèl zou kunnen worden gedaan;

60. Aangezien, zoals aangegeven onder 58, het Hof, onder 19 van diens arrest, zou hebben onderzocht in hoeverre schending van het agressieverbod jegens Danikovc c.s. een onrechtmatige daad zou kunnen opleveren en deswege grondslag zou kunnen vormen voor een bevel aan de Staat om steun aan het oorlogsgeweld tegen de Federale Republiek Joegoslavië te staken, en overweging 19 van 's Hofs arrest als volgt luidt:

"Het beroep van Danikovic c.s. op onrechtmatige daad wegens poging tot moord en inbreuk op het recht op gezondheid, begrijpt het hof aldus dat zij zich ter ondersteuning van hun vordering beroepen op onrechtmatig handelen als gevolg van een (dreigende) inbreuk op hun subjectieve recht op leven en gezondheid naar nationaal (Nederlands) recht, welke inbreuk niet wordt gerechtvaardigd door oorlogsgeweld dat naar maatstaven van internationaal recht geoorloofd is. Ook deze grondslag echter noodzaakte de President niet tot toewijzing van de vordering. Danikovc c.s. hebben immers over hun persoonlijke omstandigheden tijdens de luchtacties niets aangevoerd (zoals plaats van verblijf of legering, het krijgsmachtonderdeel waar zij deel van uitmaakten, rang en functie), zodat niet kan worden vastgesteld, althans niet zonder een nader feitenonderzoek waarvoor in dit kort geding geen plaats is, of de luchtacties ook jegens hen persoonlijk onrechtmatig waren. Anders dan Danikovc c.s. wellicht menen is het enkele feit dat deze acties tegen het leger van de FRJ waren gericht en dat zij van dat leger deel uitmaakten onvoldoende om tot die conclusie te leiden."

XII.A. Onrechtmatigheid als feitelijk oordeel

61. Aangezien een oordeel over de vraag of, als gevolg van onrechtmatig oorlogsgeweld, subjectieve rechten van hen die dit oorlogsgeweld hebben te ondergaan in het geding komen of dreigen te komen, een bij uitstek feitelijk oordeel vormt, waaromtrent de feitenrechter een grote mate van beoordelingsvrijheid heeft, zodat het gegeven dat de Hoge Raad in deze specifieke casus van oordeel was het hier terzake door het Hof ingenomen standpunt niet apert onredelijk zou zijn geweest, niet betekent dat het enige feitenrechter niet vrij zou staan om, in het licht van (steun aan) enig ander kennelijk onrechtmatig oorlogsgeweld, jegens potentiële slachtoffers hiervan tot een andere afweging en tot andere conclusies te komen, dan waartoe het Hof Den Haag in de zaak-Danikovic is geraakt;

XIII. Medeplichtigheid en medeverantwoordelijkheid in volkenrechtelijke zin

62. Aangezien de Staat der Nederlanden, door aan de Amerikaanse agressie jegens Irak steun te verlenen, zich naar unanieme volkenrechtelijke opvatting medeplichtig maakt aan deze agressie, en dientengevolge medeverantwoordelijk wordt voor die agressie en voor alle gevolgen van dien;

63. Aangezien de Raad van State datzelfde principe van volkenrechtelijke medeverantwoordelijkheid tot uitdrukking bracht in zijn adviezen inzake het toenmalige verdrag tot plaatsing van kruisraketten in Nederland, met name in diens advies van 23 december 1983, waarin door de Raad van State wordt opgemerkt:

> "Zonder twijfel zal de beslissing tot al of niet inzetten van in Nederland geplaatste kruisvluchtwapens ernstige gevolgen kunnen hebben. Bovendien zou Nederland mede aansprakelijk kunnen worden gesteld voor een gebruik dat niet in overeenstemming zou zijn met het volkenrecht, een gebruik waarvoor Nederland de weg heeft vrijgemaakt door vrijwillig afstand te doen van de bevoegdheid om een zodanig gebruik vanaf Nederlands grondgebied te beletten." (TK 1983-1884, nr. 17980 A, blz. 8, eerste kolom)

64. Aangezien - zoals de Raad van State hier terecht vaststelt - indien een vrijwillig afstand doen van een bestuursbevoegheid om onrechtmatig wapengeweld te beletten, zoals ook in de toentertijd aan orde zijnde situatie met de kruisraketten het geval was, al leidt tot volkenrechtelijke mede-aansprakelijkheid voor de even-

tuele gevolgen van een eventueel onrechtmatig optreden dat belet had kunnen worden, hoeveel te meer dit dan niet heeft te gelden voor aktieve steunverlening aan een dergelijk onrechtmatig gewapend optreden, zoals in kwestie !;

XIV. De veronderstelde wenselijkheid van rechterlijke terughoudendheid

65. Aangezien de Staat in procedures van slachtoffers als gevolg van onrechtmatig oorlogsgeweld, uitgeoefend door of met aktieve steun van de Nederlandse Staat, dan wel in procedures van personen die daarvan het slachtoffer dreigen te worden, rechterlijke bemoeienis hierbij voortdurend zo ver mogelijk tracht terug te dringen door te verkondigen dat het hier zou gaan om 'aangelegenheden van buitenlandse politiek en defensie', waaromtrent de rechter een buitengewoon terughoudende opstelling aan de dag zou dienen te leggen;

66. Aangezien aan dergelijke claims van de Staat, dat het bij procedures van slachtoffers van schendingen van fundamentele mensenrechten als gevolg van (Nederlandse steun aan) onrechtmatig wapengeweld - dan wel van personen die van dergelijke schendingen van fundamentele mensenrechten het slachtoffer dreigen te worden -, zou gaan om aangelegenheden van 'buitenlandse politiek en defensie', waar de rechter zich zo ver mogelijk vandaan zou moeten houden, in het huidige tijdsgewricht door de Nederlandse rechters maar al te makkelijk tegemoet blijkt te worden gekomen;

67. Aangezien hiervoor kennelijk als richtinggevend in aanmerking wordt genomen de standaardoverweging, zoals die vandaag de dag meermalen blijkt te worden gehanteerd in de jurisprudentie en zoals die door de Hoge Raad ook wordt verwoord in het arrest-Danikovic onder 3.3, luidende:

> "Bij de beoordeling van deze middelen heeft voorts als uitgangspunt te gelden dat de in het onderhavige geding ingestelde vorderingen betrekking hebben op vragen betreffende het beleid van de Staat op het gebied van buitenlandse politiek en defensie, welk beleid in sterke mate zal afhangen van politieke overwegingen in verband met de omstandigheden van het geval. Dit betekent dat de burgerlijke rechter, zeker indien het gaat om een kort geding, een grote mate van terughoudendheid aan de dag zal moeten leggen bij de beoordeling van vorderingen, als in het onderhavige geding ingesteld, die ertoe strekken handelingen ter uitvoering van politieke besluitvorming op het gebied van buitenlands beleid en defensie als onrechtmatig en derhalve als verboden aan te merken. Het is immers

niet aan de burgerlijke rechter om deze politieke afwegingen te maken."

XIV.A. Onjuiste interpretaties van wat als 'vragen van buitenlandse politiek en defensie' valt aan te merken

68. Aangezien er redenen zijn om hetgeen onder hoofdstuk V in de dagvaarding met betrekking de vorige procedure van eisers reeds hieromtrent werd gesteld, hier in extenso te herhalen en in te lassen:

"V. De rechter en het 'buitenlands politieke "speelveld"

41. Aangezien de Nederlandse Staat voorts in procedures met betrekking tot het recht inzake gewapende conflicten en het humanitair oorlogsrecht strijk en zet het geluid laat horen dat de rechter zich in dergelijke, wat dan wordt bestempeld als "aangelegenheden van buitenlandse politiek", uiterst terughoudend dient op te stellen, omdat voorkomen zou moeten worden dat de rechter zich teveel mengt in zaken van buitenlandse politiek;

42. Aangezien dit dan, ontdaan van alle égards, feitelijk dient ten betoge van een door de Staat ingenomen standpunt dat de rechter zich buiten een beoordeling heeft te houden omtrent rechtmatigheidsvragen van oorlogsgeweld, zodra de Nederlandse Staat vindt dan een oorlog gevoerd moet worden, dan wel gesteund dient te worden;

43. Aangezien wat er ook zij van een dergelijke als noodzakelijk geclaimde rechterlijke terughoudendheid in zaken van 'buitenlandse politiek' naar bijvoorbeeld Angelsaksische rechtstraditie, naar Nederlandse recht in elk geval niets voor een dergelijke marginale rechterlijke opstelling pleit, ongeacht jurisprudentiële aanwijzingen, tot aan de Hoge Raad toe, die wellicht anders geinterpreteerd zouden kunnen worden;

44. Aangezien een onbeperkte discretionaire ruimte voor de Staat der Nederlanden inzake aangelegenheden van 'buitenlandse politiek' overigens ook wat eisers betreft niettemin best voorop mag worden gesteld en hier dan ook verder trouwens in het geheel niet door eisers wordt bestreden, doch deze discretionair geachte vrijheid ter zake van het voeren van een 'buitenlandse politiek', gelet op de beginselen van de rechtsstatelijkheid, in elk geval precies daar zijn begrenzing vindt, waar zich een schending van fundamentele mensenrechten

ten aanzien van belanghebbende personen zou voordoen;

45. Aangezien noch in enigerlei wet, noch in enigerlei doctrine er grond voor te vinden is dat de rechter voor een dergelijke schending van fundamentele mensenrechten jegens belanghebbende personen maar een oogje zou hebben dicht te knijpen, omdat het hier het terrein van 'de buitenlandse politiek' zou betreffen, maar niettemin dit exact is wat de Staat in dergelijke gevallen van de rechter vraagt;

V.a bij een juiste perceptie blijkt 'het buitenlands politieke "speelveld" een arena van fundamentele mensenrechten

46. Aangezien daarbij voorop moet worden gesteld dat het bij het recht inzake gewapende conflicten en het humanitair oorlogsrecht niet gaat om rechtskwesties die alleen en uitsluitend spelen op een interstatelijk, min of meer abstract politiek niveau, zoals de Staat het doet voorkomen, maar daarentegen bij het daadwerkelijk voeren van een oorlog en de rechtsbescherming die het recht inzake gewapende conflicten in dat kader wordt verondersteld te bieden, voortdurend en expliciet hoge beginselen van humanitair recht aan de orde zijn, in casu met name de fundamentele mensenrechten van hen die van de oorlogshandelingen en de daarmee verbonden gevolgen het slachtoffer zullen zijn;

47. Aangezien dan ook de rechter, die mee gaat met voorstelling van zaken van de Staat dat het terrein van 'de buitenlandse politiek', althans voor zover het kwesties van recht inzake gewapende conflicten en van humanitair oorlogsrecht betreft, door de rechter alleen op het puntje van de tenen betreden zou mogen worden, zich dan ook in feite daarmee goeddeels laat verbannen, niet alleen van het terrein van de buitenlandse politiek, maar ook van een heel ander terrein, namelijk dat van de bescherming van zo iets essentiëels als de fundamentele mensenrechten en de bescherming daarvan;

48. Aangezien de gevolgen van de agressie, welke de Verenigde Staten, met steun van de Staat der Nederlanden en van gedaagden als persoon, jegens de Republiek Irak plegen, immers onvermijdelijk tevens ook rechtstreeks raken aan de mensenrechten van eisers 1 t/m 17, en daarmee hun fundamentele grondrechten schenden, dan wel dreigen te schenden, zoals hun recht op leven, hun recht op gezondheid, hun recht op ongestoord genot van het eigendom, hun recht op welvaart, hun recht op bestaanszekerheid, hun recht op gezondheidszorg, hun

recht op onderwijs, hun recht op toekomstperspectief, en daarbij voorts nog talrijke andere klassieke en economische mensenrechten op het spel komen te staan;

49. Aangezien blijkens het bepaalde in artikel 28 van de Universele Verklaring van de rechten van de mens 'een ieder recht heeft op het bestaan van een zodanige maatschappelijke (..) orde, dat de rechten en vrijheden in deze Verklaring genoemd, daarin ten volle kunnen worden verwezenlijkt', doch daarvan met betrekking tot de eisers 1 t/m 17 geen sprake zal kunnen zijn in geval van het gebruik van onrechtmatig oorlogsgeweld jegens de Republiek Irak;

V.b bepaalde rechterlijke taakopvatting

50. Aangezien tal van rechters over de gehele wereld het tot hun taak schijnen te rekenen om allereerst de vermeende belangen van de Staat te dienen, en de redenering dat de rechter moet zwijgen daar waar de buitenlandse politiek spreekt, zelfs daar waar een onmiddellijk beroep op hem wordt gedaan tot bescherming van fundamentele mensenrechten, in feite de rechter aanzet tot het kiezen voor een dergelijke vrijwillige horigheid aan de staat;"

69. Aangezien hieraan nog het volgende dient te worden toegevoegd. Het is, zoals gesteld, een onjuiste voorstelling van zaken dat de vorderingen van eisers betrekking zouden hebben op, wat in de standaard-overweging van het arrest-Danikovic wordt aangeduid als, 'vragen betreffende het beleid van de Staat op het gebied van buitenlandse politiek en defensie'. Hetgeen hier, ten onrechte, als 'vragen betreffende het beleid van de Staat op het gebied van buitenlandse politiek en defensie' wordt gepresenteerd, zijn dus, in juridische zin, in feite veeleer 'vragen betreffende het beleid van de Staat op het gebied van de integriteit van de internationale rechtsorde en de handhaving van de mensenrechten'. En met 'het beleid van de Staat op het gebied van defensie' hebben de vorderingen van eisers al helemaal niets van doen, nu hier expliciet een aanvalsoorlog, en de Nederlandse steunverlening hieraan, aan de orde is. Niet valt in te zien waarom de rechter de Staat ten aanzien van mogelijke Nederlandse deelneming aan een agressie-oorlog, ten detrimente van de mensenrechten van hen die bij hem een toevlucht zoeken tegen een dergelijk onrechtmatig en misdadig gedrag van de Staat, ook maar een millimeter beleidsvrijheid zou behoren te geven;

70. Aangezien bovendien steun aan agressie en daaruit voortvloeiende oorlogsmisdrijven, zijnde steunverlening aan in hoge mate onrechtmatig en crimineel gedrag, onmogelijk als 'een zaak van buitenlandse politiek' kan worden

gekwalificeerd, nu immers niet valt aan te nemen dat ernstig onrechtmatig en crimineel handelen, in wat zichzelf als een rechtsstaat afficheert, tot het terrein van 'de buitenlandse politiek' zou kunnen worden gerekend, laat staan dat daaromheen een grote ruimte van discretionaire beleidsvrijheid zou behoren te worden gesponnen;

71. Aangezien ook daarom een en ander onmogelijk als 'een zaak van buitenlands beleid en van defensie' kan worden verkocht, omdat steunverlening aan en dergelijk onrechtmatig en misdadig optreden tot ingrijpende strafrechtelijke en civielrechtelijke repercussies zou kunnen leiden voor Nederlandse betrokkenen;

XIV.B. Opvatting van het Internationaal Gerechtshof over wat wordt aangemerkt als 'politieke kwestie'

74. Aangezien er voorts op dient te worden gewezen dat hier duidelijke parallellen zijn met de bedenkingen, opgeworpen door de kernwapen-staten, tegen een rechterlijke bemoeienis van het Internationaal Gerechtshof met de vraag naar de rechtmatigheid van het gebruik van en de bedreiging met kernwapens, waaromtrent door deze kernwapen-staten werd gesteld dat het hier om een bij uitstek politieke kwestie zou gaan, zodat het Internationaal Gerechtshof zich op dit punt van een oordeel zou hebben te onthouden. Maar het Internationaal Gerechtshof overwoog op dit punt in zijn uitspraak van 8 juli 1996 inzake de Rechtmatigheid van Bedreiging met en het Gebruik van Kernwapens:

> "13. Voorts moet het Hof zich ervan overtuigen dat het verzochte Advies inderdaad betrekking heeft op een "juridische kwestie" (legal question) zoals bedoeld in het Statuut en in het Handvest van de Verenigde Naties.
>
> Het Hof is al eerder in de gelegenheid geweest aan te geven dat vragen
>
> > "die geformuleerd zijn in rechtstermen en problemen van internationaal recht opwerpen...naar hun aard vatbaar zijn voor een op het recht gebaseerd antwoord...[en] het voorkomen hebben van vragen met een rechtskarakter" (**Westelijke Sahara, Advies, I.C.J. Reports 1975, p.18, par. 15**).
>
> De vraag die aan het Hof is gesteld door de Algemene Vergadering is inderdaad een rechtsvraag, aangezien het Hof gevraagd wordt zich er over uit te spreken of de bedreiging met of het gebruik van kernwapens verenigbaar is met de toepasselijke beginselen en regels van internationaal recht. Om dit te doen, moet het Hof

de bestaande beginselen en regels aanwijzen, ze interpreteren en toepassen op de bedreiging met of het gebruik van kernwapens, en op deze manier een op het recht gebaseerd antwoord geven op de gestelde vraag.

Het feit dat deze kwestie ook politieke aspecten heeft, zoals uiteraard het geval is met veel kwesties die spelen op internationaal terrein, is niet voldoende om haar het karakter van "rechtsvraag" te ontnemen en "het Hof een bevoegdheid te ontnemen die het uitdrukkelijk door zijn Statuut wordt verleend" (**Verzoek om herziening van uitspraak nr. 158 van het Administratief Tribunaal van de Verenigde Naties, Advies, I.C.J. Reports 1973, p. 172, par. 14**). Wat de politieke aspecten ervan ook mogen zijn, het Hof kan niet weigeren het rechtskarakter van een vraag te erkennen waarbij het wordt uitgenodigd een in wezen rechterlijke taak te vervullen, namelijk een beoordeling van de rechtmatigheid van het mogelijke gedrag van staten met betrekking tot de verplichtingen die hun door het internationaal recht worden opgelegd (**cf. Voorwaarden voor toelating van een staat tot het lidmaatschap van de Verenigde Naties (artikel 4 van het Handvest), Advies, I.C.J. Reports 1947-1948, pp 61-62; Bevoegdheid van de Algemene Vergadering inzake de toelating van een staat tot de Verenigde Naties, Advies, I.C.J. Reports 1950, pp. 6-7; Bepaalde uitgaven van de Verenigde Naties (artikel 17, lid 2, van het Handvest), Advies, I.C.J. Reports 1962, p. 155).**"

XIV.C. Opvatting over wat als een een 'politieke kwestie' wordt aangemerkt in een Angelsaksische rechtscasus inzake vorderingen in verband met onrechtmatig wapengeweld

73. Aangezien, als in enig rechtsstelsel de grenzen van wat zou moeten worden gerekend tot het exclusieve domein van de uitvoerende macht, waar de rechter geacht moet worden geen toegang te hebben, zeer ruim plegen te worden getrokken, dit dan wel het Angelsaksisch rechtsstelsel is. Desalniettemin kwam rechter Wright van het Ontario Superior Court of Justice, in een thans aanhangige zaak tot schadevergoeding voor de gevolgen, met betrekking tot hun eigendommen, van de NAVO-bombardementen op Joegoslavië, waaraan immers ook door Canada werd deelgenomen, welke rechtszaak is aangespannen door een aantal Joegoslavische justitiabelen, waarvan sommigen inmiddels de Canadese nationaliteit hadden verworven, in een oordeel over de prealabele vragen van de behandelbaarheid voor de rechter van de ingestelde vorderingen en de ontvankelijkheid van eisers, tot onder meer de navolgende conclusie, een en ander in weerwil van het heftige verweer van de Canadese Staat dat het hier om een zaak zou gaan

die tot het prerogatief van de Kroon zou behoren (elders richten zich op de Duitse tekst hiervan):

"Begründung der Urteils durch Mr. Justice Wright

(1) In dem vorliegenden fall haben sich Kanadische Staatsangehörige mit Ansprüchen auf Schadenersatz wegen ihnen angeblich van der Exekutive der kanadischen Regierung zugefüchter Körper- und Vermögensschäden an ein kanadisches Gericht gewandt. Die Executive hat das Gericht gebeten, diese Ansprüche ohne Verfahren abzuweisen und diesen kanadischen Bürgern ihren "Tag vor Gericht" zu verweigern. Der Vertreter der Executive macht geltend, dass bei diesen Ansprüchen Fragen der "Hohen Politiek" betroffen seien, die nicht justiziabel seien, dass heisst also Fragen, die sich einer gerichtlichen Prüfung entziehen.

(2) Der Untersuchungsrichter Mr. Justice Sedgewick stimmte dem nicht zu. Er lehnte die Abweisung ab. Ich schliesse mich seiner Entscheidung an.

(3) Meiner Meinung nach ist die einzige Frage der "Hohen Politik" in diesem Fall die Frage, ob Kanada ein Rechtsstaat ist oder ob es Zeiten in unserem nationalen Leben gibt, in denen die Executive den Bürgern Schaden zufügen kann ohne Rücksicht auf das innerstaatliche Recht, das Völkerrecht oder feierliche Vereinbarungen zwischen der Krone und andere Staaten.

(4) Lord Bingham schreibt in seimen Buch "The Business of Judging" (Oxford University Press, 2000) Seite 208 (als Berater im Fall der Civil Service Unions v. Minister for the Civil Service (1988) AO 374): 'Das House (of Lords) hat klargestellt, dass nahezu jede Ausübung öffentlicher Gewalt, gleich aus welcher Quelle diese Befugnis gespeist wird, von den Gerichten nachgeprüft werden kann."

(5) Aus meiner Sicht stelt sich die Frage der Justiziabilität nicht. Bei diesem Fall handelt es sich um eine einfaches Verfahren um Schadenersatz wegen Körper-und Vermögensschäden. (...)

(...)

(10) Selbst wenn die Executive die kanadische Streitkräfte im Rahmen der Prärogative zum Einsatz bringen kann, bedeitet das nicht, dass sie dadurch über unbeschränkte Befugnisse verfügt. "Die Prärogative ist ein Zweig des Common Law, weil sie sowohl von Gerichtsentscheidungen begründet als auch vom Umfang her festgelegt worden ist. Kurz gesagt, "Die Prärogative besteht aus en Befugnissen und Privilegien, die das Common Law der Krone zugebilligt hat." Peter Hogg, Constitutional Law in Canada. Loose-Leaf Edition

(Toronto) Carswell 1995, auf 1,9 (Black v. Chrenen (2001) 54 O.R. (3d) 215 auf Seite 224, Abs. 26).

(11) Seit dem "Case of Proclamations" und der "Glorious Revolution" unterliegt die Ausübung von befugnissen durch die Executive einschliesslich ihrer Anwendung der Prärogative der Herschaft des Rechtes. Heute wäre es ein Schock für das Gewissen, wenn sich die Executive auf die prärogativen Rechte berüfen könnte, um unrechtmässige oder im Widerspruch zu unseren internationalen Verpflichtungen stehende Handlungen oder Unterlassungen zu rechtfertigen. Zur Wahrung der Ehre der Krone müssen die Gerichte dafür sorgen, dass sich die Exekutive nicht auf solche Gesetze berufen kann, um ihre unerlaubten Handlungen zu rechtfertigen.

(12) Meiner Ansicht nach kann bei der Beurteilung der Angemessenheit der Handlungen oder Unterlassungen der Executive das Prozessgericht nicht nur ihre Legalität gemäss innerstaatlichem Recht, sondern auch nach dem Völkerrecht prüfen. Ausserdem kann ihre Legitimität im Lichte unserer internationalen Verpflichtungen geprüft werden.

(...)

(15) Meiner Ansicht nach gibt es keine Begründung für ein Abweisen der Klage in diesem Stadium." (Ontario Superior Court, Steven Aleksic et al v. Canada, nr. Az.:01-DV-000583, geauthoriseerde vertaling in het Duits, als produktie van de Duitse Bondsrepubliek bij conclusie van antwoord in de zaak Milenkovic c.s. / Bondsrepubliek Duitsland, Landgericht Bonn, 19 december 2002)

XIV.D. Wisselende opvattingen van de Hoge Raad terzake van wat wordt aangemerkt als 'politieke kwesties'

74. Aangezien de nadruk die de Hoge Raad sedert enige jaren in zijn jurisprudentie pleegt te leggen op het, overigens dus ook nog eens volstrekt onjuiste, positum dat het in gevallen waarin eisers in rechte opkomen tegen beweerdelijke schendingen van het internationaal recht, van de internationale rechtsorde en tegen (dreigende) schending van hun fundamentele mensenrechten als gevolg van medeplichtigheid van de Staat der Nederlanden aan ernstige misdrijven als uitvloeisel van steun aan onrechtmatig wapengeweld, per saldo zou handelen om 'vragen van buitenlands beleid en defensie', waaromtrent door de rechter een grote mate van terughoudendheid zou zijn te betrachten, bovendien een duidelijk trendbreuk van de Hoge Raad markeert tegenover de door de Hoge Raad op dit punt eerder gekozen positie;

75. Aangezien de Hoge Raad immers in het zogenaamde Kruisraketten-arrest van 1989 nog bepaalde:

> "3.4 (...) Noch de door het Hof bedoelde bepalingen van de Grondwet, noch enige andere regel van (nationaal) Nederlands recht staat er aan in de weg dat de Nederlandse rechter onderzoekt of een door het parlement al dan niet uitdrukkelijk goedgekeurd verdrag strijdig is met andere verdragen of andere volkenrechtelijke normen. Met name kan, bij gebreke van een duidelijke wettelijke bepaling dienaangaande, niet worden aanvaard dat het enkele feit dat voor een bepaalde gedraging van de Staat de verdragsvorm is gekozen dan wel de Staat zich tot die gedraging bij verdrag heeft verplicht, de rechter zou beletten te beoordelen of de Staat door die gedraging inbreuk maakt op een volkenrechtelijke norm waaraan burgers rechtstreeks rechten kunnen ontlenen en aldus jegens hen onrechtmatig handelt." (H.R. 10 nov. 1989, NJ 1991, 248)

76. Aangezien prof. Kooijmans, hoogleraar internationaal recht en thans rechter bij het Internationaal Gerechtshof, in zijn bijdrage "De politieke Rol van de Rechter en het Internationale Recht" aan de bundel "Rechters en Politiek; Nationale en Internationale Beschouwingen", na eerst een schets te hebben gegeven van de terughoudendheid die de Hoge Raad tot diep in de zestiger jaren in zijn greep had ten aanzien van aangelegenheden die als 'politiek' zouden zijn uit te leggen, in een commentaar op dit Kruisraketten-arrest uitroept dat de toenmalige overwegingen van de Hoge Raad in dergelijke aangelegenheden

> ".. zó gedateerd aan[doen] dat men zich kan afvragen wat er in 's hemelsnaam in de afgelopen dertig jaar is gebeurd. Het is interessant een vergelijking te trekken met hetgeen de HR opmerkte ten aanzien van het standpunt van het Haagse gerechtshof dat het bijzondere karakter van de rechtsbetrekkingen met andere staten, zoals dat onder meer in art. 13a Wet AB tot uitdrukking komt, meebrengt dat de Staat op het gebied van buitenlands beleid een grotere vrijhied van handelen heeft dan op andere beleidsterreinen en dat de rechter bij de beoordeling van het buitenlands beleid dienovereenkomstig terughoudender dient te zijn."
>
> "In geharnaste bewoordingen", zo vervolgt prof. Kooijmans zijn artikel, "stelt de HR dat niet kan worden aanvaard dat het enkele feit dat de staat zich tot een bepaalde gedraging bij een verdrag heeft verplicht, de Nederlandse rechter zou beletten te beoordelen of de staat door die gedraging inbreuk maakt op een andere verdragsnorm waaraan de burgers

rechtstreeks rechten kunnen ontlenen en aldus of de staat jegens hen onrechtmatig handelt."
("De Politieke Rol van de Rechter en het Internationale Recht" (blz. 43-44); P.H. Kooijmans in "Rechters en Politiek; Nationale en Internationale Beschouwingen", Tjeenk Willink 1993)

77. Aangezien het de Hoge Raad bepaald niet siert dat hij op dit punt de laatste jaren weer een duidelijk terugtrekkende beweging heeft gemaakt, waarbij niet niet zozeer dit element van regressie op zichzelf in aanmerking komt om te worden gehekeld, maar wél het feit dat de Hoge Raad tot deze terugval overgaat, juist op het moment dat de Staat in toenemende mate begint te grijpen naar wat hijzelf valselijk aanduidt als beleidsdaden van 'buitenlandse politiek en defensie', die zich in elk geval minstens onder de verdenking bevinden van in hoge mate op gespannen voet te staan met bindende principes van internationaal recht, de internationale rechtsorde te ondermijnen en deswege geacht te moeten worden in strijd te zijn met de Grondwet, alsmede te leiden tot, of tenminste te dreigen te leiden tot, onrechtmatige schendingen van fundamentele mensenrechten;

MITSDIEN :

de President van de Rechtbank te 's-Gravenhage wordt verzocht om bij vonnis, uitvoerbaar bij voorraad,

zolang niet de Veiligheidsraad middels een nadere resolutie uitdrukkelijk en ondubbelzinnig heeft ingestemd met mogelijk militair geweld tegen de Republiek Irak,

1. Gedaagden sub 1 en 2 te gebieden om zich met onmiddellijke ingang (voortaan) te onthouden van elke handeling of uitlating, gericht op het verlenen van welke vorm van politieke en diplomatieke steun dan ook, of van welke vorm van militaire steun dan ook, door de Staat der Nederlanden aan het Amerikaans/ Britse oorlogsgeweld tegen de Republiek Irak, dan wel gedaagden sub 1 en 2 te gebieden om zich met onmiddelijke ingang (verder) te onthouden van elke politieke opstelling, waarvan op voorhand duidelijk is dat een feitelijke (blijvende) effectuering van politieke en diplomatieke, dan wel militaire steun door de Staat der Nederlanden aan het Amerikaans/Britse oorlogsgeweld tegen de Republiek Irak daarvan het praktische en daadwerkelijke gevolg zal zijn of zal kunnen zijn,

meer in het bijzonder zich (voortaan) te onthouden van elke handeling of uitlating, gericht op het (nog langer) verlenen

- van politieke en diplomatieke steun door de Staat der Nederlanden aan de Verenigde Staten en het Verenigd Koninkrijk doordat de Staat, in welke vorm dan ook, (nog langer), politiek en diplomatiek, in organen van de Verenigde Naties, de NAVO, de EU en andere internationale instellingen, dan wel in bi-laterale contacten met de Amerikanse en Britse regeringen of met functionarissen daarvan, instemming zal betuigen met Amerikaans/Brits oorlogsgeweld tegen de Republiek Irak,

- en van militaire steun door de Staat der Nederlanden,

1. doordat de Staat voor enigerlei vorm, rechtstreeks ten dienste van het Amerikaans/Britse oorlogsgeweld jegens de Republiek Irak of ter ondersteuning daarvan, manschappen of wapens beschikbaar zou stellen - ter ondersteuning van het oorlogsgeweld, met name door het participeren in patrouille- en verkenningsaktiteiten, in en om het oorlogsgebied -, een en ander direct zowel als indirect - indirect met name door elders Amerikaanse of Britse militaire taken over te nemen, langer voort te zetten of te intensiveren;

2. doordat de Staat (nog langer) het Nederlandse luchtruim en Nederlandse lucht- en zeehavens zou openstellen voor doorvoer van militaire troepen en militair materieel naar het oorlogsgebied,

dan wel door zich, elk als leider van zijn betrokken politieke formatie, (verder) te onthouden van een politiek gedogen van een opstelling, ingenomen door enige andere politieke formatie in de huidige demissionaire regering, dan wel door welke potentiële coalitiepartner voor een nieuw te vormen regering dan ook, waarvan duidelijk is dat een voortzetting van politieke en diplomatieke steun van de Staat der Nederlanden aan gezamenlijke Amerikaans/Britse agressie een feit zal zijn, benevens duidelijk is dat alsdan het risico zal (blijven) bestaan dat de Staat der Nederlanden, op enig moment, ook (alsnog) eventueel zal overgaan tot militaire steunverlening aan de Verenigde Staten en het Verenigd Koninkrijk in hun aanvalsoorlog op de Republiek Irak;

2. De Staat der Nederlanden te verbieden:

a. oorlogsgeweld jegens de Republiek Irak (nog langer) politiek en diplomatiek te steunen, in de betekenis zoals hierboven onder 1. nader aangeduid en omschreven;

b. in enigerlei fase van deze Amerikaans/Britse aanvalsoorlog tegen de Republiek Irak over te gaan tot militaire steunverlening aan het oorlogsgeweld tegen de Republiek Irak, indien en zodra daarom door de Amerikaanse of Britse regering zou worden verzocht;

3. de Staat der Nederlanden te bevelen:

a. de Amerikaanse en Britse regering terstond kenbaar te maken dat elke vorm van politieke, diplomatieke, militaire of anderszins materiële steun aan oorlogsgeweld jegens de Republiek Irak, zoals bedbeld onder 1, met onmiddellijke ingang wordt beëindigd,

meer in het bijzonder

- de Amerikaanse en Britse regering terstond kenbaar te maken dat de Verenigde Staten en Groot-Brittannië voor het vervoer van troepen en materiëel van en naar het oorlogsgebied met onmiddellijke ingang geen gebruik (meer) mogen maken van het Nederlandse luchtruim en dat alle Nederlandse lucht- en zeehavens voor doorvoer hiervan (voortaan) met onmiddellijke ingang zijn gesloten;

- dat alle Nederlandse oorlogsmiddelen, in het Golfgebied aanwezig om oorlogsgeweld tegen de Republiek Irak (eventueel) te steunen, terstond worden teruggetrokken;

b. de Amerikaanse en Britse regering, conform de verplichting van artikel 90 Grondwet dat de Nederlandse regering de internationale rechtsorde dient te bevorderen, terstond kenbaar te maken dat de aanvalsoorlog tegen de Republiek Irak, zolang een Veiligheidsraadsresolutie die uitdrukkelijk tot het gebruik van geweld jegens de Republiek Irak machtigt ontbreekt, volkenrechtelijk onrechtmatig is, en dat de Amerikaanse en Britse politiek en militair verantwoordelijken voor het onderhavige onrechtmatige oorlogsgeweld het risico lopen om voor het Internationale Strafhof te Den Haag te worden gebracht;

c. onmiddellijk naar de verantwoordelijke Amerikaanse en Britse politieke en militaire leiders, op verdenking van het samenspannen tot en het uitvoeren van een onrechtmatige aanvalsoorlog tegen de Republiek Irak - zijnde een misdrijf tegen de vrede en daarmee een ernstig delict naar internationaal recht

-, een strafrechtelijk onderzoek te entameren, waarbij met name ook de vraag aan de orde dient te komen in hoeverre de verplichtingen die de Staat der Nederlanden zijn aangegaan inzake het Verdrag van Rome met betrekking tot de instelling van het Internationaal Strafhof, alsmede de grondwettelijke verplichting om de internationale rechtsorde te bevorderen, zoals neergelegd in artikel 90 Grondwet, hier bedingen dat Nederland zou moeten overgaan tot aanhouding van die Amerikaanse en Britse politieke en militaire leiders die voor deze onrechtmatige aanvalsoorlog (alsmede voor de daarin voorts nog te gepleegde of te plegen oorlogsmisdrijven en misdrijven tegen de menselijkheid) verantwoordelijk zijn, waar en wanneer zij ook maar voet op Nederlandse bodem zullen zetten, en tot overdracht aan het Internationaal Strafhof;

met veroordeling van de Staat in de kosten van dit geding.

De kosten dezes zijn voor mij, deurwaarder,

exploot/proc. verbaal € 68,20
verschotten:
- GBA
- KvK
- overige

€ 68,20
opslag (b.t.w.) - 12,96
€ 81,16

Eiser kan op grond van de Wet op de Omzetbelasting 1968 de hem / haar in rekening gebrachte omzetbelasting niet verrekenen, derhalve verklaart ondergetekende opgemelde kosten te hebben verhoogd met een percentage gelijk aan het percentage genoemd in bovengenoemde wet.

Informatie / betalingen:
Van Mastrigt & Partners Gerechtsdeurwaarders
Postbus 95301 - 2509 CH 's-Gravenhage
Tel. 070-3315600 Postbank 674044
Fortis Bank 644889330 ABN AMRO 460966219

Heden,
op verzoek van: maart tweeduizenddrie,

1. **MUWAFAK HATEM LAFTEH**, wonende te Bagdad, Republiek
2. **ABDALAMIR NAJI**, wonende te Babil, Republiek Irak
3. **MUNTHER ABBAS**, woende te Najaf, Republiek Irak
4. **SHAKIR FARHOOD BRISEM**, wonende te Bagdad, Republiek Irak
5. **RAFID ABDALAMIR**, wonende te Babil, Republiek Irak
6. **MUHAMED TARIK JASEEN**, wonende te Bagdad, Republiek Irak
7. **HAIDER ASWAD ALABAIJI**, wonende te Najaf, Republiek Irak
8. **FAGRI NAJI**, wonende te Babil, Republiek Irak
9. **AHMED ABDALRAZAQ ALSAWAMI**, wonende te Bagdad, Republiek Irak
10. **ALI ABBAS ALI**, wonende te Bagdad, Republiek Irak
11. **SABAH ABD SALEH**, wonende te Bagdad, Republiek Irak
12. **MUHAMED KADUM MUHAMED**, wonende te Bagdad, Republiek Irak
13. **RIAD ALI BRISEM**, wonende te Bagdad, Republiek Irak
14. **ZAKI AMIN**, wonende te Bagdad, Republiek Irak
15. **ABDALRAZAQ MUBAREK**, wonende te Dijala, Republiek Irak
16. **ALI HUSSEIN**, wonende te Najaf, Republiek Irak
17. **ABDALWAHAB MUBAREK**, wonende te Dijala, Republiek Irak Irak
18. **DE VERENIGING VAN ANTI-FASCISTISCHE OUD-VERZETSSTRIJDERS NEDERLAND; BOND VAN ANTI-FASCISTEN**, gevestigd te Hoenderloo, gemeente Apeldoorn

te dezer zake domicilie kiezende te Amsterdam, Prinsengracht 708, ten kantore van mr. M. Veldman, die tot procureur wordt gesteld, terwijl mr. N.M.P. Steijnen te Zeist als advocaat optreedt,

heb ik,

krachtens mij verstrekte mondelinge last van de E.A. Heer President van de Rechtbank te Amsterdam

IN KORT GEDING GEDAGVAARD:

1. JAN PIETER BALKENENDE, wonende te Capelle aan den IJssel, Paradijsselpark 217, aldaar mijn exploit doende, sprekende met en afschrift dezes latende aan:

2. WOUTER JACOB BOS, wonende te Amsterdam, Nieuwendammerdijk 481, aldaar mij exploit doende, sprekende met en afschrift dezes latende aan:

3. de STAAT DER NEDERLANDEN (Ministerie van Buitenlandse Zaken en Ministerie van Defensie), zetelend te 's-Gravenhage aan de Kazernestraat 52, ten parkette van de Procureur-Generaal bij de Hoge Raad der Nederlanden, aldaar mijn exploit doende, sprekende met en afschrift dezes latende aan:

OM:

op maart tweeduizenddrie
te verschijnen ter terechtzitting van de President van de Rechtbank te Amsterdam, alsdan rechtdoende in kort geding, welke zitting aldaar zal worden gehouden in het Paleis van Justitie aan de Parnassusweg 220 te Amsterdam;

Met aanzegging dat bij verschijnen ter vermelde rechtsziting een vast recht zal worden geheven van 205 euro,

TEN EINDE:

namens verzoekers als eisers te horen concluderen:

I. De actualiteit en het recht

1. Aangezien door de Verenigde Staten en het Verenigd Koninkrijk momenteel tegen de Republiek Irak een aanvalsoorlog wordt gevoerd, die onrechtmatig is in de zin van het internationale recht, benevens onrechtmatig is jegens eisers, en waarvan de eisers-natuurlijke personen - allen ingezetenen van Iraakse grote steden -, het

sen durch die Executive einschliesslich ihrer Anwendung der Prärogative der Herschaft des Rechtes. Heute wäre es ein Schock für das Gewissen, wenn sich die Executive auf die prärogativen Rechte berüfen könnte, um unrechtmässige oder im Widerspruch zu unseren internationalen Verpflichtungen stehende Handlungen oder Unterlassungen zu rechtfertigen. Zur Wahrung der Ehre der Krone müssen die Gerichte dafür sorgen, dass sich die Exekutive nicht auf solche Gesetze berufen kann, um ihre unerlaubten Handlungen zu rechtfertigen.

(12) Meiner Ansicht nach kann bei der Beurteilung der Angemessenheit der Handlungen oder Unterlassungen der Executive das Prozessgericht nicht nur ihre Legalität gemäss innerstaatlichem Recht, sondern auch nach dem Völkerrecht prüfen. Ausserdem kann ihre Legitimität im Lichte unserer internationalen Verpflichtungen geprüft werden.

(...)

(15) Meiner Ansicht nach gibt es keine Begründung für ein Abweisen der Klage in diesem Stadium." (Ontario Superior Court, Steven Aleksic et al v. Canada, nr. Az.:01-DV-000583, geauthoriseerde vertaling in het Duits, als produktie van de Duitse Bondsrepubliek bij conclusie van antwoord in de zaak Milenkovic c.s. / Bondsrepubliek Duitsland, Landgericht Bonn, 19 december 2002)

XIV.D. Wisselende opvattingen van de Hoge Raad terzake van wat wordt aangemerkt als 'politieke kwesties'

74. Aangezien de nadruk die de Hoge Raad sedert enige jaren in zijn jurisprudentie pleegt te leggen op het, overigens dus ook nog eens volstrekt onjuiste, positum dat het in gevallen waarin eisers in rechte opkomen tegen beweerdelijke schendingen van het internationaal recht, van de internationale rechtsorde en tegen (dreigende) schending van hun fundamentele mensenrechten als gevolg van medeplichtigheid van de Staat der Nederlanden aan ernstige misdrijven als uitvloeisel van steun aan onrechtmatig wapengeweld, per saldo zou handelen om 'vragen van buitenlands beleid en defensie', waaromtrent door de rechter een grote mate van terughoudendheid zou zijn te betrachten, bovendien een duidelijk trendbreuk van de Hoge Raad markeert tegenover de door de Hoge Raad op dit punt eerder gekozen positie;

75. Aangezien de Hoge Raad immers in het zogenaamde Kruisraketten-arrest van 1989 nog bepaalde:

"3.4 (...) Noch de door het Hof bedoelde bepalingen van de Grondwet, noch enige andere regel van (natio-

naal) Nederlands recht staat er aan in de weg dat de Nederlandse rechter onderzoekt of een door het parlement al dan niet uitdrukkelijk goedgekeurd verdrag strijdig is met andere verdragen of andere volkenrechtelijke normen. Met name kan, bij gebreke van een duidelijke wettelijke bepaling dienaangaande, niet worden aanvaard dat het enkele feit dat voor een bepaalde gedraging van de Staat de verdragsvorm is gekozen dan wel de Staat zich tot die gedraging bij verdrag heeft verplicht, de rechter zou beletten te beoordelen of de Staat door die gedraging inbreuk maakt op een volkenrechtelijke norm waaraan burgers rechtstreeks rechten kunnen ontlenen en aldus jegens hen onrechtmatig handelt." (H.R. 10 nov. 1989, NJ 1991, 248)

76. Aangezien prof. Kooijmans, hoogleraar internationaal recht en thans rechter bij het Internationaal Gerechtshof, in zijn bijdrage "De politieke Rol van de Rechter en het Internationale Recht" aan de bundel "Rechters en Politiek; Nationale en Internationale Beschouwingen", na eerst een schets te hebben gegeven van de terughoudendheid die de Hoge Raad tot diep in de zestiger jaren in zijn greep had ten aanzien van aangelegenheden die als 'politiek' zouden zijn uit te leggen, in een commentaar op dit Kruisraketten-arrest uitroept dat de toenmalige overwegingen van de Hoge Raad in dergelijke aangelegenheden

".. zó gedateerd aan[doen] dat men zich kan afvragen wat er in 's hemelsnaam in de afgelopen dertig jaar is gebeurd. Het is interessant een vergelijking te trekken met hetgeen de HR opmerkte ten aanzien van het standpunt van het Haagse gerechtshof dat het bijzondere karakter van de rechtsbetrekkingen met andere staten, zoals dat onder meer in art. 13a Wet AB tot uitdrukking komt, meebrengt dat de Staat op het gebied van buitenlands beleid een grotere vrijheid van handelen heeft dan op andere beleidsterreinen en dat de rechter bij de beoordeling van het buitenlands beleid dienovereenkomstig terughoudender dient te zijn."

"In geharnaste bewoordingen", zo vervolgt prof. Kooijmans zijn artikel, "stelt de HR dat niet kan worden aanvaard dat het enkele feit dat de staat zich tot een bepaalde gedraging bij een verdrag heeft verplicht, de Nederlandse rechter zou beletten te beoordelen of de staat door die gedraging inbreuk maakt op een andere verdragsnorm waaraan de burgers rechtstreeks rechten kunnen ontlenen en aldus of de staat jegens hen onrechtmatig handelt."
("De Politieke Rol van de Rechter en het Internationale Recht" (blz. 43-44); P.H. Kooijmans in "Rechters en Politiek; Nationale en Internationale Beschouwingen", Tjeenk Willink 1993)

77. Aangezien het de Hoge Raad bepaald niet siert dat hij op dit punt de laatste jaren weer een duidelijk terugtrekkende beweging heeft gemaakt, waarbij niet niet zozeer dit element van regressie op zichzelf in aanmerking komt om te worden gehekeld, maar wél het feit dat de Hoge Raad tot deze terugval overgaat, juist op het moment dat de Staat in toenemende mate begint te grijpen naar wat hijzelf valselijk aanduidt als beleidsdaden van 'buitenlandse politiek en defensie', die zich in elk geval minstens onder de verdenking bevinden van in hoge mate op gespannen voet te staan met bindende principes van internationaal recht, de internationale rechtsorde te ondermijnen en deswege geacht te moeten worden in strijd te zijn met de Grondwet, alsmede te leiden tot, of tenminste te dreigen te leiden tot, onrechtmatige schendingen van fundamentele mensenrechten;

MITSDIEN :

de President van de Rechtbank te Amsterdam wordt verzocht om bij vonnis, uitvoerbaar bij voorraad,

zolang niet de Veiligheidsraad middels een nadere resolutie uitdrukkelijk en ondubbelzinnig heeft ingestemd met mogelijk militair geweld tegen de Republiek Irak,

1. Gedaagden sub 1 en 2 te gebieden om zich met onmiddellijke ingang (voortaan) te onthouden van elke handeling of uitlating, gericht op het verlenen van welke vorm van politieke en diplomatieke steun dan ook, of van welke vorm van militaire steun dan ook, door de Staat der Nederlanden aan het Amerikaans/ Britse oorlogsgeweld tegen de Republiek Irak, dan wel gedaagden sub 1 en 2 te gebieden om zich met onmiddelijke ingang (verder) te onthouden van elke politieke opstelling, waarvan op voorhand duidelijk is dat een feitelijke (blijvende) effectuering van politieke en diplomatieke, dan wel militaire steun door de Staat der Nederlanden aan het Amerikaans/Britse oorlogsgeweld tegen de Republiek Irak daarvan het praktische en daadwerkelijke gevolg zal zijn of zal kunnen zijn,

   meer in het bijzonder zich (voortaan) te onthouden van elke handeling of uitlating, gericht op het (nog langer) verlenen

   - van politieke en diplomatieke steun door de Staat der Nederlanden aan de Verenigde Staten en het Verenigd Koninkrijk doordat de Staat, in

welke vorm dan ook, (nog langer), politiek en diplomatiek, in organen van de Verenigde Naties, de NAVO, de EU en andere internationale instellingen, dan wel in bi-laterale contacten met de Amerikanse en Britse regeringen of met functionarissen daarvan, instemming zal betuigen met Amerikaans/Brits oorlogsgeweld tegen de Republiek Irak,

- en van militaire steun door de Staat der Nederlanden,

1. doordat de Staat voor enigerlei vorm, rechtstreeks ten dienste van het Amerikaans/Britse oorlogsgeweld jegens de Republiek Irak of ter ondersteuning daarvan, manschappen of wapens beschikbaar zou stellen - ter ondersteuning van het oorlogsgeweld, met name door het participeren in patrouille- en verkenningsaktiteiten, in en om het oorlogsgebied -, een en ander direct zowel als indirect - indirect met name door elders Amerikaanse of Britse militaire taken over te nemen, langer voort te zetten of te intensiveren;

2. doordat de Staat (nog langer) het Nederlandse luchtruim en Nederlandse lucht- en zeehavens zou openstellen voor doorvoer van militaire troepen en militair materieel naar het oorlogsgebied,

dan wel door zich, elk als leider van zijn betrokken politieke formatie, (verder) te onthouden van een politiek gedogen van een opstelling, ingenomen door enige andere politieke formatie in de huidige demissionaire regering, dan wel door welke potentiële coalitiepartner voor een nieuw te vormen regering dan ook, waarvan duidelijk is dat een voortzetting van politieke en diplomatieke steun van de Staat der Nederlanden aan gezamenlijke Amerikaans/Britse agressie een feit zal zijn, benevens duidelijk is dat alsdan het risico zal (blijven) bestaan dat de Staat der Nederlanden, op enig moment, ook (alsnog) eventueel zal overgaan tot militaire steunverlening aan de Verenigde Staten en het Verenigd Koninkrijk in hun aanvalsoorlog op de Republiek Irak;

2. De Staat der Nederlanden te verbieden:

a. oorlogsgeweld jegens de Republiek Irak (nog langer) politiek en diplomatiek te steunen, in de betekenis zoals hierboven onder 1. nader aangeduid en omschreven;

b. in enigerlei fase van deze Amerikaans/Britse aanvalsoorlog tegen de Republiek Irak over te gaan tot

de Republiek Irak, indien en zodra daarom door de Amerikaanse of Britse regering zou worden verzocht;

3. de Staat der Nederlanden te bevelen:

a. de Amerikaanse en Britse regering terstond kenbaar te maken dat elke vorm van politieke, diplomatieke, militaire of anderszins materiële steun aan oorlogsgeweld jegens de Republiek Irak, zoals bedoeld onder 1, met onmiddellijke ingang wordt beëindigd,

meer in het bijzonder

- de Amerikaanse en Britse regering terstond kenbaar te maken dat de Verenigde Staten en Groot-Brittannië voor het vervoer van troepen en materiëel van en naar het oorlogsgebied met onmiddellijke ingang geen gebruik (meer) mogen maken van het Nederlandse luchtruim en dat alle Nederlandse lucht- en zeehavens voor doorvoer hiervan (voortaan) met onmiddellijke ingang zijn gesloten;

- dat alle Nederlandse oorlogsmiddelen, in het Golfgebied aanwezig om oorlogsgeweld tegen de Republiek Irak (eventueel) te steunen, terstond worden teruggetrokken;

b. de Amerikaanse en Britse regering, conform de verplichting van artikel 90 Grondwet dat de Nederlandse regering de internationale rechtsorde dient te bevorderen, terstond kenbaar te maken dat de aanvalsoorlog tegen de Republiek Irak, zolang een Veiligheidsraadsresolutie die uitdrukkelijk tot het gebruik van geweld jegens de Republiek Irak machtigt ontbreekt, volkenrechtelijk onrechtmatig is, en dat de Amerikaanse en Britse politiek en militair verantwoordelijken voor het onderhavige onrechtmatige oorlogsgeweld het risico lopen om voor het Internationale Strafhof te Den Haag te worden gebracht;

c. onmiddellijk naar de verantwoordelijke Amerikaanse en Britse politieke en militaire leiders, op verdenking van het samenspannen tot en het uitvoeren van een onrechtmatige aanvalsoorlog tegen de Republiek Irak - zijnde een misdrijf tegen de vrede en daarmee een ernstig delict naar internationaal recht -, een strafrechtelijk onderzoek te entameren, waarbij met name ook de vraag aan de orde dient te komen in hoeverre de verplichtingen die de Staat der Nederlanden zijn aangegaan inzake het Verdrag van Rome met betrekking tot de instelling van het Internationaal Strafhof, alsmede de grondwettelijke verplichting om de internationale rechtsorde te bevorderen, zoals neergelegd in artikel 90 Grondwet, hier bedin-

zoals neergelegd in artikel 90 Grondwet, hier bedingen dat Nederland zou moeten overgaan tot aanhouding van die Amerikaanse en Britse politieke en militaire leiders die voor deze onrechtmatige aanvalsoorlog (alsmede voor de daarin voorts nog te gepleegde of te plegen oorlogsmisdrijven en misdrijven tegen de menselijkheid) verantwoordelijk zijn, waar en wanneer zij ook maar voet op Nederlandse bodem zullen zetten, en tot overdracht aan het Internationaal Strafhof;

met veroordeling van de Staat in de kosten van dit geding.

De kosten dezes zijn voor mij, deurwaarder,

Koningin Julianaplein 30
Gebouw Babylon
Kantoren A
2595 AA Den Haag

Pels Rijcken
& Droogleever
Fortuijn
advocaten
& notarissen

Postbus 11758
2502 AT Den Haag
Telefoon 070 - 5153000
www.prdf.nl

BEZORGEN
De heer mr. H.F.M. Hofhuis
President van de rechtbank te Den Haag
Postbus 20302
2500 EH DEN HAAG

datum 21 maart 2003
onze ref. GJH/hkd/10003484
uw ref. -
inzake Staat / Lafteh e.a. **kort geding maandag 24 maart 2003 14.00 uur**

van G.J.H. Houtzagers
advocaat
telefoon 070-5153786
fax 070-5153123
e-mail gjh.houtzagers@prdf.nl

Geachte heer Hofhuis,

Voor u dient aanstaande maandag het kort geding aangespannen door de heer Lafteh en 17 andere eisers tegen de Staat.

Over de opstelling van de Nederlandse regering met betrekking tot een – toen nog – eventueel militair optreden van de Verenigde Staten en het Verenigd Koninkrijk tegen Irak is eerder een kort geding gevoerd. Dit heeft geleid tot het vonnis van 28 februari 2003 van de voorzieningenrechter in kort geding van de rechtbank Amsterdam.
Ter zitting van 24 maart 2003 zal ik mij voorzover nu te overzien in ieder geval beroepen op de volgende producties:

- de producties 1 t/m 4 die door gedaagden in de procedure in Amsterdam in het geding zijn gebracht (**productie 1**);
- mijn pleitnota gehanteerd tijdens de zitting van 21 februari 2003 (**productie 2**);
- het vonnis van 28 februari 2003 (**productie 3**);
- de brief van de minister van Buitenlandse zaken aan de Voorzitter van de Tweede Kamer der Staten-Generaal van 18 maart 2003 (**productie 4**);
- verklaring van minister-president Balkenende na het begin van het gewapend conflict in Irak, donderdag 20 maart 2003 (**productie 5**).

Alle werkzaamheden worden verricht op grond van een overeenkomst van opdracht met Pels Rijcken & Droogleever Fortuijn, een maatschap van besloten vennootschappen.
Op de overeenkomst van de algemene voorwaarden van maatschap die gedeponeerd zijn ter griffie van de rechtbank in Den Haag. Daarin is een aansprakelijkheidsbeperking opgenomen.
De algemene voorwaarden worden op verzoek toegezonden en kunnen ook worden geraadpleegd op www.prdf.nl.
Kwaliteitsverklaring verleend 21-10-13-445.

datum 21 maart 2003
onze ref. GJH/hkd/10003484

Omdat de producties 1 t/m 3 reeds bekend zijn bij eisers stuur ik een kopie van deze brief met de producties 4 en 5 heden per fax naar mr. Steijnen, de advocaat die optreed voor de 18 eisende partijen.

Met gevoelens van hoogachting,
uw dw.,

G.J.H. Houtzagers

Tweede Kamer der Staten-Generaal

2

Vergaderjaar 2002–2003

23 432 **De situatie in het Midden-Oosten**

Nr. 94

BRIEF VAN DE MINISTER VAN BUITENLANDSE ZAKEN

Aan de Voorzitter van de Tweede Kamer der Staten-Generaal

Den Haag, 18 maart 2003

Graag informeer ik u hierbij, mede namens de Minister-President en de Minister van Defensie en conform het verzoek van de voorzitter van de Vaste Kamercommissie voor Buitenlandse Zaken, over de Nederlandse opvatting ten aanzien van de laatste ontwikkelingen omtrent Irak in de VN-Veiligheidsraad.

Zoals ik reeds aan de Kamer heb bericht in mijn brief van 17 maart jl., is maandag duidelijk geworden dat de Veiligheidsraad geen overeenstemming heeft weten te bereiken over een uitspraak over de mate van medewerking van Saddam Hoessein aan resolutie 1441. In deze unaniem aanvaarde resolutie werd vastgesteld dat Irak zijn ontwapeningsverplichtingen heeft geschonden maar een laatste kans krijgt alsnog tot ontwapening over te gaan. Gisteren is de Veiligheidsraad ernstig verdeeld gebleken tussen landen die menen dat Irak de «laatste kans» van 1441 niet gegrepen heeft, landen die menen dat de met militaire druk afgedwongen inspecties resultaat beginnen op te leveren en dus meer tijd moeten krijgen, en landen die (al dan niet uitdrukkelijk) menen dat militair optreden sowieso niet gerechtvaardigd is, maar inzetten op een vorm van «containment» van Irak.

Wat betekent dat voor de opstelling van Nederland? De regering heeft de afgelopen maanden, gesteund door de Tweede Kamer, consequent het standpunt ingenomen dat

- het bezit van massavernietigingswapens door Irak een ernstige zaak is;
- de aanpak daarvan in de allereerste plaats een verantwoordelijkheid van de VN gezamenlijk, in casu de Veiligheidsraad, is;
- de Veiligheidsraad begin 1991 Irak verplicht heeft te ontwapenen en sindsdien herhaaldelijk maatregelen heeft genomen tegen Irak's voortdurende pogingen aan deze verplichtingen te ontkomen;
- de Veiligheidsraad nu ook gehouden is zijn eigen besluiten serieus te nemen, en in het bijzonder die vastgelegd in de unaniem aanvaarde resolutie 1441;
- dreiging met geweld om naleving af te dwingen een aanvaardbaar

KST67125
ISSN 0921 - 7371
Sdu Uitgevers
's-Gravenhage 2003

instrument is, en derhalve het gebruik daarvan in laatste instantie niet uit te sluiten valt;
- een nieuwe VR-machtiging om zonodig geweld te gebruiken zeer wenselijk, maar niet strikt noodzakelijk is;
- de Nederlandse regering zelf uiteindelijk een eigen beoordeling zou moeten geven over de mate waarin Irak zijn verplichting om te ontwapenen nakomt.

Dat moment is nu aangebroken.

De beoordeling van de mate waarin Irak zijn verplichting om te ontwapenen nakomt, moet rekening houden met het gegeven dat het hier gaat om een regime dat nu al twaalf jaar lang ziet zich te onttrekken aan uitspraken van de Veiligheidsraad. Saddam Hoessein is een recidivist wiens optreden over een reeks van jaren volstrekt consistent is. Duidelijk is dat, zonder grote militaire druk, besluiten van de Veiligheidsraad op hem geen enkele indruk maken. Terecht legt resolutie 1441 de lat dan ook hoog. De «laatste kans» die resolutie 1441 Saddam Hoessein geeft, is tegen die achtergrond echt een laatste kans.

Behalve Syrië is geen enkel lid van de VR van mening dat Irak voldoende meewerkt. Er is echter verschil van mening over de consequenties die dat zou moeten hebben.

Het valt te betreuren dat de Veiligheidsraad er niet in is geslaagd tot een uitspraak te komen. De regering betreurt het dat daardoor een situatie is ontstaan waarin thans de VS en het VK genoopt voelen om zonder nadere VR-resolutie tot militaire actie over te gaan. Alle bij de besluitvorming in de VR betrokken landen dragen daarvoor een verantwoordelijkheid. De ernstige verdeeldheid binnen de Raad tast in de eerste plaats zijn gezag aan. Voor een geloofwaardige druk op Irak om langs vreedzame weg tot ontwapening over te gaan is nodig dat alle betrokken landen een eensgezinde opstelling innemen. Gebrek aan eensgezindheid leidt tot een verkeerd signaal aan Saddam Hoessein. Het onvermogen om tot een besluit te komen vormt bovendien een verkeerde boodschap aan andere landen die de internationale rechtsorde zouden willen ondermijnen.

Het achterwege blijven van een uitspraak plaatst de internationale gemeenschap, en dus ook Nederland, voor een moeilijke keuze. De verdeeldheid van de Veiligheidsraad heeft naar het oordeel van de regering het internationale draagvlak voor militair optreden aangetast. In het geval Irak is dit overigens niet de eerste keer. Ook in 1998 bestond er in de Veiligheidsraad geen overeenstemming over militair optreden tegen Irak. Toen heeft Nederland dat militair optreden als onontkoombaar omschreven en heeft de Nederlandse regering – gesteund door de Tweede Kamer – de stelling ingenomen dat de sinds 1990 door de VR aangenomen resoluties op zich voldoende rechtsbasis vormden voor militair optreden.

De vraag die Nederland nu wederom heeft te beantwoorden is, simpel gezegd, niet zozeer of militair optreden mag, maar of het moet. Immers, de stelling dat de VR zich alsnog (dat wil zeggen na aanvaarding van resolutie 1441) zou moeten uitspreken, impliceert dat gegeven het gebrek aan overeenstemming niet zou kunnen worden opgetreden. Resolutie 1441 veronderstelt daarentegen dat, gelet op de verwijzing naar «ernstige gevolgen», militair optreden niet wordt uitgesloten. Vandaar de steeds uitgedragen opvatting van de regering dat een tweede resolutie wel wenselijk, maar niet noodzakelijk is.

Zelfs onder grote druk heeft Irak nog steeds niet begrepen dat het nu echt ontwapenen moet, zoals geëist in resolutie 1441.

Zo zijn de inspecteurs alleen onder dreiging van militair optreden toegelaten, was de in december verstrekte opgave in feite een gecompliceerde manier om bezit van massavernietigingswapens te ontkennen en blijken openhartige interviews met wetenschappers onmogelijk.

Daarnaast is tot op heden nog geen enkel openstaand vraagstuk uit de UNSCOM-periode (1991–1998) en de periode sindsdien opgelost. In zijn werkdocument van 6 maart heeft UNMOVIC 128 van dergelijke vragen geïdentificeerd. Het betreft o.a. vragen over 21 000 liter biologische en chemische middelen, waaronder 10 000 liter anthrax, rakettechnologie, vliegtuigbommen met een biologische en/of chemische lading en informatie over onbemande vliegtuigen.

Het werkdocument versterkt het beeld dat Irak nog op veel punten geen of onvoldoende opheldering heeft willen geven. Zo heeft Irak – laat – zeer gedetailleerde lijsten geproduceerd met namen van wetenschappers die bij de unilaterale vernietiging van verboden wapens zouden zijn betrokken, maar is het niet in staat, ondanks een zo hoogwaardig administratief systeem, de gevraagde bewijzen van vernietiging van verboden wapens te leveren. Uit het feit dat Irak na al die tijd nog op geen enkele van de openstaande vragen afdoende antwoord heeft gegeven, kan slechts de conclusie worden getrokken dat Irak niet wenst mee te werken aan zijn eigen ontwapening.

Kortom, Irak heeft de «laatste mogelijkheid» die resolutie 1441 biedt niet gegrepen.

Zijn er dan alternatieven denkbaar voor militair optreden? Is een systeem van voortgezette inspecties, in combinatie met de geldende sanctiemaatregelen (d.w.z. toezicht op het gebruik door Irak van zijn olie-inkomsten) in staat te beletten dat Irak op enig moment zijn MVW-programma weer hervat? De inspecteurs hebben vastgesteld dat, alleen als Irak volledig meewerkt aan de ontwapening, zij hun werk op zinvolle wijze kunnen blijven doen en zekerheid kunnen verschaffen over de beëindiging van Irak's potentiaal op het gebied van massavernietigingswapens. Dat vereist derhalve tenminste langdurige voortzetting van het huidige niveau van dreiging met militair optreden.

Naar het oordeel van de regering is dit uiteindelijk geen begaanbare weg. Alles wijst erop dat Irak nog steeds de intentie heeft zijn MVW-capaciteit te behouden, en bovendien die op een geschikt moment verder uit te bouwen. Nu het zo evident de kans laat lopen duidelijk te maken dat het die opzet niet langer heeft, moet worden aangenomen dat Irak bereid en in staat is de internationale gemeenschap bij voortduring om de tuin te leiden. Met financiële sancties en inspecties alleen kan die intentie niet afgestopt worden.

De regering betrekt bij dat oordeel ook een aantal andere factoren.
De door met name Frankrijk, Rusland en China bepleite voortzetting van het inspectiesysteem is niet overtuigend omdat inspecties alleen onder voortdurende dreiging van militair optreden tot stand zijn gekomen. Genoemde landen hebben aan die druk op geen enkele manier een bijdrage geleverd. Hun pleidooi zou overtuigender zijn als zij ook bereid zouden zijn Irak daadwerkelijk onder druk te zetten.
Daarnaast is de VS-administratie er toe overgegaan de kwestie-Irak naar te leggen daar waar die thuishoort: in de Veiligheidsraad. Samen met de Britse regering en anderen is herhaaldelijk getracht de leden van de Raad

te wijzen op de langetermijngevolgen voor het gezag en de effectiviteit van de Veiligheidsraad wanneer deze verzuimt zijn verantwoordelijkheden te nemen en, in dit geval, de naleving van zijn eigen besluiten zonodig met geweld af te dwingen.

Wat Irak de laatste tijd aan beweging heeft laten zien, is uitsluitend en alleen het gevolg van dreiging met militair optreden door de VS en het VK. Die dreiging kan niet onbeperkt worden voortgezet. Op zeker moment verdwijnt immers het effect van de enkele aanwezigheid van militaire eenheden.

Alles afwegende komt de regering tot de slotsom dat er, gelet op de onvoldoende medewerking door Irak, sprake is van «further material breach». Zij constateert dat de VS en het VK op grond van eenzelfde redenering de hoop op een vreedzame oplossing vrijwel hebben opgegeven en bereid zijn tot militair optreden. De regering steunt de conclusie dat het onvermogen tot besluiten van de Veiligheidsraad er niet toe mag leiden dat Saddam Hoessein ongemoeid wordt gelaten. De regering realiseert zich daarbij ten volle dat de inzet van militaire middelen ernstige gevolgen kan hebben, bij voorbeeld in de vorm van verder lijden van de burgerbevolking, die reeds jarenlang het slachtoffer is van het Iraakse regime. Als dit conflict niet met andere middelen kan worden opgelost, ligt de schuld daarvoor zonder enige twijfel in Bagdad.

Nederland heeft wel bijgedragen aan het opvoeren van de militaire druk op Irak, onder meer door het openstellen van het luchtruim, havens en luchthavens voor de transit van militair materieel en personeel. Daarnaast werden in bondgenootschappelijk verband Patriot luchtverdedigingssystemen naar Turkije uitgezonden en participeert Nederlands personeel in de AWACS-vliegtuigen. Voorts levert Nederland belangrijke bijdragen aan de operatie Enduring Freedom. Het uitblijven van een nadere VR-uitspraak heeft echter ook gevolgen voor het nationale draagvlak voor verdere Nederlandse betrokkenheid. Op die grond concludeert de regering dat het geen eigen actieve militaire bijdrage zal leveren aan operaties ten aanzien van Irak.

Uitgaande van een militair optreden zal de regering zich concentreren op de aanpak van problemen in de fase daarna. Het gaat hierbij allereerst om humanitaire hulp en wederopbouw, maar ook om zaken als het bestuur van Irak en het verzekeren van stabiliteit en veiligheid. In dit verband kan ook de wenselijkheid van een militaire bijdrage worden overwogen. De Verenigde Naties zullen in deze vervolgfase een centrale rol moeten spelen, ideeliter op basis van een mandatering van de Veiligheidsraad. De Europese Unie en haar lidstaten zullen tezamen en afzonderlijk daaraan een bijdrage moeten leveren. De regering ziet in deze activiteiten ten gunste van de toekomst van de bevolking van Irak tevens een mogelijkheid om de eensgezindheid in multilaterale organisaties als de VN en de EU te herstellen.

De Minister van Buitenlandse Zaken,
J. G. de Hoop Scheffer

Bijlage

Feitenrelaas Irak

Op 2 augustus 1990 bezette Irak zijn buurland Koeweit en ging vervolgens over tot annexatie ervan als 19e provincie van Irak. Dezelfde dag veroordeelde de VN Veiligheidsraad deze invasie als schending van de internationale vrede en veiligheid en eiste onmiddellijke terugtrekking van de Irakese troepen (VR-resolutie 660). Op 6 augustus stelde de VR economische maatregelen in tegen Irak. Deze maatregelen behelsden een importverbod voor alle staten betreffende alle goederen (hoofdzakelijk olie) afkomstig uit Irak alsmede een exportverbod van alle goederen, met name inclusief wapens en militair materieel, naar Irak.

Op 29 november 1990 werd door de Veiligheidsraad, ex Hoofdstuk VII van het VN Handvest resolutie 678[1] aangenomen, waarbij de lidstaten van de VN werden gemachtigd «all necessary means» te gebruiken om naleving door Irak van resolutie 660 af te dwingen – alsmede van «all subsequent relevant resolutions» – en «to restore international peace and security in the area». Hiermede kwam de machtiging voor het gebruik van geweld voor het afdwingen van VR-resoluties m.b.t. Irak tot stand.

Nadat een internationale coalitie onder leiding van de VS d.m.v. de operatie Desert Storm de naleving van VR-resolutie 660 had afgedwongen door Koeweit te ontzetten kwam op 3 april 1991 VR-resolutie 687[1] tot stand. Deze resolutie ziet onder meer op de ontmanteling van het Irakese arsenaal aan massavernietigingswapens en ballistische raketten en verklaarde dat, nadat Irak zijn aanvaarding van alle bepalingen van deze resolutie aan de SG VN zou hebben bericht, een formeel staakt-het-vuren van kracht zou zijn tussen Irak en Koeweit alsmede met de Lidstaten die met Koeweit samenwerken. Door de daarop volgende verklaring van Irak kwam dit staakt-het-vuren tot stand, waarmee de vijandelijkheden, gebaseerd op de machtiging vervat in VR-resolutie 678, werden opgeschort.

Reeds resolutie 687 legde de «burden of proof» inzake ontwapening op Irak zelf, door de eis van volledige opening van zaken betreffende zijn massavernietigingswapens en van medewerking met internationale wapeninspecteurs – UNSCOM en IAEA – bij de vernietiging ervan.

De door Saddam Hussein indertijd afgelegde verklaring ontkende het bezit van biologische wapens en gaf slechts sporadische informatie inzake chemische wapens. In 1995 liep een schoonzoon van Saddam Hussein over, die een belangrijke rol had gespeeld bij de programma's tot verwerving van massavernietigingswapens. Hierdoor werd Irak gedwongen verdere opening van zaken te geven. Uitgaande van de eerst toen door Irak verstrekte informatie, die zonder meer de onvolledigheid en onjuistheid van de eerdere verklaring aantoonde, ontdekten de wapeninspecteurs dat Irak over schrikwekkende hoeveelheden biologische wapens beschikte (met name voor gebruik als wapens geschikt gemaakte Anthrax en Botulismebacteriën, vide bijlage)[1] alsmede een zorgelijk ver gevorderd programma voor het ontwikkelen van atoomwapens.

De inspecteurs slaagden erin het bestaan van zekere hoeveelheden verboden wapens, van wapensystemen en wapenprogramma's aan het licht te brengen en over te gaan tot de ontmanteling ervan c.q. de verificatie van door Irak bewerkte zelfstandige vernietiging. Tezelfdertijd ging evenwel het regime door alles te doen om hun werkzaamheden te frustreren. Het ging daarbij voornamelijk om het ontzeggen van toegang tot verdachte «sites» – met als hoogtepunt het tot verboden gebied verklaren van het zeer grote aantal zogenaamde «presidentiële paleizen» (het gaat hierbij om enorme, uit vele gebouwen bestaande complexen met oppervlaktes van verscheidene vierkante kilometers) – maar ook om het onder

[1] Ter inzage gelegd bij het Centraal Informatiepunt Tweede Kamer.

druk zetten van de inspectieteams. Dit leidde eind 1998 tot het terugtrekken van die teams. De VS en het VK reageerden hierop met militaire acties in de vorm van luchtaanvallen, waarvoor overigens geen specifieke mandaterende VR-resolutie tot stand werd gebracht. De Nederlandse regering stelde zich destijds op het standpunt, met haar brief aan de Tweede Kamer van 17 december 1998, dat dit militair optreden werd gelegitimeerd door het geheel aan resoluties van de veiligheidsraad vanaf 1991 inzake Irak (m.n. VR-resolutie 678 in combinatie met 687).

Aangezien het gebruikte geweld niet leidde tot terugkeer van de inspecteurs stelde de internationale gemeenschap zich tevreden met het voortzetten van het stelsel van economische maatregelen, waarbinnen de uitgeoefende controle over de olie-inkomsten van Irak een belangrijk element was, als enig drukmiddel. Daarnaast bestonden de zogenaamde «no fly zones» in Noord- en Zuid-Irak, afgedwongen door de luchtmachten van VS en het VK, gericht op bescherming van de Irakese bevolking van die gebieden, die tijdens Operatie Desert Storm in opstand was gekomen.

Deze economische maatregelen leidden tot grote ellende voor de bevolking van Irak, die met een ernstige verslechtering van haar levensomstandigheden werd geconfronteerd. Anders dan de ladan van het regime, die aan de smokkel ter ontduiking ervan goed verdienden. Uiteindelijk werden het stelsel in 2002 verfijnd door i.p.v. de invoer van Irak in den brede aan toestemming door het in 1991 ingestelde sanctiecomité te onderwerpen, te gaan werken met een verboden lijst van zogenaamde «dual use»-goederen. In feite kwam dit neer op een beleid van «containment» van de dreiging die uitgaat van het bezit en de ontwikkeling door Irak van massavernietigingswapens, door het instellen van een non-proliferatie regime voor één land.

Op 17 december 1999 werd door de VR – onder Nederlands voorzitterschap – resolutie 1284[1] aangenomen, die zag op terugkeer van de wapeninspecteurs – UNSCOM zou worden opgevolgd door UNMOVIC – waarbij in geval van «compliance» door Irak uitzicht werd gegeven op opschorting van de sancties. VR-resolutie 1284 zag in feite op het wederinstellen van een UNSCOM-achtig inspectieregime, met de bewijslast bij Irak, uitlopend op monitoring van de Irakese capaciteiten, nadat alle feitelijke wapensystemen zouden zijn ontmanteld. Frankrijk, in gezelschap van de Russische Federatie en China, onthield zich van stemming. In feite omdat de aan Irak geboden «wortel» in de visie van deze permanente leden van de VR niet aantrekkelijk genoeg was. Irak vond dat ook, want dit land bleef de terugkeer van de wapeninspecteurs weigeren.

Bij het aantreden van de regering Bush veranderde het internationale klimaat. Zeker na de terroristische aanslagen van 11 september 2001 nam de bereidheid tot inzet van militaire middelen toe, zoals bleek uit de acties in Afghanistan onder artikel 51 van het VN-Handvest (het recht op zelfverdediging). Bovendien stelde president Bush in zijn rede inzake «the state of the union» in 2002 Irak voorop binnen de «Axis of evil» (samen met Iran en Noord-Korea), gevormd door landen waarvan een dreiging uitging door het bezit van massavernietigingswapens, die door onverantwoordelijk regimes in handen van terroristen zouden kunnen worden gespeeld.

Doordat de VS uitging van het onverantwoordelijke karakter van de regimes van de betrokken landen, werd met name in het geval van Irak door de VS aanvankelijk het doel van «regime change» vooropgesteld. De VS was voornemens dit met een «coalition of the willing» tot stand te brengen. Onder invloed van andere landen, met name het VK, maar ook Nederland, koos de VS ervoor een oplossing via de VN te zoeken. Dit

[1] Ter inzage gelegd bij het Centraal Informatiepunt Tweede Kamer.

versterkt de internationale legitimiteit van eventueel militair optreden, dat deze en andere potentiële bondgenoten expliciet niet wilden uitsluiten. Als doel werd de ontwapening van Irak vooropgesteld. In september 2002 hield president Bush een rede voor de Algemene Vergadering van de VN, waarbij hij aangaf de VN – en met name de Veiligheidsraad – in staat te willen stellen zijn verantwoordelijkheid te nemen, door Irak alsnog tot ontwapening te brengen. Ook SG Koffi Annan benadrukte dit aspect in zijn eigen rede.

Onder druk van de realistisch geworden dreiging met militair geweld bewoog Saddam Hussein. In zijn brief van 1 augustus 2002 aan de SG VN deelde de minister van Buitenlandse Zaken van Irak mede bereid te zijn tot «technische gesprekken» met de heer Hans Blix, de uitvoerend directeur van het onder VR-resolutie 1284 als opvolger van Unscom ingestelde wapeninspectieteam UNMOVIC, over hervatting van de inspecties.

De VS nam evenwel geen genoegen met wat gezien werd als slechts een zoveelste tactische concessie van Saddam Hussein, een hervatting van de inspecties naar het voorbeeld van UNSCOM, waarbij hij alle gelegenheid zou krijgen voor herhaling van het kat-en-muis spel van vóór 1998. Met grote moeite werd door de VS met (vooral) Frankrijk de tekst van VR-resolutie 1441[1] uitonderhandeld. Frankrijk wilde uitgaan van twee resoluties. De eerste om het inspectieregime aan te scherpen en een tweede om eventueel naleving van de eerste door Irak af te dwingen. Van deze Franse wens bleef in VR-resolutie 1441 slechts over dat bij vaststelling van «further material breach» de VR opnieuw zou beraadslagen.

Door de recapitulatie door 1441 van alle vorige resoluties – met name 678 (geweldsmandatering) en 687 (massavernietigingswapens) – werd de sinds 1991 bestaande machtiging tot geweld herbevestigd. Resolutie 1441 stelt – anders dan 678 – niet dat in geval van niet-naleving «all necessary means» gerechtvaardigd zijn; in plaats daarvan spreekt de unaniem aangenomen VR-resolutie 1441 van «serious consequences». Ook in de visie van de Nederlandse regering (brief van premier Balkenende aan de voorzitter van de Europese Raad, premier Simitis) komt dit neer op militair ingrijpen.

Resolutie 1441 is zeer expliciet over wat van Irak in het kader van naleving van met name ontwapening geëist wordt. Nog zwaarder dan in resolutie 687 wordt de «burden of proof» op Irak gelegd. Van dit land wordt actieve medewerking geëist om zelf zijn ontwapening tot stand te brengen. Niet de inspecteurs hoeven met lantaarntjes te zoeken wat ze kunnen vinden, maar Saddam Hussein dient het licht aan te doen. Een centrale plaats hierbij is toegedacht aan de initiële verklaring die Irak bij het begin van de inspecties heeft moeten doen.

Die verklaring is in ieders ogen – ook die van de wapeninspecteurs – niet afdoend en niet geloofwaardig gebleken. Het kwam er wederom op neer dat Irak verklaarde geen verboden wapens en wapenprogramma's te bezitten en het aan de internationale gemeenschap overliet het tegendeel aan te tonen. Dit is in strijd met letter en geest van VR-resolutie 1441. Het feit dat de wapeninspecteurs tot dusver geen «smoking gun» hebben kunnen vinden betekent dan ook niet dat Irak kan menen aan zijn ontwapeningsverplichtingen te hebben voldaan. In de visie van de VS, daarin gesteund door het VK, is Irak nu dan ook in «further material breach» in de termen van VR-resolutie 1441 – dus nog bovenop de al vaststaande «material breach» in het licht van eerdere relevante VR-resoluties – en is het tijd voor de door VR-resolutie 1441 aangekondigde «serious consequences», lees militair ingrijpen. Het VK heeft inmiddels, mede namens de VS en Spanje, een daartoe strekkende «tweede

[1] Ter inzage gelegd bij het Centraal Informatiepunt Tweede Kamer.

resolutie» ingediend. Inmiddels is sprake van bereidheid aan Britse kant om Irak nog een beperkte tijd te geven om alsnog tot de door VR-resolutie 1441 gelste «actieve medewerking» te komen. Dit vermoedelijk om tegemoet te komen aan de opvattingen van landen als Frankrijk en Duitsland.

Duitsland heeft vanaf het begin militair optreden – ook met specifiek VR-mandaat – uitgesloten. Frankrijk (gesteund door andere permanente leden van de VR, de Russische Federatie en China) heeft zich in zoverre aan Duitse kant geschaard, dat het meent dat in elk geval thans de tijd daarvoor nog niet gekomen is. Volgens deze landen gaan de inspecties in Irak goed en dienen de inspecteurs de tijd te krijgen – en eventueel extra middelen – om hun werk af te maken. Frankrijk verwerpt in feite de Brits-Amerikaanse visie op het Irakese probleem van de massavernietigingswapens, die steelt op VR-resolutie 1441 en lijkt zich te bewegen in de richting van het instellen van een inspectieregime conform VR-resolutie 1284. Dat de concessies die Irak thans heeft gedaan alleen tot stand kwamen onder nog niet eerder opgebouwde zware militaire druk, wordt door Frankrijk en Duitsland (alsmede Rusland en China) buiten beschouwing gelaten.

Premier Blair heeft op 25 februari jl. benadrukt dat het alternatieve voorstel, dat in de vorm van het memorandum van Frankrijk, Duitsland en de Russische Federatie aan de VR voorligt, zonder meer vraagt om meer tijd voor de inspecteurs. Dit nadat de internationale gemeenschap al 12 jaar geduld heeft gehad met een regime dat slechts onder grote druk kleine tactische concessies doet. Ook de jongste «onthullingen» en het stukje bij beetje ontmantelen van verboden raketten zijn daarvan voorbeelden, die tegelijk de onbetrouwbaarheid van de initiële verklaring van Irak – opnieuw – aantonen.

Op 28 februari heeft de heer Blix zijn jongste rapportage inzake het verloop van de inspecties aan de VR aangeboden, die hij in een briefing op 7 maart as. zal toelichten. In zijn rapportage toont hij zich kritisch over de inhoudelijke medewerking van Irak. Blix benadrukt dat voor verifieerbare ontwapening onmiddellijke, onvoorwaardelijke en actieve medewerking van Irak noodzakelijk is. Impliciet geeft hij hiermee aan – evenals bij eerdere rapportage en briefings aan de VR – dat het daaraan nog steeds ontbreekt. Het is ook volgens Blix Irak's taak – niet de taak van de inspecteurs – om verboden wapens te presenteren. De resultaten in termen van ontwapening zijn, aldus Blix, tot dusver zeer beperkt gebleven.

Wat betreft de inhoudelijke medewerking zegt Blix nog niet rondluit dat Irak in gebreke is. Wel stelt hij onder andere dat «it is hard to understand why a number of the measures which are now being taken, could not have been initiated earlier.»

KORTE VERKLARING VAN MINISTER-PRESIDENT BALKENENDE NA HET BEGIN VAN HET GEWAPEND CONFLICT IN IRAK, DONDERDAG 20 MAART 2003

Vannacht zijn de Verenigde Staten, het Verenigd Koninkrijk en Australië een militaire actie begonnen tegen het regime van Saddam Hussein. Daarmee is gebeurd wat we heel lang uit alle macht hebben willen voorkomen.

Over dit conflict wordt verschillend gedacht. Internationaal en in ons eigen land. Zeer veel inwoners van Nederland worstelen met de vraag of het te verdedigen is dat nu de wapens worden opgenomen tegen Saddam Hussein. De oorlog roept hevige gevoelens op. Ik begrijp dat.

Iedereen wil een wereld van vrede en veiligheid. Mensen werken daaraan met hart en ziel, zowel in de politiek als in de samenleving. Mensen bidden ervoor.

Vrede is kwetsbaar. Dat blijkt als één regime jarenlang het pad kiest van dreiging en terreur. De internationale gemeenschap moet dan geduldig vasthouden aan de internationale afspraken en zo proberen de dreiging weg te nemen.

Dat geduld kan wel heel groot zijn, maar niet eindeloos. Want dan komt de basis van recht en vrede zelf in gevaar.

Saddam Hussein is een groot gevaar voor recht en vrede. Daar zijn vrijwel alle landen in de wereld het over eens.

Hij is twee keer een buurland binnengevallen. Hij heeft chemische wapens gebruikt tegen zijn buren en tegen de Koerden in zijn eigen land. Vele honderdduizenden mensen zijn het slachtoffer geworden van zijn terreur. En hij trekt zich niets aan van de afspraken die de internationale gemeenschap keer op keer met hem heeft gemaakt.

Twaalf jaar geleden hebben de Verenigde Naties Saddam Hussein voor het eerst opgeroepen zich te ontwapenen. Twaalf jaar lang heeft de internationale gemeenschap met geduld en volharding gewerkt aan een oplossing. Zeventien resoluties heeft de Veiligheidsraad aangenomen om hem tot medewerking te bewegen.

In november vorig jaar werd hem een allerlaatste kans geboden met resolutie 1441. Die eiste zijn onmiddellijke medewerking, anders zouden serieuze consequenties volgen. En wéér weigerde Saddam te luisteren. Zo heeft hij nog steeds niet aangegeven waar zijn grote voorraden chemische en biologische wapens zijn gebleven.

We hebben er alles aan gedaan om een oplossing te vinden via de weg van de Verenigde Naties. Maar die weg is - na 12 jaar gezamenlijk optrekken - deze week doodgelopen.

Velen hebben de afgelopen dagen gewezen op het belang van de internationale rechtsorde. Terecht. Maar tot het verdedigen van die rechtsorde behoort óók dat degenen die het recht sinds jaar en dag brutaal schenden, uiteindelijk niet vrijuit mogen gaan.

Nederland geeft daarom politieke steun aan de ingezette actie tegen Saddam Hussein. Vrijheid en veiligheid - ook voor de inwoners van Irak zelf - is daarbij het hoogste doel.

Militair zal Nederland niet meedoen. Het ter plekke inzetten van Nederlandse vrouwen en mannen in deze oorlogssituatie kan alleen als daarvoor een breed draagvlak zou bestaan in Parlement en samenleving.

De actie komt nu op gang. Maar er komt - hopelijk heel spoedig - een tijd dat de wapens zullen zwijgen. Dan moeten we alles doen wat in ons vermogen ligt om de mensen in Irak te helpen met de wederopbouw van hun land.

De huidige gebeurtenissen maken op ons allemaal grote indruk. Ons hart en ons hoofd lopen ervan over. Ieder kijkt er op zijn eigen manier tegenaan. Het is belangrijk dat we onze visies en gevoelens met elkaar delen. Dat kan krachtig. Dat kan emotioneel. Maar altijd met respect voor de mening van anderen. Want dat respect is de basis van onze democratie.

We leven in Nederland niet op een eiland. In tijden van internationale spanning is het nodig waakzaam te zijn. Het kabinet heeft voorzorgsmaatregelen getroffen om de veiligheid van mensen, gebouwen en voorzieningen in Nederland zoveel mogelijk te verzekeren. Absolute zekerheid is in een open samenleving als de onze niet mogelijk. Maar wat gedaan kon worden is gedaan.

Onze gedachten zijn nu allereerst bij de mensen in en rond Irak. En natuurlijk bij de familieleden van hen die actief in het conflict betrokken zijn. Ik hoop van ganser harte dat er snel een einde zal komen aan het geweld. Dat onschuldige mensenlevens gespaard blijven. Dat het leed beperkt blijft.

Dat vrede en veiligheid wordt bereikt en daarmee een betere toekomst voor ons allen.

RVD, 20.03.2003

****
***** RX RAPPORT *****
****

ONTVANGST OK

TX/RX NR.	7621
TEL. AANSLUITING	070 5153123
ID AANSLUITING	
STARTTIJD	21/03 16:09
GEBRUIKTE TIJD	06'18
PAG.	14
RESULTAAT	OK

Voorzieningenrechter
Rechtbank Den Haag
kort geding d.d. 24 maart 2003

kort geding nummer:

CONCLUSIE VAN EIS

in de zaak van:

MUWAFAK HATEM LAFTEH e.a.

e i s e r s

procureur: mr. A.B.B. Beelaard

tegen

DE STAAT DER NEDERLANDEN

g e d a a g d e

procureur: mr. G.J.H. Houtzagers

Eisers delen mede dat de vorderingen tegen Bos en Balkenende, zoals tot uitdrukking gebracht in de dagvaarding, komen te vervallen en daarmee dus ook de vordering zoals in het petitum omschreven onder 1., met dien verstande dat de onder 1 van het petitum gegeven nadere omschrijving van wat in casu dient te worden verstaan onder politieke en diplomatieke, dan wel militaire steun, zoals weergegeven onder de eerste aandachtstreepjes en onder de daarop volgende nummers 1 en 2, in zoverre van gelding blijft dat deze, met het oog op de verwijzing hiernaar in de vordering onder 2, geacht moet worden intakt te zijn gebleven.

Voorts laten eisers zeggen en concluderen voor eis overeenkomstig de gronden zoals vervat in het in deze zaak uitgebrachte exploot van dagvaarding, alsmede overeenkomstig hetgeen is gesteld in het vonis van 28 februari 2003, tussen eisers en de Staat, Bos en Balkenende gewezen door de Voorzieneingenrechter van de Rechtbank Amsterdam, onder rolnummer KG 03/284 Pee, en de in die zaak uitgebrachte dagvaarding zowel als de in deze zaak overgelegde pleitnotities zijdens eisers van 21 februari 2003, zoals bijgevoegd bij deze conclusie van eis.

procureur

Voorzieningenrechter
Rechtbank Den Haag
kort geding d.d. 24 maart 2003

kort geding nummer:

CONCLUSIE VAN EIS

in de zaak van:

MUWAFAK HATEM LAFTEH e.a.

e i s e r s

procureur: mr. A.B.B. Beelaard

tegen

DE STAAT DER NEDERLANDEN

g e d a a g d e

procureur: mr. G.J.H. Houtzagers

Eisers delen mede dat de vorderingen tegen Bos en Balkenende, zoals tot uitdrukking gebracht in de dagvaarding, komen te vervallen en daarmee dus ook de vordering zoals in het petitum omschreven onder 1., met dien verstande dat de onder 1 van het petitum gegeven nadere omschrijving van wat in casu dient te worden verstaan onder politieke en diplomatieke, dan wel militaire steun, zoals weergegeven onder de eerste aandacht-streepjes en onder de daarop volgende nummers 1 en 2, in zoverre van gelding blijft dat deze, met het oog op de verwijzing hiernaar in de vordering onder 2, geacht moet worden intakt te zijn gebleven.

Voorts laten eisers zeggen en concluderen voor eis overeenkomstig de gronden zoals vervat in het in deze zaak uitgebrachte exploot van dagvaarding, alsmede overeenkomstig hetgeen is gesteld in het vonis van 28 februari 2003, tussen eisers en de Staat, Bos en Balkenende gewezen door de Voorzieneingenrechter van de Rechtbank Amsterdam, onder rolnummer KG 03/284 Pee, en de in die zaak uitgebrachte dagvaarding zowel als de in deze zaak overgelegde pleitnotities zijdens eisers van 21 februari 2003, zoals bijgevoegd bij deze conclusie van eis.

procureur

K O R T G E D I N G R E C H T B A N K D E N H A A G

Pleitnotities

van

mr. N.M.P. Steijnen

inzake

MUWAFAK HATEM LAFTEH en 17 mede-eisers

tegen

DE STAAT DER NEDERLANDEN

kort geding van maandag 24 maart 2003 om 14.00 uur

Inleiding en conclusie van eis

President, ik zal beginnen met een conclusie van eis nemen. Alleereerst inhoudende dat dit kort geding uitsluitend gericht zal zijn tegen de Staat.
De vorderingen tegen Bos en Balkenende komen dus te vervallen. En daarmee dus ook de vorderingen zoals in de dagvaarding omschreven onder 1. Met dien verstande dat de onder 1 van de vorderingen gegeven nadere omschrijving van wat in casu bedoeld wordt met politieke en diplomatieke, dan wel militaire steun, zoals weergegeven onder de eerste twee aandachtstreepjes en onder de daarop volgende nummers 1 en 2 in zoverre van gelding blijft dat deze, met het oog op de verwijzing in de vordering onder 2 naar de onder 1 gegeven nadere aanduiding en omschrijving, geacht moet worden intakt te zijn gebleven.

En voorts worden bij deze conclusie van eis, zoals al aangekondigd in de dagvaarding, nog eens uitdrukkelijk de stukken van het eerdere kort geding in Amsterdam in het geding gebracht.

En dit is dan gelijk ook het moment om excuus te maken voor het feit dat de stukken, die aan u al op voorhand zijn toegeleverd niet compleet blijken te zijn geweest. Wat ontbrak was de dagvaarding, zoals die is uitgebracht in de Amsterdamse porcedure. Daarvan heeft u dus helaas niet al op voorhand kennis kunnen nemen.

En wat evenzeer ontbrak was de inventarislijst van de produkties in de klapper.
Zoals u wellicht weet was dit geding in eerste instantie in Amsterdam geappointeerd voor a.s. woensdag, maar hebben wij gemeend gebruik te moeten maken van de mogelijk tot vervroeging hiervan tot vandaag, die door uw Rechtbank hier in Den Haag werd geboden.
Dat betekent dat de stukkken die eerder op voorhand al naar Amsterdam waren gegaan halsoverkop alsnog naar Den haag moesten worden overgebracht. En daarbij zijn de hier eerder genoemde stukken, de dagvaarding uit de eerdere Amsterdamse procedure en de inventarislijst, behorende bij de producties in de klapper, dus abusievelijk bij de Amsterdamse rechtbank achtergebleven.
Dat spijt me, maar laat ik nu alvast maar meteen die inventarislijst alsnog aan u geven.

Overigens, al deze produkties zijn bij de Staat reeds uitvoerig bekend.

Ik neem hierbij dan ook deze conclusie van eis.

Nog even terug naar die produkties.
In de dagvaarding is al diverse keren melding gemaakt van de uitspraak van het Internationaal Gerechtshof inzake de rechtmatigheid van de bedreiging met en het gebruik van kernwapens, ik kom daarover wellicht ook nog nader te spreken. Die uitspraak is, vertaald in het Nederlands, opgenomen in boekvorm. En dat boek is hier in Den Haag, in korte gedingen en vervolgprocedures van Joegoslavische eisers ten tijde en na de NAVO-agressie tegen Joegoslavië, al herhaaldelijk aan de orde geweest. Het is dan ook inmiddels opgenomen in de bibliotheek van deze rechtbank, wellicht zelfs in meedere exemplaren. Dit boek maakt ook vandaag dus weer onderdeel uit van de stukken-voor dit geding, voor de zekerheid heb ik een extra exemplaar voor u meegenomen voor deze zitting. Ik zal het u overhandigen, voor het geval dit hier nodig mocht blijken.

Tijdwinst

Dit tweede geding van mijn eisers dient dus vandaag hier in Den Haag en niet pas woensdag in Amsterdam. Het dient vandaag alleen tegen de Staat en niet dus ook tegen Bos en Balkenende persoonlijk, zoals - ook blijkens de dagvaarding - oorspronkelijk de bedoeling was.
De landsadvocaat heeft al eerder, namelijk op de zitting van het eerste kort geding laten weten dat hij niet erg te spreken was over het feit dat zo'n kort geding, mede tegen de Staat, niet netjes in Den Haag werd gehouden, zoals toch zou moeten, maar in Amsterdam. En hij heeft mij er vooraf in kennis gesteld - in alle vriendelijkheid en dat waardeer ik zeer - dat hij hier wellicht dit keer uitdrukkelijk een punt van bezwaar van zou gaan maken. Maar dat was toen dit geding nog, opnieuw, in Amsterdam was geappointeerd. Dat is nu dus anders.

Ik wil er geen misverstand over laten bestaan, ook bij de

Staat niet, dat het feit dat dit kort geding uiteindelijk in Den Haag is geland alles te maken heeft met de mogelijkheid van twee dagen tijdwinst die hier geboden werd en niets met de mogelijke bezwaren van de Staat tegen het, niet in Den Haag maar elders, doen plaatsvinden van procedures die mede tegen de Staat zijn gericht.

De bevoegdheid tot forum-keuze

President, het zal u bekend zijn dat, naar aanleiding van de Nederlandse steun aan de NAVO-agressie tegen Joegoslavië, door Joegoslavische cliënten een groot aantal procedures zijn gevoerd, allereerst om de Nederlandse steun aan die agressie te stoppen en later om schadevergoeding voor slachtoffers hiervan. Soms zelfs tot in hoogste instantie. Grote delen van de hierbij gevormde jurisprudentie hebt u in de klapper met produkties kunnen aantreffen.

U treft daarin ook aan het arrest Dedovic tegen Kok, van Aartsen en de Grave van het Amsterdamse Gerechtshof, een buitengewoon zorgvuldig en doordacht arrest van dit Amsterdamse Hof. Dat arrest bevat geen spoor van twijfel omtrent de vraag of Hof Amsterdam, over de lijn van Kok, Van Aartsen en de Grave, wel bevoegd zou zijn om te oordelen over aangelegenheden van rechtmatigheid van oorlogsgeweld en de gevolgen daarvan, die in hoge mate ook de Staat aangaan.

Die lijn hebben mijn eerdere Joegoslavische eisers geopend, en daarvan zullen nu ook mijn Iraakse cliënten, als dat in hun belang is, volop gebruik maken.

Recht op een faire behandeling

Zij zullen daarvan gebruik maken indien, wat ik zou willen aanduiden als 'de Haagse lijn', zou blijken hen niet de behandeling te geven van hun eisen en belangen waar zij rechtens aanspraak op zouden mogen maken.
Ik zeg hier uitdrukkelijk **'rechtens'**, want het gaat er hier niet om gelijk krijgen of niet, maar wel om de mate waarin zowel zij als hun belangen serieus worden genomen en een faire behandeling ondervinden.

Samenvatting en impact van de 'Haagse jurisprudentie

Ik wil daar niet omheen draaien. Ik heb dat niet gedaan in de procedure van het eerste kort geding van mijn eisers in Amsterdam en al evenmin in de procedure in eerste aanleg met betrekking tot het voorlopig getuigenverhoor dat voor uw rechtbank is aangevraagd door mijn Joegoslavische cliënten met het oog op de Nederlandse medeverantwoordelijkheid voor de bombardementen op de TV-studio in Belgrado en de aanvallen met clusterbommen op Nis, een voorlopig getuigenverhoor dat gericht is op Kok, Van Aartsen, de Grave en Van Nieuwenhoven.

In beide procedures heb ik in extenso al aangegeven dat de Haagse jurisprudentie inzake het recht inzake gewapende con-

flicten en het humanitair oorlogsrecht, zoals die inmiddels vorm heeft gekregen in wat ik aanduid als 'de Haagse lijn', alleen maar als onthutsend kan worden gekarakteriseerd. Ik wil hier vandaag herhalen wat ik daarover, niet alleen in het eerdere geding van mijn cliënten in Amsterdam, maar ook in de procedure-Medic inzake het voorlopig getuigenverhoor, gericht op Kok, Van Aartsen en de Grave, voor deze rechtbank al heb opgemerkt.
Het gaat hier om een samenvatting van de betekenis en impact van deze 'Haagse jurisprudentie'. Die dan als volgt moet worden beschreven.

Die jurisprudentie zet dan het hierna volgende beeld neer.
Voor een goed begrip van dit hierna volgende beeld is het raadzaam om, in het licht van de hier spelende psychologische blokkades, met het oog op de noodzakelijke objectiviteit - en recht heeft toch alles van doen met objectiviteit ! - te abstraheren van 'Irak' en 'Iraakse burgers', en een en ander te transformeren in: - willekeurig - 'België' en 'Belgische burgers'. Per slot van rekening tillen we hier in het Westen niet zo zwaar aan een paar honderdduizend Iraakse doden meer of minder !

De jurisprudentie, gevormd door Haagse rechtscolleges, levert dan tot dusver het volgende beeld op.

> **Indien Nederland, in NAVO-verband, België de oorlog zou aandoen - en dit dan zonder dat er sprake is van gerechtvaardigde zelfverdediging en zonder een uitdrukkelijk mandaat van de Veiligheidsraad -, dan is zulks zonder meer als rechtmatig te beschouwen. Dat de NAVO-raad daartoe dan heeft besloten, geeft immers evenveel legitimatie als dat de VN-Veiligheidsraad daartoe zou hebben besloten.**
> **(uitspraak Danikovic c.s. / Staat in eerste aanleg)**
>
> **Zouden Belgische burgers, die daarvan het slachoffer worden of dreigen te worden, dan de Staat der Nederlanden vervolgens in rechte tot stopzetting van deze agressie willen dwingen, dan zal zo'n poging zonder meer hebben te falen. Want de rechtsnormen die zulke agressie verbieden - geschreven dan wel ongeschreven -, hebben in geen enkel opzicht rechtstreekse werking.**
> **(uitspraak Danikovic c.s / Staat in appèl ; VJV c.s. / Staat c.s in eerste aanleg ; Tijsterman c.s. / Staat)**
>
> **De Belgische burgers hebben dus geen enkel rechtsmiddel om tegen deze Nederlandse bommenregen individueel bescherming in te roepen. Zij hebben derhalve zonder meer te gedogen dat hun infrastructuur, hun eigendommen, hun toekomst door Nederland verwoest worden. Dat hun leven en hun gezondheid door deze Nederlandse agressie op het spel worden gezet. Kortom, zij hebben deze 'gesel van de oorlog' gewoon te dulden, te dragen. Zoals ook in de Middeleeuwen de mensen 'de gesel van de oorlog' hadden te dragen.**

Zonder rechten, zonder rechtsmiddelen.
En dus ook zonder enige vorm van rechtsbescherming.
Zeker indien hun nationale overheid zich niet tot het Internationale Gerechtshof wendt, dan wel zich daartoe niet kan wenden, omdat deze daarvan de rechtmacht niet op tijd of onvoldoende zou hebben erkend, zoals met Joegoslavië het geval was, dan wel indien het niet afdwingbare karakter van een uitspraak van het IGH de nationale overheid ertoe zou aanzetten om daaraan geen gevolg te geven, zoals de Verenigde Staten handelde in het geval van de veroordeling van diens agressie jegens Nicaragua.

Maar dan de volgende vraag: als er dan door deze Belgische burgers geen rechtsbescherming kan worden ingeroepen voor de Nederlandse rechter tegen deze Nederlandse agressie, zijn die bombardementen dan tenminste in elk geval niet als onrechtmatig te beschouwen ? Is het niet onrechtmatig om, middels bombardementen, die immers worden uitgevoerd in strijd met het geweldsverbod, mensen naar het leven te staan, roerende en onroerende eigendommen te vernietigen, terreur te bedrijven ?

Volgens de Haagse jurisprudentie niet.
Tenminste, als de Nederlandse bombardementen zich richten op wat te beschouwen zou zijn als militaire doelen. Alle bombardementen die in dat kader plaatsvinden, alle vernietigingen die in dat kader worden aangericht, alle doden en gewonden die in dat kader vallen, zijn dan rechtmatige bombardementen, rechtmatige vernietigingen, rechtmatige doden en gewonden.
(uitspraak Danikovic / Staat in appèl)

Maar ook tegen bombardementen op niet-militaire doelen staat voor het getroffen Belgische individu geen enkele rechtsbescherming bij de Nederlandse rechter open. Want of nu wel of niet militaire doelen tot doelwit worden gemaakt, is geen zaak die individuele burgers aangaat. Want ook aan artikel 52 van Protocol I bij de Verdragen van Genève moet rechtstreekse werking worden ontzegd.
(uitspraak Tijsterman c.s / Staat)

Maar het gaat nog verder.
Tegen de mensenrechten-schendingen waarmee dit oorlogsgeweld, deze bombardementen gepaard gaan, kunnen niet alleen de importante mensenrechten-verdragen op geen enkele wijze individuele rechtsbescherming bieden, maar evenzeer ook niet de normen die in deze verdragen zijn geïncorporeerd.
En dat geldt dan zelfs ook voor het recht op leven.

Dus als Nederland morgen België zou gaan bombarderen, in strijd met geweldsverbod, dan kan geen enkele Belgische burger in rechte hiertegen voor een Nederlandse rechtbank jegens de Nederlandse Staat aanspraken doen gelden op het recht op leven, het recht op eigendom of op welk mensenrecht dan ook.

(uitspraak Danikovic / Staat in appèl)

Deze specifieke, aldus gevormde Haagse jurisprudentie ademt negatie van agressie, negatie van dood en verderf zonder begrenzing, negatie van ongebreidelde vernietiging en van tomeloze willekeur en rechteloosheid.

De conclusie van deze onthutsende Haagse jurisprudentie tendeert er dan ook naar dat eisers hier, met hun beroep op rechtsbescherming, althans naar Haagse maatstaven, geen schijn van kans zouden hebben.

Geen enkele regel of beginsel van het recht inzake gewapende conflicten of van het humanitair oorlogsrecht, geen enkel mensenrechten-verdrag, vermag dus, volgens de Haagse rechterlijke instanties potentiële slachtoffers of daadwerkelijke slachtoffers van de 'gesel van de oorlog' enigerlei vorm van bescherming of verhaal te bieden tegen de dreiging van agressie, daadwerkelijke agressie en de gevolgen daarvan en al evenmin tegen dreigende oorlogsmisdrijven, daadwerkelijke oorlogsmisdrijven en de gevolgen daarvan.

Zo rekent het Haagse rechterlijke echelon dus af met het humanitair oorlogrecht en de bescherming die dit veronderstelt te bieden aan individuele burgers.

Geen berusting in deze jurisprudentie

Het is in niemands belang dat wie dan ook zich zou neerleggen bij deze totale reducering van de betekenis en het belang van het recht inzake gewapende conflicten en het humanitair oorlogsrecht en de déconfiture van de rechtsstaat die hiermee vorm dreigt te krijgen.
Daarom zullen mijn eisers zich daartegen verzetten.

Zij zullen zich desnoods ook tot andere Nederlandse rechtscolleges wenden. Waar niet, zoals ook door de Staat met welgevallen wordt bezien, onmiddellijk alle deuren voor hen worden dichtgeslagen.

De mogelijkheid daartoe komt hen ook toe, het Nederlands procesrecht biedt hen die. In combinatie met het internationale humanitaire recht.

Equal justice for all

Want hoe zit het met dat internationale humanitiare recht op dit punt ?
En ik kom daarmee tot iets van het grootste belang, wat ook rechtstreeks aan de kern raakt van dit geding.
Het kan niet zo zijn, rechtens, - en dit kan niet genoeg worden benadrukt - dat de wereld vervalt tot totale rechtsongelijkheid van wat de een mag en de ander niet. Dat waar de een verschrikkelijk voor wordt afgestraft, de ander vrijuit voor gaat.

U kunt zich de invasie van Irak in Koeweit nog herinneren. De hele wereld riep toen dat dit agressie was, die afgestraft moest worden.
Niet alleen veroordeelde de gehele wereld eenparig deze inbreuk op het internationale recht, die Irak hiermee pleegde, en werd Irak met geweld Koeweit weer uitgeslagen, maar ook heeft Irak nu al meer dan een decennium lang nog anderszins een zware prijs hiervoor moeten betalen. In de vorm van herstelbetalingen, waarbij vergeleken de verplichtingen. die na de Eerste Wereldoorlog in Versailles aan de Duitsers werden opgelegd maar een soort pretpakket waren.

Saddam Heissein en zijn regime werden dus niet alleen gebrandmerkt als agressors, maar hen werd daarvoor ook uitdrukkelijk de rekening gepresenteerd.

We zien dat nu de Amerikanen en Britten zich, met Nederlandse steun, schuldig maken aan agressie tegen Irak.
Zullen de Amerikaanse verantwoordelijken daar ooit voor gebrandmerkt worden of de rekening voor gepresenteerd krijgen ?
Het is tenminste de pretentie van het recht dat dit het geval zou moeten zijn. Immers het bindend principe van het recht is 'equal justice for all'.

De verantwoordelijken voor agressie en oorlogsmisdaden hebben een gezicht

Hier vandaag is aan de orde de Nederlandse steun aan die Amerikaans/Britse agressie. En voor daarmee gepaard gaande oorlogsmisdrijven.
Die agressors, de verantwoordelijken hiervoor en hun medeverantwoordelijken, hebben een duidelijk gezicht, zijn mensen van vlees en bloed. Dat zijn mensen als Bush, Blair en Balkenende.

En het is de onuitsprekelijke verdienste van het humanitaire recht dat de verantwoordlijken en mede-verantwoordelijken voor agressie en voor oorlogsmisdrijven, hierop ook in persoon in rechte aanspreekbaar zijn.
Dat gebeurde voor het eerst in Neurenberg, waar uitdrukkelijk werd geboekstaafd dat agressie en oorlogsmisdrijven niet worden begaan 'by abstract entities', zoals de Staat, 'but by man' en dat de enige manier om hier adequaat op te reageren was nu juist ook die mensen daarvoor in rechte aansprakelijk te stellen.

Dat uitgangspunt van persoonlijke verantwoordelijkheid en medeverantwoordelijkheid voor de zwaarste vorm van misdadigheid die denkbaar is - want daarover hebben we het als we praten over agressie en andere oorlogsmisdrijven - is dus een verworvenheid van de beschaving. Een verworvenheid die voor het eerst postgevat heeft in Neurenberg, maar we nu ook bijvoorbeeld uitdrukkelijk weerspiegeld zien in het Internationaal Strafhof.
Datzelfde Internationale Strafhof, dat de lid-staten de verplichting oplegt om eerst zelf te onderzoeken of er wellicht

door met name te noemen en aan te duiden personen sprake is geweest van verantwoordelijkheid of mede-verantwoordelijkheid voor dit soort criminaliteit van de ergste soort.

In de procedures die door Joegoslavische eisers inmiddels hier te lande zijn gevoerd, is voortdurend de ongelooflijke betekenis van dit principe van persoonlijke aansprakelijkheid voor dit soort misdrijven van zwaarste soort mede tot uitgangspunt genomen. Want niet alleen de Saddam Hoesseins en de Milosevic-en van deze wereld dienen op hun verantwoordelijkheid en medeverantwoordelijkheid voor eventuele daden van agressie en oorlogsmisdrijven te worden aangesproken, maar ook de Koks, de Van Aartsens, de Bush-en, de Blairs en de Balkenendes.

Niet alleen de haagse rechter is de competente rechter

Concluderend valt er dan ook dit over te zeggen.
Het Nederlandse procesrecht stelt voorop dat personen die onrechtmatig handelen of tot onrechtmatig handelen dreigen over te gaan, in rechte hiervoor kunnen worden betrokken. En het internationale recht inzake gewapende conflicten, alsmede het humanitair oologsrecht stellen voorop dat voor dit soort criminaliteit van de zwaarst denkbare categorie, zoals het misdrijf van agressie en overige oorlogsmisdrijven, personen rechtstreeks in rechte aanspreekbaar zijn, eerder dan staten en andere abstracte entiteiten.

Die twee elementen tezamen betekenen dat slachtoffers, of dreigende slachtoffers, van Nederlandse medeverantwoordelijkheid aan agressie en andere oorlogsmisdrijven daarvoor niet alleen rechtstreeks de Staat kunnen aanspreken, maar ook rechtstreeks die personen waarvan de Staat zich in dat geval bedient. In casu dus de Koks, de Van Aartsens en de Balkenendes.

Er is dan, onder die omstandigheden, - althans juridisch gezien - niets tegen dat de Staat, in het voetspoor van medegedaagden op persoonlijke titel, ook voor andere gerechten dan het Haagse eventueel in rechte betrokken zou geraken voor mede-verantwoordelijkheid voor agressie en andere andere oorlogsmisdrijven.

Het dulden dat de Staat mede als doodgraver van de internationale rechtsorde zal optreden, is onbestaanbaar

Thans is de Haagse rechtbank door mijn cliënten geadiëerd. Maar er is geen sprake van dat, wie dan ook, zich eenvoudig erbij zou hebben neer te leggen als die Haagse rechtbank zou dulden dat de Staat der Nederlanden mede optreedt als doodgraver van de internationale rechtsorde.

Want, naast op de eerste plaats het onrechtmatigerwijs in de waagschaal stellen van de fundamentele mensenrechten van mijn eisers, is dat ook meteen een uitvloeisel van wat er nu aan de hand is: het begraven van de internationale rechtsorde door de Verenigde Staten en het Verenigd Koninkrijk, gesteund door de

Staat der Nederlanden.

Als de Haagse rechtbank toelaat dat, met Nederlandse medewerking, het agressie-verbod als spil van de internationale rechtsorde, en daarmee de rem om ongebreideld oorlog te gaan voeren, ten grave zou worden gedragen, dan verdient de Haagse rechtbank daarmee niet anders dan om zijn leidende plaats om te oordelen in staatsaangelegenheden op het onderdeel van het doen en laten van de Staat inzake gewapende conflicten geheel te verliezen.

Want nooit ofte nimmer kan worden toegelaten, zonder het uiterste verzet, dat de Staat der Nederlanden, met goedvinden van de Nederlandse rechter, mede zal optreden als liquidator van de internationale rechtsorde.
Andere Nederlandse rechtbanken zullen dan opgezocht worden - en opgezocht blijven worden -, in een uiterste poging om hiertegen een dam op te werpen.

Niet alleen door mijn eisers, maar zeker ook door tal van vredesorganisaties hier te lande. Daarbij die Nederlandse politici treffende, en in rechte betrekkende, die, middels hun ondersteuning van agressie en oorlogsmisdrijven, zich voor deze liquidatie van de internationale rechtsorde rechtstreeks mede-verantwoordelijk maken. Konsekwent voortaan, nu bij deze oorlog en bij toekomstige oorlogen waarbij Nederland betrokken zal raken, voorbij gaande aan de Haagse rechtbank.

Procedures inzake de onrechtmatigheid, gevoerd door slachtoffers van de NAVO-agressie tegen Joegoslavië, die in ons land heben plaatsgevonden, hebben juist bij het Amsterdamse Hof een uiterst serieus onthaal gevonden. In het arrest Dedovic / Kok, van Aartsen en de Grave.
Het pas uitgekomen arrest van het Hof Den Haag in de zaak rond het voorlopig getuigenverhoor van Kok, Van Aartsen en de Grave - het arrest-Medic -, dat volgens de afbakening hier gegeven door ~~Ahh~~ het Haagse Hof, zal hebben te gaan over de vraag "in hoeverre zijn bij de gestelde aanvallen op de RTS-studio en op Nis normen van humanitair oorlogsrecht geschonden voor welke schending de Staat (mede) aansprakelijk kan worden gehouden" geeft hoop dat nu ook het Haagse rechterlijke echelon uiteindelijk juridische en praktische gevolgen zal willen verbinden aan schendingen van fundamentele rechtsprincipes, zoals deze hier in het geding zijn.

Het agressie-karakter staat allang vast naar Nederlands recht

Als de vraag of de Amerikaans/Britse agressie inderdaad een onduldbare schending betekent van het geweldverbod ook maar ergens geen punt van juridische discussie meer kan zijn, dan is het wel hier in Nederland.

Ten tijde van de NAVO-oorlog tegen Joegoslavië onbrak een Veiligheidsraadsresolutie die uitdrukkelijk tot het gebruik van geweld mandateerde.
De Staat, de Koks, de Van Aartsens, en de Van Niewenhovens

stelden toen: de bestaande resoluties rechtvaardigen het gebruik van geweld in voldoende mate.
Maar in rechte werd deze pseudo-juridische argumentatie uiteindelijk uitdrukkelijk van tafel geveegd.
En wel door het Hof Amsterdam in het arrest-Dedovic / Kok, van Aartsen en de Grave. Dat veegde met deze quasi-juridische prietpraat uiteindelijk de vloer aan door vast te stellen:

> "5.3.11. Vaststaat dat resolutie 1199 (1998) van de Veiligheidsraad geen uitdrukkelijk mandaat inhoudt om geweld tegen de FRJ te gebruiken. De Nederlandse regering heeft zich op het standpunt gesteld dat het niet naleven van de eisen die in deze resolutie aan de FRJ worden gesteld in de gegeven omstandigheden het gebruik van geweld "voldoende" legitimeert. Aan Dedovic c.s. kan worden toegegeven dat het ontbreken van een dergelijk mandaat (het besluit tot) deelname in strijd doet zijn met het Handvest en dat er goede argumenten bestaan om te betogen dat in het bijzonder de in artikel 51 van het Handvest bedoelde uitzondering op het geweldsverbod zich hier niet voordoet en dat artikel 2, vierde lid, mede in verband met het bepaalde in de artikelen 42 en 53 van het Handvest, alsmede het ongeschreven volkenrecht een dwingend verbod (ius cogens) bevatten op het gebruik van geweld.";

Ook nu ontbreekt een Veiligheidsraadsresolutie die tot geweld mandateert te enen male.
Ook nu zeggen de Staat, de Balkenendes, de de Hoop Scheffers en de andere verantwoordelijke politici: de voorafgaande resoluties van de Veiligheidsraad jegens Irak rechtvaardigen het gebruik van geweld in voldoende mate.

Zelfs elke poging tot schijn-legitimering wordt nu achterwege gelaten

Althans dat zeiden ze, tot voor kort. En wel al sedert 1998, zoals in de eerdere procedure in Amsterdam al uitvoerig aan de orde werd gesteld.
Maar nu is de schending zo openlijk,dat ze kennelijk ook dat zelfs niet meer menen te kunnen aanvoeren.

Er wordt dit keer dan ook zelfs geen enkele poging meer gedaan om de agressie nog te trachten te verhullen met enige pseudo-juridische frase .

De internationale rechtsorde van de drie B's

De verklaring van Balkenende van 20 maart j.l., aan het begin van de agressie, beperkt zich tot de vaststelling: "We hebben er alles aan gedaan om een oplossing te vinden via de weg van de Verenigde Naties. Maar die weg is - na 12 jaar gezamenlijk optrekken - deze week doodgelopen."

Wat is dan anders als het de Verenigde Naties totaal de rug toekeren ?

De oorlogs-verklaring van Balkenende vervolgt dan:

> "Velen hebben de afgelopen dagen gewezen op het belang van de internationale rechtsorde. Terecht. Maar tot het verdedigen van die rechtsorde behoort ook dat degenen die het recht sinds jaar en dag brutaal schenden, uiteindelijk niet vrijuit mogen gaan."

Of het zover is, of dus met geweld in andere staten mag worden ingegrepen die geacht worden ' het recht sinds jaar en dag te schenden' - pardon 'brutaal te schenden' - wordt dus voortaan niet langer bepaald door de Veiligheidsraad, maar door de drie B's in de wereld: Bush, Blair en Balkenende.

Er wordt hier zelfs niet meer de moeite genomen om ook maar de schijn op te houden dat een en ander nog iets met respectering van het geweldverbod te maken zou hebben.
Hier wordt de internationale rechtsorde ruwweg compleet onderuit geschoffeld.

Balkenende is hier, al pratende over 'brutale schendingen van het recht', zelfs de brutaliteit van complete negatie en ondermijning van het internationale recht allang voorbij.

Dwingende noodzaak van rechterlijk ingrijpen

Zo ooit, dan moet **NU** de rechter ingrijpen.
Wat op het spel staat is niet minder dan de dreigende ondergang van de internationale rechtsorde.
En daarmee een terugval van de sterkte van het recht naar het recht van de sterksten in de onderlinge verhoudingen.
Mijn eisers betalen daarvan het gelag. In eerste instantie.
Later ook tallloze anderen.

Het belang van eiseres sub 18

AFVN Ook eiseres sub 18, de Vereniging van Anti-Fascistische Oud-Verzetsstrijders, Bond van Anti-fascisten, is van deze oorlog waarbij de internationale rechtsorde eenvoudig wordt vernietigd, het slachtoffer, gelet op een belangrijk aspect van haar doelstellingen.

In Amsterdam ondervond het vredesstreven van deze eiseres, zoals niet alleen neergelegd in haar statuten, maar ook tot uitdrukking gebracht in een niet-aflatende praktijk over een aantal decennia - de AFVN was eiseres en mede-initatiefnemer in een zeer groot aantal gedingen tegen oorlog - uitdrukkelijk erkenning in de vorm van een ontvankelijkverklaring.

De vorderingen zijn dan ook alleen al rechtstreeks jegens haar toewijsbaar, nu - vanzelfsprekend - een terugval in de jungle van het recht van de sterktste door de medewerking van de Staat aan de vernietiging van het concept van de Verenigde Naties van een kans op realisering van 'vrede en vriendschap tussen volkeren', zoals verwoord in de doelstellingen van de AFVN, vanzelfsprekend geen spaan meer heel zal laten !

Het bezwijken van de internationale rechtsorde

In het vorige geding is door eisers bij pleiooi al de vraag gesteld: hoeveel preventieve oorlogen kan de internationale rechtsorde verdragen alvorens te bezwijken ?
Het antwoord dat daarop door eisers gegeven werd, is: niet één !

Ook werd al in Amsterdam bij pleidooi de vraag opgeworpen welk land dat, volgens Bush, Blair en Balkende 'al sinds jaar en dag het recht schendt' - pardon 'brutaal schendt' - als volgende aan de beurt zal zijn, en 'niet vrijuit zal mogen gaan'. Landen als Noord-Korea, Iran, Syrie, etc., staan daarvoor als het ware in de rij.

Klinkklare schending van art. 90 Grondwet

De Nederlandse steunverlening aan de afbraak van het systeem van het Handvest van de Verenigde Naties en aan de likwidatie van het geweldverbod als peiler van de na-oorlogse internationale rechtsorde, vormt in elk geval een inbreuk op die internationale rechtsorde, welke in grofheid niet is te overtreffen.

En daarmee vormt deze steunverlening een ondubbelzinnige schending van artikel 90 Grondwet. En dusdoende van de rechtsbelangen van zowel de AFVN als van de eisers-natuurlijke personen, die aan de Nederlandse Grondwet, procederende binnen de Nederlandse rechtsorde, evenzeer rechtstreeks belangen kunnen ontlenen.

Het valse beroep op de bewering dat het hier om 'zaken van buitenlandse politiek en defensie' zou gaan

De Staat zal ongetwijfeld hier vanmiddag betogen dat het hier om een zaak van buitenlandse politiek en defensie gaat, waar de rechter zich in hoge mate heeft buiten te houden.

In de dagvaarding ben ik al uitvoerig op deze drogreden ingegaan.
Schendingen en dreigende schendigen van het internationale recht en de internationale rechtsorde kunnen onmogelijk worden gepresenteerd als 'zaken van buitenlandse politiek en defensie'. In een rechtsstaat kan het plegen van ernstige inbreuken op de internationale rechtsorde en op het internationale recht onmogelijk als een door de rechter af te schermen privilege van de uitvoerende macht worden gezien.

Mede-verantwoordelijkheid aan schendingen van fundamentele mensenrechten van mijn eisers, zoals thans door de Staat aangegaan, kan geen rugdekking vinden achter de formulering dat het hier om 'zaken van buitenlandse politiek en defensie' zou gaan.

En wat voor betekenis heeft de voorstelling van zaken dat het

hier om door de rechter af te schermen 'buitenlandse belangen' zou gaan voorts nog in het licht van het feit dat het hier duidelijk een schending van artikel 90 Grondwet aan de orde is ?

'Vrijheid van meningsuiting' voor de Staat...

De Staat zal ook ongetwijfeld aanvoeren dat politiek steun, zoals verleend aan de Amerikaans/Britse agressie, alles van doen heeft met de manoeuvreer-ruimte die een Staat nu eenmaal moet hebben, wil hij politiek kunnen bedrijven. Met andere woorden: de Staat zal aanvoeren dat zo'n politieke steunverlening moet kunnen.
De Staat zal hiervoor verwijzen naar HR 22 januari 1993, nr. 14926, het arrest-Rost van Tonnnimgen, waarin ook de Staat vrijheid van meningsuiting krijgt toegemeten.
In navolging hiervan bepaalde de Haagse k.g.-rechter in de zaak tussen de de AFVN c.s. / Staat bij vonnis van 15 janauri 1999 dat politieke steunverlening aan Amerikaans/Britse agressie zou moeten worden gezien als een vorm van standpuntbepaling, die beschermd zou worden door de vrijheid van meningsuiting.

In de dagvaarding voor het eerste kort geding is daar al uitvoerig op ingegaan onder 74 t/m 80.
Zowel in de (cassatie)zaak Rost van Tonningen als in de procedure van 1999 was ik als advocaat betrokken. Ik heb in de eerdere dagvaarding al aangegeven dat de toemeting van het recht op vrije meningsuiting, op de manier waarop de Hoge raad dit deed in het arrest-Rost van Tonningen, de beste manier is de overheid uit te nodigen om zijn burgers voortaan te beliegen en te bedriegen, en ze vervolgens, als ze daartegen proberen op te komen, ook nog eens uit te sliepen met een beroep op de vrijheid van meningsuiting !

Op dit aspect van het arrest-Rost van Tonningen was de kritiek dan ook van alle kanten niet mals, en zeker dient dit aspect van het arrest-Rost van Tonningen dan ook te worden aangemerkt als een 'faux pas van een prima ballerina'.

Het kort geding-vonnis van 15 januari 1999 achterna lopen, is dan ook de zekerste weg kiezen om te garanderen dat nooit meer bij de Haagse rechter zal worden aangeklopt in zaken van oorlogsrecht en recht inzake gewapende conflicten en om te verzekeren dat betrokken justitiabelen dan bij andere Nederlandse rechtbanken waarborgen voor hun belangen zullen trachten te vinden.

De ware aard en impact van politieke steun

Politieke steun is veel meer - ik ben daarover al zeer uitvoerig geweest in de stukken - dan het innemen van een standpunt door de regering, onder het motto: 'mag ik ook ergens een mening over hebben, alsjeblieft !'
Ik heb het al gezegd in de eerdere stukken: Amerika heeft die steun van landen als Nederland bitterhard nodig. Om zijn

agressie te camoufleren en om zijn optreden nog een schijn van quasi-legitimiteit te verschaffen. (zie krantenartikelen)

Hoe belangrijk de Nederlandse politieke steun voor Amerika is, blijkt wel uit het feit Amerika overal kenbaar maakt dat Nederland deel uitmaakt van de 'coalition of the willing' en dat zij zelfs een Nederlandse militair, overste Blom, afgelopen zaterdag in een persconferentie over de gevechten lieten optreden, waarbij Nederland werd geportretteerd als één van de 'coalition forces'.

De militaire steunverlening door Nederland

Maar bovenal levert Nederland niet alleen politieke en diplomatieke, maar ook daadwerkelijke militaire steun aan de Amerikaans/Britse agressie.

Allereerst door de stationering van de Patriots in Turkije. Turkije stelt zijn grondgebied beschikbaar voor aanvalsvluchten op Irak, en maakt zich zo medeplichtig aan de agressie. Door Turkije, via de Patriots, te helpen zich te verdedigen tegen gerechtvaardigde tegenaanvallen die Irak in het kader van legitieme zelfverdediging zou kunnen ondernemen, maakt Nederland zich ook op zijn beurt militair medeplichtig aan de agressie.

Voorts vervult Nederland wat in Amerikaans jargon 'backfill'-taken worden genoemd. In Afghanistan, in Bosnië en via Nederlandse fregatten in de Perzische Golf. Dat wil zeggen dat Nederland uitdrukkelijk militaire taken elders in de wereld overneemt van de Amerikanen, om deze zo te ontlasten, zodat zij zich volledig op hun agressie tegen Irak kunnen concentreren.

Bovendien staan het Nederlandse luchtruim volop open voor Amerikaanse vliegtuigen met een oorlogsbestemming en staat het Nederlandse grondgebied en de Nederlandse zee- en luchthavens nog steeds wagenwijd open voor Amerikaans militair gebruik en doorvoer van troepen en materieel naar het oorlogsgebied.

Ook dat zijn onmiskenbaar vormen van militaire medeplichtigheid aan de Amerikaans/Britse agressie tegen Irak.

Het is dus een onjuiste voorstelling van zaken dat de Staat alleen **politieke steun** zou verlenen. Er is uitdrukkelijk ook **militaire steun** aan de orde.

Zogenaamde NAVO-verplichtingen

In dit verband tenslotte nog dit.

De beweringen dat Nederland, als NAVO-partner, op grond van het NAVO-verdrag of daarvan afgeleide verdragen, gehouden zou zijn om te allen tijde ruim baan te geven aan vrije doortocht of doorvoer van Amerikaans/Brits legermaterieel en manschappen, kunnen op dwingende gronden van internationaal recht niet

) als juist worden aanvaard.

(Zulke verdragsverplichtingen bestaan niet, en als ze zouden bestaan, dan zouden ze hier niet gelden.

Het geweldverbod is, zoals onomstreden is en ook uitdrukkelijk nog eens door het Hof Amsterdam in het arrest-Dedovic is bevestigd, van ius cogens.
Dat betekent dat het ook uitgaat boven alle eventuele andere verplichtingen, zowel van gewoonterechtelijke als van verdragsrechtelijke aard.
Medewerking aan agressie is eenvoudig verboden. Totaal, absoluut en onvoorwaardelijk.

Maar een appèl hierop is niet eens nodig.
Want er bestaat niet zoiets als NAVO-verplichtingen die tot het onbeperkt toelaten van doortocht van en medewerking aan troepen- en materieeltransport van het ene NAVO-land door het andere NAVO-land zouden nopen.

Het NAVO-verdrag is namelijk een strikt defensief verdrag.
En alle van dit moeder-verdrag afgeleide verdragen en overeenkomsten kunnen dan ook uitsluitend en alleen worden ingeroepen voor defensieve doeleinden.

Zo min als Turkije voor zijn aanvallen op de Cyprus de vrije doortocht kon claimen bij al zijn NAVO-bondgenoten voor zijn troepen en materieel, zo min kan Amerika dat voor zijn militair agressie-potentieel tegen Irak.

En bovendien laat het NAVO-verdrag de beschikking over het eigen soevereine handelen in hoge mate onverlet.
Automatisch geldende verplichtingen bestaan niet in NAVO-land, wat daarover nu ook wordt beweerd.

Zie het advies van de Raad van State inzake het kruisraketten-verdrag, waarin het ware karakter van het NAVO-verdrag en passant haarfijn uit de doeken wordt gedaan:

> "Anders dan het Verdrag van Brussel bevat het Noord-Atlantisch Verdrag geen automatische militaire bijstandsclausule".
> (blz. 6 1e kolom, advies Raad van State van 23 december 1983 inzake de plaatsing van kruisraketten in Nederland)

en:

> "Het voornaamste verschil met de eerstgenoemde bijstandsclausule, die overigens onverkort van kracht is gebleven en met de oprichting van de West-Europese Unie in 1954 is uitgebreid tot de Bondsrepubliek en Italië, ligt hierin, dat wanneer zich de zogenaamde casus foederis voordoet - het geval waarin de situatie optreedt waaraan het verdrag de bijstandsverplichting vastknoopt -, de plicht tot het verlenen van militaire bijstand niet een automatische is, doch afhankelijk van het oordeel van de verdragstaten

over de noodzakelijkheid daarvan. Dit voorbehoud met betrekking tot de te verlenen bijstand was het gevolg van met name Amerikaanse constitutionele bezwaren tegen een automatische verplichting tot oorlogvoering." (blz. 6, eerste kolom)

Het NAVO-verdrag, en dus ook alle daarvan afgeleide afspraken en overeenkomsten, strekken maar tot een doel, namelijk verdediging.
Gaat de een of andere NAVO-staat dus op het pad van de aanvalsoorlog, het agressie-pad dus, dan bestaat er uiteraard voor die staat op geen enkele wijze een beroep op dit NAVO-verdrag. En op daarvan afgeleide verdragen.

De persistente apekool van het ontbreken van rechtstreekse werking aan het geweldverbod

Keer op keer komen Nederlandse rechters, in procedures aangespannen door steeds weer andere eisers tegen schendingen van het agressieverbod door Nederland, dan wel andere oorlogsmisdrijven en de gevolgen daarvan voor hen in termen van schade, met het volstrekt van alle ratio losstaande verhaal dat aan het agressieverbod als volkenrechtelijke norm van gewoonterechtelijke aard geen rechtstreekse werking zou toekomen.

Alleen de Amsterdamse Voorzieningenrechter schijnt zich, in de eerdere uitspraak van 28 februari j.l. tussen partijen, aan deze collectieve rechterlijke zinsbegoocheling te kunnen onttrekken.

En keer op keer moeten eisers dus herhalen dat dit, juridisch gezien, volstrekte apekool is.
Want voor schending van het agressieverbod kun je, als individu, zwaar gestraft worden, zo is in Neurenberg en Tokio na WO II gebleken. En het is krankzinnig om van iets waarvoor je de strop kan krijgen, te zeggen dat het geen rechtstreekse werking zou hebben.

Maar, zoals al in de dagvaarding aangegeven, ook de Hoge Raad heeft in het arrest Danikovic - ondanks de manifeste onzin die ook daarin wordt verkocht over het ontbreken van rechtstreekse werking van het agressieverbod - in ieder geval toch ruimte opengelaten om, als het ware via een omweg, het agressieverbod in te roepen.

Zoals al in de dagvaarding onder 58 aangegeven, zegt de Hoge Raad in het arrest-Danikovic, onder verwijzing naar 27 van de conclusie van de auctor intellectualis van dit arrest, Strikwerda:

> "Het Hof heeft niet miskend dat de schending van het agressieverbod door de Staat ten opzichte van Danikovic c.s. een onrechtmatige daad kan opleveren en deswege grondslag kan vormen voor toewijzing van de vordering I."

Vordering I was hier een bevel dat de Staat zich met onmiddel-

lijke ingang zou dienen te onthouden van (deelname aan) verder oorlogsgeweld tegen de Federale Republiek Joegoslavië, alsmede dat de Staat de NAVO-bondgenoten er terstond van in kennis diende te stellen dat Nederland zich van verder geweld jegens Joegoslavië zou onthouden.

Agreessie levert commune delicten op

Agressie levert oorlogsgeweld op dat volstrekt onrechtmatig is.
Het doden en verwonden van mensen is dan gelijk aan moord c.q. doodslag en toebrenging van zwaar lichamelijk letsel.
Commune delicten dus, in de zin van het gewone strafrecht.
In dit geval gepleegd onder mede-verantwoordelijkheid van de Staat.

In rechtsoverweging 19 van het arrest van het Hof inzake Danikovic wordt gesteld:

> "Het beroep van Danikovic c.s. op onrechtmatige daad wegens poging tot moord en inbreuk op het recht op gezondheid, begrijpt het hof aldus dat zij zich ter ondersteuning van hun vordering beroepen op onrechtmatig handelen als gevolg van een (dreigende) inbreuk op hun subjectieve recht op leven en gezondheid naar nationaal (Nederlands) recht, welke inbreuk niet wordt gerechtvaardigd door oorlogsgeweld dat naar maatstaven van internationaal recht geoorloofd is. Ook deze grondslag echter noodzaakte de President niet tot toewijzing van de vordering. Danikovc c.s. hebben immers over hun persoonlijke omstandigheden tijdens de luchtacties niets aangevoerd (zoals plaats van verblijf of legering, het krijgsmachtonderdeel waar zij deel van uitmaakten, rang en functie), zodat niet kan worden vastgesteld, althans niet zonder een nader feitenonderzoek ,waarvoor in dit kort geding geen plaats is, of de luchtacties ook jegens hen persoonlijk onrechtmatig waren. Anders dan Danikovc c.s. wellicht menen is het enkele feit dat deze acties tegen het leger van de FRJ waren gericht en dat zij van dat leger deel uitmaakten onvoldoende om tot die conclusie te leiden."

persoonlijke onrechtmatigheid jegens eisers

Nu de persoonlijke onrechtmatigheid jegens eisers

Zoals al aangegeven in de dagvaarding, er waren talloze leden van de Iraakse bevolking, die in hun doodsangst voor de komende oorlog, stonden te dringen om dit kort geding aanhangig te maken.
Er is echter een scherpe selectie gemaakt om hier als eiser op te treden.

Allereerst komen er alleen eisers in de procedure, die wonen in diverse grote steden van Irak.
Dit omdat op voorhand al duidelijk was dat deze zeer zwaar

zouden worden gebombardeerd door de Amerikanen.

Op voorhand was daarmee duidelijk dat zij daarmee extra risico zouden lopen voor lijf en goed. Zeker als het ook nog tot de verwoestende stadsoorlogen zou komen, die nu uitgevochten dreigen te gaan worden.

Voorts zijn alleen eisers in de procedure gekomen, die behoren tot de meest kwetsbare categorieën van de Iraakse samenleving. Bij het wegvallen van de voedseldistributie, de drinkwatervoorziening, of de medische zorg, zullen zij tot de eerste onvermijdelijke slachtoffers behoren.
Maatschappelijk verpauperd als zij zijn, missen zij elke buffer of weerstand en staan meteen aan de rand van de ondergang, nu de hel daadwerkelijk over hen is losgebarsten.

En tenslotte zijn voorts alleen eisers in de procedure gekomen, die wonen in de onmiddellijke omgeving van wat, naar Amerikaanse opvatting, beschouwd kunnen worden als een militair doelen - en iedereen weet hoe ruim die grenzen door de Amerikanen getrokken worden zijn en hoezeer in strijd met de definitie van militair doel in Protocol I bij de Verdragen van Genève -, zoals bijvoorbeeld ook complexen van overheidsgebouwen.

Successievelijk hebben de onderscheiden eisers de volgende karakteristieken, waardoor zij een nog groter risico lopen om slachtoffer te worden van de Amerikaans/Britse agressieoorlog dan andere stadsbewoners. Die ook allemaal gedwongen zijn om in een hel te leven, nu de voedseldistributie tot stilstand is gekomen, de elecriciteits voorziening overal begint te bezwijken, rioolpomp-installaties het dus beginnen te begeven, schoon drinkwater, anders wat er gehamsterd is, volgens berichten steeds minder is te verkrijgen, de medische zorg nog meer totaal in gebreke begint te blijven, en de uitbraak van hongersnood en epidemieën van besmettelijke ziekten nog slechts een kwestie van tijd is. (Sunday)

Die specifieke karakteristieken, die hen nog extra kwetsbaar maken voor de verschrikkelijke gevolgen van deze oorlog, zijn de volgende:

<u>eiser sub 17, Abdalwahab Mubarek</u>: woont in Dijala. Zijn huis is zwaar beschadigd door eerdere bombardementen. Het is weer opgebouwd, maar hij leeft in grote angst dat zijn huis opnieuw prooi zal worden van bombardementen.

<u>eiser sub 2, Abdalamir Naji</u>: woont in Babil en heeft in de Golfoorlog een been verloren. Leeft van de voedselpaketten en van wat hij verder bij elkaar kan scharrelen.

<u>eiser sub 3, Munther Abbas</u>: woont in Najaf en is werkloos door de instorting van de economie als gevolg van het embargo. Leeft in de marge van de samenleving en is vergaand afhankelijk van de voedselverstrekkingen door de regering.

eiser sub 4, Shakir Farhood Brisem: is ernstig ziek als gevolg van het tekort aan medicijnen en vreesde al op voorhand het ergste als de oorlog zou uitbreken.

eiser sub 5, Rafid Abdalamir: woont te Babil. Heeft al een paar leden van zijn familie verloren als gevolg van zware raketbeschietingen door de Amerikaans/Britse luchtmacht. Woont in de buurt van een fabriek die, naar Amerikaanse conceptie, als militair doelwit kan gelden.

eiser sub 6, Muhamed Tarik Jaseen: woont in Bagdad. Zijn gehele huis werd verwoest tijdens de bombardementen van 1998 en hij vreesde al op voorhand opnieuw dakloos te worden als de oorlog uitbreekt.

eiser sub 7, Haider Aswad Alabaiji: woont in Najaf. Zijn gezondheid is ernstig achteruitgegaan als gevolg van de oorlog en het embargo. Is met zijn gezin voornamelijk afhankelijk van voedselpaketten. Vreesde al op voorhand het ergste voor zijn gezondheid zodra de oorlog zou uitbreken.

eiser sub 8, Fagri Naji: wonend in Babil. Heeft al een broer verloren in de Golfoorlog, en vreesde al op voorhand voor nieuwe slachtoffers in zijn familie bij een nieuwe oorlog.

eiser sub 9, Ahmed Abdalrazaq Alsawami: woont in Bagdad en is zijn baan verloren als gevolg van de instorting van de economie. Probeert nu met man en macht iets nieuws op te bouwen, maar ziet het perspectief daarop totaal verdwijnen bij nieuwe oorlogsverwoestingen. Leeft in een gebied in Bagdad dat bij golfoorlog intensief gebombardeerd is, om hem onbekende redenen.

eisers sub 10, Ali Abbas Ali: wonend te Bagdad. Heeft een naast familielid verloren in de Golfoorlog en is als gevolg daarvan depressief geraakt. Leeft voornamelijk van voedselpaketten en van wat sjacher-aktiviteiten. Vreesde al op voorhand ontzettend voor nieuwe verliezen onder zijn verwanten bij een nieuwe oorlog.

eiser sub 11, Sabah Abd Saleh: woont in Bagdad. Hij heeft zijn zaak moeten verkopen om zijn familie te kunnen onderhouden. De komende oorlog zal hem ongetwijfeld verder tot de bedelstaf brengen, zo vreest hij.

eiser sub 12, Muhamed Kadum Muhamed: wonend in Bagdad. Raakte al gewond tijdens de Golfoorlog en was al op voorhand volstrekt panisch voor een nieuwe oorlog. Zijn vrouw is ernstig ziek. en afh. van medicijnen

eiser sub 13, Riad Ali Brisem: woont in Bagdad. Is straatarm geworden door de economische malaise en leeft voortdurend op de rand van de hongersnood. Vreesde op voorhand het niet lang te maken als de oorlog daadwerkelijk zou uitbreken.

eiser sub 14, Zaki Amin: wonend te Bagdad. Ook hij woonde in

kwartier dat tijdens de Golfoorlog hevig is gebombardeerd, waardoor zijn huis totaal is verwoest. Woont nu met zijn gezin in bij een familielid in dezelfde wijk als waar zijn huis stond en vreest dat deze wijk opnieuw hevig gebombardeerd wordt in deze oorlog.

eiser sub 15, Abdalrazaq Mubarek: woont in Dijala de buurt van een provinciaal bestuurscentrum en is doodsbang dat dit door de Amerikanen gebombardeerd wordt. Zijn gezondheid is ernstig aangetast als gevolg van het embargo, en heeft dan ook weinig weerstand tegen de oorlogsbeproevingen.

eiser sub 16, Ali Hussein: wonend te Najaf. Heeft in de Golf-oorlog al een zoon verloren en is, als gevolg van de economi-sche malaise ook zijn werk kwijtgeraakt. Leeft onder zeer kommervolle omstandigheden en vreest het ergste bij deze nieuwe oorlog. Is met zijn gezin in hoge mate afhankelijk van de voedseldistributie.

eiser sub 1, Muwafak Hatem Lafteh: woont in Bagdad. Had een goede baan bij de overheid, maar is deze nu kwijt als gevolg van het economische verval in Irak. Ziet als ambtenaar totaal geen bestaansperspectief meer als nieuwe verwoestingen de economie nog verder zullen vernietigen. Woont in een kwartier waarin veel overheidskantoren zijn en is doodsbang dat dit door de Amerikanen in deze oorlog genadeloos gebombardeerd zal worden.

met conclusie tot toewijzing van de vorderingen

K O R T G E D I N G R E C H T B A N K D E N H A A G

Pleitnotities

van

mr. N.M.P. Steijnen

inzake

MUWAFAK HATEM LAFTEH en 17 mede-eisers

tegen

DE STAAT DER NEDERLANDEN

kort geding van maandag 24 maart 2003 om 14.00 uur

Inleiding en conclusie van eis

President, ik zal beginnen met een conclusie van eis nemen. Alleereerst inhoudende dat dit kort geding uitsluitend gericht zal zijn tegen de Staat.
De vorderingen tegen Bos en Balkenende komen dus te vervallen. En daarmee dus ook de vorderingen zoals in de dagvaarding omschreven onder 1. Met dien verstande dat de onder 1 van de vorderingen gegeven nadere omschrijving van wat in casu bedoeld wordt met politieke en diplomatieke, dan wel militaire steun, zoals weergegeven onder de eerste twee aandachtstreepjes en onder de daarop volgende nummers 1 en 2 in zoverre van gelding blijft dat deze, met het oog op de verwijzing in de vordering onder 2 naar de onder 1 gegeven nadere aanduiding en omschrijving, geacht moet worden intakt te zijn gebleven.

En voorts worden bij deze conclusie van eis, zoals al aangekondigd in de dagvaarding, nog eens uitdrukkelijk de stukken van het eerdere kort geding in Amsterdam in het geding gebracht.

En dit is dan gelijk ook het moment om excuus te maken voor het feit dat de stukken, die aan u al op voorhand zijn toegeleverd niet compleet blijken te zijn geweest. Wat ontbrak was de dagvaarding, zoals die is uitgebracht in de Amsterdamse porcedure. Daarvan heeft u dus helaas niet al op voorhand kennis kunnen nemen.

En wat evenzeer ontbrak was de inventarislijst van de produkties in de klapper.
Zoals u wellicht weet was dit geding in eerste instantie in Amsterdam geappointeerd voor a.s. woensdag, maar hebben wij gemeend gebruik te moeten maken van de mogelijk tot vervroeging hiervan tot vandaag, die door uw Rechtbank hier in Den Haag werd geboden.
Dat betekent dat de stukkken die eerder op voorhand al naar Amsterdam waren gegaan halsoverkop alsnog naar Den haag moesten worden overgebracht. En daarbij zijn de hier eerder genoemde stukken, de dagvaarding uit de eerdere Amsterdamse procedure en de inventarislijst, behorende bij de producties in de klapper, dus abusievelijk bij de Amsterdamse rechtbank achtergebleven.
Dat spijt me, maar laat ik nu alvast maar meteen die inventarislijst alsnog aan u geven.

Overigens, al deze produkties zijn bij de Staat reeds uitvoerig bekend.

Ik neem hierbij dan ook deze conclusie van eis.

Nog even terug naar die produkties.
In de dagvaarding is al diverse keren melding gemaakt van de uitspraak van het Internationaal Gerechtshof inzake de rechtmatigheid van de bedreiging met en het gebruik van kernwapens, ik kom daarover wellicht ook nog nader te spreken. Die uitspraak is, vertaald in het Nederlands, opgenomen in boekvorm. En dat boek is hier in Den Haag, in korte gedingen en vervolgprocedures van Joegoslavische eisers ten tijde en na de NAVO-agressie tegen Joegoslavië, al herhaaldelijk aan de orde geweest. Het is dan ook inmiddels opgenomen in de bibliotheek van deze rechtbank, wellicht zelfs in meedere exemplaren. Dit boek maakt ook vandaag dus weer onderdeel uit van de stukken voor dit geding, voor de zekerheid heb ik een extra exemplaar voor u meegenomen voor deze zitting. Ik zal het u overhandigen, voor het geval dit hier nodig mocht blijken.

Tijdwinst

Dit tweede geding van mijn eisers dient dus vandaag hier in Den Haag en niet pas woensdag in Amsterdam. Het dient vandaag alleen tegen de Staat en niet dus ook tegen Bos en Balkenende persoonlijk, zoals - ook blijkens de dagvaarding - oorspronkelijk de bedoeling was.
De landsadvocaat heeft al eerder, namelijk op de zitting van het eerste kort geding laten weten dat hij niet erg te spreken was over het feit dat zo'n kort geding, mede tegen de Staat, niet netjes in Den Haag werd gehouden, zoals toch zou moeten, maar in Amsterdam. En hij heeft mij er vooraf in kennis gesteld - in alle vriendelijkheid en dat waardeer ik zeer - dat hij hier wellicht dit keer uitdrukkelijk een punt van bezwaar van zou gaan maken. Maar dat was toen dit geding nog, opnieuw, in Amsterdam was geappointeerd. Dat is nu dus anders.

Ik wil er geen misverstand over laten bestaan, ook bij de

Staat niet, dat het feit dat dit kort geding uiteindelijk in Den Haag is geland alles te maken heeft met de mogelijkheid van twee dagen tijdwinst die hier geboden werd en niets met de mogelijke bezwaren van de Staat tegen het, niet in Den Haag maar elders, doen plaatsvinden van procedures die mede tegen de Staat zijn gericht.

De bevoegdheid tot forum-keuze

President, het zal u bekend zijn dat, naar aanleiding van de Nederlandse steun aan de NAVO-agressie tegen Joegoslavië, door Joegoslavische cliënten een groot aantal procedures zijn gevoerd, allereerst om de Nederlandse steun aan die agressie te stoppen en later om schadevergoeding voor slachtoffers hiervan. Soms zelfs tot in hoogste instantie. Grote delen van de hierbij gevormde jurisprudentie hebt u in de klapper met produkties kunnen aantreffen.

U treft daarin ook aan het arrest Dedovic tegen Kok, van Aartsen en de Grave van het Amsterdamse Gerechtshof, een buitengewoon zorgvuldig en doordacht arrest van dit Amsterdamse Hof. Dat arrest bevat geen spoor van twijfel omtrent de vraag of Hof Amsterdam, over de lijn van Kok, Van Aartsen en de Grave, wel bevoegd zou zijn om te oordelen over aangelegenheden van rechtmatigheid van oorlogsgeweld en de gevolgen daarvan, die in hoge mate ook de Staat aangaan.

Die lijn hebben mijn eerdere Joegoslavische eisers geopend, en daarvan zullen nu ook mijn Iraakse cliënten, als dat in hun belang is, volop gebruik maken.

Recht op een faire behandeling

Zij zullen daarvan gebruik maken indien, wat ik zou willen aanduiden als 'de Haagse lijn', zou blijken hen niet de behandeling te geven van hun eisen en belangen waar zij rechtens aanspraak op zouden mogen maken.
Ik zeg hier uitdrukkelijk **'rechtens'**, want het gaat er hier niet om gelijk krijgen of niet, maar wel om de mate waarin zowel zij als hun belangen serieus worden genomen en een faire behandeling ondervinden.

Samenvatting en impact van de 'Haagse jurisprudentie

Ik wil daar niet omheen draaien. Ik heb dat niet gedaan in de procedure van het eerste kort geding van mijn eisers in Amsterdam en al evenmin in de procedure in eerste aanleg met betrekking tot het voorlopig getuigenverhoor dat voor uw rechtbank is aangevraagd door mijn Joegoslavische cliënten met het oog op de Nederlandse medeverantwoordelijkheid voor de bombardementen op de TV-studio in Belgrado en de aanvallen met clusterbommen op Nis, een voorlopig getuigenverhoor dat gericht is op Kok, Van Aartsen, de Grave en Van Nieuwenhoven.

In beide procedures heb ik in extenso al aangegeven dat de Haagse jurisprudentie inzake het recht inzake gewapende con-

flicten en het humanitair oorlogsrecht, zoals die inmiddels vorm heeft gekregen in wat ik aanduid als 'de Haagse lijn', alleen maar als onthutsend kan worden gekarakteriseerd. Ik wil hier vandaag herhalen wat ik daarover, niet alleen in het eerdere geding van mijn cliënten in Amsterdam, maar ook in de procedure-Medic inzake het voorlopig getuigenverhoor, gericht op Kok, Van Aartsen en de Grave, voor deze rechtbank al heb opgemerkt.
Het gaat hier om een samenvatting van de betekenis en impact van deze 'Haagse jurisprudentie'. Die dan als volgt moet worden beschreven.

Die jurisprudentie zet dan het hierna volgende beeld neer.
Voor een goed begrip van dit hierna volgende beeld is het raadzaam om, in het licht van de hier spelende psychologische blokkades, met het oog op de noodzakelijke objectiviteit - en recht heeft toch alles van doen met objectiviteit ! - te abstraheren van 'Irak' en 'Iraakse burgers', en een en ander te transformeren in: - willekeurig - 'België' en 'Belgische burgers'. Per slot van rekening tillen we hier in het Westen niet zo zwaar aan een paar honderdduizend Iraakse doden meer of minder !

De jurisprudentie, gevormd door Haagse rechtscolleges, levert dan tot dusver het volgende beeld op.

> Indien Nederland, in NAVO-verband, België de oorlog zou aandoen - en dit dan zonder dat er sprake is van gerechtvaardigde zelfverdediging en zonder een uitdrukkelijk mandaat van de Veiligheidsraad -, dan is zulks zonder meer als rechtmatig te beschouwen. Dat de NAVO-raad daartoe dan heeft besloten, geeft immers evenveel legitimatie als dat de VN-Veiligheidsraad daartoe zou hebben besloten.
> (uitspraak Danikovic c.s. / Staat in eerste aanleg)
>
> Zouden Belgische burgers, die daarvan het slachoffer worden of dreigen te worden, dan de Staat der Nederlanden vervolgens in rechte tot stopzetting van deze agressie willen dwingen, dan zal zo'n poging zonder meer hebben te falen. Want de rechtsnormen die zulke agressie verbieden - geschreven dan wel ongeschreven -, hebben in geen enkel opzicht rechtstreekse werking.
> (uitspraak Danikovic c.s / Staat in appèl ; VJV c.s. / Staat c.s in eerste aanleg ; Tijsterman c.s. / Staat)
>
> De Belgische burgers hebben dus geen enkel rechtsmiddel om tegen deze Nederlandse bommenregen individueel bescherming in te roepen. Zij hebben derhalve zonder meer te gedogen dat hun infrastructuur, hun eigendommen, hun toekomst door Nederland verwoest worden. Dat hun leven en hun gezondheid door deze Nederlandse agressie op het spel worden gezet. Kortom, zij hebben deze 'gesel van de oorlog' gewoon te dulden, te dragen. Zoals ook in de Middeleeuwen de mensen 'de gesel van de oorlog' hadden te dragen.

Zonder rechten, zonder rechtsmiddelen.
En dus ook zonder enige vorm van rechtsbescherming.
Zeker indien hun nationale overheid zich niet tot het Internationale Gerechtshof wendt, dan wel zich daartoe niet kan wenden, omdat deze daarvan de rechtmacht niet op tijd of onvoldoende zou hebben erkend, zoals met Joegoslavië het geval was, dan wel indien het niet afdwingbare karakter van een uitspraak van het IGH de nationale overheid ertoe zou aanzetten om daaraan geen gevolg te geven, zoals de Verenigde Staten handelde in het geval van de veroordeling van diens agressie jegens Nicaragua.

Maar dan de volgende vraag: als er dan door deze Belgische burgers geen rechtsbescherming kan worden ingeroepen voor de Nederlandse rechter tegen deze Nederlandse agressie, zijn die bombardementen dan tenminste in elk geval niet als onrechtmatig te beschouwen ? Is het niet onrechtmatig om, middels bombardementen, die immers worden uitgevoerd in strijd met het geweldsverbod, mensen naar het leven te staan, roerende en onroerende eigendommen te vernietigen, terreur te bedrijven ?

Volgens de Haagse jurisprudentie niet.
Tenminste, als de Nederlandse bombardementen zich richten op wat te beschouwen zou zijn als militaire doelen. Alle bombardementen die in dat kader plaatsvinden, alle vernietigingen die in dat kader worden aangericht, alle doden en gewonden die in dat kader vallen, zijn dan rechtmatige bombardementen, rechtmatige vernietigingen, rechtmatige doden en gewonden.
(uitspraak Danikovic / Staat in appèl)

Maar ook tegen bombardementen op niet-militaire doelen staat voor het getroffen Belgische individu geen enkele rechtsbescherming bij de Nederlandse rechter open. Want of nu wel of niet militaire doelen tot doelwit worden gemaakt, is geen zaak die individuele burgers aangaat. Want ook aan artikel 52 van Protocol I bij de Verdragen van Genève moet rechtstreekse werking worden ontzegd.
(uitspraak Tijsterman c.s / Staat)

Maar het gaat nog verder.
Tegen de mensenrechten-schendingen waarmee dit oorlogsgeweld, deze bombardementen gepaard gaan, kunnen niet alleen de importante mensenrechten-verdragen op geen enkele wijze individuele rechtsbescherming bieden, maar evenzeer ook niet de normen die in deze verdragen zijn geïncorporeerd.
En dat geldt dan zelfs ook voor het recht op leven.

Dus als Nederland morgen België zou gaan bombarderen, in strijd met geweldsverbod, dan kan geen enkele Belgische burger in rechte hiertegen voor een Nederlandse rechtbank jegens de Nederlandse Staat aanspraken doen gelden op het recht op leven, het recht op eigendom of op welk mensenrecht dan ook.

(uitspraak Danikovic / Staat in appèl)

Deze specifieke, aldus gevormde Haagse jurisprudentie ademt negatie van agressie, negatie van dood en verderf zonder begrenzing, negatie van ongebreidelde vernietiging en van tomeloze willekeur en rechteloosheid.

De conclusie van deze onthutsende Haagse jurisprudentie tendeert er dan ook naar dat eisers hier, met hun beroep op rechtsbescherming, althans naar Haagse maatstaven, geen schijn van kans zouden hebben.

Geen enkele regel of beginsel van het recht inzake gewapende conflicten of van het humanitair oorlogsrecht, geen enkel mensenrechten-verdrag, vermag dus, volgens de Haagse rechterlijke instanties potentiële slachtoffers of daadwerkelijke slachtoffers van de 'gesel van de oorlog' enigerlei vorm van bescherming of verhaal te bieden tegen de dreiging van agressie, daadwerkelijke agressie en de gevolgen daarvan en al evenmin tegen dreigende oorlogsmisdrijven, daadwerkelijke oorlogsmisdrijven en de gevolgen daarvan.

Zo rekent het Haagse rechterlijke echelon dus af met het humanitair oorlogrecht en de bescherming die dit veronderstelt te bieden aan individuele burgers.

Geen berusting in deze jurisprudentie

Het is in niemands belang dat wie dan ook zich zou neerleggen bij deze totale reducering van de betekenis en het belang van het recht inzake gewapende conflicten en het humanitair oorlogsrecht en de déconfiture van de rechtsstaat die hiermee vorm dreigt te krijgen.
Daarom zullen mijn eisers zich daartegen verzetten.

Zij zullen zich desnoods ook tot andere Nederlandse rechtscolleges wenden. Waar niet, zoals ook door de Staat met welgevallen wordt bezien, onmiddellijk alle deuren voor hen worden dichtgeslagen.

De mogelijkheid daartoe komt hen ook toe, het Nederlands procesrecht biedt hen die. In combinatie met het internationale humanitaire recht.

Equal justice for all

Want hoe zit het met dat internationale humanitiare recht op dit punt ?
En ik kom daarmee tot iets van het grootste belang, wat ook rechtstreeks aan de kern raakt van dit geding.
Het kan niet zo zijn, rechtens, - en dit kan niet genoeg worden benadrukt - dat de wereld vervalt tot totale rechtsongelijkheid van wat de een mag en de ander niet. Dat waar de een verschrikkelijk voor wordt afgestraft, de ander vrijuit voor gaat.

U kunt zich de invasie van Irak in Koeweit nog herinneren. De hele wereld riep toen dat dit agressie was, die afgestraft moest worden.
Niet alleen veroordeelde de gehele wereld eenparig deze inbreuk op het internationale recht, die Irak hiermee pleegde, en werd Irak met geweld Koeweit weer uitgeslagen, maar ook heeft Irak nu al meer dan een decennium lang nog anderszins een zware prijs hiervoor moeten betalen. In de vorm van herstelbetalingen, waarbij vergeleken de verplichtingen. die na de Eerste Wereldoorlog in Versailles aan de Duitsers werden opgelegd maar een soort pretpakket waren.

Saddam Heìssein en zijn regime werden dus niet alleen gebrandmerkt als agressors, maar hen werd daarvoor ook uitdrukkelijk de rekening gepresenteerd.

We zien dat nu de Amerikanen en Britten zich, met Nederlandse steun, schuldig maken aan agressie tegen Irak.
Zullen de Amerikaanse verantwoordelijken daar ooit voor gebrandmerkt worden of de rekening voor gepresenteerd krijgen ?
Het is tenminste de pretentie van het recht dat dit het geval zou moeten zijn. Immers het bindend principe van het recht is 'equal justice for all'.

De verantwoordelijken voor agressie en oorlogsmisdaden hebben een gezicht

Hier vandaag is aan de orde de Nederlandse steun aan die Amerikaans/Britse agressie. En voor daarmee gepaard gaande oorlogsmisdrijven.
Die agressors, de verantwoordelijken hiervoor en hun medeverantwoordelijken, hebben een duidelijk gezicht, zijn mensen van vlees en bloed. Dat zijn mensen als Bush, Blair en Balkenende.

En het is de onuitsprekelijke verdienste van het humanitaire recht dat de verantwoordlijken en mede-verantwoordelijken voor agressie en voor oorlogsmisdrijven, hierop ook **in persoon** in rechte aanspreekbaar zijn.
Dat gebeurde voor het eerst in Neurenberg, waar uitdrukkelijk werd geboekstaafd dat agressie en oorlogsmisdrijven niet worden begaan 'by abstract entities', zoals de Staat, 'but by man' en dat de enige manier om hier adequaat op te reageren was nu juist ook die mensen daarvoor in rechte aansprakelijk te stellen.

Dat uitgangspunt van persoonlijke verantwoordelijkheid en medeverantwoordelijkheid voor de zwaarste vorm van misdadigheid die denkbaar is - want daarover hebben we het als we praten over agressie en andere oorlogsmisdrijven - is dus een verworvenheid van de beschaving. Een verworvenheid die voor het eerst postgevat heeft in Neurenberg, maar we nu ook bijvoorbeeld uitdrukkelijk weerspiegeld zien in het Internationaal Strafhof.
Datzelfde Internationale Strafhof, dat de lid-staten de verplichting oplegt om eerst zelf te onderzoeken of er wellicht

door met name te noemen en aan te duiden personen sprake is geweest van verantwoordelijkheid of mede-verantwoordelijkheid voor dit soort criminaliteit van de ergste soort.

In de procedures die door Joegoslavische eisers inmiddels hier te lande zijn gevoerd, is voortdurend de ongelooflijke betekenis van dit principe van persoonlijke aansprakelijkheid voor dit soort misdrijven van zwaarste soort mede tot uitgangspunt genomen. Want niet alleen de Saddam Hoesseins en de Milosevic-en van deze wereld dienen op hun verantwoordelijkheid en mede-verantwoordelijkheid voor eventuele daden van agressie en oorlogsmisdrijven te worden aangesproken, maar ook de Koks, de Van Aartsens, de Bush-en, de Blairs en de Balkenendes.

Niet alleen de haagse rechter is de competente rechter

Concluderend valt er dan ook dit over te zeggen.
Het Nederlandse procesrecht stelt voorop dat personen die onrechtmatig handelen of tot onrechtmatig handelen dreigen over te gaan, in rechte hiervoor kunnen worden betrokken. En het internationale recht inzake gewapende conflicten, alsmede het humanitair oologsrecht stellen voorop dat voor dit soort criminaliteit van de zwaarst denkbare categorie, zoals het misdrijf van agressie en overige oorlogsmisdrijven, personen rechtstreeks in rechte aanspreekbaar zijn, eerder dan staten en andere abstracte entiteiten.

Die twee elementen tezamen betekenen dat slachtoffers, of dreigende slachtoffers, van Nederlandse medeverantwoordelijkheid aan agressie en andere oorlogsmisdrijven daarvoor niet alleen rechtstreeks de Staat kunnen aanspreken, maar ook rechtstreeks die personen waarvan de Staat zich in dat geval bedient. In casu dus de Koks, de Van Aartsens en de Balkenendes.

Er is dan, onder die omstandigheden, - althans juridisch gezien - niets tegen dat de Staat, in het voetspoor van medegedaagden op persoonlijke titel, ook voor andere gerechten dan het Haagse eventueel in rechte betrokken zou geraken voor mede-verantwoordelijkheid voor agressie en andere andere oorlogsmisdrijven.

Het dulden dat de Staat mede als doodgraver van de internationale rechtsorde zal optreden, is onbestaanbaar

Thans is de Haagse rechtbank door mijn cliënten geadiëerd. Maar er is geen sprake van dat, wie dan ook, zich eenvoudig erbij zou hebben neer te leggen als die Haagse rechtbank zou dulden dat de Staat der Nederlanden mede optreedt als doodgraver van de internationale rechtsorde.

Want, naast op de eerste plaats het onrechtmatigerwijs in de waagschaal stellen van de fundamentele mensenrechten van mijn eisers, is dat ook meteen een uitvloeisel van wat er nu aan de hand is: het begraven van de internationale rechtsorde door de Verenigde Staten en het Verenigd Koninkrijk, gesteund door de

Staat der Nederlanden.

Als de Haagse rechtbank toelaat dat, met Nederlandse medewerking, het agressie-verbod als spil van de internationale rechtsorde, en daarmee de rem om ongebreideld oorlog te gaan voeren, ten grave zou worden gedragen, dan verdient de Haagse rechtbank daarmee niet anders dan om zijn leidende plaats om te oordelen in staatsaangelegenheden op het onderdeel van het doen en laten van de Staat inzake gewapende conflicten geheel te verliezen.

Want nooit ofte nimmer kan worden toegelaten, zonder het uiterste verzet, dat de Staat der Nederlanden, met goedvinden van de Nederlandse rechter, mede zal optreden als liquidator van de internationale rechtsorde.
Andere Nederlandse rechtbanken zullen dan opgezocht worden - en opgezocht blijven worden -, in een uiterste poging om hiertegen een dam op te werpen.

Niet alleen door mijn eisers, maar zeker ook door tal van vredesorganisaties hier te lande. Daarbij die Nederlandse politici treffende, en in rechte betrekkende, die, middels hun ondersteuning van agressie en oorlogsmisdrijven, zich voor deze liquidatie van de internationale rechtsorde rechtstreeks mede-verantwoordelijk maken. Konsekwent voortaan, nu bij deze oorlog en bij toekomstige oorlogen waarbij Nederland betrokken zal raken, voorbij gaande aan de Haagse rechtbank.

Procedures inzake de onrechtmatigheid, gevoerd door slachtoffers van de NAVO-agressie tegen Joegoslavië, die in ons land heben plaatsgevonden, hebben juist bij het Amsterdamse Hof een uiterst serieus onthaal gevonden. In het arrest Dedovic / Kok, van Aartsen en de Grave.
Het pas uitgekomen arrest van het Hof Den Haag in de zaak rond het voorlopig getuigenverhoor van Kok, Van Aartsen en de Grave - het arrest-Medic -, dat volgens de afbakening hier gegeven door van het Haagse Hof, zal hebben te gaan over de vraag "in hoeverre zijn bij de gestelde aanvallen op de RTS-studio en op Nis normen van humanitair oorlogsrecht geschonden voor welke schending de Staat (mede) aansprakelijk kan worden gehouden" geeft hoop dat nu ook het Haagse rechterlijke echelon uiteindelijk juridische en praktische gevolgen zal willen verbinden aan schendingen van fundamentele rechtsprincipes, zoals deze hier in het geding zijn.

Het agressie-karakter staat allang vast naar Nederlands recht

Als de vraag of de Amerikaans/Britse agressie inderdaad een onduldbare schending betekent van het geweldverbod ook maar ergens geen punt van juridische discussie meer kan zijn, dan is het wel hier in Nederland.

Ten tijde van de NAVO-oorlog tegen Joegoslavië onbrak een Veiligheidsraadsresolutie die uitdrukkelijk tot het gebruik van geweld mandateerde.
De Staat, de Koks, de Van Aartsens, en de Van Niewenhovens

stelden toen: de bestaande resoluties rechtvaardigen het gebruik van geweld in voldoende mate.
Maar in rechte werd deze pseudo-juridische argumentatie uiteindelijk uitdrukkelijk van tafel geveegd.
En wel door het Hof Amsterdam in het arrest-Dedovic / Kok, van Aartsen en de Grave. Dat veegde met deze quasi-juridische prietpraat uiteindelijk de vloer aan door vast te stellen:

> "5.3.11. Vaststaat dat resolutie 1199 (1998) van de Veiligheidsraad geen uitdrukkelijk mandaat inhoudt om geweld tegen de FRJ te gebruiken. De Nederlandse regering heeft zich op het standpunt gesteld dat het niet naleven van de eisen die in deze resolutie aan de FRJ worden gesteld in de gegeven omstandigheden het gebruik van geweld "voldoende" legitimeert. Aan Dedovic c.s. kan worden toegegeven dat het ontbreken van een dergelijk mandaat (het besluit tot) deelname in strijd doet zijn met het Handvest en dat er goede argumenten bestaan om te betogen dat in het bijzonder de in artikel 51 van het Handvest bedoelde uitzondering op het geweldsverbod zich hier niet voordoet en dat artikel 2, vierde lid, mede in verband met het bepaalde in de artikelen 42 en 53 van het Handvest, alsmede het ongeschreven volkenrecht een dwingend verbod (ius cogens) bevatten op het gebruik van geweld.";

Ook nu ontbreekt een Veiligheidsraadsresolutie die tot geweld mandateert te enen male.
Ook nu zeggen de Staat, de Balkenendes, de de Hoop Scheffers en de andere verantwoordelijke politici: de voorafgaande resoluties van de Veiligheidsraad jegens Irak rechtvaardigen het gebruik van geweld in voldoende mate.

Zelfs elke poging tot schijn-legitimering wordt nu achterwege gelaten

Althans dat zeiden ze, tot voor kort. En wel al sedert 1998, zoals in de eerdere procedure in Amsterdam al uitvoerig aan de orde werd gesteld.
Maar nu is de schending zo openlijk,dat ze kennelijk ook dat zelfs niet meer menen te kunnen aanvoeren.

Er wordt dit keer dan ook zelfs geen enkele poging meer gedaan om de agressie nog te trachten te verhullen met enige pseudo-juridische frase .

De internationale rechtsorde van de drie B's

De verklaring van Balkenende van 20 maart j.l., aan het begin van de agressie, beperkt zich tot de vaststelling: "We hebben er alles aan gedaan om een oplossing te vinden via de weg van de Verenigde Naties. Maar die weg is - na 12 jaar gezamenlijk optrekken - deze week doodgelopen."

Wat is dan anders als het de Verenigde Naties totaal de rug toekeren ?

De oorlogs-verklaring van Balkenende vervolgt dan:

> "Velen hebben de afgelopen dagen gewezen op het belang van de internationale rechtsorde. Terecht. Maar tot het verdedigen van die rechtsorde behoort ook dat degenen die het recht sinds jaar en dag brutaal schenden, uiteindelijk niet vrijuit mogen gaan."

Of het zover is, of dus met geweld in andere staten mag worden ingegrepen die geacht worden ' het recht sinds jaar en dag te schenden' - pardon 'brutaal te schenden' - wordt dus voortaan niet langer bepaald door de Veiligheidsraad, maar door de drie B's in de wereld: Bush, Blair en Balkenende.

Er wordt hier zelfs niet meer de moeite genomen om ook maar de schijn op te houden dat een en ander nog iets met respectering van het geweldverbod te maken zou hebben.
Hier wordt de internationale rechtsorde ruwweg compleet onder-uit geschoffeld.

Balkenende is hier, al pratende over 'brutale schendingen van het recht', zelfs de brutaliteit van complete negatie en ondermijning van het internationale recht allang voorbij.

Dwingende noodzaak van rechterlijk ingrijpen

Zo ooit, dan moet **NU** de rechter ingrijpen.
Wat op het spel staat is niet minder dan de dreigende ondergang van de internationale rechtsorde.
En daarmee een terugval van de sterkte van het recht naar het recht van de sterksten in de onderlinge verhoudingen.
Mijn eisers betalen daarvan het gelag. In eerste instantie.
Later ook tallloze anderen.

Het belang van eiseres sub 18

Ook eiseres sub 18, de Vereniging van Anti-Fascistische Oud-Verzetsstrijders, Bond van Anti-fascisten, is van deze oorlog waarbij de internationale rechtsorde eenvoudig wordt vernietigd, het slachtoffer, gelet op een belangrijk aspect van haar doelstellingen.

In Amsterdam ondervond het vredesstreven van deze eiseres, zoals niet alleen neergelegd in haar statuten, maar ook tot uitdrukking gebracht in een niet-aflatende praktijk over een aantal decennia - de AFVN was eiseres en mede-initatiefnemer in een zeer groot aantal gedingen tegen oorlog - uitdrukkelijk erkenning in de vorm van een ontvankelijkverklaring.

De vorderingen zijn dan ook alleen al rechtstreeks jegens haar toewijsbaar, nu - vanzelfsprekend - een terugval in de jungle van het recht van de sterktste door de medewerking van de Staat aan de vernietiging van het concept van de Verenigde Naties van een kans op realisering van 'vrede en vriendschap tussen volkeren', zoals verwoord in de doelstellingen van de AFVN, vanzelfsprekend geen spaan meer heel zal laten !

Het bezwijken van de internationale rechtsorde

In het vorige geding is door eisers bij pleiooi al de vraag gesteld: hoeveel preventieve oorlogen kan de internationale rechtsorde verdragen alvorens te bezwijken ?
Het antwoord dat daarop door eisers gegeven werd, is: niet één !

Ook werd al in Amsterdam bij pleidooi de vraag opgeworpen welk land dat, volgens Bush, Blair en Balkende 'al sinds jaar en dag het recht schendt' - pardon 'brutaal schendt' - als volgende aan de beurt zal zijn, en 'niet vrijuit zal mogen gaan'. Landen als Noord-Korea, Iran, Syrie, etc., staan daarvoor als het ware in de rij.

Klinkklare schending van art. 90 Grondwet

De Nederlandse steunverlening aan de afbraak van het systeem van het Handvest van de Verenigde Naties en aan de likwidatie van het geweldverbod als peiler van de na-oorlogse internationale rechtsorde, vormt in elk geval een inbreuk op die internationale rechtsorde, welke in grofheid niet is te overtreffen.

En daarmee vormt deze steunverlening een ondubbelzinnige schending van artikel 90 Grondwet. En dusdoende van de rechtsbelangen van zowel de AFVN als van de eisers-natuurlijke personen, die aan de Nederlandse Grondwet, procederende binnen de Nederlandse rechtsorde, evenzeer rechtstreeks belangen kunnen ontlenen.

Het valse beroep op de bewering dat het hier om 'zaken van buitenlandse politiek en defensie' zou gaan

De Staat zal ongetwijfeld hier vanmiddag betogen dat het hier om een zaak van buitenlandse politiek en defensie gaat, waar de rechter zich in hoge mate heeft buiten te houden.

In de dagvaarding ben ik al uitvoerig op deze drogreden ingegaan.
Schendingen en dreigende schendigen van het internationale recht en de internationale rechtsorde kunnen onmogelijk worden gepresenteerd als 'zaken van buitenlandse politiek en defensie'. In een rechtsstaat kan het plegen van ernstige inbreuken op de internationale rechtsorde en op het internationale recht onmogelijk als een door de rechter af te schermen privilege van de uitvoerende macht worden gezien.

Mede-verantwoordelijkheid aan schendingen van fundamentele mensenrechten van mijn eisers, zoals thans door de Staat aangegaan, kan geen rugdekking vinden achter de formulering dat het hier om 'zaken van buitenlandse politiek en defensie' zou gaan.

En wat voor betekenis heeft de voorstelling van zaken dat het

hier om door de rechter af te schermen 'buitenlandse belangen' zou gaan voorts nog in het licht van het feit dat het hier duidelijk een schending van artikel 90 Grondwet aan de orde is ?

'Vrijheid van meningsuiting' voor de Staat...

De Staat zal ook ongetwijfeld aanvoeren dat politiek steun, zoals verleend aan de Amerikaans/Britse agressie, alles van doen heeft met de manoeuvreer-ruimte die een Staat nu eenmaal moet hebben, wil hij politiek kunnen bedrijven. Met andere woorden: de Staat zal aanvoeren dat zo'n politieke steunverlening moet kunnen.
De Staat zal hiervoor verwijzen naar HR 22 januari 1993, nr. 14926, het arrest-Rost van Tonnnimgen, waarin ook de Staat vrijheid van meningsuiting krijgt toegemeten.
In navolging hiervan bepaalde de Haagse k.g.-rechter in de zaak tussen de de AFVN c.s. / Staat bij vonnis van 15 janauri 1999 dat politieke steunverlening aan Amerikaans/Britse agressie zou moeten worden gezien als een vorm van standpuntbepaling, die beschermd zou worden door de vrijheid van meningsuiting.

In de dagvaarding voor het eerste kort geding is daar al uitvoerig op ingegaan onder 74 t/m 80.
Zowel in de (cassatie)zaak Rost van Tonningen als in de procedure van 1999 was ik als advocaat betrokken. Ik heb in de eerdere dagvaarding al aangegeven dat de toemeting van het recht op vrije meningsuiting, op de manier waarop de Hoge raad dit deed in het arrest-Rost van Tonningen, de beste manier is de overheid uit te nodigen om zijn burgers voortaan te beliegen en te bedriegen, en ze vervolgens, als ze daartegen proberen op te komen, ook nog eens uit te sliepen met een beroep op de vrijheid van meningsuiting !

Op dit aspect van het arrest-Rost van Tonningen was de kritiek dan ook van alle kanten niet mals, en zeker dient dit aspect van het arrest-Rost van Tonningen dan ook te worden aangemerkt als een 'faux pas van een prima ballerina'.

Het kort geding-vonnis van 15 januari 1999 achterna lopen, is dan ook de zekerste weg kiezen om te garanderen dat nooit meer bij de Haagse rechter zal worden aangeklopt in zaken van oorlogsrecht en recht inzake gewapende conflicten en om te verzekeren dat betrokken justitiabelen dan bij andere Nederlandse rechtbanken waarborgen voor hun belangen zullen trachten te vinden.

De ware aard en impact van politieke steun

Politieke steun is veel meer - ik ben daarover al zeer uitvoerig geweest in de stukken - dan het innemen van een standpunt door de regering, onder het motto: 'mag ik ook ergens een mening over hebben, alsjeblieft !'
Ik heb het al gezegd in de eerdere stukken: Amerika heeft die steun van landen als Nederland bitterhard nodig. Om zijn

agressie te camoufleren en om zijn optreden nog een schijn van quasi-legitimiteit te verschaffen. (zie krantenartikelen)

Hoe belangrijk de Nederlandse politieke steun voor Amerika is, blijkt wel uit het feit Amerika overal kenbaar maakt dat Nederland deel uitmaakt van de 'coalition of the willing' en dat zij zelfs een Nederlandse militair, overste Blom, afgelopen zaterdag in een persconferentie over de gevechten lieten optreden, waarbij Nederland werd geportretteerd als één van de 'coalition forces'.

De militaire steunverlening door Nederland

Maar bovenal levert Nederland niet alleen politieke en diplomatieke, maar ook daadwerkelijke militaire steun aan de Amerikaans/Britse agressie.

Allereerst door de stationering van de Patriots in Turkije. Turkije stelt zijn grondgebied beschikbaar voor aanvalsvluchten op Irak, en maakt zich zo medeplichtig aan de agressie. Door Turkije, via de Patriots, te helpen zich te verdedigen tegen gerechtvaardigde tegenaanvallen die Irak in het kader van legitieme zelfverdediging zou kunnen ondernemen, maakt Nederland zich ook op zijn beurt militair medeplichtig aan de agressie.

Voorts vervult Nederland wat in Amerikaans jargon 'backfill'-taken worden genoemd. In Afghanistan, in Bosnië en via Nederlandse fregatten in de Perzische Golf. Dat wil zeggen dat Nederland uitdrukkelijk militaire taken elders in de wereld overneemt van de Amerikanen, om deze zo te ontlasten, zodat zij zich volledig op hun agressie tegen Irak kunnen concentreren.

Bovendien staan het Nederlandse luchtruim volop open voor Amerikaanse vliegtuigen met een oorlogsbestemming en staat het Nederlandse grondgebied en de Nederlandse zee- en luchthavens nog steeds wagenwijd open voor Amerikaans militair gebruik en doorvoer van troepen en materieel naar het oorlogsgebied.

Ook dat zijn onmiskenbaar vormen van militaire medeplichtigheid aan de Amerikaans/Britse agressie tegen Irak.

Het is dus een onjuiste voorstelling van zaken dat de Staat alleen **politieke steun** zou verlenen. Er is uitdrukkelijk ook **militaire steun** aan de orde.

Zogenaamde NAVO-verplichtingen

In dit verband tenslotte nog dit.

De beweringen dat Nederland, als NAVO-partner, op grond van het NAVO-verdrag of daarvan afgeleide verdragen, gehouden zou zijn om te allen tijde ruim baan te geven aan vrije doortocht of doorvoer van Amerikaans/Brits legermaterieel en manschappen, kunnen op dwingende gronden van internationaal recht niet

als juist worden aanvaard.

Zulke verdragsverplichtingen bestaan niet, en als ze zouden bestaan, dan zouden ze hier niet gelden.

Het geweldverbod is, zoals onomstreden is en ook uitdrukkelijk nog eens door het Hof Amsterdam in het arrest-Dedovic is bevestigd, van ius cogens.
Dat betekent dat het ook uitgaat boven alle eventuele andere verplichtingen, zowel van gewoonterechtelijke als van verdragsrechtelijke aard.
Medewerking aan agressie is eenvoudig verboden. Totaal, absoluut en onvoorwaardelijk.

Maar een appèl hierop is niet eens nodig.
Want er bestaat niet zoiets als NAVO-verplichtingen die tot het onbeperkt toelaten van doortocht van en medewerking aan troepen- en materieeltransport van het ene NAVO-land door het andere NAVO-land zouden nopen.

Het NAVO-verdrag is namelijk een strikt defensief verdrag.
En alle van dit moeder-verdrag afgeleide verdragen en overeenkomsten kunnen dan ook uitsluitend en alleen worden ingeroepen voor defensieve doeleinden.

Zo min als Turkije voor zijn aanvallen op de Cyprus de vrije doortocht kon claimen bij al zijn NAVO-bondgenoten voor zijn troepen en materieel, zo min kan Amerika dat voor zijn militair agressie-potentieel tegen Irak.

En bovendien laat het NAVO-verdrag de beschikking over het eigen soevereine handelen in hoge mate onverlet.
Automatisch geldende verplichtingen bestaan niet in NAVO-land, wat daarover nu ook wordt beweerd.

Zie het advies van de Raad van State inzake het kruisraketten-verdrag, waarin het ware karakter van het NAVO-verdrag en passant haarfijn uit de doeken wordt gedaan:

> "Anders dan het Verdrag van Brussel bevat het Noord-Atlantisch Verdrag geen automatische militaire bijstands-clausule".
> (blz. 6 1e kolom, advies Raad van State van 23 december 1983 inzake de plaatsing van kruisraketten in Nederland)

en:

> "Het voornaamste verschil met de eerstgenoemde bijstands-clausule, die overigens onverkort van kracht is gebleven en met de oprichting van de West-Europese Unie in 1954 is uitgebreid tot de Bondsrepubliek en Italië, ligt hierin, dat wanneer zich de zogenaamde casus foederis voordoet - het geval waarin de situatie optreedt waaraan het verdrag de bijstandsverplichting vastknoopt -, de plicht tot het verlenen van militaire bijstand niet een automatische is, doch afhankelijk van het oordeel van de verdragstaten

over de noodzakelijkheid daarvan. Dit voorbehoud met betrekking tot de te verlenen bijstand was het gevolg van met name Amerikaanse constitutionele bezwaren tegen een automatische verplichting tot oorlogvoering."
(blz. 6, eerste kolom)

Het NAVO-verdrag, en dus ook alle daarvan afgeleide afspraken en overeenkomsten, strekken maar tot een doel, namelijk verdediging.
Gaat de een of andere NAVO-staat dus op het pad van de aanvalsoorlog, het agressie-pad dus, dan bestaat er uiteraard voor die staat op geen enkele wijze een beroep op dit NAVO-verdrag. En op daarvan afgeleide verdragen.

De persistente apekool van het ontbreken van rechtstreekse werking aan het geweldverbod

Keer op keer komen Nederlandse rechters, in procedures aangespannen door steeds weer andere eisers tegen schendingen van het agressieverbod door Nederland, dan wel andere oorlogsmisdrijven en de gevolgen daarvan voor hen in termen van schade, met het volstrekt van alle ratio losstaande verhaal dat aan het agressieverbod als volkenrechtelijke norm van gewoonterechtelijke aard geen rechtstreekse werking zou toekomen.

Alleen de Amsterdamse Voorzieningenrechter schijnt zich, in de eerdere uitspraak van 28 februari j.l. tussen partijen, aan deze collectieve rechterlijke zinsbegoocheling te kunnen onttrekken.

En keer op keer moeten eisers dus herhalen dat dit, juridisch gezien, volstrekte apekool is.
Want voor schending van het agressieverbod kun je, als individu, zwaar gestraft worden, zo is in Neurenberg en Tokio na WO II gebleken. En het is krankzinnig om van iets waarvoor je de strop kan krijgen, te zeggen dat het geen rechtstreekse werking zou hebben.

Maar, zoals al in de dagvaarding aangegeven, ook de Hoge Raad heeft in het arrest Danikovic - ondanks de manifeste onzin die ook daarin wordt verkocht over het ontbreken van rechtstreekse werking van het agressieverbod - in ieder geval toch ruimte opengelaten om, als het ware via een omweg, het agressieverbod in te roepen.

Zoals al in de dagvaarding onder 58 aangegeven, zegt de Hoge Raad in het arrest-Danikovic, onder verwijzing naar 27 van de conclusie van de auctor intellectualis van dit arrest, Strikwerda:

> "Het Hof heeft niet miskend dat de schending van het agressieverbod door de Staat ten opzichte van Danikovic c.s. een onrechtmatige daad kan opleveren en deswege grondslag kan vormen voor toewijzing van de vordering I."

Vordering I was hier een bevel dat de Staat zich met onmiddel-

lijke ingang zou dienen te onthouden van (deelname aan) verder oorlogsgeweld tegen de Federale Republiek Joegoslavië, alsmede dat de Staat de NAVO-bondgenoten er terstond van in kennis diende te stellen dat Nederland zich van verder geweld jegens Joegoslavië zou onthouden.

Agreessie levert commune delicten op

Agressie levert oorlogsgeweld op dat volstrekt onrechtmatig is.
Het doden en verwonden van mensen is dan gelijk aan moord c.q. doodslag en toebrenging van zwaar lichamelijk letsel.
Commune delicten dus, in de zin van het gewone strafrecht.
In dit geval gepleegd onder mede-verantwoordelijkheid van de Staat.

In rechtsoverweging 19 van het arrest van het Hof inzake Danikovic wordt gesteld:

> "Het beroep van Danikovic c.s. op onrechtmatige daad wegens poging tot moord en inbreuk op het recht op gezondheid, begrijpt het hof aldus dat zij zich ter ondersteuning van hun vordering beroepen op onrechtmatig handelen als gevolg van een (dreigende) inbreuk op hun subjectieve recht op leven en gezondheid naar nationaal (Nederlands) recht, welke inbreuk niet wordt gerechtvaardigd door oorlogsgeweld dat naar maatstaven van internationaal recht geoorloofd is. Ook deze grondslag echter noodzaakte de President niet tot toewijzing van de vordering. Danikovc c.s. hebben immers over hun persoonlijke omstandigheden tijdens de luchtacties niets aangevoerd (zoals plaats van verblijf of legering, het krijgsmachtonderdeel waar zij deel van uitmaakten, rang en functie), zodat niet kan worden vastgesteld, althans niet zonder een nader feitenonderzoek ,waarvoor in dit kort geding geen plaats is, of de luchtacties ook jegens hen persoonlijk onrechtmatig waren. Anders dan Danikovc c.s. wellicht menen is het enkele feit dat deze acties tegen het leger van de FRJ waren gericht en dat zij van dat leger deel uitmaakten onvoldoende om tot die conclusie te leiden."

persoonlijke onrechtmatigheid jegens eisers

Nu de persoonlijke onrechtmatigheid jegens eisers

Zoals al aangegeven in de dagvaarding, er waren talloze leden van de Iraakse bevolking, die in hun doodsangst voor de komende oorlog, stonden te dringen om dit kort geding aanhangig te maken.
Er is echter een scherpe selectie gemaakt om hier als eiser op te treden.

Allereerst komen er alleen eisers in de procedure, die wonen in diverse grote steden van Irak.
Dit omdat op voorhand al duidelijk was dat deze zeer zwaar

zouden worden gebombardeerd door de Amerikanen.

Op voorhand was daarmee duidelijk dat zij daarmee extra risico zouden lopen voor lijf en goed. Zeker als het ook nog tot de verwoestende stadsoorlogen zou komen, die nu uitgevochten dreigen te gaan worden.

Voorts zijn alleen eisers in de procedure gekomen, die behoren tot de meest kwetsbare categorieën van de Iraakse samenleving. Bij het wegvallen van de voedseldistributie, de drinkwatervoorziening, of de medische zorg, zullen zij tot de eerste onvermijdelijke slachtoffers behoren.
Maatschappelijk verpauperd als zij zijn, missen zij elke buffer of weerstand en staan meteen aan de rand van de ondergang, nu de hel daadwerkelijk over hen is losgebarsten.

En tenslotte zijn voorts alleen eisers in de procedure gekomen, die wonen in de onmiddellijke omgeving van wat, naar Amerikaanse opvatting, beschouwd kunnen worden als een militair doelen - en iedereen weet hoe ruim die grenzen door de Amerikanen getrokken worden zijn en hoezeer in strijd met de definitie van militair doel in Protocol I bij de Verdragen van Genève -, zoals bijvoorbeeld ook complexen van overheidsgebouwen.

Successievelijk hebben de onderscheiden eisers de volgende karakteristieken, waardoor zij een nog groter risico lopen om slachtoffer te worden van de Amerikaans/Britse agressieoorlog dan andere stadsbewoners. Die ook allemaal gedwongen zijn om in een hel te leven, nu de voedseldistributie tot stilstand is gekomen, de elecriciteits voorziening overal begint te bezwijken, rioolpomp-installaties het dus beginnen te begeven, schoon drinkwater, anders wat er gehamsterd is, volgens berichten steeds minder is te verkrijgen, de medische zorg nog meer totaal in gebreke begint te blijven, en de uitbraak van hongersnood en epidemieën van besmettelijke ziekten nog slechts een kwestie van tijd is. (Vandaag)

Die specifieke karakteristieken, die hen nog extra kwetsbaar maken voor de verschrikkelijke gevolgen van deze oorlog, zijn de volgende:

<u>eiser sub 17, Abdalwahab Mubarek</u>: woont in Dijala. Zijn huis is zwaar beschadigd door eerdere bombardementen. Het is weer opgebouwd, maar hij leeft in grote angst dat zijn huis opnieuw prooi zal worden van bombardementen.

<u>eiser sub 2, Abdalamir Naji</u>: woont in Babil en heeft in de Golfoorlog een been verloren. Leeft van de voedselpaketten en van wat hij verder bij elkaar kan scharrelen.

<u>eiser sub 3, Munther Abbas</u>: woont in Najaf en is werkloos door de instorting van de economie als gevolg van het embargo. Leeft in de marge van de samenleving en is vergaand afhankelijk van de voedselverstrekkingen door de regering.

eiser sub 4, Shakir Farhood Brisem: is ernstig ziek als gevolg van het tekort aan medicijnen en vreesde al op voorhand het ergste als de oorlog zou uitbreken.

eiser sub 5, Rafid Abdalamir: woont te Babil. Heeft al een paar leden van zijn familie verloren als gevolg van zware raketbeschietingen door de Amerikaans/Britse luchtmacht. Woont in de buurt van een fabriek die, naar Amerikaanse conceptie, als militair doelwit kan gelden.

eiser sub 6, Muhamed Tarik Jaseen: woont in Bagdad. Zijn gehele huis werd verwoest tijdens de bombardementen van 1998 en hij vreesde al op voorhand opnieuw dakloos te worden als de oorlog uitbreekt.

eiser sub 7, Haider Aswad Alabaiji: woont in Najaf. Zijn gezondheid is ernstig achteruitgegaan als gevolg van de oorlog en het embargo. Is met zijn gezin voornamelijk afhankelijk van voedselpaketten. Vreesde al op voorhand het ergste voor zijn gezondheid zodra de oorlog zou uitbreken.

eiser sub 8, Fagri Naji: wonend in Babil. Heeft al een broer verloren in de Golfoorlog, en vreesde al op voorhand voor nieuwe slachtoffers in zijn familie bij een nieuwe oorlog.

eiser sub 9, Ahmed Abdalrazaq Alsawami: woont in Bagdad en is zijn baan verloren als gevolg van de instorting van de economie. Probeert nu met man en macht iets nieuws op te bouwen, maar ziet het perspectief daarop totaal verdwijnen bij nieuwe oorlogsverwoestingen. Leeft in een gebied in Bagdad dat bij golfoorlog intensief gebombardeerd is, om hem onbekende redenen.

eisers sub 10, Ali Abbas Ali: wonend te Bagdad. Heeft een naast familielid verloren in de Golfoorlog en is als gevolg daarvan depressief geraakt. Leeft voornamelijk van voedselpaketten en van wat sjacher-aktiviteiten. Vreesde al op voorhand ontzettend voor nieuwe verliezen onder zijn verwanten bij een nieuwe oorlog.

eiser sub 11, Sabah Abd Saleh: woont in Bagdad. Hij heeft zijn zaak moeten verkopen om zijn familie te kunnen onderhouden. De komende oorlog zal hem ongetwijfeld verder tot de bedelstaf brengen, zo vreest hij.

eiser sub 12, Muhamed Kadum Muhamed: wonend in Bagdad. Raakte al gewond tijdens de Golfoorlog en was al op voorhand volstrekt panisch voor een nieuwe oorlog. Zijn vrouw is ernstig ziek. [illegible]

eiser sub 13, Riad Ali Brisem: woont in Bagdad. Is straatarm geworden door de economische malaise en leeft voortdurend op de rand van de hongersnood. Vreesde op voorhand het niet lang te maken als de oorlog daadwerkelijk zou uitbreken.

eiser sub 14, Zaki Amin: wonend te Bagdad. Ook hij woonde in

kwartier dat tijdens de Golfoorlog hevig is gebombardeerd, waardoor zijn huis totaal is verwoest. Woont nu met zijn gezin in bij een familielid in dezelfde wijk als waar zijn huis stond en vreest dat deze wijk opnieuw hevig gebombardeerd wordt in deze oorlog.

eiser sub 15, Abdalrazaq Mubarek: woont in Dijala de buurt van een provinciaal bestuurscentrum en is doodsbang dat dit door de Amerikanen gebombardeerd wordt. Zijn gezondheid is ernstig aangetast als gevolg van het embargo, en heeft dan ook weinig weerstand tegen de oorlogsbeproevingen.

eiser sub 16, Ali Hussein: wonend te Najaf. Heeft in de Golf-oorlog al een zoon verloren en is, als gevolg van de economische malaise ook zijn werk kwijtgeraakt. Leeft onder zeer kommervolle omstandigheden en vreest het ergste bij deze nieuwe oorlog. Is met zijn gezin in hoge mate afhankelijk van de voedseldistributie.

eiser sub 1, Muwafak Hatem Lafteh: woont in Bagdad. Had een goede baan bij de overheid, maar is deze nu kwijt als gevolg van het economische verval in Irak. Ziet als ambtenaar totaal geen bestaansperspectief meer als nieuwe verwoestingen de economie nog verder zullen vernietigen. Woont in een kwartier waarin veel overheidskantoren zijn en is doodsbang dat dit door de Amerikanen in deze oorlog genadeloos gebombardeerd zal worden.

met conclusie tot toewijzing van de vorderingen

VOORZIENINGENRECHTER IN DE RECHTBANK TE DEN HAAG
24 maart 2003 te 14.00 uur

Staat/Lafteh en 17 anderen

Pleitnota mr. G.J.H. Houtzagers

1. Inleiding

In de nacht van 19 op 20 maart 2003 zijn de Verenigde Staten, het Verenigd Koninkrijk en Australië een militaire actie begonnen tegen Irak. De Staat geeft politieke steun aan deze actie. Van militaire steun is daarentegen geen sprake. De Staat levert dus geen eigen actieve militaire bijdrage aan operaties ten aanzien van Irak.

> Zie:
> Verklaring van de minister-president Balkenende van donderdag 20 maart 2003 (productie 5 van de Staat) en de brief van de minister van Buitenlandse Zaken aan de voorzitter van de Tweede Kamer van 18 maart 2003 (productie 4 van de Staat).

De politieke steun is onderwerp geweest van een uitvoerig politiek debat in de Tweede Kamer dat heeft plaatsgevonden op 18 maart 2003.

> Opmerking:
> Het stenogram van dit verslag is nog niet beschikbaar.

De meerderheid van de Tweede Kamer stemt in met de politieke steun die door de Nederlandse regering is uitgesproken.

De vorderingen in dit kort geding komen er in de kern op neer dat het de Staat wordt verboden het oorlogsgeweld tegen Irak politiek, diplomatiek en militair te steunen. Zoals gezegd is er uitsluitend sprake van politieke steun. Een verbod als door eisers gewenst zou dus betekenen dat het de Staat niet langer is toegestaan politieke steun te verlenen aan de militaire actie, welke politieke steun wordt gedeeld door de meerderheid van de Tweede Kamer. Het gaat hier onmiskenbaar om vorderingen die ertoe strekken handelingen ter

uitvoering van politieke besluitvorming op het gebied van buitenlands beleid en defensie als onrechtmatig en derhalve als verboden aan te merken. Dat betekent dat de burgerlijke rechter, zeker in kort geding, een grote mate van terughoudendheid aan de dag moet leggen bij de beoordeling van dit soort vorderingen. Het is immers niet aan de burgerlijke rechter om deze politieke afweging te maken.

Zie:
- Hoge Raad 29 november 2002, NJ 2003, 35
- Hoge Raad 21 december 2001, NJ 2002, 217 TK
(productie 1 van de Staat)

In verschillende toonaarden beroepen eisers zich op schending van het geweldsverbod door de Verenigde Staten, het Verenigd Koninkrijk en Australië. Ongeacht de vraag of het geweldsverbod door deze staten wordt geschonden - de Staat is van oordeel dat zulks niet het geval is, ik kom hierop terug - kunnen eisers zich niet beroepen op schending van dit geweldsverbod. Het volkenrechtelijk geweldsverbod, ook aangeduid als agressieverbod, richt zich naar algemeen aanvaarde opvatting uitsluitend tot staten en uitsluitend staten kunnen de naleving van het verbod inroepen. Er is dus geen sprake van rechtstreekse werking.

Een terughoudende opstelling van de rechter met betrekking tot de beoordeling van het politieke besluit om politieke steun aan de militaire actie te geven zou, naar mijn opvatting, gezien het gegeven dat eisers zich beroepen op normen die geen rechtstreekse werking hebben, reeds moeten leiden tot afwijzing van de vorderingen.

2. Politiek debat

Ik verwijs in de eerste plaats naar de kamerstukken die in het geding zijn gebracht tijdens het vorige kort geding in Amsterdam. Aan de hand van de kamerstukken heb ik een schets gegeven van het politieke debat in de kamer. Ook ben ik ingegaan op het standpunt van de regering met betrekking tot een nadere resolutie van de Veiligheidsraad. De regering had een sterke voorkeur voor een dergelijke resolutie, vond een dergelijke resolutie ook zeer wenselijk, maar niet noodzakelijk.
De Kamerstukken en mijn pleitnota gehanteerd in Amsterdam heb ik in het geding gebracht. Ik zal niet in herhaling vervallen.

Het politieke besluit om politieke steun te verlenen aan de militaire actie is verwoord in de brief van de minister van buitenlandse zaken aan de Voorzitter van de Tweede Kamer van 18 maart 2003 (productie 4 van de Staat). Ik citeer een aantal passages uit deze brief:

"Zoals ik reeds aan de Kamer heb bericht in mijn brief van 17 maart jl., is maandag duidelijk geworden dat de Veiligheidsraad geen overeenstemming heeft weten te bereiken over een uitspraak over de mate van medewerking van Saddam Hoessein aan resolutie 1441.
In deze unaniem aanvaarde resolutie werd vastgesteld dat Irak zijn ontwapeningsverplichtingen heeft geschonden maar een laatste kans krijgt alsnog tot

ontwapening over te gaan. Gisteren is de Veiligheidsraad ernstig verdeeld gebleken tussen landen die menen dat Irak de «laatste kans» van 1441 niet gegrepen heeft, landen die menen dat de met militaire druk afgedwongen inspecties resultaat beginnen op te leveren en dus meer tijd moeten krijgen, en landen die (al dan niet uitdrukkelijk) menen dat militair optreden sowieso niet gerechtvaardigd is, maar inzetten op een vorm van «containment» van Irak.

Wat betekent dat voor de opstelling van Nederland? De regering heeft de afgelopen maanden, gesteund door de Tweede Kamer, consequent het standpunt ingenomen dat
- het bezit van massavernietigingswapens door Irak een ernstige zaak is;
- de aanpak daarvan in de allereerste plaats een verantwoordelijkheid van de VN gezamenlijk, in casu de Veiligheidsraad, is;
- de Veiligheidsraad begin 1991 Irak verplicht heeft te ontwapenen en sindsdien herhaaldelijk maatregelen heeft genomen tegen Irak's voortdurende pogingen aan deze verplichtingen te ontkomen;
- de Veiligheidsraad nu ook gehouden is zijn eigen besluiten serieus te nemen, en in het bijzonder die vastgelegd in de unaniem aanvaarde resolutie 1441;
- dreiging met geweld om naleving af te dwingen een aanvaardbaar instrument is, en derhalve het gebruik daarvan in laatste instantie niet uit te sluiten valt;
- een nieuwe VR-machtiging om zonodig geweld te gebruiken zeer wenselijk, maar niet strikt noodzakelijk is;
- de Nederlandse regering zelf uiteindelijk een eigen beoordeling zou moeten geven over de mate waarin Irak zijn verplichting om te ontwapenen nakomt.

Dat moment is nu aangebroken."

....

"De vraag die Nederland nu wederom heeft te beantwoorden is, simpel gezegd, niet zozeer of militair optreden mag, maar of het moet. Immers, de stelling dat de VR zich alsnog (dat wil zeggen na aanvaarding van resolutie 1441) zou moeten uitspreken, impliceert dat gegeven het gebrek aan overeenstemming niet zou kunnen worden opgetreden. Resolutie 1441 veronderstelt daarentegen dat, gelet op de verwijzing naar «ernstige gevolgen», militair optreden niet wordt uitgesloten. Vandaar de steeds uitgedragen opvatting van de regering dat een tweede resolutie wel wenselijk, maar niet noodzakelijk is. Zelfs onder grote druk heeft Irak nog steeds niet begrepen dat het nu echt ontwapenen moet, zoals geëist in resolutie 1441. Zo zijn de inspecteurs alleen onder dreiging van militair optreden toegelaten, was de in december verstrekte opgave in feite een gecompliceerde manier om bezit van massavernietigingswapens te ontkennen en blijken openhartige interviews met wetenschappers onmogelijk. Daarnaast is tot op heden nog geen enkel openstaand vraagstuk uit de UNSCOM-periode (1991–1998) en de periode sindsdien opgelost. In zijn werkdocument van 6 maart heeft UNMOVIC 128 van dergelijke vragen geïdentificeerd. Het betreft o.a. vragen over 21 000 liter biologische en chemische middelen, waaronder 10 000 liter anthrax, rakettechnologie, vliegtuigbommen met een biologische en/of chemische lading en informatie over onbemande vliegtuigen.
Het werkdocument versterkt het beeld dat Irak nog op veel punten geen of onvoldoende opheldering heeft willen geven. Zo heeft Irak – laat – zeer gedetailleerde lijsten geproduceerd met namen van wetenschappers die bij de unilaterale vernietiging van verboden wapens zouden zijn betrokken, maar is het niet in staat, ondanks een zo hoogwaardig administratief systeem, de gevraagde bewijzen van vernietiging van verboden wapens te leveren. Uit het feit dat Irak na al die tijd nog op geen enkele van de openstaande vragen afdoende antwoord heeft gegeven, kan slechts de conclusie worden getrokken dat Irak niet wenst mee te werken aan zijn eigen ontwapening.

Kortom, Irak heeft de «laatste mogelijkheid» die resolutie 1441 biedt niet gegrepen."

...

"Alles afwegende komt de regering tot de slotsom dat er, gelet op de onvoldoende medewerking door Irak, sprake is van «further material breach». Zij constateert dat de VS en het VK op grond van eenzelfde redenering de hoop op een vreedzame oplossing vrijwel hebben opgegeven en bereid zijn tot militair optreden.
De regering steunt de conclusie dat het onvermogen tot besluiten van de Veiligheidsraad er niet toe mag leiden dat Saddam Hoessein ongemoeid wordt gelaten. De regering realiseert zich daarbij ten volle dat de inzet van militaire middelen ernstige gevolgen kan hebben, bij voorbeeld in de vorm van verder lijden van de burgerbevolking, die reeds jarenlang het slachtoffer is van het Iraakse regime. Als dit conflict niet met andere middelen kan worden opgelost, ligt de schuld daarvoor zonder enige twijfel in Bagdad.

Nederland heeft wel bijgedragen aan het opvoeren van de militaire druk op Irak, onder meer door het openstellen van het luchtruim, havens en luchthavens voor de transit van militair materieel en personeel. Daarnaast werden in bondgenootschappelijk verband Patriot luchtverdigingssystemen naar Turkije uitgezonden en participeert Nederlands personeel in de AWACS-vliegtuigen. Voorts levert Nederland belangrijke bijdragen aan de operatie Enduring Freedom. Het uitblijven van een nadere VR-uitspraak heeft echter ook gevolgen voor het nationale draagvlak voor verdere Nederlandse betrokkenheid. Op die grond concludeert de regering dat het geen eigen actieve militaire bijdrage zal leveren aan operaties ten aanzien van Irak."

Zie:
productie 4 van de Staat.

Ik wijs ook nog op de bijlage gevoegd bij deze brief, een feitenrelaas met betrekking tot Irak. In dit relaas wordt ingegaan op de relevante resoluties van de Veiligheidsraad en de rechtsgrond voor militaire actie. Met betrekking tot dit onderwerp een citaat uit deze bijlage:

"Door de recapitulatie door 1441 van alle vorige resoluties – met name 678 (geweldsmandatering) en 687 (massavernietigingswapens) – werd de sinds 1991 bestaande machtiging tot geweld herbevestigd. Resolutie 1441 stelt – anders dan 678 – niet dat in geval van niet-naleving «all necessary means» gerechtvaardigd zijn; in plaats daarvan spreekt de unaniem aangenomen VR-resolutie 1441 van «serious consequences». Ook in de visie van de Nederlandse regering (brief van premier Balkenende aan de voorzitter van de Europese Raad, premier Simitis) komt dit neer op militair ingrijpen."

Zie:
productie 4 van de Staat.

Zoals in de inleiding aangegeven is over de opstelling van de regering uitvoerig gedebatteerd in de Tweede Kamer. De regering heeft haar conclusie dat resolutie 1441 van de Veiligheidsraad gezien haar inhoud en de uitdrukkelijke verwijzing naar eerdere resoluties en met name de resoluties 678 en 687 een volkenrechtelijke legitimatie oplevert voor militair geweld tegen Irak verdedigd. Met dat standpunt is niet iedereen het eens. Het is daarentegen onjuist om te stellen – zoals bijvoorbeeld in positum 62 van de dagvaarding – dat naar unaniem volkenrechtelijke opvatting de VS zich schuldig zou maken aan schending van het geweldsverbod.

Zie:
bijvoorbeeld het advies van de Attorney-General van het Verenigd Koninkrijk, Lord Goldsmith van 17 maart 2003 over de rechtsgrond voor het militair optreden. (zie www.fco.gov.uk)

Ik heb reeds gezegd dat de meerderheid van de Tweede Kamer instemt met het besluit van de Nederlandse regering om politieke steun te verlenen aan de militaire actie jegens Irak.

3. Het geweldsverbod

Voordat ik nogmaals inga op de vraag of eisers zich kunnen beroepen op schending van het geweldsverbod wil ik een paar inleidende opmerkingen maken.

De dagvaarding is doordrenkt van de opvatting van eisers dat er door de Verenigde Staten, het Verenigd Koninkrijk en Australië oorlogsmisdrijven zouden worden gepleegd en dat de Nederlandse staat door zijn politieke opstelling zich medeplichtig zou maken aan deze oorlogsmisdrijven.

De zaken moeten wel in een juist perspectief worden gezien. Ik wil dan ook – kort – citeren uit de verklaring van de minister-president (productie 5 van de Staat):

> "Saddam Hussein is een groot gevaar voor recht en vrede. Daar zijn vrijwel alle landen in de wereld het over eens.
>
> Hij is twee keer een buurland binnengevallen. Hij heeft chemische wapens gebruikt tegen zijn buren en tegen de Koerden in zijn eigen land. Vele honderdduizenden mensen zijn het slachtoffer geworden van zijn terreur. En hij trekt zich niets aan van de afspraken die de internationale gemeenschap keer op keer met hem heeft gemaakt.
>
> Twaalf jaar geleden hebben de Verenigde Naties Saddam Hussein voor het eerst opgeroepen zich te ontwapenen. Twaalf jaar lang heeft de internationale gemeenschap met geduld en volharding gewerkt aan een oplossing. Zeventien resoluties heeft de Veiligheidsraad aangenomen om hem tot medewerking te bewegen.
>
> In november vorig jaar werd hem een allerlaatste kans geboden met resolutie 1441. Die eiste zijn onmiddellijke medewerking, anders zouden serieuze consequenties volgen. En wéér weigerde Saddam te luisteren. Zo heeft hij nog steeds niet aangegeven waar zijn grote voorraden chemische en biologische wapens zijn gebleven.
>
> We hebben er alles aan gedaan om een oplossing te vinden via de weg van de Verenigde Naties. Maar die weg is - na 12 jaar gezamenlijk optrekken - deze week doodgelopen.
>
> Velen hebben de afgelopen dagen gewezen op het belang van de internationale rechtsorde. Terecht. Maar tot het verdedigen van die rechtsorde behoort óók dat degenen die het recht sinds jaar en dag brutaal schenden, uiteindelijk niet vrijuit mogen gaan.
>
> Nederland geeft daarom politieke steun aan de ingezette actie tegen Saddam Hussein. Vrijheid en veiligheid - ook voor de inwoners van Irak

zelf - is daarbij het hoogste doel."

Over het beroep van eiser op het geweldsverbod kan ik kort zijn. Eisers kunnen zich in dit geding niet beroepen op een schending van een volkenrechtelijk geweldsverbod. Dat is bevestigd in het arrest van de Hoge Raad van 29 november 2002 in de zaak Danikovic tegen de Staat (productie 1 van gedaagden).
De Hoge Raad overweegt in de r.o. 3.5 uitdrukkelijk dat het Haagse hof in zijn rechtsoverwegingen 8 tot 16 met juistheid heeft geoordeeld dat de door die eisers aan hun vorderingen ten grondslag gelegde internationaal-rechtelijke normen – identiek aan de normen waarop eisers zich in deze procedure beroepen - niet tot toewijzing daarvan kunnen leiden. In die overweging wordt voor de gronden verwezen naar de conclusie van de Advocaat-Generaal onder 21-56. Ik citeer kort uit de conclusie van mr. Strikwerda:

"29. *Onderdeel 3.5* bestrijdt als onjuist het oordeel van het Hof dat het voorschrift van art. 2 lid 4 van het Handvest van de Verenigde Naties en regels van ongeschreven (dwingend) volkenrecht met een vergelijkbare strekking zich richten tegen staten en in beginsel slechts tussen Staten rechtsgevolgen hebben.
30. Het onderdeel faalt omdat het oordeel van het Hof juist is. Naar algemeen aanvaarde opvatting richt het volkenrechtelijke agressieverbod, zoals vastgelegd in art. 2 lid 4 van het Handvest van de Verenigde Naties, zich uitsluitend tot staten en kunnen uitsluitend Staten de naleving van het verbod inroepen. Zie Bruno Simma (ed.), The Charter of the United Nations. A Commentary, 1995, Article 2 (4), blz. 115, MN 28 (A. Randelzhofer): "Thus the prohibition of de use of force indisputably only protects and is only addressed to states". Zie voorts Malcolm N. Shaw, International Law, 4th ed. 1997, blz. 182-184." (onderstreping opsteller dezes)

Zie:
Productie 1 van de Staat.

Voor de vraag of er sprake is van rechtstreekse werking dient gekeken te worden naar de inhoud en strekking van de norm. Het gaat dus niet om de vraag of een norm is vastgelegd in een verdrag, dan wel of die norm voortvloeit uit gewoonterecht, maar om de vraag of die norm, gezien haar inhoud en strekking, een ieder verbindt als bedoeld in artikel 93 van de Grondwet. De vraag of een norm behoort tot het zogenaamde ius cogens is derhalve niet beslissend voor de vraag of op die norm rechtstreeks een beroep kan worden gedaan. In casu richt het volkenrechtelijke geweldsverbod zich uitsluitend tot staten.

Eisers gaan ook nog uitvoerig in op het begrip "agressie" in relatie tot de individuele strafbaarstelling in het Statuut van het Internationaal Strafhof. Nu eisers uitsluitend de Staat in dit kort geding betrekken en niet de heren Balkenende en Bos, kan ik over dit onderwerp kort zijn. Eisers stellen dat, nu agressie een door individuen te plegen strafbaar feit is waarvoor individuele stafrechtelijke aansprakelijkheid bestaat, het verbod op agressie ook door individuen is in te roepen in een civiele procedure. Daartoe voeren zij aan dat agressie strafbaar is gesteld in het Statuut van het Internationaal Strafhof, hetwelk zich over individuen zal uitspreken. Zij gaan echter voorbij aan het gestelde in artikel 5, lid 2 van Statuut, waarin wordt aangegeven dat het Internationaal Strafhof pas jurisdictie zal hebben ten aanzien van agressie indien daarvoor een bepaling is opgenomen in het Statuut door

middel van amendering van dat statuut. Een dergelijke bepaling, aldus hetzelfde artikellid, dient een definitie van agressie te bevatten alsmede de voorwaarden waaronder het Internationaal Strafhof daarover jurisdictie mag uitoefenen. De in artikel 5, lid 2 van het Statuut van het Internationaal Strafhof bedoelde bepaling ten aanzien van agressie is nog niet opgenomen. Dit houdt enerzijds verband met het feit dat amendering van het Statuut pas mogelijk is zeven jaar na inwerkingtreden van het statuut (dus pas vanaf 1 juli 2009) en anderzijds met het feit dat er internationaal gezien nog volstrekt geen overeenstemming bestaat over de invulling van die bepaling.

4. Gestelde andere normschendingen

Artikel 90 Grondwet

Dit artikel geeft een algemeen uitgangspunt waaraan het buitenlandsbeleid steeds moet worden getoetst. De regering bevordert de ontwikkeling van de internationale rechtsorde. Ik verwijs opnieuw naar de verklaring van de minister-president. Tot het verdedigen van die rechtsorde behoort ook dat degenen die het recht sinds jaar en dag brutaal schenden, uiteindelijk niet vrijuit mogen gaan. Door de politieke steun aan de militaire actie wordt nu juist, naar het oordeel van de Nederlandse regering, de ontwikkeling van de internationale rechtsorde bevorderd. Van enige schending is dan ook geen sprake.

Handvest van Neurenberg

Nu de heren Balkenende en Bos niet in dit geding betrokken zijn kan ik hierover kort zijn. Voorzover het betoog van eisers moet worden opgevat als een beroep op volkenrechtelijk gewoonterecht geldt hetgeen hiervoor is opgemerkt met betrekking tot het geweldsverbod. Dergelijke normen hebben in ieder geval in zoverre geen rechtstreekse werking dat individuele personen in kort geding voor de burgerlijke rechter een bevel tot naleving door de Staat van die normen zou kunnen vorderen.

Het Eerste Aanvullende Protocol van 1977 bij de Verdragen van Geneve van 1949 en het Ottowa verdrag (verdrag inzake het verbod van het gebruik, de aanleg van voorraden, de productie en de overdracht van anti-personeelmijnen en inzake de vernietiging van deze wapens)

Eisers stellen dit aan de orde in het kader van militaire aanvallen op burgerdoelen en civiele infrastructuur.

Eisers stellen terecht dat de Verenigde Staten geen partij zijn bij deze verdragen. Wel stellen eisers dat de politieke steun van de Staat aan de Verenigde Staten met betrekking tot de huidige operatie in Irak aanleiding zou zijn tot medeplichtigheid van de Staat aan schending van deze verdragen. Die stelling is onjuist. Verdragen hebben geen derdenwerking. Voor wat betreft de vermeende gewoonterechtelijke status van (delen van) deze verdragen, moet opgemerkt worden dat nu de Verenigde Staten steeds hebben aangegeven zich niet gebonden te achten door (deze delen van) deze verdragen, de Verenigde Staten terzake de status van "persistent objector" hebben en dus evenmin gebonden zijn door een al dan niet ontstane gewoonterechtelijke regel terzake.

Zie:
Brownlie, Ian, Principles of Public International Law, 5e Editie, Oxford, 1998, p. 10.

Nu de Verenigde Staten geen partij zijn bij deze verdragen, c.q. niet gebonden zijn door een vermeende regel van gewoonterecht terzake, kunnen zij deze ook niet schenden. Het betekent dan ook dat er van een eventuele medeplichtigheid geen sprake kan zijn. Evenmin kan worden beweerd dat politieke steun van de Staat aan de Verenigde Staten in algemene zin zelf voldoende zou zijn om aanleiding te geven tot het zelfstandig door de Staat plegen van feiten in strijd met bovengenoemde verdragen of rechtsnormen. Het gaat ook niet om een handelen van de Staat. Het geven van algemene politieke steun is zelf geen schending van deze verdragen of rechtsnormen. Tenslotte zij in dit verband opgemerkt dat het ook niet in het belang van de Verenigde Staten is om de door eisers gevreesde grootschalige vernietiging van civiele objecten of civiele infrastructuur na te streven. De Verenigde Staten hebben steeds aangegeven dat het doel van deze operatie niet is het bestrijden van het Iraakse volk of het vernietigen van hun land, maar slechts het verdrijven van Saddam Hoessein en het doen vernietigen van zijn massavernietigingswapens. Tevens hebben de Verenigde Staten aangegeven mee te willen werken bij de wederopbouw van een democratisch Irak. Het massaal vernietigen van civiele objecten of civiele infrastructuur past geenszins in een dergelijk streven.

5. Onrechtmatige daad

In casu gaat het om politieke steun van de Staat aan de militaire actie. Van enig (militair) handelen is geen sprake. In de Nederlandse parlementaire democratie komt politieke besluitvorming tot stand in samenspel tussen regering en parlement. Aan deze politieke besluitvorming gaat een standpuntbepaling vooraf, die zowel bij (leden van) de regering als bij (leden van) het parlement plaatsvindt. Een en ander resulteert vervolgens in een politiek besluit. De werking van de politieke besluitvorming zou worden gefrusteerd indien – zoals eisers vorderen - de rechter het nemen van zo'n besluit of het handhaven daarvan zou verbieden. Een rechtelijk ingrijpen zou een goed functioneren van de parlementaire democratie beletten, zo niet onmogelijk maken. Daar komt bij dat eisers zich beroepen op normen die geen rechtstreekse werking hebben. Indien de regering in het debat met het parlement een bepaald standpunt huldigt is dat geen handeling die in kort geding kan worden verboden.

Zie:
President van de arrondissementsrechtbank 's-Gravenhage, vonnis van 15 januari 1999 (productie 1 van de Staat)

In dit verband wijs ik ook op het arrest van de Hoge Raad van 22 januari 1993, NJ 1994, 734 (productie 1 van de Staat). Ook in die zaak ging het om een mening van de regering over een rechtsvraag.

Dat de werking van de politieke besluitvorming zou worden gefrustreerd door een rechtelijk ingrijpen blijkt ook uit het debat dat in de Tweede Kamer op 18 maart 2003 heeft plaatsgevonden. Eén van de moties die namens de fractie van D'66 is ingediend betreft motie nummer 100, waarin expliciet aan de regering werd verzocht om geen politieke steun te verlenen aan een aanval op Irak. Die motie is door de Tweede Kamer verworpen.

Waaruit zou de onrechtmatigheid van het besluit om politieke steun te verlenen bestaan? Onrechtmatig zou dan zijn het politiek steunen van een militaire actie die – naar de stelling van eisers - in strijd is met het geweldsverbod. Ik heb al uiteengezet waarom naar de opvatting van de regering het geweldsverbod niet geschonden wordt. Maar los daarvan staat vast dat het geweldsverbod zich uitsluitend richt tot staten en dat eisers daarop geen beroep kunnen doen. Zij kunnen zich niet op deze norm beroepen. De norm die naar eisers stellen zou worden geschonden strekt daarenboven niet tot bescherming van eisers zodat ook niet aan het relativiteitsvereiste van 6:162 BW wordt voldaan.

Van enig onrechtmatig handelen van de Staat is geen sprake.

Het gaat in casu om vorderingen die ertoe strekken handelingen ter uitvoering van politieke besluitvorming op het gebied van het buitenlands beleid en defensie als onrechtmatig aan te merken. Dat betekent dat de burgerlijke rechter in kort geding, zoals gezegd een grote mate van terughoudendheid aan de dag dient te leggen. Ik verwijs opnieuw naar de door de Staat in het geding gebrachte arresten van de Hoge Raad, Staat/Danicovic en Staat/Vereniging van Juristen voor de Vrede (productie 1 van de Staat).
Eisers betogen dat het uitgangspunt aangenomen door de Hoge Raad niet juist zou zijn omdat, althans zo begrijp ik de dagvaarding, ook het Internationale Gerechtshof zich zou uitlaten over het buitenlands beleid van staten. Ik meen dat er sprake is van een misverstand. Het internationaal gerechtshof is in het leven geroepen om te oordelen over geschillen tussen staten. Dat het daarbij het buitenlands beleid van staten toetst ligt voor de hand. In casu gaat het om een civiele procedure tussen individuen en de Staat over een onderwerp dat onmiskenbaar ligt op het gebied van het buitenlands beleid en defensie.

6. Slotopmerking over de vorderingen

Tenslotte wil ik nog een opmerking maken over de laatste vordering van eisers, het entameren van een strafrechtelijk onderzoek naar de verantwoordelijke Amerikaanse en Britse politieke en militaire leiders op verdenking van het samenspannen tot het uitvoering geven aan een onrechtmatige aanvalsoorlog tegen de Republiek Irak. Eerlijk gezegd is die vordering te gek voor woorden. De Nederlandse strafrechter heeft geen rechtsmacht noch jurisdictie. Laat staan dat een dergelijke vordering niet in een civiele procedure tegen de Staat ingesteld kan worden.

7. Conclusie

Tot afwijzing van de vorderingen; kosten rechtens.

behandeld door mr. G.J.H. Houtzagers
correspondentie postbus 11756, 2502 AT Den Haag
telefoon 070-5153786
fax 070-5153123
e-mail gjh.houtzagers@prdf.nl
zaaknummer 10003484

Koningin Julianaplein 10
Gebouw Babylon
Kamernr A
2595 AA Den Haag

Pels Rijcken
& Droogleever
Fortuijn
advocaten
& notarissen

Postbus 11758
2502 AT Den Haag
telefoon 070 - 3153000
www.prdf.nl

PER TELEFAX 030-6932794
De heer mr. N.M.P. Steijnen
Couwenhoven 52-05
3703 ER ZEIST

datum 21 maart 2003
onze ref. GJH/hkd/1003484
uw ref. -
inzake Staat / Lafteh e.a.

van G.J.H. Houtzagers
advocaat
telefoon 070-3153786
fax 070-3153123
e-mail gjh.houtzagers@prdf.nl

Geachte heer Steijnen,

Hierbij zend ik u kopie van mijn brief van heden aan de voorzieningenrechter, met bijlagen.

Hoogachtend,

G.J.H. Houtzagers

Alle werkzaamheden worden verricht op grond van een overeenkomst van opdracht met Pels Rijcken & Droogleever Fortuijn, een maatschap van besloten vennootschappen.
Op de rechtsverhouding met de algemene voorwaarden van toepassing die zijn gedeponeerd ter griffie van de rechtbank te Den Haag. Daarnaast is een aansprakelijkheidsbeperking overeengekomen.
De algemene voorwaarden worden op verzoek toegezonden en kunnen ook worden geraadpleegd op www.prdf.nl.
Kwaliteitsverklaring ontvangt u op verzoek.

IN NAAM DER KONINGIN!

TBANK 's-GRAVENHAGE
:iviel recht - voorzieningenrechter

in kort geding van 31 maart 2003,
n in de zaak met rolnummer KG 03/331 van:

wafak Hatem Lafteh,
dalamir Naji,
nther Abbas,
kir Farhood Brisem,
fid Abdalamir,
hamed Tarik Jaseen,
ider Aswad Alabaiji,
gri Naji,
med Abdalrazaq Alsawami,
Abbas Ali,
ah Abd Saleh,
hamed Kadum Muhamed,
d Ali Brisem,
ki Amin,
dalrazaq Mubarek,
Hussein,
dalwahab Mubarek,
onende te Irak,
Vereniging van Anti-fascistische Oud-verzetsstrijders Nederland; Bond Anti-fascisten,
gd te Hoenderloo,

ur mr. A.B.B. Beelaard,
at mr. N.M.P. Steijnen te Zeist,

Pieter Balkenende,
de te Capelle aan den IJssel,
uter Jacob Bos,
de te Amsterdam,
Staat der Nederlanden (Ministerie van Buitenlandse Zaken en Ministerie Defensie),
de te 's-Gravenhage,
den,
ur mr. G.J.H. Houtzagers.

verloop van de procedure

hebben gedaagden bij exploot van 21 maart 2003 doen dagvaarden om te jnen ter zitting van de voorzieningenrechter van 24 maart 2003. Gedaagde s ter zitting verschenen bij haar procureur. De advocaat van eisers heeft de ngen tegen de gedaagden sub 1 en sub 2 ter zitting ingetrokken. Vervolgens de advocaat van eisers en de procureur van gedaagde sub 3 (verder: de) de zaak mondeling toegelicht aan de hand van producties en ities. Het vonnis is bepaald op heden.

IN NAAM DER KONINGIN!

RECHTBANK 's-GRAVENHAGE
sector civiel recht - voorzieningenrechter

Vonnis in kort geding van 31 maart 2003,
gewezen in de zaak met rolnummer KG 03/331 van:

1. **Muwafak Hatem Lafteh,**
2. **Abdalamir Naji,**
3. **Munther Abbas,**
4. **Shakir Farhood Brisem,**
5. **Rafid Abdalamir,**
6. **Muhamed Tarik Jaseen,**
7. **Haider Aswad Alabaiji,**
8. **Fagri Naji,**
9. **Ahmed Abdalrazaq Alsawami,**
10. **Ali Abbas Ali,**
11. **Sabah Abd Saleh,**
12. **Muhamed Kadum Muhamed,**
13. **Riad Ali Brisem,**
14. **Zaki Amin,**
15. **Abdalrazaq Mubarek,**
16. **Ali Hussein,**
17. **Abdalwahab Mubarek,**

allen wonende te Irak,

18. **de Vereniging van Anti-fascistische Oud-verzetsstrijders Nederland: Bond van Anti-fascisten,**

gevestigd te Hoenderloo,
eisers,
procureur mr. A.B.B. Beelaard,
advocaat mr. N.M.P. Steijnen te Zeist,

tegen:

1. **Jan Pieter Balkenende,**

wonende te Capelle aan den IJssel,

2. **Wouter Jacob Bos,**

wonende te Amsterdam,

3. **de Staat der Nederlanden** (Ministerie van Buitenlandse Zaken en Ministerie van Defensie),

zetelende te 's-Gravenhage,
gedaagden,
procureur mr. G.J.H. Houtzagers.

I. Het verloop van de procedure

Eisers hebben gedaagden bij exploot van 21 maart 2003 doen dagvaarden om te verschijnen ter zitting van de voorzieningenrechter van 24 maart 2003. Gedaagde sub 3 is ter zitting verschenen bij haar procureur. De advocaat van eisers heeft de vorderingen tegen de gedaagden sub 1 en sub 2 ter zitting ingetrokken. Vervolgens hebben de advocaat van eisers en de procureur van gedaagde sub 3 (verder: gedaagde) de zaak mondeling toegelicht aan de hand van producties en pleitnotities. Het vonnis is bepaald op heden.

2. De feiten

Op grond van de stukken en het verhandelde ter zitting van 24 maart 2003 wordt in dit geding van het volgende uitgegaan.

2.1. Eisers sub 1 tot en met sub 17 behoren tot de burgerbevolking van (Centraal-)Irak.

2.2. Eiseres sub 18 stelt zich blijkens haar statuten ten doel "te strijden voor vrede en vriendschap tussen volkeren".

2.3. De Veiligheidsraad van de Verenigde Naties heeft op 8 november 2002 resolutie 1441 (2002) unaniem aangenomen. In deze resolutie is vastgesteld dat het Iraakse regime de in eerdere resoluties (met de nummers 678 en 687) van de Veiligheidsraad neergelegde verplichtingen tot het geven van volledige openheid van zaken aangaande het bezit van massavernietigingswapens en tot medewerking met wapeninspecteurs bij de vernietiging van die wapens niet nakomt en wordt van het Iraakse regime alsnog volledige en onvoorwaardelijke nakoming van die verplichtingen geëist. In resolutie 1441 is voorts neergelegd dat, indien het Iraakse regime voornoemde verplichtingen blijft schenden, "serious consequences" dreigen.

2.4. Vervolgens is er binnen de Veiligheidsraad discussie ontstaan over de vraag of het Iraakse regime zich schuldig maakt aan "further material breach" van de verplichtingen zoals neergelegd in resolutie 1441 en over de vraag of militair moet worden ingegrepen. De Verenigde Staten, daarbij gesteund door het Verenigd Koninkrijk en Spanje, hebben zich uitgesproken vóór militair ingrijpen. Andere landen (waaronder Frankrijk, Duitsland, de Russische Federatie en China) hebben gepleit voor méér tijd voor de wapeninspecteurs en weer andere landen waren van oordeel dat militair ingrijpen in geen geval gerechtvaardigd is. De Veiligheidsraad heeft op dit punt geen overeenstemming kunnen bereiken.

2.5. In een brief van 18 maart 2003 van de minister van Buitenlandse Zaken aan de voorzitter van de Tweede Kamer (Tweede Kamer, vergaderjaar 2002-2003, 23 432, nr. 94) wordt – onder meer – het volgende vermeld:

"(...)Alles afwegende kunnen de regering tot de slotsom dat er, gelet op de onvolledige medewerking door Irak, sprake is van "further material breach". Zij constateert dat de VS en het VK op grond van eenzelfde redenering de hoop op een vreedzame oplossing vrijwel hebben opgegeven en bereid zijn tot militair optreden. De regering stemt de conclusie dat het onvermogen tot besluiten van de Veiligheidsraad er niet toe mag leiden dat Saddam Hoessein ongemoeid wordt gelaten. De regering realiseert zich daarbij ten volle dat de inzet van militaire middelen ernstige gevolgen kan hebben, bij voorbeeld in de vorm van verder lijden van de burgerbevolking, die reeds jarenlang het slachtoffer is van het Iraakse regime. Als dit conflict niet met andere middelen kan worden opgelost, ligt de schuld daarvoor zonder enige twijfel in Bagdad.

Nederland heeft wel bijgedragen aan het opvoeren van de militaire druk op Irak, onder meer door het openstellen van het luchtruim, havens en luchthavens voor de transit van militair materieel en personeel. Daarnaast werden in bondgenootschappelijk verband Patriot luchtverdedigingssystemen naar Turkije uitgezonden en participeert Nederlands personeel in de AWACS-vliegtuigen. Voorts levert Nederland belangrijke bijdragen aan de operatie Enduring Freedom. Het uitblijven van een nadere VR-uitspraak heeft echter ook gevolgen voor het nationale draagvlak voor verdere Nederlandse betrokkenheid. Op die grond concludeert de regering dat het geen eigen actieve militaire bijdrage zal leveren aan operaties ten aanzien van Irak (...)."

2.6. In de nacht van 19 op 20 maart 2003 zijn de Verenigde Staten, het Verenigd Koninkrijk en Australië (hierna tezamen aan te duiden als de VS c.s.) een militaire actie begonnen tegen het regime van Saddam Hoessein.

2.7. Op 20 maart 2003 heeft de minister-president een verklaring afgelegd over het begin van het gewapend conflict in Irak. In deze verklaring wordt – onder meer – het volgende vermeld:

"(...) We hebben er alles aan gedaan om een oplossing te vinden via de weg van de Verenigde Naties. Maar die weg is – na 12 jaar gezamenlijk optrekken – deze week doodgelopen.
Velen hebben de afgelopen dagen gewezen op het belang van de internationale rechtsorde.

Terecht. Maar tot het verdedigen van die rechtsorde behoort óók dat degenen die het recht sinds jaar en dag brutaal schenden, uiteindelijk niet vrijuit mogen gaan.

Nederland geeft daarom politieke steun aan de ingezette actie tegen Saddam Hussein. Vrijheid en veiligheid – ook voor de inwoners van Irak zelf – is daarbij het hoogste doel (.)"

2.8. De militaire actie in Irak is thans nog gaande.

3. De vordering, de gronden daarvoor en het verweer

Eisers vorderen na vermindering van eis, zakelijk weergegeven:

- gedaagde, zolang de Veiligheidsraad niet door een nadere resolutie uitdrukkelijk en ondubbelzinnig heeft ingestemd met mogelijk militair geweld tegen Irak, te verbieden:
  a. oorlogsgeweld jegens Irak (nog langer), in welke vorm dan ook, politiek en diplomatiek te steunen;
  b. in enigerlei fase van de Amerikaans/Britse aanvalsoorlog tegen Irak over te gaan tot militaire steunverlening, in welke vorm dan ook, aan het oorlogsgeweld tegen Irak;
- gedaagde te bevelen:
  a. de Amerikaanse en Britse regering terstond kenbaar te maken dat elke vorm van politieke, diplomatieke, militaire of anderszins materiële steun aan oorlogsgeweld jegens Irak met onmiddellijke ingang wordt beëindigd;
  b. de Amerikaanse en Britse regering terstond kenbaar te maken dat de aanvalsoorlog tegen Irak, zolang een resolutie van de Veiligheidsraad die uitdrukkelijk tot het gebruik van geweld machtigt ontbreekt, volkenrechtelijk onrechtmatig is en dat de Amerikaanse en Britse politiek en militair verantwoordelijkheden voor het onderhavige onrechtmatige oorlogsgeweld het risico lopen om voor het Internationale Strafhof te Den Haag te worden gebracht;
  c. naar de verantwoordelijke Amerikaanse en Britse politieke en militaire leiders, op verdenking van het samenspannen tot en het uitvoeren van een onrechtmatige aanvalsoorlog tegen Irak, onmiddellijk een strafrechtelijk onderzoek te entameren.

Daartoe voeren eisers het volgende aan.
Door de uitvoering van hun militaire actie tegen Irak – ondanks het ontbreken van een aanval op hen en een resolutie van de Veiligheidsraad die bepaaldelijk tot het gebruik van geweld machtigt – handelen de VS c.s. in strijd met internationale verdragen en het internationaal gewoonterecht en meer in het bijzonder met het daarin verankerde gewelds- of agressieverbod. Door het verlenen van politieke, diplomatieke en militaire steun aan de militaire actie tegen Irak maakt gedaagde zich medeplichtig aan dit handelen. Bovendien handelt gedaagde daarmee in strijd met artikel 90 van de Grondwet. Een en ander is onrechtmatig jegens eisers sub 1 tot en met sub 17 persoonlijk, nu het (aldus door gedaagde gesteunde) handelen van de VS c.s. een (dreigende) inbreuk vormt op hun subjectieve rechten op – onder meer – leven, gezondheid, ongestoord genot van eigendom, gezondheidszorg en onderwijs. De handelwijze van gedaagde is, gelet op de doelstellingen van eiseres sub 18, ook onrechtmatig jegens deze eiseres. Gedaagde dient iedere vorm van politieke, diplomatieke en militaire steun aan het oorlogsgeweld jegens Irak dan ook te staken. Het staken van die steun en de mogelijke gevolgen daarvan dient zij voorts aan de VS c.s. kenbaar te maken.

Gedaagde voert gemotiveerd verweer, dat hierna, voorzover nodig, zal worden besproken.

4. De beoordeling van het geschil

4.1. Gedaagde heeft, blijkens herhaalde uitingen van de Nederlandse regering, het standpunt ingenomen dat Nederland alleen politieke steun verleent aan de militaire actie van de VS c.s., en dus géén militaire of materiële steun. In dit kort geding zijn geen feiten aannemelijk geworden die de conclusie rechtvaardigen dat gedaagde zich niet in overeenstemming met dit standpunt gedraagt of zal gedragen. De voorbeelden die eisers op dit punt hebben genoemd (de uitzending van Patriot luchtverdedigingssystemen naar Turkije, de bijdrage aan de operatie *Enduring Freedom* en de aanwezigheid van een Nederlandse militair op een persconferentie van VS-zijde over de actie in Irak) betreffen geen van alle een vorm van militaire steun als hier bedoeld. Daarbij moet het immers gaan om feitelijke militaire handelingen die in rechtstreeks verband staan met de bedoelde actie van de VS c.s.

4.2. Hieruit volgt dat de vorderingen in elk geval niet toewijsbaar zijn voorzover zij tot uitgangspunt nemen dat gedaagde thans (ook) militaire steun verleent aan die actie. De vorderingen zijn prematuur – en dus evenmin toewijsbaar – voorzover zij zich richten tegen mogelijke toekomstige militaire of materiële steun. Er zijn immers geen aanwijzingen voor een verandering van betekenis in het hier bedoelde standpunt van gedaagde.

4.3. De vorderingen betreffen voor het overige in hoofdzaak vormen van politieke of diplomatieke steun. Eisers hebben niet toegelicht wat zij precies bedoelen met het begrip "diplomatieke steun". Aangenomen wordt dat zij hiermee het oog hebben op diplomatieke acties die voortvloeien uit het (politieke) standpunt van de regering (en, naar tussen partijen vaststaat, van de meerderheid van de Tweede Kamer). In het navolgende zal deze vorm van steunverlening worden begrepen onder het begrip "politieke steun".

4.4. Het verlenen van politieke steun is, in de hier gegeven context, op te vatten als het innemen en uitdragen – al dan niet langs diplomatieke weg – van een politiek standpunt, in dit geval op de gebieden van het buitenlands beleid en de defensie. Dit behoort bij uitstek tot het domein van de politiek en de politieke besluitvorming, waarbij het zwaartepunt ligt bij het samenspel tussen regering en volksvertegenwoordiging. De burgerlijke rechter moet, zeker in kort geding, een grote mate van terughoudendheid aan de dag leggen bij de beoordeling van vorderingen zoals in deze zaak, die ertoe strekken dat aan (organen van) de Staat de mogelijkheid wordt onthouden een bepaald politiek standpunt inzake buitenlands beleid en defensie in te nemen en uit te dragen, dan wel wordt opgedragen een standpunt uit te dragen dat (het hunne of) het zijne niet is. Het is niet aan de burgerlijke rechter om deze politieke afweging te maken. Aan een en ander doet niet af dat het verlenen van politieke steun in deze kwestie, ook als het niet gepaard gaat met feitelijke (militaire) handelingen, van belang kan zijn voor het draagvlak van militaire acties van derden, in dit geval de VS c.s., in de internationale verhoudingen.

4.5. Voor rechterlijk ingrijpen in dit kort geding is onder meer vereist dat *tussen de hierbij betrokken partijen* kan worden vastgesteld dat de politieke steun in kwestie betrekking heeft op handelingen van derden die – gelet op het zeer terughoudende karakter van de rechterlijke toets – als onmiskenbaar onrechtmatig zijn te beoordelen.

4.6. Aan deze voorwaarde is niet voldaan. Een kernpunt in het betoog van eisers wordt gevormd door de stelling dat de VS c.s. zich schuldig maken aan schending van geschreven en ongeschreven volkenrechtelijke geweldsverboden, waaraan gedaagde volgens hen medeplichtig is. Volgens algemeen aanvaarde opvattingen

kunnen eisers zich echter niet beroepen op een schending van dergelijke regels. Het volkenrechtelijke agressieverbod, zoals vastgelegd in artikel 2 lid 4 van het Handvest van de Verenigde Naties, richt zich uitsluitend tot staten. Alleen staten kunnen dus de naleving van dit verbod inroepen. Hieruit volgt dat het ook niet gaat om voorschriften die "een ieder (...) verbinden" in de zin van artikel 93 van de Grondwet. Het standpunt van gedaagde is – gegeven de vrijheid die ook in dit opzicht aan de politieke besluitvormende organen toekomt – niet te kwalificeren als strijdig met het voorschrift van artikel 90 van de Grondwet, dat bepaalt dat de regering de ontwikkeling van de internationale rechtsorde bevordert.

4.7. Het voorgaande leidt tot de conclusie dat het eerste (was: tweede) onderdeel van de vordering alsook het tweede (was: derde) onderdeel onder de letters a en b moeten worden afgewezen. Het tweede onderdeel onder de letter c, dat is gericht op het entameren van een strafrechtelijk onderzoek naar de verantwoordelijke Amerikaanse en Britse politieke en militaire leiders, slaagt evenmin. De Nederlandse rechter heeft daarvoor geen rechtsmacht.

4.8. Eisers zullen, als de in het ongelijk gestelde partij, worden veroordeeld in de kosten van dit geding.

5. De beslissing

De voorzieningenrechter:

Verstaat dat de vorderingen tegen de gedaagden sub 1 en sub 2 niet zijn gehandhaafd,

Wijst de vordering tegen gedaagde sub 3 af,

Veroordeelt eisers in de kosten van dit geding, tot dusverre aan de zijde van gedaagde sub 3 begroot op € 908,–, waarvan € 205,– aan griffierecht.

Dit vonnis is gewezen door mr. H.F.M. Hofhuis en uitgesproken ter openbare zitting van 31 maart 2003 in tegenwoordigheid van de griffier.

JB

RECHTBANK 's-GRAVENHAGE

Op heden uitgegeven voor grosse aan:
mr. A.B.B. Brelaard
voornoemd, door mij, griffier van de
rechtbank 's-Gravenhage 31-3-'03

Rechtbank

te Den Haag

rolnr

contra

KOSTEN €

in debet €

mr A.B.R. Beelaard

IN NAAM DER KONINGIN!

RECHTBANK 's-GRAVENHAGE
sector civiel recht - voorzieningenrechter

Vonnis in kort geding van 31 maart 2003,
gewezen in de zaak met rolnummer KG 03/331 van:

1. **Muwafak Hatem Lafteh,**
2. **Abdalamir Naji,**
3. **Munther Abbas,**
4. **Shakir Farhood Brisem,**
5. **Rafid Abdalamir,**
6. **Muhamed Tarik Jaseen,**
7. **Haider Aswad Alabaiji,**
8. **Fagri Naji,**
9. **Ahmed Abdalrazaq Alsawami,**
10. **Ali Abbas Ali,**
11. **Sabah Abd Saleh,**
12. **Muhamed Kadum Muhamed,**
13. **Riad Ali Brisem,**
14. **Zaki Amin,**
15. **Abdalrazaq Mubarek,**
16. **Ali Hussein,**
17. **Abdalwahab Mubarek,**

allen wonende te Irak,

18. **de Vereniging van Anti-fascistische Oud-verzetsstrijders Nederland; Bond van Anti-fascisten,**

gevestigd te Hoenderloo,
eisers,
procureur mr. A.B.B. Beelaard,
advocaat mr. N.M.P. Steijnen te Zeist,

tegen:

1. **Jan Pieter Balkenende,**

wonende te Capelle aan den IJssel,

2. **Wouter Jacob Bos,**

wonende te Amsterdam,

3. **de Staat der Nederlanden** (Ministerie van Buitenlandse Zaken en Ministerie van Defensie),

zetelende te 's-Gravenhage,
gedaagden,
procureur mr. G.J.H. Houtzagers.

1. Het verloop van de procedure

Eisers hebben gedaagden bij exploot van 21 maart 2003 doen dagvaarden om te verschijnen ter zitting van de voorzieningenrechter van 24 maart 2003. Gedaagde sub 3 is ter zitting verschenen bij haar procureur. De advocaat van eisers heeft de vorderingen tegen de gedaagden sub 1 en sub 2 ter zitting ingetrokken. Vervolgens hebben de advocaat van eisers en de procureur van gedaagde sub 3 (verder: gedaagde) de zaak mondeling toegelicht aan de hand van producties en pleitnotities. Het vonnis is bepaald op heden.

2. De feiten

Op grond van de stukken en het verhandelde ter zitting van 24 maart 2003 wordt in dit geding van het volgende uitgegaan.

2.1. Eisers sub 1 tot en met sub 17 behoren tot de burgerbevolking van (Centraal-)Irak.

2.2. Eiseres sub 18 stelt zich blijkens haar statuten ten doel "te strijden voor vrede en vriendschap tussen volkeren".

2.3. De Veiligheidsraad van de Verenigde Naties heeft op 8 november 2002 resolutie 1441 (2002) unaniem aangenomen. In deze resolutie is vastgesteld dat het Iraakse regime de in eerdere resoluties (met de nummers 678 en 687) van de Veiligheidsraad neergelegde verplichtingen tot het geven van volledige openheid van zaken aangaande het bezit van massavernietigingswapens en tot medewerking met wapeninspecteurs bij de vernietiging van die wapens niet nakomt en wordt van het Iraakse regime alsnog volledige en onvoorwaardelijke nakoming van die verplichtingen geëist. In resolutie 1441 is voorts neergelegd dat, indien het Iraakse regime voornoemde verplichtingen blijft schenden, "serious consequences" dreigen.

2.4. Vervolgens is er binnen de Veiligheidsraad discussie ontstaan over de vraag of het Iraakse regime zich schuldig maakt aan "further material breach" van de verplichtingen zoals neergelegd in resolutie 1441 en over de vraag of militair moet worden ingegrepen. De Verenigde Staten, daarbij gesteund door het Verenigd Koninkrijk en Spanje, hebben zich uitgesproken vóór militair ingrijpen. Andere landen (waaronder Frankrijk, Duitsland, de Russische Federatie en China) hebben gepleit voor méér tijd voor de wapeninspecteurs en weer andere landen waren van oordeel dat militair ingrijpen in geen geval gerechtvaardigd is. De Veiligheidsraad heeft op dit punt geen overeenstemming kunnen bereiken.

2.5. In een brief van 18 maart 2003 van de minister van Buitenlandse Zaken aan de voorzitter van de Tweede Kamer (Tweede Kamer, vergaderjaar 2002-2003, 23 432, nr. 94) wordt – onder meer – het volgende vermeld:

"(...)Alles afwegende komt de regering tot de slotsom dat er, gelet op de onvoldoende medewerking door Irak, sprake is van "further material breach". Zij constateert dat de VS en het VK op grond van eenzelfde redenering de hoop op een vreedzame oplossing vrijwel hebben opgegeven en bereid zijn tot militair optreden. De regering steunt de conclusie dat het onvermogen tot besluiten van de Veiligheidsraad er niet toe mag leiden dat Saddam Hoessein ongemoeid wordt gelaten. De regering realiseert zich daarbij ten volle dat de inzet van militaire middelen ernstige gevolgen kan hebben, bij voorbeeld in de vorm van verder lijden van de burgerbevolking, die reeds jarenlang het slachtoffer is van het Iraakse regime. Als dit conflict niet met andere middelen kan worden opgelost, ligt de schuld daarvoor zonder enige twijfel in Bagdad.

Nederland heeft wel bijgedragen aan het opvoeren van de militaire druk op Irak, onder meer door het openstellen van het luchtruim, havens en luchthavens voor de transit van militair materieel en personeel. Daarnaast werden in bondgenootschappelijk verband Patriot luchtverdedigingssystemen naar Turkije uitgezonden en participeert Nederlands personeel in de AWACS-vliegtuigen. Voorts levert Nederland belangrijke bijdragen aan de operatie Enduring Freedom. Het uitblijven van een nadere VR-uitspraak heeft echter ook gevolgen voor het nationale draagvlak voor verdere Nederlandse betrokkenheid. Op die grond concludeert de regering dat het geen eigen actieve militaire bijdrage zal leveren aan operaties ten aanzien van Irak (...)."

2.6. In de nacht van 19 op 20 maart 2003 zijn de Verenigde Staten, het Verenigd Koninkrijk en Australië (hierna tezamen aan te duiden als de VS c.s.) een militaire actie begonnen tegen het regime van Saddam Hoessein.

2.7. Op 20 maart 2003 heeft de minister-president een verklaring afgelegd over het begin van het gewapend conflict in Irak. In deze verklaring wordt – onder meer – het volgende vermeld:

"(...) We hebben er alles aan gedaan om een oplossing te vinden via de weg van de Verenigde Naties. Maar die weg is – na 12 jaar gezamenlijk optrekken – deze week doodgelopen.

Velen hebben de afgelopen dagen gewezen op het belang van de internationale rechtsorde.

Terecht. Maar tot het verdedigen van die rechtsorde behoort óók dat degenen die het recht sinds jaar en dag brutaal schenden, uiteindelijk niet vrijuit mogen gaan.

Nederland geeft daarom politieke steun aan de ingezette acties tegen Saddam Hussein. Vrijheid en veiligheid – ook voor de inwoners van Irak zelf – is daarbij het hoogste doel (...)".

2.8. De militaire actie in Irak is thans nog gaande.

3. De vordering, de gronden daarvoor en het verweer

Eisers vorderen na vermindering van eis, zakelijk weergegeven:

- gedaagde, zolang de Veiligheidsraad niet door een nadere resolutie uitdrukkelijk en ondubbelzinnig heeft ingestemd met mogelijk militair geweld tegen Irak, te verbieden:
  a. oorlogsgeweld jegens Irak (nog langer), in welke vorm dan ook, politiek en diplomatiek te steunen;
  b. in enigerlei fase van de Amerikaans/Britse aanvalsoorlog tegen Irak over te gaan tot militaire steunverlening, in welke vorm dan ook, aan het oorlogsgeweld tegen Irak;
- gedaagde te bevelen:
  a. de Amerikaanse en Britse regering terstond kenbaar te maken dat elke vorm van politieke, diplomatieke, militaire of anderszins materiële steun aan oorlogsgeweld jegens Irak met onmiddellijke ingang wordt beëindigd;
  b. de Amerikaanse en Britse regering terstond kenbaar te maken dat de aanvalsoorlog tegen Irak, zolang een resolutie van de Veiligheidsraad die uitdrukkelijk tot het gebruik van geweld machtigt ontbreekt, volkenrechtelijk onrechtmatig is en dat de Amerikaanse en Britse politiek en militair verantwoordelijkheden voor het onderhavige onrechtmatige oorlogsgeweld het risico lopen om voor het Internationale Strafhof te Den Haag te worden gebracht;
  c. naar de verantwoordelijke Amerikaanse en Britse politieke en militaire leiders, op verdenking van het samenspannen tot en het uitvoeren van een onrechtmatige aanvalsoorlog tegen Irak, onmiddellijk een strafrechtelijk onderzoek te entameren.

Daartoe voeren eisers het volgende aan.
Door de uitvoering van hun militaire actie tegen Irak – ondanks het ontbreken van een aanval op hen en een resolutie van de Veiligheidsraad die bepaaldelijk tot het gebruik van geweld machtigt – handelen de VS c.s. in strijd met internationale verdragen en het internationaal gewoonterecht en meer in het bijzonder met het daarin verankerde gewelds- of agressieverbod. Door het verlenen van politieke, diplomatieke en militaire steun aan de militaire actie tegen Irak maakt gedaagde zich medeplichtig aan dit handelen. Bovendien handelt gedaagde daarmee in strijd met artikel 90 van de Grondwet. Een en ander is onrechtmatig jegens eisers sub 1 tot en met sub 17 persoonlijk, nu het (aldus door gedaagde gesteunde) handelen van de VS c.s. een (dreigende) inbreuk vormt op hun subjectieve rechten op – onder meer – leven, gezondheid, ongestoord genot van eigendom, gezondheidszorg en onderwijs. De handelwijze van gedaagde is, gelet op de doelstellingen van eiseres sub 18, ook onrechtmatig jegens deze eiseres. Gedaagde dient iedere vorm van politieke, diplomatieke en militaire steun aan het oorlogsgeweld jegens Irak dan ook te staken. Het staken van die steun en de mogelijke gevolgen daarvan dient zij voorts aan de VS c.s. kenbaar te maken.

Gedaagde voert gemotiveerd verweer, dat hierna, voorzover nodig, zal worden besproken.

4. De beoordeling van het geschil

4.1. Gedaagde heeft, blijkens herhaalde uitingen van de Nederlandse regering, het standpunt ingenomen dat Nederland alleen politieke steun verleent aan de militaire actie van de VS c.s., en dus géén militaire of materiële steun. In dit kort geding zijn geen feiten aannemelijk geworden die de conclusie rechtvaardigen dat gedaagde zich niet in overeenstemming met dit standpunt gedraagt of zal gedragen. De voorbeelden die eisers op dit punt hebben genoemd (de uitzending van Patriot luchtverdedigingssystemen naar Turkije, de bijdrage aan de operatie *Enduring Freedom* en de aanwezigheid van een Nederlandse militair op een persconferentie van VS-zijde over de actie in Irak) betreffen geen van alle een vorm van militaire steun als hier bedoeld. Daarbij moet het immers gaan om feitelijke militaire handelingen die in rechtstreeks verband staan met de bedoelde actie van de VS c.s.

4.2. Hieruit volgt dat de vorderingen in elk geval niet toewijsbaar zijn voorzover zij tot uitgangspunt nemen dat gedaagde thans (ook) militaire steun verleent aan die actie. De vorderingen zijn prematuur – en dus evenmin toewijsbaar – voorzover zij zich richten tegen mogelijke toekomstige militaire of materiële steun. Er zijn immers geen aanwijzingen voor een verandering van betekenis in het hier bedoelde standpunt van gedaagde.

4.3. De vorderingen betreffen voor het overige in hoofdzaak vormen van politieke of diplomatieke steun. Eisers hebben niet toegelicht wat zij precies bedoelen met het begrip "diplomatieke steun". Aangenomen wordt dat zij hiermee het oog hebben op diplomatieke acties die voortvloeien uit het (politieke) standpunt van de regering (en, naar tussen partijen vaststaat, van de meerderheid van de Tweede Kamer). In het navolgende zal deze vorm van steunverlening worden begrepen onder het begrip "politieke steun".

4.4. Het verlenen van politieke steun is, in de hier gegeven context, op te vatten als het innemen en uitdragen – al dan niet langs diplomatieke weg – van een politiek standpunt, in dit geval op de gebieden van het buitenlands beleid en de defensie. Dit behoort bij uitstek tot het domein van de politiek en de politieke besluitvorming, waarbij het zwaartepunt ligt bij het samenspel tussen regering en volksvertegenwoordiging. De burgerlijke rechter moet, zeker in kort geding, een grote mate van terughoudendheid aan de dag leggen bij de beoordeling van vorderingen zoals in deze zaak, die ertoe strekken dat aan (organen van) de Staat de mogelijkheid wordt onthouden een bepaald politiek standpunt inzake buitenlands beleid en defensie in te nemen en uit te dragen, dan wel wordt opgedragen een standpunt uit te dragen dat (het hunne of) het zijne niet is. Het is niet aan de burgerlijke rechter om deze politieke afweging te maken. Aan een en ander doet niet af dat het verlenen van politieke steun in deze kwestie, ook als het niet gepaard gaat met feitelijke (militaire) handelingen, van belang kan zijn voor het draagvlak van militaire acties van derden, in dit geval de VS c.s., in de internationale verhoudingen.

4.5. Voor rechterlijk ingrijpen in dit kort geding is onder meer vereist dat *tussen de hierbij betrokken partijen* kan worden vastgesteld dat de politieke steun in kwestie betrekking heeft op handelingen van derden die – gelet op het zeer terughoudende karakter van de rechterlijke toets – als onmiskenbaar onrechtmatig zijn te beoordelen.

4.6. Aan deze voorwaarde is niet voldaan. Een kernpunt in het betoog van eisers wordt gevormd door de stelling dat de VS c.s. zich schuldig maken aan schending van geschreven en ongeschreven volkenrechtelijke geweldsverboden, waaraan gedaagde volgens hen medeplichtig is. Volgens algemeen aanvaarde opvattingen

kunnen eisers zich echter niet beroepen op een schending van dergelijke regels. Het volkenrechtelijke agressieverbod, zoals vastgelegd in artikel 2 lid 4 van het Handvest van de Verenigde Naties, richt zich uitsluitend tot staten. Alleen staten kunnen dus de naleving van dit verbod inroepen. Hieruit volgt dat het ook niet gaat om voorschriften die "een ieder (...) verbinden" in de zin van artikel 93 van de Grondwet. Het standpunt van gedaagde is – gegeven de vrijheid die ook in dit opzicht aan de politieke besluitvormende organen toekomt – niet te kwalificeren als strijdig met het voorschrift van artikel 90 van de Grondwet, dat bepaalt dat de regering de ontwikkeling van de internationale rechtsorde bevordert.

4.7. Het voorgaande leidt tot de conclusie dat het eerste (was: tweede) onderdeel van de vordering alsook het tweede (was: derde) onderdeel onder de letters a en b moeten worden afgewezen. Het tweede onderdeel onder de letter c, dat is gericht op het entameren van een strafrechtelijk onderzoek naar de verantwoordelijke Amerikaanse en Britse politieke en militaire leiders, slaagt evenmin. De Nederlandse rechter heeft daarvoor geen rechtsmacht.

4.8. Eisers zullen, als de in het ongelijk gestelde partij, worden veroordeeld in de kosten van dit geding.

5. De beslissing

De voorzieningenrechter:

Verstaat dat de vorderingen tegen de gedaagden sub 1 en sub 2 niet zijn gehandhaafd.

Wijst de vordering tegen gedaagde sub 3 af.

Veroordeelt eisers in de kosten van dit geding, tot dusverre aan de zijde van gedaagde sub 3 begroot op € 908,--, waarvan € 205,-- aan griffierecht.

Dit vonnis is gewezen door mr. H.F.M. Hofhuis en uitgesproken ter openbare zitting van 31 maart 2003 in tegenwoordigheid van de griffier.

JB

RECHTBANK 's-GRAVENHAGE

Op heden uitgegeven voor grosse aan:
MR A.B.B Beelaard
voornoemd, door mij, griffier van de
rechtbank 's-Gravenhage 31-3-'03

IN NAAM DER KONINGIN!

RECHTBANK 's-GRAVENHAGE
sector civiel recht - voorzieningenrechter

Vonnis in kort geding van 31 maart 2003,
gewezen in de zaak met rolnummer KG 03/331 van:

1. **Muwafak Hatem Lafteh,**
2. **Abdalamir Naji,**
3. **Munther Abbas,**
4. **Shakir Farhood Brisem,**
5. **Rafid Abdalamir,**
6. **Muhamed Tarik Jaseen,**
7. **Haider Aswad Alabaiji,**
8. **Fagri Naji,**
9. **Ahmed Abdalrazaq Alsawami,**
10. **Ali Abbas Ali,**
11. **Sabah Abd Saleh,**
12. **Muhamed Kadum Muhamed,**
13. **Riad Ali Brisem,**
14. **Zaki Amin,**
15. **Abdalrazaq Mubarek,**
16. **Ali Hussein,**
17. **Abdalwahab Mubarek,**

allen wonende te Irak,

18. **de Vereniging van Anti-fascistische Oud-verzetsstrijders Nederland; Bond van Anti-fascisten,**

gevestigd te Hoenderloo,
eisers,
procureur mr. A.B.B. Beelaard,
advocaat mr. N.M.P. Steijnen te Zeist,

tegen:

1. **Jan Pieter Balkenende,**

wonende te Capelle aan den IJssel,

2. **Wouter Jacob Bos,**

wonende te Amsterdam,

3. **de Staat der Nederlanden** (Ministerie van Buitenlandse Zaken en Ministerie van Defensie),

zetelende te 's-Gravenhage,
gedaagden,
procureur mr. G.J.H. Houtzagers.

1. Het verloop van de procedure

Eisers hebben gedaagden bij exploot van 21 maart 2003 doen dagvaarden om te verschijnen ter zitting van de voorzieningenrechter van 24 maart 2003. Gedaagde sub 3 is ter zitting verschenen bij haar procureur. De advocaat van eisers heeft de vorderingen tegen de gedaagden sub 1 en sub 2 ter zitting ingetrokken. Vervolgens hebben de advocaat van eisers en de procureur van gedaagde sub 3 (verder: gedaagde) de zaak mondeling toegelicht aan de hand van producties en pleitnotities. Het vonnis is bepaald op heden.

2. De feiten

Op grond van de stukken en het verhandelde ter zitting van 24 maart 2003 wordt in dit geding van het volgende uitgegaan.

2.1. Eisers sub 1 tot en met sub 17 behoren tot de burgerbevolking van (Centraal-)Irak.

2.2. Eiseres sub 18 stelt zich blijkens haar statuten ten doel "te strijden voor vrede en vriendschap tussen volkeren".

2.3. De Veiligheidsraad van de Verenigde Naties heeft op 8 november 2002 resolutie 1441 (2002) unaniem aangenomen. In deze resolutie is vastgesteld dat het Iraakse regime de in eerdere resoluties (met de nummers 678 en 687) van de Veiligheidsraad neergelegde verplichtingen tot het geven van volledige openheid van zaken aangaande het bezit van massavernietigingswapens en tot medewerking met wapeninspecteurs bij de vernietiging van die wapens niet nakomt en wordt van het Iraakse regime alsnog volledige en onvoorwaardelijke nakoming van die verplichtingen geëist. In resolutie 1441 is voorts neergelegd dat, indien het Iraakse regime voornoemde verplichtingen blijft schenden, "serious consequences" dreigen.

2.4. Vervolgens is er binnen de Veiligheidsraad discussie ontstaan over de vraag of het Iraakse regime zich schuldig maakt aan "further material breach" van de verplichtingen zoals neergelegd in resolutie 1441 en over de vraag of militair moet worden ingegrepen. De Verenigde Staten, daarbij gesteund door het Verenigd Koninkrijk en Spanje, hebben zich uitgesproken vóór militair ingrijpen. Andere landen (waaronder Frankrijk, Duitsland, de Russische Federatie en China) hebben gepleit voor méér tijd voor de wapeninspecteurs en weer andere landen waren van oordeel dat militair ingrijpen in geen geval gerechtvaardigd is. De Veiligheidsraad heeft op dit punt geen overeenstemming kunnen bereiken.

2.5. In een brief van 18 maart 2003 van de minister van Buitenlandse Zaken aan de voorzitter van de Tweede Kamer (Tweede Kamer, vergaderjaar 2002-2003, 23 432, nr. 94) wordt – onder meer – het volgende vermeld:

"(...)Alles afwegende komt de regering tot de slotsom dat er, gelet op de onvoldoende medewerking door Irak, sprake is van "further material breach". Zij constateert dat de VS en het VK op grond van eenzelfde redenering de hoop op een vreedzame oplossing vrijwel hebben opgegeven en bereid zijn tot militair optreden. De regering steunt de conclusie dat het onvermogen tot besluiten van de Veiligheidsraad er niet toe mag leiden dat Saddam Hoessein ongemoeid wordt gelaten. De regering realiseert zich daarbij ten volle dat de inzet van militaire middelen ernstige gevolgen kan hebben, bij voorbeeld in de vorm van verder lijden van de burgerbevolking, die reeds jarenlang het slachtoffer is van het Iraakse regime. Als dit conflict niet met andere middelen kan worden opgelost, ligt de schuld daarvoor zonder enige twijfel in Bagdad.

Nederland heeft wel bijgedragen aan het opvoeren van de militaire druk op Irak, onder meer door het openstellen van het luchtruim, havens en luchthavens voor de transit van militair materieel en personeel. Daarnaast werden in bondgenootschappelijk verband Patriot luchtverdedigingssystemen naar Turkije uitgezonden en participeert Nederlands personeel in de AWACS-vliegtuigen. Voorts levert Nederland belangrijke bijdragen aan de operatie Enduring Freedom. Het uitblijven van een nadere VR-uitspraak heeft echter ook gevolgen voor het nationale draagvlak voor verdere Nederlandse betrokkenheid. Op die grond concludeert de regering dat het geen eigen actieve militaire bijdrage zal leveren aan operaties ten aanzien van Irak (...)."

2.6. In de nacht van 19 op 20 maart 2003 zijn de Verenigde Staten, het Verenigd Koninkrijk en Australië (hierna tezamen aan te duiden als de VS c.s.) een militaire actie begonnen tegen het regime van Saddam Hoessein.

2.7. Op 20 maart 2003 heeft de minister-president een verklaring afgelegd over het begin van het gewapend conflict in Irak. In deze verklaring wordt – onder meer – het volgende vermeld:

"(...) We hebben er alles aan gedaan om een oplossing te vinden via de weg van de Verenigde Naties. Maar die weg is – na 12 jaar gezamenlijk optrekken – deze week doodgelopen.

Velen hebben de afgelopen dagen gewezen op het belang van de internationale rechtsorde

Terecht. Maar tot het verdedigen van die rechtsorde behoort óók dat degenen die het recht sinds jaar en dag brutaal schenden, uiteindelijk niet vrijuit mogen gaan.

Nederland geeft daarom politieke steun aan de ingezette acties tegen Saddam Hussein. Vrijheid en veiligheid – ook voor de inwoners van Irak zelf – is daarbij het hoogste doel ( )".

2.8. De militaire actie in Irak is thans nog gaande.

3. De vordering, de gronden daarvoor en het verweer

Eisers vorderen na vermindering van eis, zakelijk weergegeven:

- gedaagde, zolang de Veiligheidsraad niet door een nadere resolutie uitdrukkelijk en ondubbelzinnig heeft ingestemd met mogelijk militair geweld tegen Irak, te verbieden:
  a. oorlogsgeweld jegens Irak (nog langer), in welke vorm dan ook, politiek en diplomatiek te steunen;
  b. in enigerlei fase van de Amerikaans/Britse aanvalsoorlog tegen Irak over te gaan tot militaire steunverlening, in welke vorm dan ook, aan het oorlogsgeweld tegen Irak;
- gedaagde te bevelen:
  a. de Amerikaanse en Britse regering terstond kenbaar te maken dat elke vorm van politieke, diplomatieke, militaire of anderszins materiële steun aan oorlogsgeweld jegens Irak met onmiddellijke ingang wordt beëindigd;
  b. de Amerikaanse en Britse regering terstond kenbaar te maken dat de aanvalsoorlog tegen Irak, zolang een resolutie van de Veiligheidsraad die uitdrukkelijk tot het gebruik van geweld machtigt ontbreekt, volkenrechtelijk onrechtmatig is en dat de Amerikaanse en Britse politiek en militair verantwoordelijkheden voor het onderhavige onrechtmatige oorlogsgeweld het risico lopen om voor het Internationale Strafhof te Den Haag te worden gebracht;
  c. naar de verantwoordelijke Amerikaanse en Britse politieke en militaire leiders, op verdenking van het samenspannen tot en het uitvoeren van een onrechtmatige aanvalsoorlog tegen Irak, onmiddellijk een strafrechtelijk onderzoek te entameren.

Daartoe voeren eisers het volgende aan.
Door de uitvoering van hun militaire actie tegen Irak – ondanks het ontbreken van een aanval op hen en een resolutie van de Veiligheidsraad die bepaaldelijk tot het gebruik van geweld machtigt – handelen de VS c.s. in strijd met internationale verdragen en het internationaal gewoonterecht en meer in het bijzonder met het daarin verankerde gewelds- of agressieverbod. Door het verlenen van politieke, diplomatieke en militaire steun aan de militaire actie tegen Irak maakt gedaagde zich medeplichtig aan dit handelen. Bovendien handelt gedaagde daarmee in strijd met artikel 90 van de Grondwet. Een en ander is onrechtmatig jegens eisers sub 1 tot en met sub 17 persoonlijk, nu het (aldus door gedaagde gesteunde) handelen van de VS c.s. een (dreigende) inbreuk vormt op hun subjectieve rechten op – onder meer – leven, gezondheid, ongestoord genot van eigendom, gezondheidszorg en onderwijs. De handelwijze van gedaagde is, gelet op de doelstellingen van eiseres sub 18, ook onrechtmatig jegens deze eiseres. Gedaagde dient iedere vorm van politieke, diplomatieke en militaire steun aan het oorlogsgeweld jegens Irak dan ook te staken. Het staken van die steun en de mogelijke gevolgen daarvan dient zij voorts aan de VS c.s. kenbaar te maken.

Gedaagde voert gemotiveerd verweer, dat hierna, voorzover nodig, zal worden besproken.

4. De beoordeling van het geschil

4.1. Gedaagde heeft, blijkens herhaalde uitingen van de Nederlandse regering, het standpunt ingenomen dat Nederland alleen politieke steun verleent aan de militaire actie van de VS c.s., en dus géén militaire of materiële steun. In dit kort geding zijn geen feiten aannemelijk geworden die de conclusie rechtvaardigen dat gedaagde zich niet in overeenstemming met dit standpunt gedraagt of zal gedragen. De voorbeelden die eisers op dit punt hebben genoemd (de uitzending van Patriot luchtverdedigingssystemen naar Turkije, de bijdrage aan de operatie *Enduring Freedom* en de aanwezigheid van een Nederlandse militair op een persconferentie van VS-zijde over de actie in Irak) betreffen geen van alle een vorm van militaire steun als hier bedoeld. Daarbij moet het immers gaan om feitelijke militaire handelingen die in rechtstreeks verband staan met de bedoelde actie van de VS c.s.

4.2. Hieruit volgt dat de vorderingen in elk geval niet toewijsbaar zijn voorzover zij tot uitgangspunt nemen dat gedaagde thans (ook) militaire steun verleent aan die actie. De vorderingen zijn prematuur – en dus evenmin toewijsbaar – voorzover zij zich richten tegen mogelijke toekomstige militaire of materiële steun. Er zijn immers geen aanwijzingen voor een verandering van betekenis in het hier bedoelde standpunt van gedaagde.

4.3. De vorderingen betreffen voor het overige in hoofdzaak vormen van politieke of diplomatieke steun. Eisers hebben niet toegelicht wat zij precies bedoelen met het begrip "diplomatieke steun". Aangenomen wordt dat zij hiermee het oog hebben op diplomatieke acties die voortvloeien uit het (politieke) standpunt van de regering (en, naar tussen partijen vaststaat, van de meerderheid van de Tweede Kamer). In het navolgende zal deze vorm van steunverlening worden begrepen onder het begrip "politieke steun".

4.4. Het verlenen van politieke steun is, in de hier gegeven context, op te vatten als het innemen en uitdragen – al dan niet langs diplomatieke weg – van een politiek standpunt, in dit geval op de gebieden van het buitenlands beleid en de defensie. Dit behoort bij uitstek tot het domein van de politiek en de politieke besluitvorming, waarbij het zwaartepunt ligt bij het samenspel tussen regering en volksvertegenwoordiging. De burgerlijke rechter moet, zeker in kort geding, een grote mate van terughoudendheid aan de dag leggen bij de beoordeling van vorderingen zoals in deze zaak, die ertoe strekken dat aan (organen van) de Staat de mogelijkheid wordt onthouden een bepaald politiek standpunt inzake buitenlands beleid en defensie in te nemen en uit te dragen, dan wel wordt opgedragen een standpunt uit te dragen dat (het hunne of) het zijne niet is. Het is niet aan de burgerlijke rechter om deze politieke afweging te maken. Aan een en ander doet niet af dat het verlenen van politieke steun in deze kwestie, ook als het niet gepaard gaat met feitelijke (militaire) handelingen, van belang kan zijn voor het draagvlak van militaire acties van derden, in dit geval de VS c.s., in de internationale verhoudingen.

4.5. Voor rechterlijk ingrijpen in dit kort geding is onder meer vereist dat *tussen de hierbij betrokken partijen* kan worden vastgesteld dat de politieke steun in kwestie betrekking heeft op handelingen van derden die – gelet op het zeer terughoudende karakter van de rechterlijke toets – als onmiskenbaar onrechtmatig zijn te beoordelen.

4.6. Aan deze voorwaarde is niet voldaan. Een kernpunt in het betoog van eisers wordt gevormd door de stelling dat de VS c.s. zich schuldig maken aan schending van geschreven en ongeschreven volkenrechtelijke geweldsverboden, waaraan gedaagde volgens hen medeplichtig is. Volgens algemeen aanvaarde opvattingen

kunnen eisers zich echter niet beroepen op een schending van dergelijke regels. Het volkenrechtelijke agressieverbod, zoals vastgelegd in artikel 2 lid 4 van het Handvest van de Verenigde Naties, richt zich uitsluitend tot staten. Alleen staten kunnen dus de naleving van dit verbod inroepen. Hieruit volgt dat het ook niet gaat om voorschriften die "een ieder (...) verbinden" in de zin van artikel 93 van de Grondwet. Het standpunt van gedaagde is – gegeven de vrijheid die ook in dit opzicht aan de politieke besluitvormende organen toekomt – niet te kwalificeren als strijdig met het voorschrift van artikel 90 van de Grondwet, dat bepaalt dat de regering de ontwikkeling van de internationale rechtsorde bevordert.

4.7. Het voorgaande leidt tot de conclusie dat het eerste (was: tweede) onderdeel van de vordering alsook het tweede (was: derde) onderdeel onder de letters a en b moeten worden afgewezen. Het tweede onderdeel onder de letter c, dat is gericht op het entameren van een strafrechtelijk onderzoek naar de verantwoordelijke Amerikaanse en Britse politieke en militaire leiders, slaagt evenmin. De Nederlandse rechter heeft daarvoor geen rechtsmacht.

4.8. Eisers zullen, als de in het ongelijk gestelde partij, worden veroordeeld in de kosten van dit geding.

5. De beslissing

De voorzieningenrechter:

Verstaat dat de vorderingen tegen de gedaagden sub 1 en sub 2 niet zijn gehandhaafd.

Wijst de vordering tegen gedaagde sub 3 af.

Veroordeelt eisers in de kosten van dit geding, tot dusverre aan de zijde van gedaagde sub 3 begroot op € 908,--, waarvan € 205,-- aan griffierecht.

Dit vonnis is gewezen door mr. H.F.M. Hofhuis en uitgesproken ter openbare zitting van 31 maart 2003 in tegenwoordigheid van de griffier.

JB

RECHTBANK 's-GRAVENHAGE

Op heden uitgegeven voor grosse aan:
mr A.B.B Beelaard
voornoemd, door mij, griffier van de
rechtbank 's-Gravenhage 31-3-'03

Gerechtshof
te 's-Gravenhage

MEMORIE VAN GRIEVEN

in de zaak van:

rolnr.:

zitting d.d. 23 oktober 2003

1. MUWAFAK HATEM LAFTEH, wonende te Bagdad, Republiek
2. ABDALAMIR NAJI, wonende te Babil, Republiek Irak
3. MUNTHER ABBAS, woende te Najaf, Republiek Irak
4. SHAKIR FARHOOD BRISEM, wonende te Bagdad, Republiek Irak
5. RAFID ABDALAMIR, wonende te Babil, Republiek Irak
6. MUHAMED TARIK JASEEN, wonende te Bagdad, Republiek Irak
7. HAIDER ASWAD ALABAIJI, wonende te Najaf, Republiek Irak
8. FAGRI NAJI, wonende te Babil, Republiek Irak
9. AHMED ABDALRAZAQ ALSAWAMI, wonende te Bagdad, Republiek Irak
10. ALI ABBAS ALI, wonende te Bagdad, Republiek Irak
11. SABAH ABD SALEH, wonende te Bagdad, Republiek Irak
12. MUHAMED KADUM MUHAMED, wonende te Bagdad, Republiek Irak
13. RIAD ALI BRISEM, wonende te Bagdad, Republiek Irak
14. ZAKI AMIN, wonende te Bagdad, Republiek Irak
15. ABDALRAZAQ MUBAREK, wonende te Dijala, Republiek Irak
16. ALI HUSSEIN, wonende te Najaf, Republiek Irak
17. ABDALWAHAB MUBAREK, wonende te Dijala, Republiek Irak Irak
18. DE VERENIGING VAN ANTI-FASCISTISCHE OUD-VERZETSSTRIJDERS NEDERLAND; BOND VAN ANTI-FASCISTEN, gevestigd te Hoenderloo, gemeente Apeldoorn

a p p e l l a n t e n

procureur: Mr. A.B.B. Beelaard

tegen :

DE STAAT DER NEDERLANDEN

g e i n t i m e e r d e

procureur: Mr. G.J.H. Houtzagers

Appellanden doen zeggen en concluderen voor grieven overeenkomstig de appèldagvaarding van 16 april 1999, waarvan een copie van het uitgebrachte exploit aan het griffie-exemplaar van deze memorie is gehecht.

Alle stukken die in eerste aanleg door eisers, thans appellanten, zijn gebezigd, worden overgelegd en worden geacht ook deel uit te maken van dit hoger beroep.

proc.

L0087142

Heden, de elfde april tweeduizenddrie,
op verzoek van:

1. MUWAFAK HATEM LAFTEH, wonende te Bagdad, Republiek
2. ABDALAMIR NAJI, wonende te Babil, Republiek Irak
3. MUNTHER ABBAS, woende te Najaf, Republiek Irak
4. SHAKIR FARHOOD BRISEM, wonende te Bagdad, Republiek Irak
5. RAFID ABDALAMIR, wonende te Babil, Republiek Irak
6. MUHAMED TARIK JASEEN, wonende te Bagdad, Republiek Irak
7. HAIDER ASWAD ALABAIJI, wonende te Najaf, Republiek Irak
8. FAGRI NAJI, wonende te Babil, Republiek Irak
9. AHMED ABDALRAZAQ ALSAWAMI, wonende te Bagdad, Republiek Irak
10. ALI ABBAS ALI, wonende te Bagdad, Republiek Irak
11. SABAH ABD SALEH, wonende te Bagdad, Republiek Irak
12. MUHAMED KADUM MUHAMED, wonende te Bagdad, Republiek Irak
13. RIAD ALI BRISEM, wonende te Bagdad, Republiek Irak
14. ZAKI AMIN, wonende te Bagdad, Republiek Irak
15. ABDALRAZAQ MUBAREK, wonende te Dijala, Republiek Irak
16. ALI HUSSEIN, wonende te Najaf, Republiek Irak
17. ABDALWAHAB MUBAREK, wonende te Dijala, Republiek Irak
18. DE VERENIGING VAN ANTI-FASCISTISCHE OUD-VERZETSSTRIJDERS NEDERLAND; BOND VAN ANTI-FASCISTEN, gevestigd te Hoenderloo, gemeente Apeldoorn

te dezer zake domicilie kiezende te 's-Gravenhage, Valkenboslaan 72, ten kantore van mr. A.B.B. Beelaard, die tot procureur wordt gesteld, terwijl mr. N.M.P. Steijnen te Zeist als advocaat optreedt,

heb ik,

Walter Frank Dirk van den Oever gerechtsdeurwaarder te 's-Gravenhage, kantoorhoudende te 's-Gravenhage aan de Bezuidenhoutseweg 115 en mitsdien ten deze woonplaats hebbende aldaar,

AAN:

3. de STAAT DER NEDERLANDEN (Ministerie van Buitenlandse Zaken en Ministerie van Defensie), zetelend te 's-Gra-

venhage aan de Kazernestraat 52, ten parkette van de Procureur-Generaal bij de Hoge Raad der Nederlanden, aldaar mijn exploit doende, sprekende met en afschrift dezes latende aan:

AANGEZEGD:

dat mijn verzoekers in hoger beroep komen van het door de Voorzieningenrechter van de Rechtbank te 's-Gravenhage op 31 maart 2003 onder rolnummer KG 03/331 gewezen vonnis tussen mijn verzoekers als eisers en gerequireerden als gedaagden;

en heb ik, deurwaarder, de geinsinueerde voornoemd,

GEDAGVAARD:

om op donderdag drieentwintig oktober tweeduizenddrie, des morgens om 10 uur, vertegenwoordigd door een procureur, te verschijnen ter terechtzitting van het Gerechtshof te 's-Gravenhage, welke terechtzitting zal worden gehouden in het Paleis van Justitie aan de Prins Clausweg 60 te 's-Gravenhage;

TENEINDE:

alsdan en aldaar te horen eis doen en concluderen dat het Hof moge behagen te vernietigen het vonnis, op 31 maart 2003 onder rolnummer KG 03/331 in kort geding door de Voorzieningenrechter van Rechtbank te Amsterdam tussen partijen gewezen en, opnieuw rechtdoende, alsnog bij arrest, voor zover mogelijk uitvoerbaar bij voorraad, te oordelen dat,

zolang niet de Veiligheidsraad middels een nadere resolutie uitdrukkelijk en ondubbelzinnig heeft ingestemd met mogelijk militair geweld tegen de Republiek Irak,

1. De Staat der Nederlanden te verbieden:

   a. oorlogsgeweld jegens de Republiek Irak (nog langer) politiek en diplomatiek te steunen, in de betekenis zoals hieronder nader aangeduid en omschreven;

   b. in enigerlei fase van deze Amerikaans/Britse aanvalsoorlog tegen de Republiek Irak over te gaan tot militaire steunverlening aan het oorlogsgeweld tegen de Republiek Irak, indien en zodra daarom door de Amerikaanse of Britse regering zou worden verzocht;

Waarbij onder politieke en diplomatieke steun met het oog op dit kort geding met name dient te worden verstaan, het verlenen:

- van politieke en diplomatieke steun door de Staat der Nederlanden aan de Verenigde Staten en het Verenigd Koninkrijk doordat de Staat, in welke vorm dan ook, (nog langer), politiek en diplomatiek, in organen van de Verenigde Naties, de NAVO, de EU en andere internationale instellingen, dan wel in bi-laterale contacten met de Amerikanse en Britse regeringen of met functionarissen daarvan, instemming zal betuigen met Amerikaans/Brits oorlogsgeweld tegen de Republiek Irak,

- en van militaire steun door de Staat der Nederlanden,

1. doordat de Staat voor enigerlei vorm, rechtstreeks ten dienste van het Amerikaans/Britse oorlogsgeweld jegens de Republiek Irak of ter ondersteuning daarvan, manschappen of wapens beschikbaar zou stellen - ter ondersteuning van het oorlogsgeweld, met name door het participeren in patrouille- en verkenningsaktiteiten, in en om het oorlogsgebied -, een en ander direct zowel als indirect - indirect met name door elders Amerikaanse of Britse militaire taken over te nemen, langer voort te zetten of te intensiveren;

2. doordat de Staat (nog langer) het Nederlandse luchtruim en Nederlandse lucht- en zeehavens zou openstellen voor doorvoer van militaire troepen en militair materieel naar het oorlogsgebied,

2. de Staat der Nederlanden te bevelen:

a. de Amerikaanse en Britse regering terstond kenbaar te maken dat elke vorm van politieke, diplomatieke, militaire of anderszins materiële steun aan oorlogsgeweld jegens de Republiek Irak, zoals bedoeld onder 1, met onmiddellijke ingang wordt beëindigd,

meer in het bijzonder

- de Amerikaanse en Britse regering terstond kenbaar te maken dat de Verenigde Staten en Groot-Brittannië voor het vervoer van troepen en materiëel van en naar het oorlogsgebied met onmiddellijke ingang geen gebruik (meer) mogen maken van het Nederlandse luchtruim en dat alle Nederlandse lucht- en zeehavens voor

doorvoer hiervan (voortaan) met onmiddellijke ingang zijn gesloten;

- dat alle Nederlandse oorlogsmiddelen, in het Golfgebied aanwezig om oorlogsgeweld tegen de Republiek Irak (eventueel) te steunen, terstond worden teruggetrokken;

b. de Amerikaanse en Britse regering, conform de verplichting van artikel 90 Grondwet dat de Nederlandse regering de internationale rechtsorde dient te bevorderen, terstond kenbaar te maken dat de aanvalsoorlog tegen de Republiek Irak, zolang een Veiligheidsraadsresolutie die uitdrukkelijk tot het gebruik van geweld jegens de Republiek Irak machtigt ontbreekt, volkenrechtelijk onrechtmatig is, en dat de Amerikaanse en Britse politiek en militair verantwoordelijken voor het onderhavige onrechtmatige oorlogsgeweld het risico lopen om voor het Internationale Strafhof te Den Haag te worden gebracht;

c. onmiddellijk naar de verantwoordelijke Amerikaanse en Britse politieke en militaire leiders, op verdenking van het samenspannen tot en het uitvoeren van een onrechtmatige aanvalsoorlog tegen de Republiek Irak - zijnde een misdrijf tegen de vrede en daarmee een ernstig delict naar internationaal recht -, een strafrechtelijk onderzoek te entameren, waarbij met name ook de vraag aan de orde dient te komen in hoeverre de verplichtingen die de Staat der Nederlanden zijn aangegaan inzake het Verdrag van Rome met betrekking tot de instelling van het Internationaal Strafhof, alsmede de grondwettelijke verplichting om de internationale rechtsorde te bevorderen, zoals neergelegd in artikel 90 Grondwet, hier bedingen dat Nederland zou moeten overgaan tot aanhouding van die Amerikaanse en Britse politieke en militaire leiders die voor deze onrechtmatige aanvalsoorlog (alsmede voor de daarin voorts nog te gepleegde of te plegen oorlogsmisdrijven en misdrijven tegen de menselijkheid) verantwoordelijk zijn, waar en wanneer zij ook maar voet op Nederlandse bodem zullen zetten, en tot overdracht aan het Internationaal Strafhof;

met veroordeling van de Staat in de kosten van het geding in beide instanties.

GRIEVEN

GRIEF I

Ten onrechte zijn eisers in eerste aanleg in de kosten veroordeeld.
Dit gelet op de doeltreffendheid van de grieven.

GRIEF II

Ten onrechte overweegt de Voorzieningenrechter als weergegeven onder 4.1., namelijk:

> "Gedaagde heeft, blijkens herhaalde uitingen van de Nederlandse regering, het standpunt ingenomen dat Nederland alleen politieke steun verleent aan de militaire actie van de VS c.s., en dus géén militaire of materiële steun. In dit kort geding zijn geen feiten aannemelijk geworden die de conclusie rechtvaardigen dat gedaagde zich niet in overeenstemming met dit standpunt gedraagt of zal gedragen. De voorbeelden die eisers op dit punt hebben genoemd (de uitzending van Patriot luchtverdedigingssystemen naar Turkije, de bijdrage aan de operatie **Enduring Freedom** en de aanwezigheid van een Nederlandse militair op een persconferentie van VS-zijde over de actie in Irak) betreffen geen van alle een vorm van militaire steun als hier bedoeld. Daarbij met het immers gaan om handelingen die in rechtstreeks verband staan met de bedoelde actie van de VS c.s.".

Met de overweging:

> "Gedaagde heeft, blijkens herhaalde uitingen van de Nederlandse regering, het standpunt ingenomen dat Nederland alleen politieke steun verleent aan de de militaire actie van de VS c.s., en dus géén militaire of materiële steun",

leidt de Voorzieningenrechter in dat hij terstond een en al bereidheid is om dit beweerdelijke standpunt van de Staat - waaromtrent hij het overigens niet de moeite waard vindt om hiervoor in het vonnis ook maar enig aanknopingspunt te geven in de vorm van welk citaat uit Kamerstukken dan ook -, volledig tot het zijne te maken.

Want als de Staat voor de rechtbank zegt dat er geen militaire of materiële steun wordt verleend, dan is dat zo. Zie immers de vervolg-overweging:

> "In dit kort geding zijn geen feiten aannemelijk geworden die de conclusie rechtvaardigen dat gedaagde zich niet in overeenstemming met dit standpunt gedraagt of zal gedragen."

Het standpunt is er dus al, nu nog de definities daarop afgestemd.

Volgens de Voorzieningenrechter is er alleen sprake van 'militaire steun' als het gaat:

> "..om feitelijke militaire handelingen die in rechtstreeks verband staan met de bedoelde actie van de VS c.s."

Alleen dat valt dus te beschouwen als:

> "een vorm van militaire steun als hier bedoeld".

Ook andere handelingen kunnen dus, zo vloeit uit dit laatste logischerwijs voort, 'een vorm van militiare steun' zijn, dan wel tenminste als zodanig worden gekwalificeerd.
Maar die zijn 'hier niet bedoeld'.
Nogmaals, dat zijn dan dus 'geen vormen van militiaire steun als hier bedoeld'.

Door wie of wat zijn dan zulke andere, laten we zeggen hier niet in de kraam te pas komende, vormen van militiare steun in casu 'niet bedoeld' ?
In elk geval niet door eisers, thans appellanten.
Die maakten - en maken - geen enkele beperking in dit opzicht.

De Staat dan ?
Er is de processtukken van de Staat geen spoor van een aanknopingspunt hiervoor te vinden.
Over de vorderingen van eisers inzake militaire steunverlening heeft de Staat zich in zijn processtukken nauwelijks inhoudelijk uitgelaten, en ook mondeling heeft hij daarover verder niets bijgebracht.

Rest dus de Voorzieningenrechter zelf.
Die introduceert hier een onderscheid tussen 'vormen van militaire steun als hier bedoeld' en 'vormen van militaire steun' als dus hier niet bedoeld.
Wat voor zijn oordeel bruikbaar is, wordt ingelijfd bij 'vormen van militaire steun als hier bedoeld', en wat daarvoor niet uitkomt, wordt gemakshalve buiten gesloten als 'vormen van militaire steun' die hier - voor hem dan - niet bruikbaar zijn, en dus niet bedoeld.

Met andere woorden: de vormen van militiare steun die hier, in het kader van het door de Voorzieningenrechter gewenste oordeel, in de kraam te pas komen, worden gedefinieerd als 'militaire steun'. En de vormen die hierin niet te pas komen, worden simpelweg buitengesloten als 'hier' - door de Voorzieningenrechter dan - 'niet bedoeld'.

Maar met behulp van deze semantische machinatie zijn die 'hier niet bedoelde' - door hem dus, Voorzieningenrechter - vormen van militaire steun natuurlijk niet op slag non-existent geworden.
Of feitelijk en juridisch irrelevant.

Om zijn oordeel op dit punt optisch nog wat aan te kunnen kleden, pleegt de Voorzieningenrechter, naast deze semantische

machinatie, ook nog wat duw- en trekwerk ten aanzien van de door eisers gestelde feiten.

Zo rept hij van:

> 'de aanwezigheid van een Nederlandse militair op een persconferentie van VS-zijde over de actie in Irak',

als een beweerdelijk door eisers genoemd voorbeeld van verleende militaire of materiële steun.

Dit ondanks de evidentie van het feit dat eisers deze door de Amerikanen misbruikte aanwezigheid van een Nederlandse officier op de bewuste persconferentie allerminst als een voorbeeld van 'militaire steun' hebben aangemerkt, doch uitsluitend hebben opgevoerd als een manifestatie van de bitter noodzakelijke behoefte die de Amerikanen hebben aan politieke steun, teneinde hun te zeer geïsoleerde agressie tenminste nog een schijn van legitimatie te kunnen geven.

En voorts rept de Voorzieningenrechter dan ook nog van

> 'de bijdrage aan de operatie Enduring Freedom',

als een ander specimen van wat door eisers als 'militaire steun' zou zijn aangemerkt.

Waarbij ook hier de manipulatie van de Voorzieningenrechter weer evident is.

Eisers hebben niet 'de bijdrage aan de operatie Enduring Freedom' als een vorm van militaire steun aan de militaire agressie in Irak aangemerkt, maar het vervullen van zogenaamde 'backfill'-taken in dit verband.

Ook de Voorzieningenrechter realiseert zich natuurlijk heel wel het verschil tussen 'een bijdrage aan de operatie Enduring Freedom', welke bijdrage hier in het geheel niet ter discussie staat. En het op zich nemen van 'backfill'-taken, om de Amerikanen het vechten in Irak beter mogelijk te maken.

Of deze operatie Enduring Freedom, en een verhoogde Nederlandse deelname hieraan, nu op zichzelf - los van wat er omtrent de agressie tegen Irak gebeurt - rechtmatig is of niet, doet daarbij in dit verband verder geheel niet terzake.

Sinds de menselijke beschavingen begonnen - en daarmee dus het voeren van oorlogen en het toepassen oorlogs-strategieën -, wordt het militair te hulp schieten van een militaire mogendheid in zijn achterland, zodat deze meer de handen vrij krijgt voor militaire operaties elders, beschouwd als een vorm van militaire steunverlening.

De Voorzieningenrechter weet natuurlijk zelf ook heel goed dat het militair extra te hulp komen van een staat bij de uitvoering van diens militaire operaties elders op de wereld, zodat

deze aldus te hulp geschoten mogendheid in staat wordt gesteld om aldus daar troepen vrij te maken, teneinde die elders in te kunnen zetten, een vorm van militaire steunverlening betekent aan die mogendheid, maar dat komt hem hier niet uit.
Daarom acht hij hier een fikse massage omtrent de door eisers op dit punt gestelde feiten noodzakelijk.
En dus toelaatbaar.

En zo wordt wat eisers op dit punt stellen als vorm van 'militaire steun' aan de Amerikaans/Britse agressie, namelijk:

> 'het vervullen van backfill-taken in Bosnië en in Afghanistan',

verdraaid tot:

> het verlenen van 'de bijdrage aan de operatie **Enduring Freedom**'.

Wat de Voorzieningenrechter tenslotte nog opvoert als 'voorbeeld dat eisers op dit punt hebben genoemd'- wat daar overigens ook precies mee bedoeld zij -, namelijk:

> "de uitzending van Patriot luchtverdedigingsssytemen naar Turkije",

ten aanzien hiervan geldt dat, voor zover de Voorzieningenrechter zou bedoelen dat dit niet beschouwd kan worden als een vorm van militaire steun aan de Amerikaanse agressie jegens Irak, dit oordeel dan in elk geval elke grond mist.

Indien Turkije immers deelneemt aan de agressie tegen Irak, d.w.z. aan de Amerikaans/Britse oorlogshandelingen deelneemt terwijl een Veiligheidsraadsresolutie die daartoe bepaalde machtigt ontbreekt - en het is met nadruk déze situatie die in de vorderingen aan de orde is, nu daarin heel uitdrukkelijk de pre-conditie is geformuleerd van de afwezigheid van een tot geweld mandaterende resolutie van de Veiligheidsraad -, dan heeft Irak, in het kader van gelegitimeerde zelfverdediging, het recht om terug te schieten, ook op militaire doelen op Turks grondgebied.

Nogmaals, het is nadrukkelijk déze feitelijke situatie, die op dit punt in het kader van de vorderingen aan de orde is,

Het alsdan, in een dergelijke situatie van Turkse participatie aan Amerikaanse/Britse agressie, op zijn beurt weer militair te hulp schieten door Nederland - overigens eerst en voor al op Amerikaanse instigatie, maar dat nog terzijde - van Turkije bij diens verdediging tegen eventuele rechtmatige militaire tegenacties van Irak, in het kader van de uitoefening van diens recht op legitieme zelfverdediging tegen die gezamenlijke Brits/Amerikaanse en Turkse agressie, is dan niet anders te zien dan als een openlijke deelname aan die gezamenlijke Brits/Amerikaanse en Turkse agressie.

Zelfs in termen van wat de Voorzieningenrechter hier, teneinde zich een instrument te kunnen verschaffen om de vorderingen op dit punt af te wijzen, proclameert tot 'vormen van militiare steun als hier bedoeld', uitmondend in de definitie die hij hiervan vervolgens verordonneert, namelijk:

> "Daarbij moet het gaat om feitelijke militaire handelingen die in rechtstreeks verband staan met de bedoelde actie van de VS c.s.",

staat buiten kijf dat het bij het inzetten van Nederlandse Patriot luchtverdigingssystemen in Turkije tegen rechtmatige militaire akties tot zelfverdeding van Irak tegen gezamenlijke Amerikaans/Britse en Turkse agressie:

> "gaat om feitelijke militaire handelingen die in rechtstreeks verband staan met de bedoelde actie van de VS c.s."

Zouden de Amerikaans/Britse agressors immers niet tot hun agressie jegens Irak overgaan en zou Turkije daarin niet participeren, dan zou enigerlei vorm van militaire verdediging van Turks grondgebied tegen mogelijke Iraakse militaire tegenaanvallen - en dus Nederlandse militaire hulp daarbij - volstrekt niet nodig zijn.

Militaire hulp aan Turkije is daarmee dus ipso facto steun aan de agressie, want juist die agressie - en ook alleen die - roept het militaire scenario op waarin een dergelijke militaire steun, als verleend door de Nederlandse Patriot-systemen voor Turkije, militair in werking zou kunnen (dienen te) komen. Namelijk om alsdan eventuele gerechtvaardigde tegenaanvallen van Irak op Turks grondgebied te kunnen afslaan.

Zou er een resolutie van de Veiligheidsraad liggen die uitdrukkelijk tot geweld mandateert en zou Turkije alsdan participeren in een oorlog Amerikaans/Britse tegen Irak, en zou Nederland alsdan in dat kader middels Patriot-systemen deelnemen aan de defensie van het Turkse luchtruim, ook dan zou er natuurlijk zonder meer sprake zijn van:

> "feitelijke militaire handelingen die in rechtstreeks verband staan met de bedoelde actie van de VS c.s.".

Alleen zou zo'n situatie dan uitdrukkelijk buiten de vorderingen van eisers vallen.
Zodat een dergelijke situatie hier volstrekt niet aan de orde is.

De overweging van de Voorzieningenrechter onder 4.2. dat de vorderingen terzake van het verlenen van militaire steun niet toewijsbaar zouden zijn, alleen al omdat er helemaal geen militaire steun door Nederland wordt verleend, raakt dan ook kant noch wal en kan mitsdien niet in stand blijven.

De President gaat voorts met een en ander geheel voorbij aan wat eisers, in ondubbelzinnige termen, in hun vorderingen hebben omschreven als 'militaire steun', namelijk dat:

"1. de Staat voor enigerlei vorm, rechtstreeks ten dienste van het Amerikaans/Britse oorlogsgeweld jegens de Republiek Irak of ter ondersteuning daarvan, manschappen of wapens beschikbaar zou stellen - ter ondersteuning van het oorlogsgeweld, met name door het participeren in patrouille- en verkenningsaktiteiten, in en om het oorlogsgebied -, een en ander direct zowel als indirect - indirect met name door elders Amerikaanse of Britse militaire taken over te nemen, langer voort te zetten of te intensiveren;

2. de Staat (nog langer) het Nederlandse luchtruim en Nederlandse lucht- en zeehavens zou openstellen voor doorvoer van militaire troepen en militair materieel naar het oorlogsgebied",

terwijl onder 2 van de vorderingen, terzake van dergelijke militaire steun, meer in détail, nog wordt gevorderd:

" de Staat der Nederlanden te bevelen:

a. de Amerikaanse en Britse regering terstond kenbaar te maken dat elke vorm van (...) militaire of anderszins materiële steun aan oorlogsgeweld jegens de Republiek Irak, zoals bedoeld onder 1, met onmiddellijke ingang wordt beëindigd,

meer in het bijzonder:

- de Amerikaanse en Britse regering terstond kenbaar te maken dat de Verenigde Staten en Groot-Brittannië voor het vervoer van troepen en materiëel van en naar het oorlogsgebied met onmiddellijke ingang geen gebruik (meer) mogen maken van het Nederlandse luchtruim en dat alle Nederlandse lucht- en zeehavens voor doorvoer hiervan (voortaan) met onmiddellijke ingang zijn gesloten;

- dat alle Nederlandse oorlogsmiddelen, in het Golfgebied aanwezig om oorlogsgeweld tegen de Republiek Irak (eventueel) te steunen, terstond worden teruggetrokken;".

Een en ander is bij pleidooi in eerste aanleg door eisers nog als volgt toegelicht:

"De militaire steunverlening door Nederland

Maar bovenal levert Nederland niet alleen politieke en diplomatieke, maar ook daadwerkelijke <u>militaire steun</u> aan de Amerikaans/Britse agressie.

Allereerst door de stationering van de Patriots in Turkije. Turkije stelt zijn grondgebied beschikbaar voor aanvalsvluchten op Irak, en maakt zich zo medeplichtig aan de agressie. Door Turkije, via de Patriots, te helpen zich te verdedigen tegen gerechtvaardigde tegenaanvallen die Irak in het kader van legitieme zelfverdediging zou kunnen ondernemen, maakt Nederland zich ook op zijn beurt militair medeplichtig aan de agressie.

Voorts vervult Nederland wat in Amerikaans jargon 'backfill'-taken worden genoemd. In Afghanistan, in Bosnië en via Nederlandse fregatten in de Perzische Golf. Dat wil zeggen dat Nederland uitdrukkelijk militaire taken elders in de wereld overneemt van de Amerikanen, om deze zo te ontlasten, zodat zij zich volledig op hun agressie tegen Irak kunnen concentreren.

Bovendien staan het Nederlandse luchtruim volop open voor Amerikaanse vliegtuigen met een oorlogsbestemming en staan het Nederlandse grondgebied en de Nederlandse zee- en luchthavens nog steeds wagenwijd open voor Amerikaans militair gebruik en doorvoer van troepen en materieel naar het oorlogsgebied.

Ook dat zijn onmiskenbaar vormen van militaire medeplichtigheid aan de Amerikaans/Britse agressie tegen Irak.

Het is dus een onjuiste voorstelling van zaken dat de Staat alleen **politieke steun** zou verlenen. Er is uitdrukkelijk ook **militaire steun** aan de orde."
(blz. 14 pleidooi)

En voorts wordt over de juridische en volkenrechtelijke impact van deze (politieke en) militaire steun in de dagvaarding in eerste aanleg door eisers nog het volgende gesteld:

"**XIII. Medeplichtigheid en medeverantwoordelijkheid in volkenrechtelijke zin**

62. Aangezien de Staat der Nederlanden, door aan de Amerikaanse agressie jegens Irak steun te verlenen, zich naar unanieme volkenrechtelijke opvatting medeplichtig maakt aan deze agressie, en dientengevolge medeverantwoordelijk wordt voor die agressie en voor alle gevolgen van dien;

63. Aangezien de Raad van State datzelfde principe van volkenrechtelijke medeverantwoordelijkheid tot uitdrukking bracht in zijn adviezen inzake het toenmalige verdrag tot plaatsing van kruisraketten in Nederland, met name in diens advies van 23 december 1983, waarin door de Raad van State wordt opgemerkt:

"Zonder twijfel zal de beslissing tot al of niet inzetten van in Nederland geplaatste kruisvluchtwapens ernstige gevolgen kunnen hebben. Bovendien zou Nederland mede aansprakelijk kunnen worden gesteld voor een gebruik dat niet in overeenstemming zou zijn met het volkenrecht, een gebruik waarvoor Nederland de weg heeft vrijgemaakt door vrijwillig afstand te doen van de bevoegdheid om een zodanig gebruik vanaf Nederlands grondgebied te beletten." (TK 1983-1884, nr. 17980 A, blz. 8, eerste kolom)

64. Aangezien - zoals de Raad van State hier terecht vaststelt - indien een vrijwillig afstand doen van een bestuursbevoegheid om onrechtmatig wapengeweld te beletten, zoals ook in de toentertijd aan orde zijnde situatie met de kruisraketten het geval was, al leidt tot volkenrechtelijke mede-aansprakelijkheid voor de eventuele gevolgen van een eventueel onrechtmatig optreden dat belet had kunnen worden, hoeveel te meer dit dan niet heeft te gelden voor aktieve steunverlening aan een dergelijk onrechtmatig gewapend optreden, zoals in kwestie !".

In de Agressie Definitie-resolutie van de Verenigde Naties, (UNGA Res. 3314 (XXIX) van 14 december 1974), waarnaar door eisers in eerste aanleg is verwezen en die ook door hen als productie in het geding is gebracht (prod. 3), wordt uitdrukkelijk ook onder agressie gevat:

"f. The action of a State in allowing its territory, which it has placed at the disposal of another State, to be used by that other State for perpetrating an act of aggression against a third State;" (Art.3)

Nederland is, door alle medewerking te geven aan en alle faciliteiten beschikbaar te stellen voor doorvoer van Amerikaanse troepen en legermaterieel, bestemd voor de oorlog in Irak, in elk geval schuldig aan de hier bedoelde medeplichtigheid.

Het gedrag van de Nederlandse Staat is daarmee te vergelijken met een persoon die zijn huis en tuin wagenwijd openzet om zijn buurman vrije doortocht te verlenen, die er kennelijk op uit is om de overbuurman met geweld te lijf te gaan. Terwijl die persoon daarbij dan ook nog applaudiserend aan zijn tuinhek staat.

In termen van commuun strafrecht is hier dan evident sprake van medeplichtigheid.
Zo ook in casu.

De Voorzieningenrechter heeft geweigerd om te oordelen over de vorderingen ten aanzien militaire steun, als bedoeld onder 1, met name het gevorderde verbod van:

" - militaire steun door de Staat der Nederlanden,

2. doordat de Staat (nog langer) het Nederlandse luchtruim en Nederlandse lucht- en zeehavens zou openstellen voor doorvoer van militaire troepen en militair materieel naar het oorlogsgebied,

Alsmede ten aanzien van het op dit punt door eisers gevorderde bevel, als bedoeld onder 2, met name:

"de Staat der Nederlanden te bevelen:

a. (...) meer in het bijzonder:
- de Amerikaanse en Britse regering terstond kenbaar te maken dat de Verenigde Staten en Groot-Brittannië voor het vervoer van troepen en materiëel van en naar het oorlogsgebied met onmiddellijke ingang geen gebruik (meer) mogen maken van het Nederlandse luchtruim en dat alle Nederlandse lucht- en zeehavens voor doorvoer hiervan (voortaan) met onmiddellijke ingang zijn gesloten."

Nu niet valt in te zien dat de Voorzieningenrechter deze vorderingen, waarover door hem - in navolging overigens van de Staat - met geen woord wordt gerept, over het hoofd heeft gezien, moet worden aangenomen dat hij opzettelijk heeft geweigerd om daarover een oordeel te geven.

Op dit punt zal dan ook een klacht worden ingediend tegen de Voorzieningenrechter wegens rechtsweigering.

GRIEF III

Ten onrechte overweegt de Voorzieningerechter als weergegeven onder 4.4., met name:

"Het verlenen van de politieke steun is, in de hier gegeven context, op te vatten als het innemen en uitdragen - al dan niet langs diplomatieke weg - van een politiek standpunt, in dit geval op de gebieden van het buitenlands beleid en defensie. Dit behoort bij uitstek tot het domein van de politiek en de politieke besluitvorming, waarbij het zwaartepunt ligt bij het samenspel tussen regering en volksvertegenwoordiging. De burgerlijke rechter moet, zeker in kort geding, een grote mate van terughoudendheid aan de dag leggen bij de beoordeling van vorderingen zoals in deze zaak, die ertoe strekken dat aan (organen van) de

Staat de mogelijkheid wordt onthouden een bepaald politiek standpunt inzake buitenlands beleid en defensie in te nemen en uit te dragen, dan wel wordt opgedragen een standpunt uit te dragen dat (het hunne) of het zijne niet is. Het is niet aan de burgerlijke rechter om deze politieke afweging te maken. Aan een en ander doet niet af dat het verlenen van politieke steun in deze kwestie, ook als het niet gepaard gaat met feitelijke (militaire) handelingen, van belang kan zijn voor het draagvlak van militaire acties van derden, in dit geval de VS c.s., in internationale verhoudingen."

Met name is onjuist dat het, in casu bij het verlenen van politieke en diplomatieke steun, als zijnde het hier rechtens relevante element, primair en uitsluitend zou gaan het innemen en uitdragen van een politiek standpunt

"..op de gebieden van het buitenlands beleid en defensie."

Een en ander wordt weliswaar door de Staat voorgesteld als 'een zaak van buitenlandse politiek en defensie', maar daarom is dat nog niet zo.

Zo lijkt het **vanuit politiek perspectief** wellicht het geval te zijn, maar daarmee is dit nog niet, en zeker niet automatisch, ook **vanuit rechtsperspectief** een adequate voorstelling van zaken.

Per slot van zaken is de rechter geen politicus en behoeft hij ook niet de Staat te volgen bij diens pogingen om wat in wezen **rechtskwesties** zijn, uit te zonderen van zijn competentie en tot prerogatief te maken van de administratie.

Gaat de rechter daarin echter zonder meer mee, en wel op een ge-oliede wijze zoals in casu, dan laadt hij daarmee onvermijdelijk de verdenking op zich om als privé-persoon achter het regeringsoptreden te staan.
En dit aldus ook in rechte te willen afschermen.
Een en ander zijnde een flagrante schending van artikel 6 EVRM.

Een dergelijke verdenking wordt in casu nog gevoed door:

a. Het stelselmatig achterwege laten door de Voorzieningenrechter van iedere indicatie omtrent enig rechtmatigheidsoordeel over deze oorlog, die toch voor eisers, thans appellanten, een enorme impact heeft en een zaak is waarmee zelfs leven en dood zijn gemoeid.

b. Het feit dat deze Voorzieningenrechter, door hier juist politieke steunverlening aan een ingrijpende oorlog, die voor eisers, vanuit een oogpunt van hun mensenrechtenbelangen en rechtmatigheidsbelangen een bijzonder wezenlijk en ingrijpend karakter draagt, de hoedanigheid van een rechtskwestie te ontzeggen, en wel door juist dit:

'bij uitstek tot het domein van de politiek'

te verklaren, hier op dezelfde wijze de rechtmatigheidsvragen omtrent dit optreden van de Staat jegens eisers, thans appellanten, aan een juridische toetsing onttrekt als de Staat dat doet. Daarmee de Staat een reuze dienst bewijzend !

c. Het feit dat de Voorzieningenrechter in zijn vonnis niet alleen voor eisers, thans appellanten, de weg naar een inhoudelijk oordeel door de rechter afsnijdt, maar zich al evenmin, evenals de Staat, in zijn vonnis laat betrappen op ook maar een sprankje empathie voor eisers die, mede door het gedrag van de Staat, dat in elk geval onder de verdenking staat - en blijft staan - van aperte onrechtmatigheid, niettemin in doodsangst worden gebracht, en wellicht ook in doodsnood.

d. Het feit dat de Voorzieningenrechter, bij het vaststellen van de feiten in zijn vonnis, uit de vele pagina's citaten van Kamerstukken die door de Staat zijn bijgebracht, in zijn beperkte weergave daarvan onder 2.7 nu juist ook het volgende citaat van de zijde van de regering opneemt:

> "Vrijheid en veiligheid - ook voor de inwoners van Irak - is daarbij het hoogste doel (...)",

en daarmee besluit. Zijnde een dergelijke slotzin voor de vaststelling van de feiten allerminst functioneel.
Voor een zuivere en objectieve vaststelling van de feiten had evengoed besloten kunnen worden met de daaraan voorafgaande zin, namelijk:

> "Nederland geeft daarom politieke steun aan de ingezette acties tegen Saddam Hoessein."

e. Het feit dat Voorzieningenrechter consequent de terminologie bezigt van 'de militaire actie van de VS c.s.', daar waar het gaat om een all-out aanvalsoorlog tegen een soeverein land, bedoeld om dit soevereine land geheel te verslaan. Ten koste van onvoorstelbare ellende voor eisers, hun familieleden en hun vrienden.
Het is, bij een dergelijk omzwachteld taalgebruik als waar de Voorzieningenrechter zich op dit punt in zijn vonnis van bediend, of we terug zijn in de tijd van de koloniale oorlogen van Nederland in het voormalige Nederlands Indië van na de Tweede Wereldoorlog. Die systematisch als 'politionele acties' werden betiteld.
Ook hiermee geeft de Voorzieningenrechter er blijk van aan welke kant hij staat.

d. Het feit dat de Voorzieningenrechter volledig voorbij gaat aan de zeer uitvoerige argumenten, die reeds op voorhand door eisers naar voren zijn gebracht tegen een mogelijke visie dat de rechtskwestie van de onderhavige

Nederlandse politieke en diplomatieke steun aan de Amerikaans/Britse agressie gereduceerd zou kunnen worden tot een een uitsluitend 'politieke kwestie'.

En daarmee te kennen geeft dat deze politieke en diplomatieke Nederlandse steun aan de agressors, als rechtsvraagstuk - waar de rechter over heeft te oordelen, nu uitdrukkelijk ook de onrechtmatigheid hiervan jegens eisers aan de orde is gesteld -, volstrekt dient te worden geëcarteerd.

In dit kader werd reeds in de dagvaarding terzake van het eerdere kort geding in Amsterdam, die als conclusie van eis in het geding is gebracht, gesteld:

"41. Aangezien de Nederlandse Staat voorts in procedures met betrekking tot het recht inzake gewapende conflicten en het humanitair oorlogsrecht strijk en zet het geluid laat horen dat de rechter zich in dergelijke, wat dan wordt bestempeld als "aangelegenheden van buitenlandse politiek", uiterst terughoudend dient op te stellen, omdat voorkomen zou moeten worden dat de rechter zich teveel mengt in zaken van buitenlandse politiek;

42. Aangezien dit dan, ontdaan van alle égards, feitelijk dient ten betoge van een door de Staat ingenomen standpunt dat de rechter zich buiten een beoordeling heeft te houden omtrent rechtmatigheidsvragen van oorlogsgeweld, zodra de Nederlandse Staat vindt dan een oorlog gevoerd moet worden, dan wel gesteund dient te worden;

43. Aangezien wat er ook zij van een dergelijke als noodzakelijk geclaimde rechterlijke terughoudendheid in zaken van 'buitenlandse politiek' naar bijvoorbeeld Angelsaksische rechtstraditie, naar Nederlandse recht in elk geval niets voor een dergelijke marginale rechterlijke opstelling pleit, ongeacht jurisprudentiële aanwijzingen, tot aan de Hoge Raad toe, die wellicht anders geinterpreteerd zouden kunnen worden;

44. Aangezien een onbeperkte discretionaire ruimte voor de Staat der Nederlanden inzake aangelegenheden van 'buitenlandse politiek' overigens ook wat eisers betreft niettemin best voorop mag worden gesteld en hier dan ook verder trouwens in het geheel niet door eisers wordt bestreden, doch deze discretionair geachte vrijheid ter zake van het voeren van een 'buitenlandse politiek', gelet op de beginselen van de rechtsstatelijkheid, in elk geval precies daar zijn begrenzing vindt, waar zich een schending van fundamentele mensenrechten ten aanzien van belanghebbende personen zou voordoen;

45. Aangezien noch in enigerlei wet, noch in enigerlei doctrine er grond voor te vinden is dat de rechter voor een dergelijke schending van fundamentele mensenrechten jegens belanghebbende personen maar een oogje zou hebben dicht te knijpen, omdat het hier het terrein van 'de buitenlandse politiek' zou betreffen, maar niettemin dit exact is wat de Staat in dergelijke gevallen van de rechter vraagt;

V.a bij een juiste perceptie blijkt 'het buitenlands politieke "speelveld" een arena van fundamentele mensenrechten

46. Aangezien daarbij voorop moet worden gesteld dat het bij het recht inzake gewapende conflicten en het humanitair oorlogsrecht niet gaat om rechtskwesties die alleen en uitsluitend spelen op een interstatelijk, min of meer abstract politiek niveau, zoals de Staat het doet voorkomen, maar daarentegen bij het daadwerkelijk voeren van een oorlog en de rechtsbescherming die het recht inzake gewapende conflicten in dat kader wordt verondersteld te bieden, voortdurend en expliciet hoge beginselen van humanitair recht aan de orde zijn, in casu met name de fundamentele mensenrechten van hen die van de oorlogshandelingen en de daarmee verbonden gevolgen het slachtoffer zullen zijn;

47. Aangezien dan ook de rechter, die mee gaat met voorstelling van zaken van de Staat dat het terrein van 'de buitenlandse politiek', althans voor zover het kwesties van recht inzake gewapende conflicten en van humanitair oorlogsrecht betreft, door de rechter alleen op het puntje van de tenen betreden zou mogen worden, zich dan ook **in feite** daarmee goeddeels laat verbannen, niet alleen van het terrein van de buitenlandse politiek, maar ook van een heel ander terrein, namelijk dat van de bescherming van zo iets essentiëels als de fundamentele mensenrechten en de bescherming daarvan;

48. Aangezien de gevolgen van de agressie, welke de Verenigde Staten, met steun van de Staat der Nederlanden en van gedaagden als persoon, dreigen te plegen jegens de Republiek Irak, dan wel momenteel reeds daadwerkelijk plegen, immers onvermijdelijk tevens ook rechtstreeks raken aan de mensenrechten van eisers 1 t/m 17, en daarmee hun fundamentele grondrechten schenden, dan wel dreigen te schenden, zoals hun recht op leven, hun recht op gezondheid, hun recht op ongestoord

genot van het eigendom, hun recht op welvaart, hun recht op bestaanszekerheid, hun recht op gezondheidszorg, hun recht op onderwijs, hun recht op toekomstperspectief, en daarbij voorts nog talrijke andere klassieke en economische mensenrechten op het spel komen te staan;

49. Aangezien blijkens het bepaalde in artikel 28 van de Universele Verklaring van de rechten van de mens 'een ieder recht heeft op het bestaan van een zodanige maatschappelijke (..) orde, dat de rechten en vrijheden in deze Verklaring genoemd, daarin ten volle kunnen worden verwezenlijkt', doch daarvan met betrekking tot de eisers 1 t/m 17 geen sprake zal kunnen zijn in geval van het gebruik van onrechtmatig oorlogsgeweld jegens de Republiek Irak;

V.b Bepaalde rechterlijke taakopvatting

50. Aangezien tal van rechters over de gehele wereld het tot hun taak schijnen te rekenen om allereerst de vermeende belangen van de Staat te dienen, en de redenering dat de rechter moet zwijgen daar waar de buitenlandse politiek spreekt, zelfs daar waar een onmiddellijk beroep op hem wordt gedaan tot bescherming van fundamentele mensenrechten, in feite de rechter aanzet tot het kiezen voor een dergelijke vrijwillige horigheid aan de staat;"

En voorts in diezelfde dagvaarding:

"74. Aangezien de Staat voorts consequent het verlenen van politieke steun aan, al dan niet onrechtmatige, Amerikaanse oorlogshandelingen inzake Joegoslavië, Afghanistan, Irak of welk ander land dan ook, tracht te reduceren tot 'het enkel innemen van een standpunt' door de Nederlandse regering, ten aanzien van welk 'enkele standpunt' dan vervolgens voor de Staat de vrijheid van meningsuiting wordt ingeroepen. Een en ander onder verwijzing naar HR 22 januari 1993, nr. 14.926, het arrest-Rost van Tonningen, waarin een gevorderd verbod jegens de Staat om nog langer publiekelijk het standpunt in te nemen dat het pensioen van de weduwe Rost van Tonningen rechtmatigerwijs tot stand was gekomen - de totstandkoming van dit pensioen werd door het Gerechtshof Den Haag onrechtmatig verklaard -, door de Hoge Raad werd afgewezen, onder verwijzing naar diezelfde vrijheid van meningsuiting, welke dienaangaande, althans in die casus, ook voor de Staat zou hebben te gelden;

75. Aangezien hier met betrekking tot de kwestie van politieke steunverlening aan oorlogshandelingen, rechtmatig of niet, echter primair geldt dat er sprake is van een onaanvaardbare verdwijntruc: het door de Staat der Nederlanden verlenen van politieke steun behelst natuurlijk wel wat meer dan het innemen van een 'enkel standpunt' ! En iedereen die het verlenen van politieke steun reduceert tot louter het innemen van een 'enkel standpunt', dan wel in een dergelijke voorstelling van zaken meegaat, maakt zich daarmee schuldig aan misleiding en deformatie van de werkelijkheid;

76. Aangezien politieke steunverlening in casu met name ook inhoudt het verlenen van diplomatieke steun aan de Amerikaanse regering en het overbrengen van deze steun langs diplomatieke kanalen;

77. Aangezien dergelijke politieke ondersteuning voor de Verenigde Staten van groot gewicht is. Zo beriepen zowel de Britse premier Blair als de toenmalige Amerikaanse minister van defensie Cohen zich ten tijde van hun gezamenlijke oorlogshandelingen tegen Irak in de de periode van 16 tot 19 december 1998, ter rechtvaardiging van hun toenmalige onrechtmatige akties, herhaaldelijk op "substantial support", die zij overal in de wereld bij dit militaire optreden zouden ondervinden, waarbij ook Nederland voortdurend met nadruk werd genoemd;

78. Aangezien Nederland door zijn politieke steunverlening aan dit onrechtmatige oorlogsgeweld hiermee in feite politieke rugdekking verschafte, leidend tot volkenrechtelijke medeplichtigheid aan het aldus gepleegde onrechtmatige oorlogsgeweld;

79. Aangezien ook dit keer Bush er alles aan gelegen is om zoveel mogelijk staten tot een instemmende houding tegenover zijn agressie jegens de Republiek Irak te bewegen. Dit om zich zo de schijn van legitimiteit te verschaffen;

80. Aangezien het hierboven in het geding gebrachte onderdeel van het arrest-Rost van Tonningen bovendien duidelijk moet worden aangemerkt als een 'faux pas' van de Hoge Raad als 'prima ballerina', en dan ook in diverse commentaren en publicaties fundamenteel bekritiseerd is. Vrijheid van meningsuiting heeft, als concept van vrijheid voor burgers, juist vorm gekregen als bescherming tegen de overheid en dient natuurlijk niet geperverteerd te worden tot een schild

dat de overheid naar believen kan ophouden tegen de burgers. Als zodanig is deze zeer ongelukkige uitspraak van de Hoge Raad je reinste uitnodiging aan de overheid om de burgers te be-liegen en te bedriegen, en vervolgens, als zij daartegen proberen op te komen, ook nog eens uit te sliepen met een beroep op de vrijheid van meningsuiting !;

IX. Rechterlijke taakuitoefening en het staatsrechtelijke proces

81. Aangezien de Staat tenslotte nog het verlenen van steun door de Staat der Nederlanden aan, al dan niet rechtmatige, oorlogshandelingen van de Verenigde Staten jegens door deze hypermacht tot vijand uitgeroepen landen, tracht af te schermen van elke rechterlijke bemoeienis en van iedere rechtmatigheidstoetsing, door te stellen dat die politieke steun onderdeel uitmaakt van een permanent politiek proces tussen regering en parlement en dat de werking van de politieke besluitvorming zou worden gefrustreerd en een goed functioneren van de parlementaire democratie zou worden belet, indien de rechter daarbij zou ingrijpen;

82. Aangezien echter iedere claim dat enig besluit of handelen van de regering deel uitmaakt van enig besluitvormingsproces tussen regering en parlement slechts de rol van voorwendsel vervult, indien daarvan realiter geen sprake meer is en de regering, al dan niet na consultatie van de Tweede Kamer, daadwerkelijk overgaat tot uitvoering van het betrokken besluit of het plegen van de betrokken handeling. Alsdan is er immers geen enkele reden meer om te vrezen dat een rechterlijke ingreep enigerlei staatsrechterlijk proces zou beïnvloeden;

83. Aangezien de regering, zoals hierboven onder 77 al tot uitdrukkking is gebracht, reeds meermalen, in 1998 en ook nog zeer recentelijk, in samenspraak met de Tweede Kamer, als standpunt heeft geformuleerd dat de bestaande resoluties het gebruik van militair geweld tegen de Republiek Irak in voldoende mate zouden rechtvaardigen, hetgeen door de Kamer in overgrote meederheid wordt gesteund;

84. Aangezien zodra de voltooiing van de staatsrechtelijke besluitvorming ten aanzien van eventuele steun door Nederland aan geweld tegen de Republiek Irak en de parlementaire bezinning op de rechtmatigheid hiervan een feit is en mitsdien verder niets meer een rechterlijke toetsing van

de rechtmatigheid van Nederlandse politieke en materiële steunverlening aan Amerikaanse agressie jegens Irak in de weg staat;

85. Aangezien het voor eisers 1 t/m 17 essentiëel is dat alles in het werk wordt gesteld om de Verenigde Staten van agressie tegen hun land af te houden, dan wel dat Amerika bij het voeren van oorlog tegen Irak in een zo geïsoleerd mogelijke positie wordt gebracht, gelet op de voor hen onvermijdelijke gevolgen van een verwoestende oorlog;

86. Aangezien Nederlandse medeplichtigheid aan Amerikaanse agressie tegen Irak niet alleen misdadig is in het licht van het internationale recht, een aantasting vormt van artikel 90 Grondwet en ook overigens volstrekt onrechtmatig is, maar bovendien ook onrechtmatig is jegens eisers, temeer nu steunverlening van andere staten de positie van de Verenigde Staten bij het plegen van hun agressie alleen maar kan versterken, hetgeen dan ook kennelijk de bedoeling is van deze Nederlandse steunverlening;"

Terwijl bij dagvaarding in eerste aanleg terzake van het onderhavige geding daar door eisers nog aan werd toegevoegd:

"XIV. De veronderstelde wenselijkheid van rechterlijke terughoudendheid

65. Aangezien de Staat in procedures van slachtoffers als gevolg van onrechtmatig oorlogsgeweld, uitgeoefend door of met aktieve steun van de Nederlandse Staat, dan wel in procedures van personen die daarvan het slachtoffer dreigen te worden, rechterlijke bemoeienis hierbij voortdurend zo ver mogelijk tracht terug te dringen door te verkondigen dat het hier zou gaan om 'aangelegenheden van buitenlandse politiek en defensie', waaromtrent de rechter een buitengewoon terughoudende opstelling aan de dag zou dienen te leggen;

66. Aangezien aan dergelijke claims van de Staat, dat het bij procedures van slachtoffers van schendingen van fundamentele mensenrechten als gevolg van (Nederlandse steun aan) onrechtmatig wapengeweld - dan wel van personen die van dergelijke schendingen van fundamentele mensenrechten het slachtoffer dreigen te worden -, zou gaan om aangelegenheden van 'buitenlandse politiek en defensie', waar de rechter zich zo ver mogelijk vandaan zou moeten houden, in het huidige tijdsgewricht door de Nederlandse rechters

maar al te makkelijk tegemoet lijkt te worden gekomen;

67. Aangezien hiervoor kennelijk als richtinggevend in aanmerking wordt genomen de standaardoverweging, zoals die vandaag de dag meermalen blijkt te worden gehanteerd in de jurisprudentie en zoals die door de Hoge Raad ook wordt verwoord in het arrest-Danikovic onder 3.3, luidende:

> "Bij de beoordeling van deze middelen heeft voorts als uitgangspunt te gelden dat de in het onderhavige geding ingestelde vorderingen betrekking hebben op vragen betreffende het beleid van de Staat op het gebied van buitenlandse politiek en defensie, welk beleid in sterke mate zal afhangen van politieke overwegingen in verband met de omstandigheden van het geval. Dit betekent dat de burgerlijke rechter, zeker indien het gaat om een kort geding, een grote mate van terughoudendheid aan de dag zal moeten leggen bij de beoordeling van vorderingen, als in het onderhavige geding ingesteld, die ertoe strekken handelingen ter uitvoering van politieke besluitvorming op het gebied van buitenlands beleid en defensie als onrechtmatig en derhalve als verboden aan te merken. Het is immers niet aan de burgerlijke rechter om deze politieke afwegingen te maken."

XIV.A. Onjuiste interpretaties van wat als 'vragen van buitenlandse politiek en defensie' valt aan te merken

68. Aangezien er redenen zijn om hetgeen onder hoofdstuk V in de dagvaarding met betrekking de vorige procedure van eisers reeds hieromtrent werd gesteld, hier in extenso te herhalen en in te lassen:

(volgt herhaling en inlassing van de hierboven weergegeven punten van de dagvaarding van eisers in het Amsterdamse geding)

69. Aangezien hieraan nog het volgende dient te worden toegevoegd. Het is, zoals gesteld, een onjuiste voorstelling van zaken dat de vorderingen van eisers betrekking zouden hebben op, wat in de standaard-overweging van het arrest-Danikovic wordt aangeduid als, 'vragen betreffende het beleid van de Staat op het gebied van buitenlandse politiek en defensie'. Hetgeen hier, ten onrechte, als 'vragen betreffende het beleid van de Staat op het gebied van buitenlandse politiek en defensie' wordt gepresen-

teerd, zijn dus, in juridische zin, in feite veeleer 'vragen betreffende het beleid van de Staat op het gebied van de integriteit van de internationale rechtsorde en de handhaving van de mensenrechten'. En met 'het beleid van de Staat op het gebied van defensie' hebben de vorderingen van eisers al helemaal niets van doen, nu hier expliciet een aanvalsoorlog, en de Nederlandse steunverlening hieraan, aan de orde is. Niet valt in te zien waarom de rechter de Staat ten aanzien van mogelijke Nederlandse deelneming aan een agressie-oorlog, ten detrimente van de mensenrechten van hen die bij hem een toevlucht zoeken tegen een dergelijk onrechtmatig en misdadig gedrag van de Staat, ook maar een millimeter beleidsvrijheid zou behoren te geven;

70. Aangezien bovendien steun aan agressie en daaruit voortvloeiende oorlogsmisdrijven, zijnde steunverlening aan in hoge mate onrechtmatig en crimineel gedrag, onmogelijk als 'een zaak van buitenlandse politiek' kan worden gekwalificeerd, nu immers niet valt aan te nemen dat ernstig onrechtmatig en crimineel handelen, in wat zichzelf als een rechtsstaat afficheert, tot het terrein van 'de buitenlandse politiek' zou kunnen worden gerekend, laat staan dat daaromheen een grote ruimte van discretionaire beleidsvrijheid zou behoren te worden gesponnen;

71. Aangezien ook daarom een en ander onmogelijk als 'een zaak van buitenlands beleid en van defensie' kan worden verkocht, omdat steunverlening aan en dergelijk onrechtmatig en misdadig optreden tot ingrijpende strafrechtelijke en civielrechtelijke repercussies zou kunnen leiden voor Nederlandse betrokkenen;

XIV.B. Opvatting van het Internationaal Gerechtshof over wat wordt aangemerkt als 'politieke kwestie'

74. Aangezien er voorts op dient te worden gewezen dat hier duidelijke parallellen zijn met de bedenkingen, opgeworpen door de kernwapen-staten, tegen een rechterlijke bemoeienis van het Internationaal Gerechtshof met de vraag naar de rechtmatigheid van het gebruik van en de bedreiging met kernwapens, waaromtrent door deze kernwapen-staten werd gesteld dat het hier om een bij uitstek politieke kwestie zou gaan, zodat het Internationaal Gerechtshof zich op dit punt van een oordeel zou hebben te onthouden. Maar het Internationaal Gerechtshof overwoog op dit

punt in zijn uitspraak van 8 juli 1996 inzake de Rechtmatigheid van Bedreiging met en het Gebruik van Kernwapens:

"13. Voorts moet het Hof zich ervan overtuigen dat het verzochte Advies inderdaad betrekking heeft op een "juridische kwestie" (legal question) zoals bedoeld in het Statuut en in het Handvest van de Verenigde Naties.

Het Hof is al eerder in de gelegenheid geweest aan te geven dat vragen

"die geformuleerd zijn in rechtstermen en problemen van internationaal recht opwerpen...naar hun aard vatbaar zijn voor een op het recht gebaseerd antwoord...[en] het voorkomen hebben van vragen met een rechtskarakter" (**Westelijke Sahara, Advies, I.C.J. Reports 1975, p.18, par. 15**).
De vraag die aan het Hof is gesteld door de Algemene Vergadering is inderdaad een rechtsvraag, aangezien het Hof gevraagd wordt zich er over uit te spreken of de bedreiging met of het gebruik van kernwapens verenigbaar is met de toepasselijke beginselen en regels van internationaal recht. Om dit te doen, moet het Hof de bestaande beginselen en regels aanwijzen, ze interpreteren en toepassen op de bedreiging met of het gebruik van kernwapens, en op deze manier een op het recht gebaseerd antwoord geven op de gestelde vraag.

Het feit dat deze kwestie ook politieke aspecten heeft, zoals uiteraard het geval is met veel kwesties die spelen op internationaal terrein, is niet voldoende om haar het karakter van "rechtsvraag" te ontnemen en "het Hof een bevoegdheid te ontnemen die het uitdrukkelijk door zijn Statuut wordt verleend" (**Verzoek om herziening van uitspraak nr. 158 van het Administratief Tribunaal van de Verenigde Naties, Advies, I.C.J. Reports 1973, p. 172, par. 14**). Wat de politieke aspecten ervan ook mogen zijn, het Hof kan niet weigeren het rechtskarakter van een vraag te erkennen waarbij het wordt uitgenodigd een in wezen rechterlijke taak te vervullen, namelijk een beoordeling van de rechtmatigheid van het mogelijke gedrag van staten met betrekking tot de verplichtingen die hun door het internationaal recht worden opgelegd (**cf. Voorwaarden voor toelating van een staat tot het lidmaatschap van de Verenigde Naties (artikel 4 van het Handvest),**

Advies, I.C.J. Reports 1947-1948, pp 61-62; Bevoegdheid van de Algemene Vergadering inzake de toelating van een staat tot de Verenigde Naties, Advies, I.C.J. Reports 1950, pp. 6-7; Bepaalde uitgaven van de Verenigde Naties (artikel 17, lid 2, van het Handvest), Advies, I.C.J. Reports 1962, p. 15-5)."

XIV.C. Opvatting over wat als een een 'politieke kwestie' wordt aangemerkt in een Angelsaksische rechtscasus inzake vorderingen in verband met onrechtmatig wapengeweld

73. Aangezien, als in enig rechtsstelsel de grenzen van wat zou moeten worden gerekend tot het exclusieve domein van de uitvoerende macht, waar de rechter geacht moet worden geen toegang te hebben, zeer ruim plegen te worden getrokken, dit dan wel het Angelsaksisch rechtsstelsel is. Desalniettemin kwam rechter Wright van het Ontario Superior Court of Justice, in een thans aanhangige zaak tot schadevergoeding voor de gevolgen, met betrekking tot hun eigendommen, van de NAVO-bombardementen op Joegoslavië, waaraan immers ook door Canada werd deelgenomen, welke rechtszaak is aangespannen door een aantal Joegoslavische justitiabelen, waarvan sommigen inmiddels de Canadese nationaliteit hadden verworven, in een oordeel over de prealabele vragen van de behandelbaarheid voor de rechter van de ingestelde vorderingen en de ontvankelijkheid van eisers, tot onder meer de navolgende conclusie, een en ander in weerwil van het heftige verweer van de Canadese Staat dat het hier om een zaak zou gaan die tot het prerogatief van de Kroon zou behoren (eisers richten zich op de Duitse tekst hiervan):

"Begründung der Urteils durch Mr. Justice Wright

(1) In dem vorliegenden fall haben sich Kanadische Staatsangehörige mit Ansprüchen auf Schadenersatz wegen ihnen angeblich van der Exekutive der kanadischen Regierung zugefüchter Körper- und Vermögensschäden an ein kanadisches Gericht gewandt. Die Executive hat das Gericht gebeten, diese Ansprüche ohne Verfahren abzuweisen und diesen kanadischen Bürgern ihren "Tag vor Gericht" zu verweigern. Der Vertreter der Executive macht geltend, dass bei diesen Ansprüchen Fragen der "Hohen Politiek" betroffen seien, die nicht justiziabel seien, dass heisst also Fragen, die sich einer gerichtlichen Prüfung entziehen.

(2) Der Untersuchungsrichter Mr. Justice Sedgewick stimmte dem nicht zu. Er lehnte die Abweisung ab. Ich schliesse mich seiner Entscheidung an.

(3) Meiner Meinung nach ist die einzige Frage der "Hohen Politik" in diesem Fall die Frage, ob Kanada ein Rechtsstaat ist oder ob es Zeiten in unserem nationalen Leben gibt, in denen die Executive den Bürgern Schaden zufügen kann ohne Rücksicht auf das innerstaatliche Recht, das Völkerrecht oder feierliche Vereinbarungen zwischen der Krone und andere Staaten.

(4) Lord Bingham schreibt in seimen Buch "The Business of Judging" (Oxford University Press, 2000) Seite 208 (als Berater im Fall der Civil Service Unions v. Minister for the Civil Service (1988) AO 374): "Das House (of Lords) hat klargestellt, dass nahezu jede Ausübung öffentlicher Gewalt, gleich aus welcher Quelle diese Befugnis gespeist wird, von den Gerichten nachgeprüft werden kann."

(5) Aus meiner Sicht stelt sich die Frage der Justiziabilität nicht. Bei diesem Fall handelt es sich um eine einfaches Verfahren um Schadenersatz wegen Körper-und Vermögensschäden.

(...)

(10) Selbst wenn die Executive die kanadische Streitkräfte im Rahmen der Prärogative zum Einsatz bringen kann, bedeitet das nicht, dass sie dadurch über unbeschränkte Befugnisse verfügt. "Die Prärogative ist ein Zweig des Common Law, weil sie sowohl von Gerichtsentscheidungen be-gründet als auch vom Umfang her festgelegt worden ist. Kurz gesagt, "Die Prärogative besteht aus en Befugnissen und Privilegien, die das Common Law der Krone zugebilligt hat." Peter Hogg, Constitutional Law in Canada. Loose-Leaf Edition (Toronto) Carswell 1995, auf 1,9 (Black v. Chrenen (2001) 54 O.R. (3d) 215 auf Seite 224, Abs. 26).

(11) Seit dem "Case of Proclamations" und der "Glorious Revolution" unterliegt die Ausübung von befugnissen durch die Executive einschliesslich ihrer Anwendung der Prärogative der Herschaft des Rechtes. Heute wäre es ein Schock für das Gewissen, wenn sich die Executive auf die prärogativen Rechte berüfen könnte, um unrechtmässige oder im Widerspruch zu unseren internationalen Verpflichtungen stehende Handlungen oder Unterlassungen zu recht-

fertigen. Zur Wahrung der Ehre der Krone müssen die Gerichte dafür sorgen, dass sich die Exekutive nicht auf solche Gesetze berufen kann, um ihre unerlaubten Handlungen zu rechtfertigen.

(12) Meiner Ansicht nach kann bei der Beurteilung der Angemessenheit der Handlungen oder Unterlassungen der Executive das Prozessgericht nicht nur ihre Legalität gemäss innerstaatlichem Recht, sondern auch nach dem Völkerrecht prüfen. Ausserdem kann ihre Legitimität im Lichte unserer internationalen Verpflichtungen geprüft werden.

(...)

(15) Meiner Ansicht nach gibt es keine Begründung für ein Abweisen der Klage in diesem Stadium." (Ontario Superior Court, Steven Aleksic et al v. Canada, nr. Az.:01-DV-000583, geauthoriseerde vertaling in het Duits, als productie van de Duitse Bondsrepubliek bij conclusie van antwoord in de zaak Milenkovic c.s. / Bondsrepubliek Duitsland, Landgericht Bonn, 19 december 2002)"

XIV.D. Wisselende opvattingen van de Hoge Raad terzake van wat wordt aangemerkt als 'politieke kwesties'

74. Aangezien de nadruk die de Hoge Raad sedert enige jaren in zijn jurisprudentie pleegt te leggen op het, overigens dus ook nog eens volstrekt onjuiste, positum dat het in gevallen waarin eisers in rechte opkomen tegen beweerdelijke schendingen van het internationaal recht, van de internationale rechtsorde en tegen (dreigende) schending van hun fundamentele mensenrechten als gevolg van medeplichtigheid van de Staat der Nederlanden aan ernstige misdrijven als uitvloeisel van steun aan onrechtmatig wapengeweld, per saldo zou handelen om 'vragen van buitenlands beleid en defensie', waaromtrent door de rechter een grote mate van terughoudendheid zou zijn te betrachten, bovendien een duidelijk trendbreuk van de Hoge Raad markeert tegenover de door de Hoge Raad op dit punt eerder gekozen positie;

75. Aangezien de Hoge Raad immers in het zogenaamde Kruisraketten-arrest van 1989 nog bepaalde:

"3.4 (...) Noch de door het Hof bedoelde bepalingen van de Grondwet, noch enige andere regel van (nationaal) Nederlands recht staat er aan in de weg dat de Nederlandse rechter onderzoekt of

een door het parlement al dan niet uitdrukkelijk goedgekeurd verdrag strijdig is met andere verdragen of andere volkenrechtelijke normen. Met name kan, bij gebreke van een duidelijke wettelijke bepaling dienaangaande, niet worden aanvaard dat het enkele feit dat voor een bepaalde gedraging van de Staat de verdragsvorm is gekozen dan wel de Staat zich tot die gedraging bij verdrag heeft verplicht, de rechter zou beletten te beoordelen of de Staat door die gedraging inbreuk maakt op een volkenrechtelijke norm waaraan burgers rechtstreeks rechten kunnen ontlenen en aldus jegens hen onrechtmatig handelt." (H.R. 10 nov. 1989, NJ 1991, 248)

76. Aangezien prof. Kooijmans, hoogleraar internationaal recht en thans rechter bij het Internationaal Gerechtshof, in zijn bijdrage "De politieke Rol van de Rechter en het Internationale Recht" aan de bundel "Rechters en Politiek; Nationale en Internationale Beschouwingen", na eerst een schets te hebben gegeven van de terughoudendheid die de Hoge Raad tot diep in de zestiger jaren in zijn greep had ten aanzien van aangelegenheden die als 'politiek' zouden zijn uit te leggen, in een commentaar op dit Kruisraketten-arrest uitroept dat de toenmalige overwegingen van de Hoge Raad in dergelijke aangelegenheden:

".. zó gedateerd aan[doen] dat men zich kan afvragen wat er in 's hemelsnaam in de afgelopen dertig jaar is gebeurd. Het is interessant een vergelijking te trekken met hetgeen de HR opmerkte ten aanzien van het standpunt van het Haagse gerechtshof dat het bijzondere karakter van de rechtsbetrekkingen met andere staten, zoals dat onder meer in art. 13a Wet AB tot uitdrukking komt, meebrengt dat de Staat op het gebied van buitenlands beleid een grotere vrijhied van handelen heeft dan op andere beleidsterreinen en dat de rechter bij de beoordeling van het buitenlands beleid dienovereenkomstig terughoudender dient te zijn."

"In geharnaste bewoordingen", zo vervolgt prof. Kooijmans zijn artikel, "stelt de HR dat niet kan worden aanvaard dat het enkele feit dat de staat zich tot een bepaalde gedraging bij een verdrag heeft verplicht, de Nederlandse rechter zou beletten te beoordelen of de staat door die gedraging inbreuk maakt op een andere verdragsnorm waaraan de burgers rechtstreeks rechten kunnen ontlenen en aldus of de staat jegens hen onrechtmatig handelt."
("De Politieke Rol van de Rechter en het Internationale Recht" (blz. 43-44); P.H. Kooijmans in

"Rechters en Politiek; Nationale en Internationale Beschouwingen", Tjeenk Willink 1993)

77. Aangezien het de Hoge Raad bepaald niet siert dat hij op dit punt de laatste jaren weer een duidelijk terugtrekkende beweging heeft gemaakt, waarbij niet niet zozeer dit element van regressie op zichzelf in aanmerking komt om te worden gehekeld, maar wél het feit dat de Hoge Raad tot deze terugval overgaat, juist op het moment dat de Staat in toenemende mate begint te grijpen naar wat hijzelf valselijk aanduidt als beleidsdaden van 'buitenlandse politiek en defensie', die zich in elk geval minstens onder de verdenking bevinden van in hoge mate op gespannen voet te staan met bindende principes van internationaal recht, de internationale rechtsorde te ondermijnen en deswege geacht te moeten worden in strijd te zijn met de Grondwet, alsmede te leiden tot, of tenminste te dreigen te leiden tot, onrechtmatige schendingen van fundamentele mensenrechten;"

En bij pleidooi in het onderhavige geding in eerste aanleg werd daaraan door eisers nog toegevoegd:

"Het valse beroep op de bewering dat het hier om 'zaken van buitenlandse politiek en defensie' zou gaan

De Staat zal ongetwijfeld hier vanmiddag betogen dat het hier om een zaak van buitenlandse politiek en defensie gaat, waar de rechter zich in hoge mate heeft buiten te houden.

In de dagvaarding ben ik al uitvoerig op deze drogreden ingegaan.
Schendingen en dreigende schendigen van het internationale recht en de internationale rechtsorde kunnen onmogelijk worden gepresenteerd als 'zaken van buitenlandse politiek en defensie'. In een rechtsstaat kan het plegen van ernstige inbreuken op de internationale rechtsorde en op het internationale recht onmogelijk als een door de rechter af te schermen privilege van de uitvoerende macht worden gezien.

Mede-verantwoordelijkheid aan schendingen van fundamentele mensenrechten van mijn eisers, zoals thans door de Staat aangegaan, kan geen rugdekking vinden achter de formulering dat het hier om 'zaken van buitenlandse politiek en defensie' zou gaan.

En wat voor betekenis heeft de voorstelling van zaken dat het hier om door de rechter af te schermen 'buitenlandse belangen' zou gaan voorts nog in het licht van het feit dat het hier duidelijk een schending van artikel 90 Grondwet aan de orde is ?

'Vrijheid van meningsuiting' voor de Staat...

De Staat zal ook ongetwijfeld aanvoeren dat politiek steun, zoals verleend aan de Amerikaans/Britse agressie, alles van doen heeft met de manoeuvreer-ruimte die een Staat nu eenmaal moet hebben, wil hij politiek kunnen bedrijven. Met andere woorden: de Staat zal aanvoeren dat zo'n politieke steunverlening moet kunnen.
De Staat zal hiervoor verwijzen naar HR 22 januari 1993, nr. 14926, het arrest-Rost van Tonnnimgen, waarin ook de Staat vrijheid van meningsuiting krijgt toegemeten.
In navolging hiervan bepaalde de Haagse k.g.-rechter in de zaak tussen de de AFVN c.s. / Staat bij vonnis van 15 janauri 1999 dat politieke steunverlening aan Amerikaans/Britse agressie zou moeten worden gezien als een vorm van standpuntbepaling, die beschermd zou worden door de vrijheid van meningsuiting.

In de dagvaarding voor het eerste kort geding is daar al uitvoerig op ingegaan onder 74 t/m 80.
Zowel in de (cassatie)zaak Rost van Tonningen als in de procedure van 1999 was ik als advocaat betrokken. Ik heb in de eerdere dagvaarding al aangegeven dat de toemeting van het recht op vrije meningsuiting, op de manier waarop de Hoge raad dit deed in het arrest-Rost van Tonningen, de beste manier is de overheid uit te nodigen om zijn burgers voortaan te be-liegen en te bedriegen, en ze vervolgens, als ze daartegen proberen op te komen, ook nog eens uit te sliepen met een beroep op de vrijheid van meningsuiting !

Op dit aspect van het arrest-Rost van Tonningen was de kritiek dan ook van alle kanten niet mals, en zeker dient dit aspect van het arrest-Rost van Tonningen dan ook te worden aangemerkt als een 'faux pas van een prima ballerina'.

Het kort geding-vonnis van 15 januari 1999 achterna lopen, is dan ook de zekerste weg kiezen om te garanderen dat nooit meer bij de Haagse rechter zal worden aangeklopt in zaken van oorlogsrecht en recht inzake gewapende conflicten en om te verzekeren dat betrokken justitiabelen dan bij andere Nederlandse rechtbanken waarborgen voor hun belangen zullen trachten te vinden.

De ware aard en impact van politieke steun

Politieke steun is veel meer - ik ben daarover al zeer uitvoerig geweest in de stukken - dan het innemen van een standpunt door de regering, onder het motto: 'mag ik ook ergens een mening over hebben, alsjeblieft !'
Ik heb het al gezegd in de eerdere stukken: Amerika heeft die steun van landen als Nederland bitterhard nodig. Om zijn agressie te camoufleren en om zijn optreden nog een schijn van quasi-legitimiteit te verschaffen.

Hoe belangrijk de Nederlandse politieke steun voor Amerika is, blijkt wel uit het feit Amerika overal kenbaar maakt dat Nederland deel uitmaakt van de 'coalition of the willing' en dat zij zelfs een Nederlandse militair, overste Blom, afgelopen zaterdag in een persconferentie over de gevechten lieten optreden, waarbij Nederland werd geportretteerd als één van de 'coalition forces'."
(pleidooi zijdens eisers in eerste aanleg, blz. 12/14)

Aan dit alles wordt door de Haagse Voorzieningenrechter niet alleen geheel voorbij gegaan.
Maar dit gebeurt dan ook nog eens zonder daaraan ook maar één woord te besteden.

Met name ook de botheid waarmee de Voorzieningenrechter hier aan alles wat hieromtrent door eisers is gesteld voorbij gaat, zonder ook maar de geringste poging te doen om hierop te responderen, geeft hier verder voedsel aan de verdenking dat zijn vonnis op dit punt is ingegeven door zijn privé-opvattingen terzake van deze agressie-oorlog, dan wel van zijn verkozen opzet om de Staat op digt punt zoveel mogelijk af te schermen.

GRIEF IV

Ten onrechte overweegt de Voorzieningenrechter als weergegeven onder 4.6., namelijk:

"Een kernpunt van het betoog van eisers wordt gevormd door de stelling dat de VS c.s. zich schuldig maken aan schending van geschreven en ongeschreven volkenrechtelijke geweldsverboden, waaraan gedaagde volgens hen medeplichtig is. Volgens algemeen aanvaarde opvattingen kunnen eisers zich echter niet beroepen op een schending van dergelijke regels."

Eisers hebben reeds bij dagvaarding terzake van het eerdere kort geding in Amsterdam, hier in eerste aanleg ingevoegd bij conclusie van eis, hieromtrent aangevoerd:

"9. Aangezien het geweldsverbod, als regel van volkenrechtelijk gewoonterecht, de belangrijkste pijler vormt van de internationale rechtsorde en deze volkenrechtelijk gewoonterechtelijke regel, eenduidig en met consensus, wordt opgevat als zijnde van een volstrekt dwingendrechtelijk karakter, hetgeen ook door het Hof Amsterdam wordt onderschreven in het hierna nog nader te bespeken arrest Dedovic c.s./ Kok, Van Aartsen en de Grave van 6 juli 2000, rolnr. 759/99 SKG, nu immers daarin, onder 5.3.11, ook door dit Hof, wordt bevestigd dat dit geweldsverbod ius cogens vormt;"

en:

"26. Aangezien daaromtrent door het Gerechtshof Amsterdam in het arrest Dedovic c.s. / Kok, Van Aartsen en de Grave werd overwogen:

> "5.3.11. Vaststaat dat resolutie 1199 (1998) van de Veiligheidsraad geen uitdrukkelijk mandaat inhoudt om geweld tegen de FRJ te gebruiken. De Nederlandse regering heeft zich op het standpunt gesteld dat het niet naleven van de eisen die in deze resolutie aan de FRJ worden gesteld in de gegeven omstandigheden het gebruik van geweld "voldoende" legitimeert. Aan Dedovic c.s. kan worden toegegeven dat het ontbreken van een dergelijk mandaat (het besluit tot) deelname in strijd doet zijn met het Handvest en dat er goede argumenten bestaan om te betogen dat in het bijzonder de in artikel 51 van het Handvest bedoelde uitzondering op het geweldsverbod zich hier niet voordoet en dat artikel 2, vierde lid, mede in verband met het bepaalde in de artikelen 42 en 53 van het Handvest, alsmede het ongeschreven volkenrecht een dwingend verbod (ius cogens) bevatten op het gebruik van geweld.";"

Bij dagvaarding in dat eerdere kort geding hebben zij op dit punt nog het volgende toegevoegd:

"63. Aangezien de Staat voorts nog, in procedures die daarop betrekking hebben, de stelling pleegt te betrekken dat personen die van het schenden van het geweldsverbod, en daarmee van het plegen van agressie, de dupe worden of dreigen te worden, geen beroep op dit geweldsverbod toekomt, nu aan artikel 2 lid 4 van het Handvest, naar de Staat bepleit, rechtstreekse werking zou moeten worden ontzegd;

64. Aangezien echter allereerst eisers ontkennen dat aan artikel 2 lid 4 Handvest rechtstreekse werking zou moeten worden onthouden, en zij daarvoor ook steun vinden in de al eerder genoemde uitspraak Pres. Rb. Den Haag van 7 april 1999, KG nummer 99/339 inzake Danikovic c.s. / Staat der Nederlanden, waarin wordt overwogen:

> **"3.5. Bij deze stand van de jurisprudentie moet rekening worden gehouden met de mogelijkheid dat onder omstandigheden aan het in het Handvest neergelegde verbod tot agressie en tot non-interventie rechtstreekse werking wordt toegekend. Een argument hiervoor lijkt ook art. 15 lid 2 EVRM te verschaffen, dat afwijking van art. 2 EVRM niet toestaat behalve in geval van dood als gevolg van "rechtmatige oorlogshandelingen".;**

65. Aangezien de Staat bij memorie van antwoord van 3 juni 1999, in het appèl van de AFVN e.a. versus de Staat der Nederlanden inzake eerdere Nederlandse medeplichtigheid aan toenmalige Amerikaanse agressie jegens Irak, zijn stellingname dat burgers geen rechtstreeks beroep zouden kunnen doen op artikel 2 lid 4 Handvest voorts nog poogt te schragen met een verwijzing naar "The Charter of the United Nations, A Commentary" (ed. B. Simma), Oxford 1994, alwaar bij genoemd Handvest-artikel door Randelzhofer als commentaar wordt gegeven:

> "Art. 2(4) stipulates that it is the members of the UN who shall refrain from the threat or use of force. According to Art. 4 of the Charter, only states are eligible to become members of the UN. Thus the prohibition of the use of force indisputably only protects and is only addressed to states. It does not matter in this respect whether the states recognize each other. Even states that are not members of the UN are protected, though not bound, by Art. 2(4), owing to the provision's broad wording ('any state') ." (p. 115)

Met andere woorden, alleen staten die lid zijn van de Verenigde Naties zouden door het geweldsverbod worden gebonden;

66. Aangezien, als deze opvatting al voor juist zou moeten worden gehouden, dit slechts kan betekenen dat de specifieke uitdrukkingsvorm die de gewoonterechtelijke regel van het geweldsverbod hier heeft gevonden in het onderhavige verdragsrechtelijke kader van het Handvest, in die specifieke kontekst een veel beperktere reikwijdte toegemeten heeft gekregen dan de gewoonterechtelijke norm zelf toekomt. Dit is dan terstond al duidelijk omdat de gewoonterechtelijke regel van het geweldsverbod immers - en daarover bestaat volstrekte consensus en dit wordt ook door het Hof Amsterdam vastgesteld in het hierboven weergegeven citaat uit het arrest-Dedovic - dwingend recht (<u>ius cogens</u>) vormt, en dus in elk geval niet alleen 'members of the UN' bindt, maar tenminste ook alle niet-lidstaten. Iedere andere opvatting zou betekenen dat, zodra enige Staat de VN de rug zou toekeren, het geweldsverbod voor die betrokken staat niet meer zou gelden en het de betrokken Staat dus vrij zou staan om agressie te plegen;

67. Aangezien ook overigens het hier door Randelzhofer gegeven commentaar niet kan worden gevolgd.
Artikel 2 van het Handvest richt zich niet alleen op de Leden van de VN, maar ook op de Organisatie van de Verenigde Naties als geheel en, blijkens de preambule van het Handvest - welke ingevolge het Weense

Verdragenverdrag immers onlosmakelijk deel uitmaakt van het Verdrag als zodanig -, als het ware over de hoofden van de Leden en de Organisatie heen, evenzeer op de Volken van de Verenigde Naties, van de welker vredeswil het Handvest een uitdrukkingsvorm is. Gelet op deze Preambule, gesteld in de 'wij-vorm', is daarmee het Handvest dan ook eerder een document van de **Volkeren** dan van de **Staten** van de Verenigde Naties.
Ook reeds daarom kan niet worden aangenomen dat artikel 2 lid 4 van dit Handvest zich alleen en uitsluitend tot Staten zou richten;

68. Aangezien echter voorts eisers zich terzake niet primair beroepen op artikel 2 lid 4 van het Handvest, doch op de onderliggende volkenrechtelijk gewoonterechtelijke norm van dwingend recht (ius cogens), die als zodanig ook uitdrukkelijk door het Gerechtshof Amsterdam wordt geïdentificeerd in het hierboven weergeven citaat uit het arrrest Dedovic / Kok, en welke voorts ook nog op een aantal andere plaatsen in het verdragsrecht tot uitdrukking wordt gebracht, met name ook in het interventie-verbod van artikel 3 Protocol II bij de Verdragen van Genève, welk Protocol natuurlijk rechtstreekse werking allerminst kan worden ontzegd;

69. Aangezien ook overigens volstrekt niet valt in te zien waarom de volkenrechtelijk gewoonterechtelijke norm van het geweldsverbod niet als een ieder verbindend zou dienen te worden aangemerkt, waarbij voorts nog moet worden aangetekend dat de beperkingen die artikel 93 Grondwet met zich meebrengt terzake van verbindende kracht, blijkens de tekst van dit grondwetsartikel, slechts gelden voor 'bepalingen van verdragen en besluiten van volkenrechtelijke organisaties' en mitsdien niet zonder meer ook toepasselijk kunnen worden verklaard op regels en beginselen van volkenrechtelijk gewoonterecht;

70. Aangezien vervolgens nog moet worden benadrukt dat het feit dat het geweldsverbod een norm betreft van ius cogens, impliceert dat deze norm een universeel en absoluut karakter draagt, geldt jegens alles en iedereen en ook door de rechter onder alle omstandigheden moet worden gehandhaafd, zodat ook om deze reden een ieder daarop een beroep toekomt die als gevolg van agressie door enigerlei rechtssubject dat onder de jurisdictie van de rechter valt in persoon schade ondervindt of dreigt te ondervinden;

71. Aangezien bovendien onduidelijk is wat de rechtsbasis zou zijn voor enigerlei aanname door de rechter dat een bepaald dwingendrechtelijk beginsel van volkenrechtelijk gewoonterechte aard rechtstreekse werking te allen tijde zou ontberen, als daarvoor

artikel 93 Grondwet niet als grondslag kan worden aangevoerd en indien ook overigens een basis hiervoor in het geschreven recht ontbreekt;

72. Aangezien tenslotte onderdeel van het 'customary law' uitmaakt dat individuele personen voor schending van het de gewoonterechtelijke norm van het geweldsverbod ook persoonlijk strafrechtelijk kunnen worden vervolgd, zoals ook verdragsrechtelijk is neergeslagen in onder meer het Handvest van Neurenberg, het Statuut van het Joegoslavië Tribunaal, het Statuut van het Rwanda Tribunaal en het Statuut van het Internationaal Strafhof. Dit principe van individuele strafrechtelijke aansprakelijkheid voor agressie als misdrijf kan uiteraard niet zonder konsekwenties blijven naar ook andere gremia van rechtstoemeting dan de (internationale) strafrechter. Op rechtsregels, voor de welker schending personen een individuele strafrechtelijke aansprakelijkheid hebben te dragen, komt immers diezelfde personen vanzelfsprekend ook een individueel beroep in rechte toe;

73. Aangezien, met het feit dat men als individu voor schending voor een bepaalde rechtsnorm kan worden vervolgd en veroordeeld, de rechtstreekse werking van die betrokken norm overigens al terstond een onwrikbaar gegeven vormt. Een opvatting dat dit niet zo zijn, is slechts te kwalificeren als juridische apekool. En, wat erger is, als het ophouden van een rechterlijk schild waarachter de Staat der Nederlanden met misdadige agressie zijn gang kan gang;"

En bij pleidooi in het Amsterdamse geding, hier eveneens ingevoegd bij conclusie van eis, hebben eisers op dit punt nog toegevoegd:

"De vraag die zich vervolgens opdringt is: kunnen eisers zich beroepen op het agressie-verbod en het verbod van non-interventie ?
In de dagvaarding is op de beantwoording van die vraag al tamelijk uitvoerig op ingegaan.
(...)
Naast alles wat daarover al in de dagvaarding is opgeworpen, laten we er hier dit nog over zeggen.
Eisers vinden allereerst dit standpunt van Strikwerda - de Hoge Raad dus - dat 'het volkenrechtelijk agressieverbod, zoals vastgelegd in art. 2 lid 4 van het Handvest' zich uitsluitend tot staten zou richten, en dus te allen tijde rechtstreekse werking zou ontberen, niet alleen bijzonder mager onderbouwd, maar ook nog eens duidelijk onjuist.
Op de al in de dagvaarding aangegeven gronden.

Het Handvest richt zich immers bepaald niet alleen tot staten maar, over de hoofden van de staten heen, uitdrukkelijk ook tot de volkeren en de gehele volkerengemeen-

schap. Kortom tot iedereen. Zoals een norm van ius cogens ook betaamt.

Maar wat er verder ook zij van het door Strikwerda - de Hoge Raad dus - aangenomen ontbreken van rechtstreekse werking van 'het volkenrechtelijke agressieverbod, zoals vastgelegd in art. 2 lid 4 van het Handvest', deze opvatting kan, ook als zij voor juist zou moeten worden gehouden, geenszins beslissend zijn voor de vraag of ook het agressieverbod als volkenrechtelijke norm, dus los van de specifieke verdragsrechtelijke uitdrukkingsvorm die zij in het Handvest heeft opgedaan, al dan niet rechtstreekse werking toekomt.
In de dagvaarding zijn we daar al uitvoerig op ingegaan.

Het schenden van het agressieverbod levert immers, naar de huidige rechtsmaatstaven, een persoonlijk delict op van de zwaarste categorie. Aldus niet alleen de Handvesten van Neurenberg en Tokio, maar ook de beoordelingen van het Joegoslavië Tribunaal. Waarin de vraag of er al of niet sprake is geweest van agressie tegen Bosnië en Kroatië voor de straftoemeting van de aldaar terecht staande individuele Serviërs van groot gewicht wordt geacht. En ook in het Statuut van het Internationale Strafhof wordt het delict van agressie expliciet als een specifiek individueel delict geboekstaafd.

Japanse oorlogsmisdadigers zijn voor de schending van dit agressieverbod opgehangen. Zij hebben daarvoor de strop om hun nek gevoeld, maar volgens het tandem Strikwerda/Hoge Raad zou dat niet betekenen dat die norm van het agressieverbod rechtstreekse werking zou hebben. Hun is dus letterlijk de levensadem benomen vanwege schending van een norm die volgens Strikwerda/de Hoge Raad hen niet rechtstreeks zou verbinden !
In de dagvaarding wordt dit al als 'apekool' afgedaan.
Ik zou hier opnieuw willen stellen, in naam van de Japanners die voor de schending van deze anti-agressienorm de strop om hun nek hebben voelen dichttrekken: grotere juridische onzin is nauwelijks denkbaar.

Dan is het vonnis in eerste aanleg inzake Danikovic, in vergelijking daarmee, nog buitengewoon lucide. De president kwam hier nog tenminste tot toekenning van de mogelijkheid van rechtstreekse werking. Want, terecht, stelde de president: hoe kan ik anders bepalen of, in voorkomende gevallen, een aantasting van het recht op leven het gevolg is van <u>rechtmatige</u> oorlogshandelingen of niet ? Zoals artikel 15 lid 2 EVRM in voorkomend geval van hem zou kunnen vragen.

Schending van het agressieverbod als onrechtmatige daad

Als schending van het agressieverbod een individueel misdrijf oplevert, dan vormt het ook, ten opzichte van de (potentiële) slachtoffers, een onrechtmatige daad.

Er is geen enkele strafrechtelijke norm waarbij dit niet geldt.
Zodat het tandem Strikwerda/Hoge Raad ook bepaald mistast, waar het onder 31 van de conclusie van Strikwerda in de zaak Danikovic, beweert dat schending van het agressieverbod door de Staat geen grondslag kan vormen voor een onrechtmatige daad ten opzichte van Danikovic c.s.

Schending van het agressieverbod kan dus, anders dan de Hoge Raad inzake Danikovic oordeelt, wel degelijk een directe grondslag vormen voor een onrechtmatige daadsaktie van degene die daardoor getroffen dreigen te worden.

We moeten hier dus gewoon terug naar de president in eerste aanleg in de zaak-Danikovic. Die over die rechtstreekse werking een andere, juistere opvatting had. Al paste ook het door hem gemaakte impliciete voorbehoud hier niet."

En in de dagvaarding in eerste aanleg met betrekking tot het onderhavige kort geding hebben eisers hieromtrent voorts nog gesteld:

"IX. Geweldverbod als algemeen verbindende norm

47. Aangezien het toepassen van oorlogsgeweld tegen de Republiek Irak, bij ontstentenis van een resolutie die bepaaldelijk tot geweld machtigt, mede in het licht van de Agressie Definitie Resolutie van de Algemene Vergadering van de Verenigde Naties, die als productie in het geding wordt gebracht, niet anders valt te kwalificeren dan als agressie, en mitsdien als een misdrijf tegen de vrede, hetgeen allen die daarvoor medeverantwoordelijkheid dragen medeaansprakelijk maakt, zowel voor dit misdrijf zelf - zijnde een misdrijf van de zwaarst denkbare categorie - als voor de gevolgen daarvan;

48. Aangezien wat er ook zij van de jurisprudentie van de Haagse rechtscolleges, tot aan de Hoge Raad toe, dat aan het geweldverbod, zoals dat verdragsrechtelijk in een specifieke vorm tot uitdrukking is gebracht in artikel 2 lid 4 van het Handvest van de Verenigde Naties, rechtstreekse werking zou dienen te worden ontzegd, dit in elk geval niet kan betekenen dat ook de van ius cogens zijnde gewoonterechtelijke norm van het geweldverbod rechtstreekse binding zou ontberen, nu immers Japanse oorlogsmisdadigers, na afloop van Wereldoorlog II, voor de schending van deze norm de strop om hun nek hebben voelen dichttrekken en ook thans, nu de doodstraf in het internationale strafrecht is afgeschaft, op schending van het geweldverbod in het Statuut van het Internationale Strafhof zware straffen zijn gesteld en de vraag of het begaan van oorlogsmisdrijven en

misdrijven tegen de menselijkheid gepaard is gegaan met een agressie-oorlog, in strafverzwarende zin uitdrukkelijk medegewogen wordt in de vonnissen van het Joegoslavië Tribunaal;

49. Aangezien daarenboven trouwens ook de opvatting dat het geweldverbod, zoals dit zijn specifieke verdragsrechtelijke uitdrukkingsvorm heeft gevonden in artikel 2 lid 4 van Handvest van de Verenigde Naties, geen rechtstreekse binding zou opleveren, onmogelijk voor juist kan worden gehouden, zoals onder 63 t/m 73 van de dagvaarding in het eerdere geding, alsmede in blz. 12 t/m 14 van de corresponderende pleitnota uiteen wordt gezet, al is het maar vanwege het feit dat de daaruit voortvloeiende conclusie dat het geweldverbod alleen staten zou verbinden die lid zijn van de Verenigde Naties, zodat het staten die zich aan dit lidmaatschap zouden onttrekken vrij zou staan om agressie te plegen, fundamenteel in strijd zou komen met de notie dat het geweldverbod ius cogens vormt en dus een bij uitstek universeel karakter dient te worden toegerekend;

X. **Kennelijke onjuistheid en inhoudsloosheid van het decreet dat nakoming van volkenrechtelijke gewoonterechtelijke normen niet in rechte zou kunnen worden gevorderd**

50. Aangezien de opvatting van de gedaagden, neergelegd bij pleidooi in het eerdere kort geding (blz. 7), dat normen van volkenrechtelijk gewoonterecht 'in ieder geval in zoverre geen rechtstreekse werking [hebben] dat individuele personen in kort geding voor de burgerlijke rechter een bevel tot naleving door de Staat van die normen zouden kunnen vorderen', zo in algemeen gesteld, door niets wordt gerechtvaardigd en derhalve geen grondslag vindt in het recht, dat immers daarentegen indertijd de gronden voor cassatie heeft uitgebreid, juist ook om toetsing in cassatie aan normen en regels van volkenrechtelijk gewoonterecht uitdrukkelijk mogelijk te maken;

51. Aangezien ook voor zover deze opvatting dat normen van volkenrechtelijk gewoonterecht in de hierboven aangegeven zin geen rechtstreekse werking zouden hebben niet in algemene zin zou moeten worden opgevat, doch hier uitsluitend beperkt zou moeten blijven tot het geweldverbod als norm van volkenrechtelijk gewoonterecht, dan evenmin valt in te zien op welke juridische grondslag een dergelijke stellingname gebaseerd zou kunnen zijn, temeer nu in elk geval vast staat dat schending van het geweldverbod een ernstig misdrijf oplevert en derhalve individuele personen hiervoor strafrechtelijk aansprakelijk

zijn te stellen, zodat elke bewering dat deze norm geen rechtstreeks bindende kracht zou hebben slechts als volkomen onzinnig is af te doen;

52. Aangezien de reden waarom dan desondanks aangenomen zou moeten worden dat 'individuele personen in kort geding voor de burgerlijke rechter [g]een bevel tot naleving door de Staat van die normen zouden kunnen vorderen' dan ook juridisch-dogmatisch volstrekt onverklaarbaar blijft. Welke geheimzinnige krachten of welke gegevenheden met een onbekende impact maken hier dan wel niet dat de Staat, zonder dat daartegen door individuen die daarvan het slachtoffer (dreigen te) worden in rechte zou kunnen worden opgekomen, zich schuldig zou mogen (blijven) maken aan wat algemeen beschouwd wordt als misdadigheid van de zwaarst denkbare categorie ? En dit terwijl dan nota bene ook nog eens op diezelfde Staat overigens niet alleen de rechtsplicht ligt om zich te enen male van een dergelijke misdadigheid verre te houden, maar ook om er aan mee te werken dat tegen individuen die zich schuldig maken aan schending van deze norm daadwerkelijk wordt opgetreden;"

Terwijl bij pleidooi in eerste aanleg in het onderhavige geding hieromtrent nog het volgende werd aangevoerd:

"De persistente apekool van het ontbreken van rechtstreekse werking aan het geweldverbod

Keer op keer komen Nederlandse rechters, in procedures aangespannen door steeds weer andere eisers tegen schendingen van het agressieverbod door Nederland, dan wel andere oorlogsmisdrijven en de gevolgen daarvan voor hen in termen van schade, met het volstrekt van alle ratio losstaande verhaal dat aan het agressieverbod als volkenrechtelijke norm van gewoonterechtelijke aard geen rechtstreekse werking zou toekomen.

Alleen de Amsterdamse Voorzieningenrechter schijnt zich, in de eerdere uitspraak van 28 februari j.l. tussen partijen, aan deze collectieve rechterlijke zinsbegoocheling te kunnen onttrekken.

En keer op keer moeten eisers dus herhalen dat dit, juridisch gezien, volstrekte apekool is.
Want voor schending van het agresieverbod kun je, als individu, zwaar gestraft worden, zo is in Neurenberg en Tokio na WO II gebleken. En het is krankzinnig om van iets waarvoor je de strop kan krijgen, te zeggen dat het geen rechtstreekse werking zou hebben."

De Voorzieningenrechter doet het, gezien diens uitlating in het bestreden vonnis dat eisers zich 'volgens algemeen aanvaarde opvattingen' (ook) niet kunnen beroepen op 'ongeschre-

ven volkenrechtelijke geweldverboden', voorkomen alsof voor deze opvatting steun zou zijn te vinden bij de Hoge Raad.

Dat zou dan het geval moeten zijn in het arrest-Danikovic.

Maar reeds eerder, bij pleidooi in het Amsterdamse geding, hier ingevoegd bij conclusie van eis, hebben eisers overtuigend aangetoond dat in dit opzicht aan het arrest-Danikovic geen steun te ontlenen valt.
Zij stelden in een analyse van dit arrest op dit punt:

"**Rechtreekse werking van het agressieverbod**

Enige verdere bespreking van de tot dusver gevormde jurisprudentie is hier noodzakelijk.
In het recente arrest van de Hoge Raad van 29 november 2002 inzake Danikovic c.s. / Staat, nr. C01/027HR, laat de Hoge Raad de beantwoording van het overgrote deel van de daar spelende rechtsvragen over aan procureur-generaal Strikwerda en sluit zich daarvoor geheel aan bij diens conclusie.
In zoverre kunnen we dus gerust van een arrest van Strikwerda spreken, in plaats van van een arrest door de Hoge Raad.

Nu zegt Strikwerda - de Hoge Raad dus - in zijn conclusie, op het stuk van de rechtstreekse werking van wat hij aanduidt als 'het volkenrechtelijke agressieverbod', onder 30 van zijn conclusie letterlijk:

> "Naar algemeen aanvaarde opvatting richt het volkenrechtelijke agressieverbod, zoals vastgelegd in artikel art. 2 lid 4 van het Handvest van de Verenigde Naties, zich uitsluitend tot staten en kunnen uitsluitend staten de naleving van het verbod inroepen. Zie Bruno Simma (ed.), The Charter of the United Nations. A Commentary, 1995, Article 2 (4), blz. 115, MN 28 (A. Randelzhofer): "Thus the prohibition of the use of force indisputably only protects and is only adressed to states." Zie voorts Malcolm N. Shaw, International Law, 4th ed. 1997, blz. 182-184."

Al deze literatuurverwijzingen zijn letterlijk overgenomen uit de processtukken van de Staat.

Nu moet er met nadruk op worden gewezen dat Strikwerda - de Hoge Raad dus - hier niet rept van 'het volkenrechtelijk agressieverbod' sec, maar uitdrukkelijk van 'het volkenrechtelijk agressieverbod, zoals vastgelegd in art. 2 lid 4 van het Handvest van de Verenigde Naties'.
En dat terwijl dus, zoals Strikwerda - de Hoge Raad dus - onder 29 aangeeft, in het geding was de vraag of

> "het voorschrift van artikel 2 lid 4 van het Handvest van de Verenigde Naties en regels van ongeschreven

(dwingend) volkenrecht met een vergelijkbare strekking zich richten tegen staten en in beginsel slechts tussen staten rechtsgevolgen hebben."

Let hier op de toevoeging: 'en de regels van ongeschreven (dwingend) volkenrecht met een vergelijkbare strekking'.

Nu is er een verschil - althans kan zo'n verschil er natuurlijk zijn - tussen 'het volkenrechtelijk agressieverbod, zoals vastgelegd in art. 2 lid 4 van het Handvest' en 'regels van ongeschreven (dwingend) volkenrecht met een vergelijkbare strekking'.
Indien immers het volkenrechtelijk agressieverbod, zoals vastgelegd in artikel 2 lid 4 van het Handvest van de VN, geen rechtstreekse werking zou toekomen, en wel met als argument dat het Handvest zich uitdrukkelijk tot staten zou richten, betekent dat immers nog geenszins, althans niet zonder meer, dat daarmee ook aan de volkenrechtelijke gewoonterechtelijke regel zelf, waarvan artikel 2 lid 4 Handvest de specifieke verdragsrechtelijke uitdrukkingsvorm vormt, geen rechtstreekse werking zou toekomen.

Strikwerda - de Hoge Raad dus - gaat daar, cassatie-technisch vaardig, maar nietemin al te opzichtig, met een boog omheen." (pleidooi in eerste aanleg inzake Mubarek c.s. /Balkenende, Bos en de Staat, blz. 12/13))

Nogmaals, geen steun dus van de Hoge Raad voor de bewering dat ook 'ongeschreven volkenrechtelijke geweldsverboden' rechtstreekse werking zou kunnen worden ontzegd.

De Voorzieningenrechter trekt lering uit het optreden van Strikwerda op dit punt in het arrest-Danikovic, en balanceert hier over hetzelfde touw, teneinde de indruk te wekken zich ook definitief uit te laten over de rechtstreekse werking van 'ongeschreven volkenrechtelijke geweldsverboden', maar blijkt, bij nader inzien, eveneens dit in feite toch niet te doen.

De overweging van Voorzieningenrechter onder 4.6. vervolgt immers met:

"Het volkenrechtelijke agressieverbod, zoals vastgelegd in artikel 2 lid 4 van het Handvest van de Verenigde naties, richt zich uitsluitend tot staten."

Waarna de Voorzieningenrechter vervolgens in zijn vonnis tot de overweging komt dat rechtstreekse werking aan **het agressieverbod, zoals vastgelegd in artikel 2 lid 4 Handvest**, ontbreekt.

Onduidelijk is of het hier aan de orde zijnde onderdeel van overweging 4.6., wellicht toch niet bedoeld zou zijn als een soort redengeving of onderbouwing voor de eerdere overweging dat eisers zich niet zouden kunnen beroepen op "geschreven en ongeschreven volkenrechtelijke geweldsverboden".

Eisers nemen aan van niet, aangezien uit het feit dat, althans naar de beweringen van de Voorzieningenrechter, het volkenrechtelijk agressieverbod, zoals vastgelegd in artikel 2 lid 4 Handvest van de Verenigde Naties, in geen enkel opzicht rechtstreekse werking zou toekomen - indien dit voor juist zou worden gehouden -, dan toch in elk geval ten minste niet kan worden afgeleid dat dan dus die rechtstreekse werking, behalve aan **geschreven** volkenrechtelijke geweldsverboden, ook zou ontbreken aan **ongeschreven** geweldsverboden.

Zou dit laatste deel van deze overweging dus bedoeld zijn als nadere onderbouwing voor de gestelde totale afwezigheid van rechtstreekse werking van "geschreven en ongeschreven volkenrechtelijke geweldverboden" gelijkelijk, dan zou dit dan in elk geval niet concludent zijn ten aanzien van "ongeschreven volkenrechtelijke geweldsverboden".

Een en ander impliceert dan dat de Voorzieningenrechter, voor zijn opvatting onder 4.6. dat (ook) aan 'ongeschreven volkenrechtelijke geweldsverboden' geen enkele rechtstreekse werking zou toekomen, zich louter baseert op de het 'argument' dat dit zo is 'volgens algemeen aanvaarde opvattingen'.
Basta !

Enige grond hiervoor onbreekt.
Bovendien is hier van een aanvaardbare motivering, zelfs voor een kort geding-vonnis, daarmee dus geen sprake.

GRIEF V

De Voorzieningenrechter doet het in het bestreden vonnis voorkomen alsof eisers zich, terzake van onderbouwing van hun vorderingen, uitsluitend zouden beroepen op 'schending van geschreven en ongeschreven geweldsverboden, waaraan gedaagde volgens hen medeplichtig is' (ad 4.6).

Volkomen misplaatst.
Eisers hebben ook uitdrukkelijk een rechtstreeks beroep gedaan op onrechtmatigheid. En daarbij uitdrukkelijk gewezen op de ruimte die ook het arrest-Danikovic hier laat om, als het ware via een omweg, toch het agressieverbod in te roepen.

Bij pleidooi in eerste aanleg is door eisers in dit verband gesteld:

> "Zoals al in de dagvaarding onder 58 aangegeven, zegt de Hoge Raad in het arrest-Danikovic, onder verwijzing naar 27 van de conclusie van de auctor intellectualis van dit arrest, Strikwerda:
>
> > "Het Hof heeft niet miskend dat de schending van het agressieverbod door de Staat ten opzichte van Danikovic c.s. een onrechtmatige daad kan opleveren en deswege

grondslag kan vormen voor toewijzing van de vordering I."

Vordering I was hier een bevel dat de Staat zich met onmiddellijke ingang zou dienen te onthouden van (deelname aan) verder oorlogsgeweld tegen de Federale Republiek Joegoslavië, alsmede dat de Staat de NAVO-bondgenoten er terstond van in kennis diende te stellen dat Nederland zich van verder geweld jegens Joegoslavië zou onthouden.

En reeds bij pleidooi in het eerdere kort geding in Amsterdam, hier ingevoegd bij conclusie van eis, was hieromtrent gesteld:

"De enige opening

Niettemin laat het arrest-Danikovic van Strikwerda/de Hoge echter één mogelijkheid open. Die niets te maken heeft met welk mensenrechten-verdrag of welke regel of beginsel van humanitair oorlogsrecht dan ook.
Dat is de mogelijkheid van onrechtmatige daad.

Met een onrechtmatige daadsactie kunnen burgers die geslachtofferd worden, of dreigen te worden, door een onrechtmatige oorlog, of onrechtmatige oorlogshandelingen, zich daartegen te weer stellen.

Althans, zij kunnen dat proberen.
Maar dan moeten ze wel voldoen aan een zware bewijslast.
Want, zoals door Strikwerda/de Hoge Raad in het arrest-Danikovic onder 19 van de conclusie van Strikwerda wordt overwogen:

"Naast het onrechtmatigheidsvereiste is daartoe in ieder geval ook vereist dat Danikovc c.s. individueel het slachtoffer van poging tot moord of een inbreuk op hun recht op gezondheid zijn geweest, het vereiste van schade c.q. dreiging van schade. 's Hofs oordeel dat de vraag of aan dit vereiste is voldaan afhankelijk is van de persoonlijke omstandigheden waaronder Danikovic c.s. als militairen tijdens de luchtacties verkeerden is niet onbegrijpelijk (..) en geeft ook niet blijk van een onjuiste rechtsopvatting met betrekking tot de stelplicht in verband met aansprakelijkheid uit onrechtmatige daad."

Met andere woorden: een andere mogelijkheid dan een beroep op pure onrechtmatigheid als gevolg van (dreigende) moord, doodslag, schending van het recht op gezondheid en/of (dreigende) schending van andere fundamentele rechten, is er volgens de Haagse rechtspraak niet. Willen slachtoffers (dreigende) agressie, althans de medewerking daaraan van gedaagden, van hun hoofden weren.
Maar dan moeten zij wel voldoen aan een zware bewijsplicht. Zij moeten aantonen dat zij daadwerkelijk en concreet persoonlijk het slachtoffer dreigen te worden van de onrechtmatige oorlogshandelingen.

Eisers verzetten zich tegen de complete Haagse onttakeling van de beschermende werking die het recht inzake gewapende conflicten en het humanitair oorlogsrecht hen beogen te bieden tegen (dreigende) agressie en (dreigende) oorlogsmisdrijven.
Dit pleidooi en de dagvaarding leggen daarvan getuigenis af."

En bij dagvaarding in eerste aanleg werd hier nog aan toegevoegd:

"56. Aangezien, wat er verder ook zij van het hierboven onder 50 t/m 55 gestelde, overigens echter ook de Hoge Raad in het hier in het geding gebrachte arrest Danikovic c.s. / Staat, ter zake van het in dat specifieke geding door het Hof veronstellenderwijs als onrechtmatig aangenomen oorlogsgeweld, klaarblijkelijk niettemin alle ruimte laat voor een aktie gebaseerd op onrechtmatig handelen van de Staat jegens eisers tot cassatie, daar waar immers de Hoge Raad met name overweegt dat van immateriële schade van eisers tot cassatie onvoldoende zou zijn gebleken en voorts, onder 3.4, uitdrukkelijk overweegt dat het beroep van Danikovic c.s. op onrechtmatige daad de President niet noopte tot toewijzing van de de vorderingen, aangezien door eisers tot cassatie onvoldoende zou zijn gesteld om de conclusie te rechtvaardigen dat zij, als gevolg van het veronderstellenderwijs als onrechtmatig aangenomen optreden van de Staat, daadwerkelijk het slachtoffer waren geworden of daadwerkelijk dreigden te worden;

57. Aangezien in het arrest-Danikovic door de Hoge Raad op dit stuk voorts nog, onder 3.5, wordt overwogen:

> "Voor zover de middelen 3-7 betrekking hebben op de door Danikovic c.s. als grondslag van hun vordering aangevoerde inbreuk op hun subjectieve rechten, stuiten zij af op hetgeen hiervoor in 3.4 is overwogen",

waarbij wat onder 3.4 wordt overwogen hier kortheidshalve onder 56 is samengevat. Zodat hieruit, omgekeerd, kan worden afgeleid dat de Hoge Raad in het arrest-Danikovic erkent dat ook een (dreigende) inbreuk op subjectieve rechten een afdoende grondslag kan vormen voor een verbodsaktie jegens de Staat tot steun aan onrechtmatig oorlogsgeweld;

58. Aangezien aan het slot van 3.5 van het arrest-Danikovic tenslotte nog, in instemmende zin, door de Hoge Raad verwezen wordt naar hetgeen is vermeld in de conclusie van de Advocaat-Generaal onder 21 - 56.

In dit verband luiden de nummers 27 en 28 van de conclusie van Advocaat-Generaal Strikwerda:

> "27. Onderdeel 3.4 klaagt dat het Hof heeft miskend dat, ook al zou juist zijn 's Hofs oordeel dat er geen aanwijzingen zijn van een ontwikkeling die ertoe zou kunnen leiden dat individuele personen voor de burgerlijke rechter van een van de aan het conflict deelnemende staten stopzetting van de vijandelijkheden zouden kunnen vorderen, zulks niet wegneemt dat de gedragingen van de Staat jegens individuele personen een onrechtmatige daad opleveren die de grondslag kan vormen voor een bevel door de burgerlijke rechter tot beëindiging van die gedragingen.
>
> 28. Het onderdeel mist feitelijke grondslag. Het Hof heeft niet miskend dat schending van het agressieverbod door de Staat ten opzichte van Danikovic c.s. een onrechtmatige daad kan opleveren en deswege grondslag kan vormen voor toewijzing van vordering I. In r.o. 19 van zijn arrest heeft het Hof deze grondslag onderzocht."

Waarbij vordering I inhield een van de rechter uitgaand bevel dat de Staat zich met onmiddellijke ingang zou dienen te onthouden van (deelname aan) verder oorlogsgeweld tegen de Federale Republiek Joegoslavië, alsmede dat de Staat de NAVO-bondgenoten er terstond van in kennis diende te stellen dat Nederland zich van verder geweld jegens de Federale Republiek Joegoslavië zou onthouden;

59. Aangezien dus ook dit onderdeel van het arrest-Danikovic aangeeft dat, voor zover de Hoge Raad zich op het standpunt stelt dat een rechtstreeks beroep in rechte op het geweldverbod uitgesloten zou zijn - overigens geheel ten onrechte omdat hij zich daarmee baseert op een apert onhoudbaar standpunt -, dit niet betekent dat, naar het oordeel van de Hoge Raad, op dit geweldverbod ook niet indirect, via een beroep op onrechtmatige daad, een appèl zou kunnen worden gedaan;

60. Aangezien, zoals aangegeven onder 58, het Hof, onder 19 van diens arrest, zou hebben onderzocht in hoeverre schending van het agressieverbod jegens Danikovc c.s. een onrechtmatige daad zou kunnen opleveren en deswege grondslag zou kunnen vormen voor een bevel aan de Staat om steun aan het oorlogsgeweld tegen de Federale Republiek Joegoslavië te staken, en overweging 19 van 's Hofs arrest als volgt luidt:

> "Het beroep van Danikovic c.s. op onrechtmatige daad wegens poging tot moord en inbreuk op het recht op gezondheid, begrijpt het hof aldus dat

zij zich ter ondersteuning van hun vordering beroepen op onrechtmatig handelen als gevolg van een (dreigende) inbreuk op hun subjectieve recht op leven en gezondheid naar nationaal (Nederlands) recht, welke inbreuk niet wordt gerechtvaardigd door oorlogsgeweld dat naar maatstaven van internationaal recht geoorloofd is. Ook deze grondslag echter noodzaakte de President niet tot toewijzing van de vordering. Danikovc c.s. hebben immers over hun persoonlijke omstandigheden tijdens de luchtacties niets aangevoerd (zoals plaats van verblijf of legering, het krijgsmachtonderdeel waar zij deel van uitmaakten, rang en functie), zodat niet kan worden vastgesteld, althans niet zonder een nader feitenonderzoek waarvoor in dit kort geding geen plaats is, of de luchtacties ook jegens hen persoonlijk onrechtmatig waren. Anders dan Danikovc c.s. wellicht menen is het enkele feit dat deze acties tegen het leger van de FRJ waren gericht en dat zij van dat leger deel uitmaakten onvoldoende om tot die conclusie te leiden."

XII.A. Onrechtmatigheid als feitelijk oordeel

61. Aangezien een oordeel over de vraag of, als gevolg van onrechtmatig oorlogsgeweld, subjectieve rechten van hen die dit oorlogsgeweld hebben te ondergaan in het geding komen of dreigen te komen, een bij uitstek feitelijk oordeel vormt, waaromtrent de feitenrechter een grote mate van beoordelingsvrijheid heeft, zodat het gegeven dat de Hoge Raad in deze specifieke casus van oordeel was het hier terzake door het Hof ingenomen standpunt niet apert onredelijk zou zijn geweest, niet betekent dat het enige feitenrechter niet vrij zou staan om, in het licht van (steun aan) enig ander kennelijk onrechtmatig oorlogsgeweld, jegens potentiële slachtoffers hiervan tot een andere afweging en tot andere conclusies te komen, dan waartoe het Hof Den Haag in de zaak-Danikovic is geraakt;

Met geen woord is de Voorzieningenrechter op deze zelfstandige grondslag van de vorderingen van eisers ingegaan.

Eisers hebben, als grondslag voor hun vorderingen, bij pleidooi in eerste aanleg voorts nog aangevoerd:

"Agressie levert commune delicten op

Agressie levert oorlogsgeweld op dat volstrekt onrechtmatig is.
Het doden en verwonden van mensen is dan gelijk aan moord c.q. doodslag en toebrenging van zwaar lichamelijk letsel.

Commune delicten dus, in de zin van het gewone strafrecht.

In dit geval gepleegd onder mede-verantwoordelijkheid van de Staat.

In rechtsoverweging 19 van het arrest van het Hof inzake Danikovic wordt gesteld:

> "Het beroep van Danikovic c.s. op onrechtmatige daad wegens poging tot moord en inbreuk op het recht op gezondheid, begrijpt het hof aldus dat zij zich ter ondersteuning van hun vordering beroepen op onrechtmatig handelen als gevolg van een (dreigende) inbreuk op hun subjectieve recht op leven en gezondheid naar nationaal (Nederlands) recht, welke inbreuk niet wordt gerechtvaardigd door oorlogsgeweld dat naar maatstaven van internationaal recht geoorloofd is. Ook deze grondslag echter noodzaakte de President niet tot toewijzing van de vordering. Danikovc c.s. hebben immers over hun persoonlijke omstandigheden tijdens de luchtacties niets aangevoerd (zoals plaats van verblijf of legering, het krijgsmachtonderdeel waar zij deel van uitmaakten, rang en functie), zodat niet kan worden vastgesteld, althans niet zonder een nader feitenonderzoek waarvoor in dit kort geding geen plaats is, of de luchtacties ook jegens hen persoonlijk onrechtmatig waren. Anders dan Danikovc c.s. wellicht menen is het enkele feit dat deze acties tegen het leger van de FRJ waren gericht en dat zij van dat leger deel uitmaakten onvoldoende om tot die conclusie te leiden."

persoonlijke onrechtmatigheid jegens eisers

Nu de persoonlijke onrechtmatigheid jegens eisers

Zoals al aangegeven in de dagvaarding, er waren talloze leden van de Iraakse bevolking, die in hun doodsangst voor de komende oorlog, stonden te dringen om dit kort geding aanhangig te maken.
Er is echter een scherpe selectie gemaakt om hier als eiser op te treden.

Allereerst komen er alleen eisers in de procedure, die wonen in diverse grote steden van Irak.
Dit omdat op voorhand al duidelijk was dat deze zeer zwaar zouden worden gebombardeerd door de Amerikanen.

Op voorhand was daarmee duidelijk dat zij daarmee extra risico zouden lopen voor lijf en goed. Zeker als het ook nog tot de verwoestende stadsoorlogen zou komen, die nu uitgevochten dreigen te gaan worden.

Voorts zijn alleen eisers in de procedure gekomen, die behoren tot de meest kwetsbare categorieën van de Iraakse samenleving.

Bij het wegvallen van de voedseldistributie, de drinkwatervoorziening, of de medische zorg, zullen zij tot de eerste onvermijdelijke slachtoffers behoren.
Maatschappelijk verpauperd als zij zijn, missen zij elke buffer of weerstand en staan meteen aan de rand van de ondergang, nu de hel daadwerkelijk over hen is losgebarsten.

En tenslotte zijn voorts alleen eisers in de procedure gekomen, die wonen in de onmiddellijke omgeving van wat, naar Amerikaanse opvatting beschouwd kunnen worden als een militair doelen - en iedereen weet hoe ruim die grenzen door de Amerikanen getrokken worden zijn en hoezeer in strijd met de definitie van militair doel in Protocol I bij de Verdragen van Genève -, zoals bijvoorbeeld ook complexen van overheidsgebouwen.

Successievelijk hebben de onderscheiden eisers de volgende karakteristieken, waardoor zij een nog groter risico lopen om slachtoffer te worden van de Amerikaans/Britse agressieoorlog dan andere stadsbewoners. Die ook allemaal gedwongen zijn om in een hel te leven, nu de voedseldistributie tot stilstand is gekomen, de elecriciteits voorziening overal begint te bezwijken, rioolpomp-installaties het dus beginnen te begeven, schoon drinkwater, anders wat er gehamsterd is, volgens berichten steeds minder is te verkrijgen, de medische zorg nog meer totaal in gebreke begint te blijven, en de uitbraak van hongersnood en epidemieën van besmettelijke ziekten nog slechts een kwestie van tijd is.

Die specifieke karakteristieken, die hen nog extra kwetsbaar maken voor de verschrikkelijke gevolgen van deze oorlog, zijn de volgende:

<u>eiser sub 17, Abdalwahab Mubarek</u>: woont in Dijala. Zijn huis is zwaar beschadigd door eerdere bombardementen. Het is weer opgebouwd, maar hij leeft in grote angst dat zijn huis opnieuw prooi zal worden van bombardementen.

<u>eiser sub 2, Abdalamir Naji</u>: woont in Babil en heeft in de Golfoorlog een been verloren. Leeft van de voedselpaketten en van wat hij verder bij elkaar kan scharrelen.

<u>eiser sub 3, Munther Abbas</u>: woont in Najaf en is werkloos door de instorting van de economie als gevolg van het embargo. Leeft in de marge van de samenleving en is vergaand afhankelijk van de voedselverstrekkingen door de regering.

<u>eiser sub 4, Shakir Farhood Brisem</u>: is ernstig ziek als gevolg van het tekort aan medicijnen en vreesde al op voorhand het ergste als de oorlog zou uitbreken.

<u>eiser sub 5, Rafid Abdalamir</u>: woont te Babil. Heeft al een paar leden van zijn familie verloren als gevolg van zware

raketbeschietingen door de Amerikaans/Britse luchtmacht. Woont in de buurt van een fabriek die, naar Amerikaanse conceptie, als militair doelwit kan gelden.

eiser sub 6, Muhamed Tarik Jaseen: woont in Bagdad. Zijn gehele huis werd verwoest tijdens de bombardementen van 1998 en hij vreesde al op voorhand opnieuw dakloos te worden als de oorlog uitbreekt.

eiser sub 7, Haider Aswad Alabaiji: woont in Najaf. Zijn gezondheid is ernstig achteruitgegaan als gevolg van de oorlog en het embargo. Is met zijn gezin voornamelijk afhankelijk van voedselpaketten. Vreesde al op voorhand het ergste voor zijn gezondheid zodra de oorlog zou uitbreken.

eiser sub 8, Fagri Naji: wonend in Babil. Heeft al een broer verloren in de Golfoorlog, en vreesde al op voorhand voor nieuwe slachtoffers in zijn familie bij een nieuwe oorlog.

eiser sub 9, Ahmed Abdalrazaq Alsawami: woont in Bagdad en is zijn baan verloren als gevolg van de instorting van de economie. Probeert nu met man en macht iets nieuws op te bouwen, maar ziet het perspectief daarop totaal verdwijnen bij nieuwe oorlogsverwoestingen. Leeft in een gebied in Bagdad dat bij golfoorlog intensief gebombardeerd is, om hem onbekende redenen.

eisers sub 10, Ali Abbas Ali: wonend te Bagdad. Heeft een naast familielid verloren in de Golfoorlog en is als gevolg daarvan depressief geraakt. Leeft voornamelijk van voedselpaketten en van wat sjacher-aktiviteiten. Vreesde al op voorhand ontzettend voor nieuwe verliezen onder zijn verwanten bij een nieuwe oorlog.

eiser sub 11, Sabah Abd Saleh: woont in Bagdad. Hij heeft zijn zaak moeten verkopen om zijn familie te kunnen onderhouden. De komende oorlog zal hem ongetwijfeld verder tot de bedelstaf brengen, zo vreest hij.

eiser sub 12, Muhamed Kadum Muhamed: wonend in Bagdad. Raakte al gewond tijdens de Golfoorlog en was al op voorhand volstrekt panisch voor een nieuwe oorlog. Zijn vrouw is ernstig ziek.

eiser sub 13, Riad Ali Brisem: woont in Bagdad. Is straatarm geworden door de economische malaise en leeft voortdurend op de rand van de hongersnood. Vreesde op voorhand het niet lang te maken als de oorlog daadwerkelijk zou uitbreken.

eiser sub 14, Zaki Amin: wonend te Bagdad. Ook hij woonde in kwartier dat tijdens de Golfoorlog hevig is gebombardeerd, waardoor zijn huis totaal is verwoest. Woont nu met zijn gezin in bij een familielid in dezelfde wijk als waar

zijn huis stond en vreest dat deze wijk opnieuw hevig gebombardeerd wordt in deze oorlog.

eiser sub 15, Abdalrazaq Mubarek: woont in Dijala de buurt van een provinciaal bestuurscentrum en is doodsbang dat dit door de Amerikanen gebombardeerd wordt. Zijn gezondheid is ernstig aangetast als gevolg van het embargo, en heeft dan ook weinig weerstand tegen de oorlogsbeproevingen.

eiser sub 16, Ali Hussein: wonend te Najaf. Heeft in de Golfoorlog al een zoon verloren en is, als gevolg van de economische malaise ook zijn werk kwijtgeraakt. Leeft onder zeer kommervolle omstandigheden en vreest het ergste bij deze nieuwe oorlog. Is met zijn gezin in hoge mate afhankelijk van de voedseldistributie.

eiser sub 1, Muwafak Hatem Lafteh: woont in Bagdad. Had een goede baan bij de overheid, maar is deze nu kwijt als gevolg van het economische verval in Irak. Ziet als ambtenaar totaal geen bestaansperspectief meer als nieuwe verwoestingen de economie nog verder zullen vernietigen. Woont in een kwartier waarin veel overheidskantoren zijn en is doodsbang dat dit door de Amerikanen in deze oorlog genadeloos gebombardeerd zal worden."

(pleidooi in eerste aanleg, blz 17/20)

Ook hieraan is de Voorzieningenrechter geheel voorbij gegaan, zonder er verder ook maar een woord aan te besteden.
Hetgeen rechtens ontoelaatbaar is.

GRIEF VI

Tenslotte overweegt de Voorzieningenrechter in het bestreden vonnis onder 4.6 nog:

"Het standpunt van gedaagde is - gegeven de vrijheid die ook in dit opzicht aan de politieke besluitvormende organen toekomt - niet te kwalificeren als strijdig met het voorschrift van artikel 90 van de grondwet, dat bepaalt dat de regering de ontwikkeling van de internationale rechtsorde bevordert."

Ten onrechte, nu een en ander betekent dat, zelfs in een situatie waarin de regering er van harte aan meewerkt de internationale rechtsorde ten gronde af te breken - zoals in casu gebeurt -, niet van de kant van de rechter zou kunnen worden ingegrepen, indien een dergelijke afbraak van die internationale rechtsorde wordt gesteund door de helft plus één van de Tweede Kamer.

Dat betekent dat de integriteit van dit Grondwetsartikel - en dit dan wellicht als exemplarisch voor de gehele Grondwet - geen enkele bescherming toekomt tegen schendingen hiervan door de gezamenlijkheid van een regering en enkelvoudige Kamermeerderheid.

Noch komt een dergelijke bescherming daarvan dan toe aan alle justitiabelen, die zich op dit grondwetsartikel en de beschermende werking hiervan beroepen en zich hiervan afhankelijk stellen.
Zoals eisers, thans appellanten, en met name ook eiseres sub 18.

Een dergelijke opvatting laat toe dat de rechtsstaat en de rechtstatelijk ten grave worden gedragen door een congsi van regering met een enkelvoudige meerderheid van het parlement.

Hetgeen hier ook daadwerkelijk het geval is.

Bij pleidooi in eerste aanleg werd hieromtrent al gesteld:

> **"Klinkklare schending van art. 90 Grondwet**
>
> De Nederlandse steunverlening aan de afbraak van het systeem van het Handvest van de Verenigde Naties en aan de likwidatie van het geweldverbod als peiler van de naoorlogse internationale rechtsorde, vormt in elk geval een inbreuk op die internationale rechtsorde, welke in grofheid niet is te overtreffen.
>
> En daarmee vormt deze steunverlening een ondubbelzinnige schending van artikel 90 Grondwet. En dusdoende van de rechtsbelangen van zowel de AFVN als van de eisers-natuurlijke personen, die aan de Nederlandse Grondwet, procederende binnen de Nederlandse rechtsorde, evenzeer rechtstreeks belangen kunnen ontlenen."
> (pleidooi in eerste aanleg, blz. 12)

En voorts werd hieromtrent nog gesteld bij pleidooi in het Amsterdamse geding:

> **" Kan de internationale rechtsorde een preventieve oorlog overleven ?**
>
> Dit doet de vraag rijzen: hoeveel preventieve oorlogen, om willekeurige staten te ontdoen van hun massa-vernietigingswapens en ter handhaving van het monopolie op dergelijke wapens van weinigen, kan de internationale rechtsorde verdragen alvorens te bezwijken ?
> Het antwoord kan geen ander zijn dan: niet één.
>
> De internationale rechtsorde, gebaseerd op de soevereine gelijkwaardigheid van staten, zoals eerst en voor al tot uitdrukking gebracht in het Handvest van de Verenigde Naties, is simpelweg onmogelijk in staat om te overleven wat heden ten dage, met kracht van het meest afschuwelijke

oorlogsgeweld, door de westerse staten wordt opgelegd: namelijk dat enkelen mogen beschikken over massavernietigingswapens, daarmee mogen dreigen en ze desnoods ook gebruiken, waar zo'n bezit aan alle anderen totaal wordt ontzegd.

En een Veiligheidsraad die zich tot een dergelijke conceptie laat usurperen door de Verenigde Staten, delft daarmee onherroepelijk zijn eigen graf.

Het recht van de sterkste heeft daarmee dan immers ongetwijfeld gezegevierd over de sterkte van het recht.
Wat het internationale recht betreft zijn we daarmee dan terug in het Stenen Tijdperk. De wetten van de jungle in de internationale verhoudingen zijn daarmee dan in ere hersteld.

Het concept van preventieve oorlog leidt tot een humanitaire catastrofe

Maar niet alleen de internationale rechtsorde kan een dergelijke absolute willekeur en machtspolitiek onmogelijk overleven. Ook voor de mensheid zelf wordt op korte termijn een catastrofe onvermijdelijk.
Want stel dat het de Amerikanen lukt om snel Irak te veroveren, daar gaat het ze per slot van rekening om. Stel dat dit gebeurt, ongetwijfeld ten koste van onnoemelijke aantallen slachtoffers in Irak, maar niet hier in het Westen. De westerse media en politici zullen dan in meerderheid, ongeacht die slachoffer-aantallen aan Iraakse zijde, spreken van 'een geslaagde oorlog'. Maar wat als het boze Westerse oog zich dan vervolgens weer meer op Noord-Korea gaat focussen ? En ook dat land maar eens besluit de daad bij het woord te voegen en een preventieve aanval uit te voeren op bijvoorbeeld de Amerikaanse troepen in Zuid-Korea ? Of, een ander scenario, de Amerikanen besluiten te proberen Noord-Korea een slag voor te zijn, en zelf een preventieve aanval te beginnen en vervolgens Noord-Korea terugslaat met een kernwapen tegen de miljoenen-stad Seoel ?

Met zekerheid is de leer van de preventieve oorlog het beste scenario, niet alleen naar de ineenstorting van de internationale rechtsorde, maar ook de meest directe weg naar een totaal Armageddon.

Noodzaak van rechterlijk ingrijpen

Er is, met een dergelijke zekerheid achter de hand, geen enkele reden voor u, als rechter, om niet uitdrukkelijk in rechte vast te stellen, zoals al benadrukt in de dagvaarding, dat wat hier dreigt is een totale vernietiging van de internationale rechtsorde.
En dat de Staat der Nederlanden, gelet op het grondwettelijke imperatief om die internationale rechtsorde nu juist te bevorderen, hiermee diametraal tegenover de Grondwet

komt te staan, indien steun wordt verleend aan een dergelijke preventieve oorlog. Met des temeer zekerheid en overtuiging, als dat ook nog eens gebeurd zonder uitdrukkelijk mandaat van de Veiligheidsraad."
(pleidooi in het Amsterdamse geding, blz. 4 en 5)

En bij pleidooi in eerste aanleg in het onderhavige geding werd daaromtrent door eisers nog gesteld:

"**Dwingende noodzaak van rechterlijk ingrijpen**

Zo ooit, dan moet **NU** de rechter ingrijpen.
Wat op het spel staat is niet minder dan de dreigende ondergang van de internationale rechtsorde.
En daarmee een terugval van de sterkte van het recht naar het recht van de sterksten in de onderlinge verhoudingen.
Mijn eisers betalen daarvan het gelag. In eerste instantie. Later ook tallloze anderen."
(pleidooi in eerste aanleg, blz. 11)

Het bestreden vonnis predikt dan ook volledig ten onrechte dat de rechter zich bij deze fundamentele afbraak van de internationale rechtsorde, en de Nederlandse steun daaraan, maar heeft neer te leggen.
Quod non.

Aan een en ander ligt de denkfout ten grondslag om **parlementaire controle** te verwarren met, en te stellen boven, **rechtsstatelijke controle**.

Wil een rechtsstaat goed functioneren - als rechtsstaat dan -, dan is er altijd sprake van een **dubbele** controle-mogelijkheid. Een **parlementaire controle-mogelijkheid** en een **rechtsstatelijke controle-mogelijkheid**. Uitgevoerd door de rechter.

De laatste is finaal.
En behoort ook het laatste woord te hebben.

Het feit dat aan het Haagse rechterlijke echelon, zo leert de de Haagse jurisprudentie inzake van oorlog en vrede en inzake het humanitaire (oorlogs)recht, dit besef kennelijk is komen te ontvallen, maakt dit Haagse rechterlijke echelon verder ongeschikt om daar de bewaking van de principes van de rechtsstatelijkheid op dit punt nog langer aan toe te vertrouwen.

GRIEF VII

Ten onrechte overweegt de Voorzieningenrechter dat de Staat terzake van het in de vorderingen geëiste onderzoek naar de strafrechtelijke aspecten van het optreden van de president van Verenigde Staten Bush en de premier van Groot-Brittannië Blair, alsmede van andere vertegewoordigers van hun regeringen

die die bij deze agressie en de daarop volgende oorlogsmisdrijven betrokken zijn, elke bevoegdheid zou missen.

Ten onrechte, allereerst omdat immers de oorlogshandelingen die met het plegen van agressie gepaard gaan, nu zij daarmee van elke rechtmatigheid gespeend zijn, gelijk te stellen zijn met terroristische akties.

Inzake (medeplichtigheid aan) terroristische akties is een strafrechtelijk onderzoek als gevorderd wel degelijk mogelijk.

Hun aanhouding en voorgeleiding dient dan ook gelast te worden, zodra zij voet op Nederlandse bodem zetten.

Voorts vallen de misdrijven waaraan Bush, Blair en de overigens medeverantwoordelijke personen van hun regeringen zich in in het onderhavige kader schuldig maken, namelijk agressie en daarop volgende oorlogsmisdrijven, onder de bevoegdheid van het Internationale Strafhof.

De bevordering van de internationale rechtsorde, zoals gevorderd door artikel 90 Grondwet, bedingt dan ook dat het OM naar hun agressie-praktijken terzake en de door hen gepleegde oorlogsmisdrijven onverwijld een onderzoek instelt, en overgaat tot hun uitlevering aan het Internationaal Strafhof, zodra zij zich binnen het bereik van de Nederlandse justitiële autoriteiten wagen.

de kosten van deze dagvaarding zijn voor mij, deurwaarder,

GERECHTSHOF TE DEN HAAG
29 januari 2004
rolnr. 03/1405

MEMORIE VAN ANTWOORD

inzake

De Staat der Nederlanden (Ministerie van Defensie, Ministerie van Buitenlandse Zaken), waarvan de zetel is gevestigd te 's-Gravenhage,
geïntimeerde,
procureur: mr. G.J.H. Houtzagers

tegen

Muwafak Hatem LAFTEH en 17 anderen,
appellanten,
procureur: mr. A.B.B. Beelaard
advocaat: mr. N.M.P. Steijnen te Zeist

Geïntimeerde – hierna: de Staat - doet eerbiedig zeggen voor antwoord:

1 Inleiding

1.1 Op 11 april 2003 hebben appellanten tijdig hoger beroep ingesteld tegen het vonnis van de Voorzieningenrechter in de Arrondissementsrechtbank te Den Haag van 31 maart 2003. De Voorzieningenrechter heeft de vorderingen van – thans – appellanten bij dit vonnis afgewezen.

1.2 De Voorzieningenrechter heeft, zakelijk weergegeven, geoordeeld dat niet aannemelijk is dat de Staat meer dan politieke steun verleent aan de militaire actie van de VS c.s. in Irak. Het innemen en uitdragen van een politiek standpunt op de gebieden van het buitenlands beleid en defensie behoort, aldus de Voorzieningenrechter, bij uitstek tot het domein van de politiek en de politieke besluitvorming, waarbij het zwaartepunt ligt bij het samenspel tussen regering en volksvertegenwoordiging. Bij de beoordeling van vorderingen die daarop betrekking hebben, past een grote mate van terughoudendheid. Het is niet aan de rechter om een politieke afweging te maken. De Voorzieningenrechter heeft vervolgens geoordeeld dat voor rechterlijk ingrijpen onder meer vereist is dat tussen de betrokken partijen kan worden vastgesteld dat de politieke steun betrekking heeft op handelingen van derden die als onmiskenbaar onrechtmatig zijn aan te merken. Aan die voorwaarde is volgens de Voorzieningenrechter niet voldaan. Daarbij overweegt de Voorzieningenrechter dat – thans – appellanten zich niet kunnen beroepen op een schending van het volkenrechtelijke agressieverbod en dat het standpunt van de Staat niet strijdig met artikel 90 Grondwet is. Ten aanzien van de vordering gericht op het entameren van een strafrechtelijk onderzoek naar de verantwoordelijke Amerikaanse en Britse politieke en militaire leiders, overweegt de Voorzieningenrechter dat de Nederlandse rechter daarvoor geen rechtmacht heeft.

1.3 Appellanten voeren tegen het vonnis van 31 maart 2003 zeven grieven aan. Op die grieven zal in deze memorie worden ingegaan.

1.4 Alvorens tot een bespreking van de grieven over te gaan, zal de Staat ingaan op de rechterlijke toetsing die bij vorderingen als de onderhavige aan de orde is (§ 2) en op de ontwikkelingen die zich in het Irak-conflict sinds de behandeling ter zitting in eerste aanleg op 24 maart 2003 hebben voorgedaan (§ 3).

1.5 De Staat verzoekt hetgeen in eerste aanleg door hem bij pleidooi is gesteld als hier herhaald en ingelast te beschouwen. De Staat handhaaft ook de in eerste aanleg gevoerde verweren. De Staat ontkent hetgeen door appellanten in eerste aanleg en in appèl wordt gesteld, behalve voor zover een en ander uitdrukkelijk is of wordt erkend.

1.6 Volledigheidshalve merkt de Staat op dat – toen – eisers in kort geding de Staat eerder hebben gedagvaard om te verschijnen ter zitting van de Voorzieningenrechter in de Rechtbank Amsterdam. De vorderingen in de onderhavige procedure zijn vrijwel

gelijkluidend als de vorderingen in de procedure in Amsterdam. De Voorzieningenrechter in de Rechtbank Amsterdam heeft die vorderingen afgewezen bij vonnis van 28 februari 2003 (KG 03/284) (prod. 3 zijdens de Staat in eerste aanleg). Appellanten hebben tegen dit vonnis hoger beroep ingesteld, dat thans aanhangig is bij het Gerechtshof te Amsterdam (rolnr. 03/1576).

2 Rechterlijke toetsing

2.1 Appellanten hebben in eerste aanleg – kort samengevat – gevorderd dat de Staat wordt veroordeeld zich te onthouden van iedere politieke, diplomatieke en militaire steun aan (dreiging met) oorlogsgeweld tegen Irak, zolang de Veiligheidsraad niet met een nadere resolutie uitdrukkelijk en ondubbelzinnig heeft ingestemd met militair geweld tegen Irak. De vorderingen van – thans – appellanten hebben betrekking op het buitenlands beleid van de Staat, op welk gebied de Staat van oudsher een ruime beleidsvrijheid toekomt.

Zie:
- Van Maanen/De Lange, Onrechtmatige overheidsdaad (Studiepockets privaatrecht nr. 28, 2000), p. 67 e.v.
- Asser-Hartkamp II (1998), nr. 290b e.v.

2.2 Dit betekent dat op dit gebied aan de Staat een ruime vrijheid moet worden gelaten om een belangenafweging te maken. Daar komt nog bij dat de belangenafweging in aanzienlijke mate een politiek karakter draagt. Gelet hierop dient de rechter zich in deze zaak naar het oordeel van de Staat uiterst terughoudend op te stellen. De Staat verwijst naar hetgeen de Hoge Raad overwoog in zijn arrest van 29 november 2002, NJ 2003, 35 (prod. 1 zijdens de Staat in eerste aanleg, bijlage 3):

> "Bij de beoordeling van deze middelen heeft voorts als uitgangspunt te gelden dat in de in het onderhavige geding ingestelde vorderingen betrekking hebben op vragen betreffende het beleid van de Staat op het gebied van buitenlandse politiek en defensie, welk beleid in sterke mate zal afhangen van politieke afwegingen in verband met de omstandigheden van het geval. Dit betekent dat de burgerlijke rechter, zeker indien het gaat om een kort geding, een grote mate van terughoudendheid aan de dag zal moeten leggen bij de beoordeling van vorderingen, als in het onderhavige geding ingesteld, die ertoe strekken handelingen ter uitvoering van politieke besluitvorming op het gebied van buitenlands beleid en defensie als onrechtmatig en derhalve als verboden aan te merken. Het is immers niet aan de burgerlijke rechter om deze politieke afwegingen te maken." (rov. 3.3).
>
> Zie ook HR 21 december 2001, NJ 2003, 217 m.nt. TK rov. 3.3 sub C (prod. 3 zijdens de Staat in eerste aanleg).

2.3 Nog daargelaten dat voor toewijzing van de vorderingen van appellanten elke juridische grondslag ontbreekt, zou de Staat door de toewijzing van de vorderingen van appellanten op ontoelaatbare wijze in zijn beleidsvrijheid op het gebied van het buitenlands beleid worden beperkt. Naar de Staat meent, dienen de vorderingen van appellanten reeds op grond hiervan te stranden.

3 Ontwikkelingen sinds eind maart 2003

3.1 Op 20 maart 2003 is een coalitie onder leiding van de Verenigde Staten (hierna: de VS) – na het verlopen van een ultimatum van 48 uur van de VS aan Irak – begonnen met een militair offensief tegen Irak om de naleving van Veiligheidsraadresolutie 1441 af te dwingen.

> Zie de brief van 26 maart 2003 van de Minister van Buitenlandse Zaken aan de Tweede Kamer, TK 2002-2003, 23 432, nr. 103, p. 1 (**prod. 1**).

3.2 Nederland heeft aan dit militaire offensief geen eigen actieve militaire bijdrage geleverd. Het besluit daartoe is reeds bij brief van 18 maart 2003 ter kennis van de Tweede Kamer gebracht. Bij brief van 18 maart 2003 heeft de Minister van Buitenlandse Zaken mede namens de Minister-President en de Minister van Defensie de Tweede Kamer geïnformeerd over de Nederlandse opvatting ten aanzien van de laatste ontwikkelingen omtrent Irak in de VN-Veiligheidsraad.

> Zie prod. 4 zijdens de Staat in eerste aanleg.

3.3 Bij brief van 11 april 2003 hebben de Minister van Buitenlandse zaken en de Minister van Defensie het parlement geïnformeerd over het voornemen van de regering de wenselijkheid en de mogelijkheid van Nederlandse deelneming aan een stabilisatiemacht in Irak na beëindiging van het conflict te onderzoeken (TK 2002-2003, 23 432, nr. 105, **prod. 2**). Op 16 mei 2003 heeft de Ministerraad besloten een verkenningsmissie naar Irak te zenden. Dit besluit is schriftelijk meegedeeld aan de Tweede Kamer. Op 6 juni 2003 heeft de regering besloten tot een bijdrage van een bataljon mariniers, en de daarbij behorende ondersteunende eenheden aan een multinationale stabilisatiemacht voor Irak. VN-Veiligheidsraadresolutie 1483 (**prod. 3**) vormt de politieke en juridische basis voor de deelneming aan de stabilisatiemacht die onder gezag van de Autoriteit in Irak zal optreden.

> Zie TK 2002-2003, 23 432, nr. 16, p. 2 (**prod. 4**).
>
> Zie ook p. 7-8:
>
> "De grondslag voor het uitzenden van Nederlandse troepen naar Irak is gelegen in Resolutie 1483 van de VN-Veiligheidsraad. De Regering is van oordeel dat de bepalingen van deze resolutie voorzien in een dergelijke grondslag. De resolutie is expliciet gebaseerd op hoofdstuk VII van het VN-Handvest, en roept in haar eerste paragraaf lidstaten en organisaties op «to assist the people of Iraq in their efforts to reform their institutions and rebuild their country, and to contribute to conditions of stability and security in Iraq in accordance with this resolution». Het verslag van de bijeenkomst van de Veiligheidsraad waarbij deze resolutie werd aangenomen maakt duidelijk dat brede overeenstemming bestond over het uitgangspunt dat met deze resolutie een grondslag wordt gegeven voor het zenden van troepen door lidstaten naar Irak, binnen het aangegeven kader van de resolutie.
>
> De resolutie maakt in haar preambule duidelijk dat een onderscheid moet worden gemaakt tussen de Verenigde Staten en het Verenigd Koninkrijk die in de hoedanigheid van bezettende mogendheid actief zijn in Irak, en staten die niet die

hoedanigheid hebben. Deze vaststelling door de Veiligheidsraad in een resolutie aangenomen onder Hoofdstuk VII van het VN-Handvest moet worden opgevat als een gezaghebbend oordeel over de status van de deelnemende staten, een oordeel dat verplichtend is voor de VN lidstaten.

Paragraaf 5 van de resolutie doet een duidelijke oproep («calls upon») aan alle betrokken landen (inclusief de landen die niet als bezetter aanwezig zijn) «to comply fully with their obligations under international law including in particular the Geneva Conventions of 1949 and the Hague Regulations of 1907». Nederland zal aan deze oproep gehoor geven."

3.4 Inmiddels is ook een besluit tot verlenging van de militaire bijdrage genomen voor de duur van in beginsel zes maanden (van medio januari 2004 tot en met medio juli 2004). Dit besluit is genomen binnen de bestaande parameters, met name VN-Veiligheidsraadresoluties 1483 en 1511 (**prod. 5**).

Zie de brief van de Ministers van Buitenlandse Zaken, van Defensie en voor Ontwikkelingssamenwerking van 28 november 2003, TK 2003-2004, 23 432, nr. 134 (**prod. 6**):

"VN-Veiligheidsraadsresolutie 1483 blijft de politieke en juridische basis voor de Nederlandse deelneming aan de multinationale stabilisatiemacht. De unanieme aanvaarding van resolutie 1511 door de VN-Veiligheidsraad op 16 oktober jl. heeft het mandaat van de internationale militaire presentie in Irak versterkt." (p. 2)

"VN-Veiligheidsraadresolutie 1483, die een beroep doet op lidstaten bij te dragen aan de stabiliteit en veiligheid in Irak, vormt nog steeds de politieke en juridische basis voor de Nederlandse deelneming aan de stabilisatiemacht. De unanieme aanvaarding van resolutie 1511 door de VN-Veiligheidsraad brengt geen wijziging in de bestaande structuren in Irak, de wijze van bestuur of de rol van de Autoriteit. Deze blijven bepaald door de eerdere resolutie 1483. Wel machtigt («authorises») de VN-Veiligheidsraad in resolutie 1511 expliciet de aanwezigheid van een multinationale troepenmacht onder verenigd bevel, die alle militaire eenheden omvat afkomstig van zowel de bezettende mogendheden als van andere landen." (p. 7)

4 Bespreking van de grieven

4.1 Grief I is gericht tegen de kostenveroordeling die in eerste aanleg jegens - toen - eisers is uitgesproken. Appellanten betogen daartoe dat de vorderingen van - toen - eisers ten onrechte zijn afgewezen. De grief mist zelfstandige betekenis. Uit de bespreking van grief II tot en met VII volgt dat de Voorzieningenrechter de vorderingen van - toen - eisers terecht heeft afgewezen, zodat ook grief I faalt.

4.2 Grief II is gericht tegen het oordeel van de Voorzieningenrechter in rov. 4.1 dat, zakelijk weergegeven, niet aannemelijk is geworden dat de Staat militaire steun verleent of zal verlenen aan de militaire actie van de VS c.s. De Voorzieningenrechter verstaat onder militaire steun feitelijke militaire handelingen die in rechtstreeks verband staan met de actie van de VS c.s. De grief richt zich tegen het hieruit voortvloeiende oordeel van de Voorzieningenrechter in rov. 4.2 dat de vorderingen van appellanten niet toewijsbaar zijn voor zover zij tot uitgangspunt nemen dat de Staat (ook) militaire steun verleent aan de actie van de VS c.s. Appellanten betogen daartoe dat het vervullen van backfill-taken door

Nederlandse militairen in Bosnië en Afghanistan, de uitzending van Patriot luchtverdedigingssystemen naar Turkije en het toestaan van doorvoer van Amerikaans personeel en materieel over Nederlands grondgebied militaire steun opleveren. Appellanten klagen dat de Voorzieningenrechter ten onrechte geen oordeel heeft gegeven over het deel van de vorderingen van – toen – eisers dat ziet op de doorvoer van troepen en materieel over Nederlands grondgebied.

4.3 Vooropgesteld zij dat de Staat het oordeel van de Voorzieningenrechter dat ten tijde van het geding in eerste aanleg geen sprake was van militaire steun aan de actie van de VS c.s. onderschrijft. De Staat acht eveneens juist het oordeel van de Voorzieningenrechter dat van militaire steun slechts sprake is indien het gaat om feitelijke militaire handelingen die in rechtstreeks verband staan met de actie van de VS c.s. Zoals aangegeven onder 3.3. en 3.4 van deze memorie, is inmiddels wel sprake van een Nederlandse militaire bijdrage aan de multinationale stabilisatiemacht in Irak. De politieke en juridische basis voor de Nederlandse deelneming is Veiligheidsraadresolutie 1483. Veiligheidsraadresolutie 1511 heeft het mandaat van de internationale militaire presentie in Irak versterkt.

4.4 Los hiervan kan de grief van appellanten nergens toe leiden, nu aan de grief de onjuiste veronderstelling ten grondslag ligt dat appellanten zich rechtstreeks kunnen beroepen op het volkenrechtelijke agressieverbod. Dit verbod richt zich uitsluitend tot staten en uitsluitend staten kunnen de naleving van dit verbod inroepen (zie ook onder 4.10 e.v. van deze memorie).

> Zie HR 29 november 2002, NJ 2003, 35, rov. 3.5 en de conclusie van A-G Strikwerda achter 29 (prod. 1 zijdens de Staat in eerste aanleg, bijlage 3).
>
> Zie ook pleitnota mr. G.J.H. Houtzagers van 24 maart 2003, p. 6.

4.5 Met betrekking tot de doorvoer van Amerikaans militair materieel en personeel over Nederlandse grondgebied merkt de Staat het volgende op. Appellanten klagen - kort gezegd - dat de Voorzieningenrechter zich over dit deel van de vorderingen niet heeft uitgesproken. De Staat meent dat in het oordeel van de Voorzieningenrechter besloten ligt dat ook de doorvoer van troepen en materieel over Nederlands grondgebied niet als militaire steun aan de actie van de VS c.s. is aan te merken. De Staat onderschrijft dit oordeel. Indien en voor zover al moet worden aangenomen dat de Voorzieningenrechter zich niet over dit deel van de vorderingen van – thans – appellanten heeft uitgelaten, mist de grief belang, nu het faciliteren van de doorvoer van materieel en personeel niet als militaire steun is aan te merken en ook overigens niet valt in te zien dat het faciliteren van deze doorvoer jegens appellanten onrechtmatig is.

> Zie ook de pleitnota van mr. G.J.H. Houtzagers van 21 februari 2003 in de procedure in Amsterdam, p. 11 (prod. 2 zijdens de Staat in eerste aanleg).

4.6 Gelet op het vorenstaande faalt grief II.

4.7 Grief III richt zich tegen het oordeel van de Voorzieningenrechter in rov. 4.4 dat, zakelijk weergegeven, de vorderingen van appellanten betrekking hebben op het innemen en

uitdragen van een politiek standpunt op de gebieden van het buitenlands beleid en de defensie. De Voorzieningenrechter overweegt dat de burgerlijke rechter bij de beoordeling van deze vorderingen een grote mate van terughoudendheid aan de dag moet leggen, nu het niet aan de burgerlijke rechter is om een politieke afweging te maken. Appellanten betogen dat de vorderingen wellicht vanuit politiek perspectief betrekking hebben op zaken van buitenlandse politiek en defensie, maar niet vanuit rechtsperspectief. De rechter moet, aldus appellanten, rechtskwesties niet uitzonderen van zijn competentie en tot prerogatief van de administratie maken. Daardoor zou de rechter de verdenking op zich laden als privé-persoon achter het regeringsoptreden te staan en dit in rechte te willen afschermen. Een reeks van omstandigheden, aangeduid in de toelichting op de grief, zou daarop duiden.

4.8 De Staat kan appellanten in hun betoog, c.q. aantijgingen in de richting van de Voorzieningenrechter, niet volgen. Appellanten zien er in de eerste plaats aan voorbij dat de burgerlijke rechter, zeker indien het gaat om een kort geding, een grote mate van terughoudendheid aan de dag zal moeten leggen bij de beoordeling van vorderingen, die betrekking hebben op vragen betreffende het beleid van de Staat op het gebied van buitenlandse politiek en defensie. Het is immers niet aan de burgerlijke rechter om politieke afwegingen op deze gebieden te maken. Een en ander volgt uit vaste jurisprudentie van de Hoge Raad (zie ook § 2 van deze memorie). De vorderingen van appellanten hebben onmiskenbaar betrekking op vragen betreffende het beleid van de Staat op het gebied van buitenlandse politiek en defensie, zodat bij de beoordeling van deze vorderingen een grote mate van terughoudendheid geïndiceerd is, zoals de Voorzieningenrechter ook – terecht - tot uitgangspunt heeft genomen. Het betoog van appellanten berust bovendien op een verkeerde lezing van het vonnis van de Voorzieningenrechter. Anders dan appellanten suggereren, zet de Voorzieningenrechter zichzelf niet buiten spel. De Voorzieningenrechter geeft slechts (met juistheid) aan dat de aard van de vorderingen van – thans – appellanten consequenties heeft voor de wijze waarop deze in rechte beoordeeld kunnen, c.q. dienen te worden. Bij deze stand van zaken valt niet in te zien op grond waarvan de Voorzieningenrechter gehouden was nader in te gaan op hetgeen – thans – appellanten in eerste aanleg naar voren hebben gebracht, te weten de in de toelichting op grief III aangehaalde passages uit de kort geding-dagvaarding in de procedure in Amsterdam met rolnr. KG 03/284 (zie ook onder 1.6 van deze memorie) en de dagvaarding en het pleidooi in eerste aanleg in onderhavige zaak. Van enig motiveringsgebrek is dan ook geen sprake.

4.9 Grief III treft derhalve geen doel.

4.10 Grief IV is gericht tegen rov. 4.6, waarin de Voorzieningenrechter overweegt dat – toen – eisers zich volgens algemeen aanvaarde opvattingen niet kunnen beroepen op een schending van geschreven en ongeschreven volkenrechtelijke geweldsverboden. Het betoog van appellanten komt er in de kern op neer dat het agressieverbod, neergelegd in artikel 2 lid 4 Handvest van de Verenigde Naties (hierna: Handvest VN), wel rechtstreekse werking heeft. Indien al moet worden aangenomen dat aan artikel 2 lid 4 Handvest VN geen rechtstreekse werking toekomt, geldt dit in de visie van appellanten in elk geval niet

voor de volkenrechtelijk gewoonterechtelijke norm van het geweldsverbod. Appellanten menen voor dit laatste steun te kunnen vinden in de conclusie van A-G Strikwerda vóór HR 29 november 2002, NJ 2003, 35.

4.11 De Staat kan het betoog van appellanten niet volgen. Voor de vraag of er sprake is van rechtstreekse werking dient gekeken te worden naar de inhoud en strekking van een norm. Het gaat daarbij dus niet om de vraag of een norm is vastgelegd in een verdrag, dan wel of die norm voortvloeit uit gewoonterecht, maar om de vraag of die norm, gezien haar inhoud en strekking, een ieder verbindt als bedoeld in artikel 93 Grondwet. Ook de vraag of een norm behoort tot het zogenaamde ius cogens is derhalve niet beslissend voor de vraag of op die norm rechtstreeks een beroep kan worden gedaan. Het volkenrechtelijke agressieverbod richt zich naar inhoud en strekking uitsluitend tot staten en uitsluitend staten kunnen de naleving van het verbod inroepen. Dit geldt niet alleen voor het agressieverbod neergelegd in artikel 2 lid 4 Handvest VN, maar ook voor de volkenrechtelijk gewoonterechtelijke norm van het geweldsverbod.

Zie pleitnota mr. G.J.H. Houtzagers van 24 maart 2003, p. 6.

4.12 Ten onrechte menen appellanten voor hun betoog steun te kunnen vinden in de conclusie van A-G Strikwerda onder 29 vóór HR 29 november 2002, NJ 2003, 35. In deze zaak had het Hof geoordeeld dat het voorschrift van artikel 2 lid 4 Handvest VN en regels van ongeschreven (dwingend) volkenrecht met een vergelijkbare strekking zich richten tegen staten en in beginsel slechts tussen staten rechtsgevolgen hebben. Van dit oordeel – dat betrekking heeft op zowel artikel 2 lid 4 Handvest VN als regels van ongeschreven (dwingend) volkenrecht met een vergelijkbare strekking - merkt A-G Strikwerda op dat het juist is. A-G Strikwerda vervolgt dan:

> "Naar algemeen aanvaarde opvatting richt het volkenrechtelijke agressieverbod, zoals vastgelegd in art. 2 lid 4 Handvest van de Verenigde Naties, zich uitsluitend tot staten en kunnen uitsluitend staten de naleving van het verbod inroepen."

Uit de context van deze opmerking van Strikwerda blijkt in de visie van de Staat dat de toevoeging "zoals vastgelegd in art. 2 lid 4 Handvest van de Verenigde Naties" moet worden begrepen als een voorbeeld van (codificatie van) het volkenrechtelijke agressieverbod en niet in de door appellanten veronderstelde (beperkende) zin, te weten dat slechts artikel 2 lid 4 Handvest VN rechtstreekse werking zou missen.

4.13 Naar de Staat begrijpt, heeft ook het oordeel van de Voorzieningenrechter betrekking op zowel artikel 2 lid 4 Handvest VN, als op ongeschreven volkenrechtelijke geweldsverboden. De Voorzieningenrechter overweegt immers in rov. 4.6 dat – toen – eisers betogen dat de VS c.s. zich schuldig maken aan "schending van geschreven en ongeschreven volkenrechtelijke geweldsverboden", maar dat zij zich "op een schending van dergelijke regels" – met andere woorden ook op het ongeschreven volkenrechtelijke geweldsverbod - niet kunnen beroepen. De Staat acht dit oordeel juist. Anders dan appellanten kennelijk veronderstellen, heeft de Voorzieningenrechter dit oordeel bovendien voldoende gemotiveerd. Grief IV faalt derhalve.

4.14 In grief V betogen appellanten dat zij zich ter onderbouwing van hun vorderingen niet alleen beroepen op schending van geschreven en ongeschreven geweldsverboden, maar tevens uitdrukkelijk een beroep hebben gedaan op onrechtmatigheid. De grief faalt, nu deze is gebaseerd op de onjuiste veronderstelling dat er sprake is van onrechtmatige gedragingen jegens – thans – appellanten waarvoor de Staat (mede) aansprakelijk is. Dat elk van appellanten individueel het slachtoffer van onrechtmatig handelen is (geweest) dan wel dreigt te worden, is op basis van hetgeen appellanten hebben aangevoerd niet vast te stellen. Nog los daarvan valt niet in te zien op grond waarvan de Staat, die geen militaire steun heeft verleend aan de actie van de VS c.s., voor het beweerdelijk onrechtmatig handelen van de VS c.s. jegens appellanten aansprakelijk zou kunnen worden gehouden.

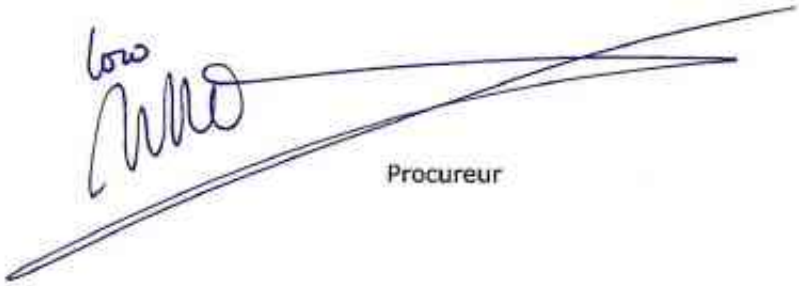
4.15 Met grief VI komen appellanten op tegen het oordeel van de Voorzieningenrechter in rov. 4.6 dat het standpunt van de Staat niet te kwalificeren is als strijdig met het voorschrift van artikel 90 Grondwet, dat bepaalt dat de regering de ontwikkeling van de internationale rechtsorde bevordert. De Staat acht dit oordeel juist. Artikel 90 Grondwet geeft een algemeen uitgangspunt waaraan het buitenlands beleid steeds moet worden getoetst. De Staat meent dat van een schending van artikel 90 Grondwet geen sprake is. Veeleer wordt de ontwikkeling van de internationale rechtsorde door de politieke steun aan de militaire actie bevorderd. De grief faalt derhalve.

Zie ook pleitnota mr. G.J.H. Houtzagers van 24 maart 2003, p. 7.

4.16 Grief VII is gericht tegen het oordeel van de Voorzieningenrechter in rov. 4.7 dat de Nederlandse rechter geen rechtsmacht heeft om een strafrechtelijk onderzoek te entameren naar de verantwoordelijke Amerikaanse en Britse politieke en militaire leiders. De Staat acht dit oordeel van de Voorzieningenrechter juist. De Staat kan appellanten overigens niet volgen in hun stelling dat de oorlogshandelingen die met het plegen van agressie gepaard gaan, gelijk zijn te stellen met terroristische acties, nog daargelaten dat niet zonder meer valt in te zien dat het door appellanten gevorderde strafrechtelijk onderzoek in dat geval wel voor mogelijk zou moeten worden gehouden. De grief faalt.

Met conclusie:

Dat het Uw Hof moge behagen het hoger beroep van appellanten te verwerpen, zo nodig met aanvulling en/of verbetering van de gronden van het vonnis in eerste aanleg en met veroordeling van appellanten in de kosten van dit geding.

Procureur

behandeld door	G.J.H. Houtzagers en W.I. Wisman
correspondentie	postbus 11756, 2502 AT Den Haag
telefoon	070-5153969
fax	070-5153135
e-mail	wi.wisman@prdf.nl
zaaknummer	10003484

PRODUCTIE 1

Tweede Kamer der Staten-Generaal

2

Vergaderjaar 2002–2003

23 432 De situatie in het Midden-Oosten

Nr. 103

BRIEF VAN DE MINISTER VAN BUITENLANDSE ZAKEN

Aan de Voorzitter van de Tweede Kamer der Staten-Generaal

Den Haag, 26 maart 2003

Graag bied ik u hierbij, mede namens de minister van Defensie, de reactie aan op het verzoek van de voorzitter van de vaste commissie voor Buitenlandse Zaken van de Tweede Kamer van 25 maart 2003, om de Kamer te informeren over de laatste ontwikkelingen met betrekking tot Irak in het algemeen, de positie van Turkije, het Irakese deel van de Europese Raad en de NAVO-raad van vorige week.

Politiek

Op 20 maart jl. is een coalitie onder leiding van de Verenigde Staten – na het verlopen van een ultimatum van 48 uur van de Verenigde Staten aan Irak – begonnen met een militair offensief tegen Irak om de naleving van VR-resolutie 1441 af te dwingen. Onmiddellijk na aanvang van deze militaire operatie heeft President Bush in een toespraak vanuit de Oval Office het Amerikaanse volk voorbereid op een campagne die hard zal zijn, langer en misschien moeilijker dan sommigen voorspellen.
Minister van Defensie Rumsfeld gaf op 21 maart doelstellingen van de operatie in Irak aan, waaronder het opsporen van massavernietigingswapens, de arrestatie van terroristen en de beëindiging van het regime van Saddam Hoessein. Andere doelstellingen zijn het beëindigen van de sancties tegen Irak en het leveren van humanitaire hulp, het veiligstellen van olievelden en steun bieden bij de overgang naar een representatieve Iraakse regering. In dit kader is aan het Congres een budgetvoorstel voorgelegd van 75 miljard USD voor een periode van zes maanden, waarvan een deel is gereserveerd voor humanitaire hulp en korte-termijn wederopbouw in Irak.
Op 20 maart jl. heeft Premier Blair de Britse troepen toegesproken en gedefinieerd wat hun missie is: de ontwapening Irak. Hij benadrukte daarbij dat de dreiging die uitgaat van het bezit van massavernietigingswapens door het regime van Saddam Hoessein, evenals de weigering van dit regime om tot ontwapening over te gaan, met zich meebrengt dat dit regime uiteindelijk het veld zal moeten ruimen. Op 24 maart is een machtswisseling dan ook door Blair als formele doelstelling genoemd.

KST67290
ISSN 0921 - 7371
Sdu Uitgevers
's-Gravenhage 2003

Frankrijk, Rusland, China evenals Duitsland hebben aangegeven «onge-rust» te zijn over de militaire actie en de hoop uitgesproken dat deze van korte duur zal zijn.

De Europese Raad van 20 maart stond uiteraard stil bij de nieuwe situatie met betrekking tot Irak. Hierover heb ik reeds gedetailleerd bericht in mijn verslag van de Europese Raad aan de Tweede Kamer d.d. 25 maart jl.. Centraal in de discussie stonden niet de bekende meningsverschillen maar de noodzaak vooruit te kijken en te streven naar herstel van gemeenschappelijkheid. Daartoe kwam de Europese Raad een aantal gezamenlijke uitgangspunten overeen, die zijn vastgelegd in de Conclusies en in de bovengenoemde brief zijn toegelicht. De Raad heeft zich onder andere over de territoriale integriteit en de stabiliteit van Irak uitgesproken en heeft benadrukt dat de VN een centrale rol ten aanzien van Irak dient te spelen, onder andere door middel van een nieuwe Veiligheidsraadresolutie die de coördinerende rol van de VN in de post-conflictfase vastlegt. De regering verwelkomt de aanvaarding van deze gemeenschappelijke uitgangspunten en hoopt dat, nu een begin van overeenstemming inzake deze toekomst gerichte vraagstukken – ondanks blijvende onenigheden – is bereikt, verder ontwikkeld zullen worden.

De meeste Arabische landen hebben zich kritisch geuit over de militaire acties in Irak. De Arabische Liga is op 24 maart jl. in Kairo bijeengekomen. De Iraakse minister van Buitenlandse Zaken, Sabri, was hierbij aanwezig. De Liga heeft in een verklaring de «agressie» tegen Irak veroordeeld en de coalitie opgeroepen zich onmiddellijk terug te trekken. Daarnaast hebben leden van de Arabische Liga hun ambassadeurs bij de Verenigde Naties in New York geïnstrueerd om een spoedzitting van de Veiligheidsraad aan te vragen. Evenals in het Westen hebben in vele Arabische hoofdsteden demonstraties tegen de militaire operatie in Irak plaatsgevonden, waarbij meerdere duizenden mensen betrokken waren. Over het algemeen zijn de demonstraties ondanks enige schermutselingen tussen politie en demonstranten relatief vreedzaam verlopen. Echter, in de Jemenitische hoofdstad Sana'a zijn op 21 maart jl. vier doden gevallen en enkele tientallen demonstranten gewond geraakt.

Op 20 maart heeft het Turkse parlement ingestemd met een motie die buitenlandse mogendheden («air elements of foreign armed forces») gedurende zes maanden toestemming geeft om gebruik te maken van het Turkse luchtruim. Tegelijkertijd heeft het parlement de Turkse strijdkrachten de toestemming gegeven Noord-Irak binnen te trekken indien de noodzaak daartoe met het oog op de «nationale veiligheid» zou bestaan. Nederland is bezorgd over de mogelijkheid dat Turkije additionele troepen zou kunnen stationeren in Noord-Irak. Verschillende media berichtten op 21 maart over het vermeende binnentrekken van circa Turkse 1500 militairen in Noord-Irak. De Nederlandse ambassadeur in Ankara heeft op 22 maart jl. gedemarcheerd om opheldering te vragen over de bovengenoemde berichten. Zoals op 25 maart is gemeld in antwoorden op schriftelijke vragen van de leden Van Bommel en Karimi (2020309330), is bij die gelegenheid door de Turkse autoriteiten aangegeven dat deze persberichten niet juist zijn. Wel is sprake van een beperkte Turkse militaire presentie in het grensgebied, maar dat is al geruime tijd het geval. Diverse andere bronnen, waaronder het Pentagon, hebben dit beeld bevestigd. Ook heeft de VS bij monde van President Bush en minister van Buitenlandse Zaken Powell aan Turkije laten weten ernstig gekant te zijn tegen Turks militair optreden in Noord-Irak en alles te zullen blijven doen om te voorkomen dat additionele Turkse troepen in Noord-Irak worden gestationeerd. Voorts heeft, op last van de secretaris-generaal van de Navo, de voorzitter van het Militaire Comité contact opgenomen met de Turkse chef

Defensiestaf, die hem verzekerde dat Turkije niet voornemens is troepen te stationeren in Noord-Irak.

Militair

Het militair optreden, waaraan met name ook het Verenigd Koninkrijk en Australië actief deelnemen, bestaat uit een combinatie van luchtaanvallen met precisie-munitie en het binnentrekken van grond-eenheden van de coalitie in Irak. Dit grondoffensief was er in eerste instantie gericht op het toegankelijk maken van de haven van Umm Qasr voor humanitaire hulp aan Irak. In de daarop volgende dagen heeft het grondoffensief zich gericht op Bagdad. Inmiddels zijn coalitie-eenheden de Iraakse hoofdstad op minder dan honderd kilometer genaderd, terwijl luchtaanvallen op militaire objecten in stedelijke centra in Irak (ondermeer Bagdad, Basra, Kirkuk, Mosul) doorgaan. Irak biedt in reactie op het offensief lokaal hevig weerstand en heeft bovendien raketten op Koeweit afgevuurd. Deze raketten hebben tot dusver weinig schade aangericht.

Tijdens de ingelaste NAVO-Raad van 20 maart hebben de VS en het VK verklaringen afgelegd over het begin van de aanval op Irak. In de reacties van bondgenoten werd algemeen diepe teleurstelling uitgesproken over het feit dat pogingen om tot een vreedzame oplossing te komen waren mislukt. Tevens werd de bondgenootschappelijke solidariteit jegens Turkije herbevestigd. Op 24 dezer heeft ook Frankrijk aangegeven bereid te zijn in de bijdrage van de NAVO aan de bescherming van Turkije te participeren.

In zijn interventie tijdens de NAVO-Raad heeft de Nederlandse ambassadeur het Nederlands standpunt toegelicht, zoals uiteengezet in de brief aan Uw Kamer van 18 maart jl. (23 432, nr. 94). Daarnaast sprak hij de verwachting uit dat de situatie in Irak en de betrokkenheid van de NAVO bij de verdediging van Turkije voorwerp zal blijven van voortdurende consultatie in NAVO-verband.

Humanitair/wederopbouw

Op dit moment is in Irak geen sprake van grote stromen ontheemden of vluchtelingen. Wel is sprake van een beperkte maar ononderbroken trek van de steden naar het platteland (vaak naar familieleden) en zijn ontheemden vanuit Centraal-Irak naar het noorden van Irak uitgeweken. De schatting van het aantal ontheemden in Noord-Irak ligt rond de 500 000 mensen, die zich volgens Koerdische vertegenwoordigers vrijwel allemaal in de dorpen bevinden. De Hoge Commissaris voor de Vluchtelingen, de heer R. Lubbers, heeft op 25 maart aangedrongen op een Europese regeling voor de opvang van vluchtelingen vanuit Irak. Nederland steunt dit pleidooi en zal zich hiervoor inzetten in EU verband.

Tot op heden lijkt de zelfredzaamheid van de bevolking afdoende om grote humanitaire nood te voorkomen. De distributie van voedselrantsoenen voor de komende drie maanden via het Olie voor Voedsel programma lijkt daaraan te hebben bijgedragen. Stopzetting van dit programma kan echter op termijn grote humanitaire gevolgen hebben. Zestig procent van de bevolking is afhankelijk van de voedselvoorziening via dit programma. Derhalve wordt momenteel in de Veiligheidsraad over de toekomst van het programma onderhandeld. In een brief aan de Veiligheidsraad heeft secretaris-generaal van de VN Annan op 19 maart jl. voorgesteld om zo snel mogelijk het programma aan te passen. Zijn voorstel behelst dat financiering van de humanitaire inspanningen uit het Olie voor Voedsel programma mogelijk gemaakt wordt doordat de secretaris-generaal de bevoegdheid krijgt om lopende contracten tegen het licht te

houden en te prioriseren. Zo zouden fondsen voor dringende humanitaire noden vrijgemaakt kunnen worden.

In sommige gebieden is echter reeds sprake van humanitaire problemen. In Basra is door stroomuitval de drinkwater voorziening tijdelijk gestopt. Inmiddels heeft het Internationale Comité van het Rode Kruis (ICRC) de toevoer van water in 40 procent van de stad hersteld. In Noord-Irak maken ICRC teams dagelijks een beoordeling van de leefomstandigheden van de ontheemden in de regio. ICRC distribueert noodhulp aan de meest kwetsbaren onder hen. In Bagdad worden de belangrijkste ziekenhuizen door het ICRC bezocht. Waar mogelijk levert de organisatie noodvoorraden drinkwater.

Amerikaanse en Britse militairen zullen in de post-conflict fase zo spoedig mogelijk een eerste «needs assessment» uitvoeren en waar nodig humanitaire hulp verlenen. De militairen worden hiertoe bijgestaan door humanitaire experts van USAID en het Britse Department for Foreign and International Development. De VS en het VK hebben in beperkte mate voedselvoorraden en zogenaamde non-food items naar de regio vervoerd om aan de humanitaire behoefte te kunnen voldoen. Tot op heden zijn beide landen nog niet aan hulpverlening toegekomen daar de noodzakelijke veiligheid hiertoe ontbreekt. Laatste berichten wijzen erop dat deze situatie met name in en rondom Umm Qasr snel zou kunnen veranderen.

Nederland heeft inmiddels een bijdrage van € 4 miljoen aan het ICRC toegekend. Dit bedrag zal worden besteed aan ondersteuning van ziekenhuizen, noodreparaties aan water en sanitatiesystemen, voedselhulp aan de meest kwetsbaren en bescherming van krijgsgevangenen. Het totale appeal van het ICRC bedraagt € 74 miljoen. Het ICRC biedt op dit moment waar mogelijk de meest noodzakelijke humanitaire hulp. Artsen Zonder Grenzen (AZG) België is sinds begin januari in Bagdad aanwezig met een team van zes uitgezonden medewerkers, die overigens nog maar beperkt operationeel zijn. AZG concentreert zich voorlopig op de ondersteuning van één ziekenhuis in Bagdad en inventariseert de aldaar ontstane noden. Berichten wijzen op het snel teruglopen van medicijnvoorraden.

Humanitaire voorbereidingen van de VN en andere internationale organisaties zijn in volle gang. Het *Consolidated Interagency Appeal*, waarbij een gezamenlijk appeal door alle VN organisaties wordt gepresenteerd, zal waarschijnlijk eind deze week of begin volgende week worden gelanceerd. Zodra het definitieve *appeal* van de VN uitkomt zal Nederland daarop reageren. Pas daarna zal overwogen worden hoe op korte termijn een afweging kan worden gemaakt met betrekking tot NGO financiering. Overigens zijn momenteel weinig (Nederlandse) NGO's actief in Irak.

De Europese Commissie heeft aan het Europese Parlement voorgesteld om op korte termijn € 79 miljoen extra vrij te maken ten behoeve van noodhulp via ECHO voor Irak. ECHO, de dienst voor humanitaire hulp van de Commissie, heeft eerder reeds € 21 miljoen toegewezen voor hulpverlening in Irak.

De internationale discussie over de maatregelen die nodig zijn voor de wederopbouw van Irak concentreert zich rond een aantal thema's. Het gaat daarbij om de rol van de VN, de snelheid waarmee een Irakees Interim Bestuur tot stand zou kunnen komen en om de onderlinge verhoudingen tussen de coalitie, de VN en het Interim Bestuur. De discussie wordt vooral gevoerd tussen het VK en de VS en in mindere mate met de VN. Tussen VN, VK en VS zal binnenkort een overleg over deze onderwerpen plaatsvinden. Nederland heeft, na overleg met het Voorzitter-

schap, tijdens de Europese Raad deze discussie in Europees verband geagendeerd.

De regering zet zich in voor een centrale rol voor de VN in de post-conflict periode en een zo kort mogelijke interim fase onder militair bestuur. De Nederlandse inzet behelst eveneens een maximale en tijdige betrokkenheid van de Irakezen zelf, dat om redenen van ownership van groot belang is. Hiertoe bepleit de regering de aanvaarding van een veiligheidsraadresolutie als basis voor een interim bestuursstructuur en indien besloten zou worden tot het formeren van een stabiliteitsmacht, van een resolutie terzake.

Nederlanders in de regio

In de aanloop naar de crisis heeft de regering zich ook actief ingezet om de veiligheid van de Nederlanders in het Midden Oosten zo goed als mogelijk te waarborgen. In dat verband zijn regelmatig reisadviezen opgesteld en aangepast. Daarnaast zijn bij wijze van voorzorg in een aantal landen verschillende fasen van zogenaamde civiele evacuatieplannen in werking gesteld. Zo is de Nederlanders in Syrië, Iran, Libanon, Amman, de Verenigde Arabische Emiraten en Turkije geadviseerd verhoogde waakzaamheid te betrachten en zich te laten registreren bij de ambassade ter plaatse. Aan de Nederlanders in Irak, Koeweit, Bahrein, Qatar, Saoedi Arabië, de Palestijnse gebieden, Israël, Jordanië en Jemen, wier aanwezigheid niet noodzakelijk was, is het formele advies gegeven te vertrekken. Tenslotte is op 19 maart jl. bij het Ministerie van Buitenlandse Zaken een speciale telefoonlijn geopend, waar bellers terecht kunnen met vragen over reizen naar het Midden Oosten en Nederlanders in de regio. Van deze faciliteit is de afgelopen dagen druk gebruik gemaakt.

De Minister van Buitenlandse Zaken,
J. G. de Hoop Scheffer

PRODUCTIE 2

Tweede Kamer der Staten-Generaal

2

Vergaderjaar 2002–2003

23 432 De situatie in het Midden-Oosten

Nr. 105

BRIEF VAN DE MINISTERS VAN BUITENLANDSE ZAKEN EN VAN DEFENSIE

Aan de Voorzitter van de Tweede Kamer der Staten-Generaal

's-Gravenhage, 11 april 2003

Momenteel vindt in diverse fora een discussie plaats over de toekomst van Irak na afloop van het conflict. Een stabilisatiemacht is een van de onderwerpen die daarbij aan de orde is.

Op 18 maart jl. is uw Kamer meegedeeld dat de regering de wenselijkheid van een militaire bijdrage na beëindiging van het conflict zal overwegen (kamerstuk 23 432, nr. 94). Zowel het Verenigd Koninkrijk als de Verenigde Staten hebben Nederland inmiddels gepolst over de bereidheid tot een dergelijke bijdrage. In overeenstemming met het Toetsingskader informeren wij u hierbij dat het kabinet heden heeft besloten de wenselijkheid en de mogelijkheid van een Nederlandse militaire bijdrage aan een stabilisatiemacht in Irak te onderzoeken.

Zodra het onderzoek daartoe aanleiding geeft zullen wij u nader informeren.

De Minister van Buitenlandse Zaken,
J. G. de Hoop Scheffer

De Minister van Defensie,
H. G. J. Kamp

KST67605
ISSN 0921 - 7371
Sdu Uitgevers
's-Gravenhage 2003

PRODUCTIE 3

United Nations S/RES/1483 (2003)

Security Council

Distr.: General
22 May 2003

Resolution 1483 (2003)

Adopted by the Security Council at its 4761st meeting, on 22 May 2003

The Security Council,

Recalling all its previous relevant resolutions,

Reaffirming the sovereignty and territorial integrity of Iraq,

Reaffirming also the importance of the disarmament of Iraqi weapons of mass destruction and of eventual confirmation of the disarmament of Iraq,

Stressing the right of the Iraqi people freely to determine their own political future and control their own natural resources, *welcoming* the commitment of all parties concerned to support the creation of an environment in which they may do so as soon as possible, and *expressing* resolve that the day when Iraqis govern themselves must come quickly,

Encouraging efforts by the people of Iraq to form a representative government based on the rule of law that affords equal rights and justice to all Iraqi citizens without regard to ethnicity, religion, or gender, and, in this connection, *recalls* resolution 1325 (2000) of 31 October 2000,

Welcoming the first steps of the Iraqi people in this regard, and *noting* in this connection the 15 April 2003 Nasiriyah statement and the 28 April 2003 Baghdad statement,

Resolved that the United Nations should play a vital role in humanitarian relief, the reconstruction of Iraq, and the restoration and establishment of national and local institutions for representative governance,

Noting the statement of 12 April 2003 by the Ministers of Finance and Central Bank Governors of the Group of Seven Industrialized Nations in which the members recognized the need for a multilateral effort to help rebuild and develop Iraq and for the need for assistance from the International Monetary Fund and the World Bank in these efforts,

Welcoming also the resumption of humanitarian assistance and the continuing efforts of the Secretary-General and the specialized agencies to provide food and medicine to the people of Iraq,

Welcoming the appointment by the Secretary-General of his Special Adviser on Iraq,

03-36853 (E)
0336853

Affirming the need for accountability for crimes and atrocities committed by the previous Iraqi regime,

Stressing the need for respect for the archaeological, historical, cultural, and religious heritage of Iraq, and for the continued protection of archaeological, historical, cultural, and religious sites, museums, libraries, and monuments,

Noting the letter of 8 May 2003 from the Permanent Representatives of the United States of America and the United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland to the President of the Security Council (S/2003/538) and recognizing the specific authorities, responsibilities, and obligations under applicable international law of these states as occupying powers under unified command (the "Authority"),

Noting further that other States that are not occupying powers are working now or in the future may work under the Authority,

Welcoming further the willingness of Member States to contribute to stability and security in Iraq by contributing personnel, equipment, and other resources under the Authority,

Concerned that many Kuwaitis and Third-State Nationals still are not accounted for since 2 August 1990,

Determining that the situation in Iraq, although improved, continues to constitute a threat to international peace and security,

Acting under Chapter VII of the Charter of the United Nations,

1. *Appeals* to Member States and concerned organizations to assist the people of Iraq in their efforts to reform their institutions and rebuild their country, and to contribute to conditions of stability and security in Iraq in accordance with this resolution;

2. *Calls upon* all Member States in a position to do so to respond immediately to the humanitarian appeals of the United Nations and other international organizations for Iraq and to help meet the humanitarian and other needs of the Iraqi people by providing food, medical supplies, and resources necessary for reconstruction and rehabilitation of Iraq's economic infrastructure;

3. *Appeals* to Member States to deny safe haven to those members of the previous Iraqi regime who are alleged to be responsible for crimes and atrocities and to support actions to bring them to justice;

4. *Calls upon* the Authority, consistent with the Charter of the United Nations and other relevant international law, to promote the welfare of the Iraqi people through the effective administration of the territory, including in particular working towards the restoration of conditions of security and stability and the creation of conditions in which the Iraqi people can freely determine their own political future;

5. *Calls upon* all concerned to comply fully with their obligations under international law including in particular the Geneva Conventions of 1949 and the Hague Regulations of 1907;

6. *Calls upon* the Authority and relevant organizations and individuals to continue efforts to locate, identify, and repatriate all Kuwaiti and Third-State Nationals or the remains of those present in Iraq on or after 2 August 1990, as well as the Kuwaiti archives, that the previous Iraqi regime failed to undertake, and, in this regard, *directs* the High-Level Coordinator, in consultation with the

International Committee of the Red Cross and the Tripartite Commission and with the appropriate support of the people of Iraq and in coordination with the Authority, to take steps to fulfil his mandate with respect to the fate of Kuwaiti and Third-State National missing persons and property;

7. *Decides* that all Member States shall take appropriate steps to facilitate the safe return to Iraqi institutions of Iraqi cultural property and other items of archaeological, historical, cultural, rare scientific, and religious importance illegally removed from the Iraq National Museum, the National Library, and other locations in Iraq since the adoption of resolution 661 (1990) of 6 August 1990, including by establishing a prohibition on trade in or transfer of such items and items with respect to which reasonable suspicion exists that they have been illegally removed, and *calls upon* the United Nations Educational, Scientific, and Cultural Organization, Interpol, and other international organizations, as appropriate, to assist in the implementation of this paragraph;

8. *Requests* the Secretary-General to appoint a Special Representative for Iraq whose independent responsibilities shall involve reporting regularly to the Council on his activities under this resolution, coordinating activities of the United Nations in post-conflict processes in Iraq, coordinating among United Nations and international agencies engaged in humanitarian assistance and reconstruction activities in Iraq, and, in coordination with the Authority, assisting the people of Iraq through:

(a) coordinating humanitarian and reconstruction assistance by United Nations agencies and between United Nations agencies and non-governmental organizations;

(b) promoting the safe, orderly, and voluntary return of refugees and displaced persons;

(c) working intensively with the Authority, the people of Iraq, and others concerned to advance efforts to restore and establish national and local institutions for representative governance, including by working together to facilitate a process leading to an internationally recognized, representative government of Iraq;

(d) facilitating the reconstruction of key infrastructure, in cooperation with other international organizations;

(e) promoting economic reconstruction and the conditions for sustainable development, including through coordination with national and regional organizations, as appropriate, civil society, donors, and the international financial institutions;

(f) encouraging international efforts to contribute to basic civilian administration functions;

(g) promoting the protection of human rights;

(h) encouraging international efforts to rebuild the capacity of the Iraqi civilian police force; and

(i) encouraging international efforts to promote legal and judicial reform;

9. *Supports* the formation, by the people of Iraq with the help of the Authority and working with the Special Representative, of an Iraqi interim administration as a transitional administration run by Iraqis, until an internationally

recognized, representative government is established by the people of Iraq and assumes the responsibilities of the Authority;

10. *Decides* that, with the exception of prohibitions related to the sale or supply to Iraq of arms and related materiel other than those arms and related materiel required by the Authority to serve the purposes of this and other related resolutions, all prohibitions related to trade with Iraq and the provision of financial or economic resources to Iraq established by resolution 661 (1990) and subsequent relevant resolutions, including resolution 778 (1992) of 2 October 1992, shall no longer apply;

11. *Reaffirms* that Iraq must meet its disarmament obligations, *encourages* the United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland and the United States of America to keep the Council informed of their activities in this regard, and *underlines* the intention of the Council to revisit the mandates of the United Nations Monitoring, Verification, and Inspection Commission and the International Atomic Energy Agency as set forth in resolutions 687 (1991) of 3 April 1991, 1284 (1999) of 17 December 1999, and 1441 (2002) of 8 November 2002;

12. *Notes* the establishment of a Development Fund for Iraq to be held by the Central Bank of Iraq and to be audited by independent public accountants approved by the International Advisory and Monitoring Board of the Development Fund for Iraq and looks forward to the early meeting of that International Advisory and Monitoring Board, whose members shall include duly qualified representatives of the Secretary-General, of the Managing Director of the International Monetary Fund, of the Director-General of the Arab Fund for Social and Economic Development, and of the President of the World Bank;

13. *Notes further* that the funds in the Development Fund for Iraq shall be disbursed at the direction of the Authority, in consultation with the Iraqi interim administration, for the purposes set out in paragraph 14 below;

14. *Underlines* that the Development Fund for Iraq shall be used in a transparent manner to meet the humanitarian needs of the Iraqi people, for the economic reconstruction and repair of Iraq's infrastructure, for the continued disarmament of Iraq, and for the costs of Iraqi civilian administration, and for other purposes benefiting the people of Iraq;

15. *Calls upon* the international financial institutions to assist the people of Iraq in the reconstruction and development of their economy and to facilitate assistance by the broader donor community, and *welcomes* the readiness of creditors, including those of the Paris Club, to seek a solution to Iraq's sovereign debt problems;

16. *Requests* also that the Secretary-General, in coordination with the Authority, continue the exercise of his responsibilities under Security Council resolution 1472 (2003) of 28 March 2003 and 1476 (2003) of 24 April 2003, for a period of six months following the adoption of this resolution, and terminate within this time period, in the most cost effective manner, the ongoing operations of the "Oil-for-Food" Programme (the "Programme"), both at headquarters level and in the field, transferring responsibility for the administration of any remaining activity under the Programme to the Authority, including by taking the following necessary measures:

(a) to facilitate as soon as possible the shipment and authenticated delivery of priority civilian goods as identified by the Secretary-General and representatives

designated by him, in coordination with the Authority and the Iraqi interim administration, under approved and funded contracts previously concluded by the previous Government of Iraq, for the humanitarian relief of the people of Iraq, including, as necessary, negotiating adjustments in the terms or conditions of these contracts and respective letters of credit as set forth in paragraph 4 (d) of resolution 1472 (2003);

(b) to review, in light of changed circumstances, in coordination with the Authority and the Iraqi interim administration, the relative utility of each approved and funded contract with a view to determining whether such contracts contain items required to meet the needs of the people of Iraq both now and during reconstruction, and to postpone action on those contracts determined to be of questionable utility and the respective letters of credit until an internationally recognized, representative government of Iraq is in a position to make its own determination as to whether such contracts shall be fulfilled;

(c) to provide the Security Council within 21 days following the adoption of this resolution, for the Security Council's review and consideration, an estimated operating budget based on funds already set aside in the account established pursuant to paragraph 8 (d) of resolution 986 (1995) of 14 April 1995, identifying:

(i) all known and projected costs to the United Nations required to ensure the continued functioning of the activities associated with implementation of the present resolution, including operating and administrative expenses associated with the relevant United Nations agencies and programmes responsible for the implementation of the Programme both at Headquarters and in the field;

(ii) all known and projected costs associated with termination of the Programme;

(iii) all known and projected costs associated with restoring Government of Iraq funds that were provided by Member States to the Secretary-General as requested in paragraph 1 of resolution 778 (1992); and

(iv) all known and projected costs associated with the Special Representative and the qualified representative of the Secretary-General identified to serve on the International Advisory and Monitoring Board, for the six month time period defined above, following which these costs shall be borne by the United Nations;

(d) to consolidate into a single fund the accounts established pursuant to paragraphs 8 (a) and 8 (b) of resolution 986 (1995);

(e) to fulfil all remaining obligations related to the termination of the Programme, including negotiating, in the most cost effective manner, any necessary settlement payments, which shall be made from the escrow accounts established pursuant to paragraphs 8 (a) and 8 (b) of resolution 986 (1995), with those parties that previously have entered into contractual obligations with the Secretary-General under the Programme, and to determine, in coordination with the Authority and the Iraqi interim administration, the future status of contracts undertaken by the United Nations and related United Nations agencies under the accounts established pursuant to paragraphs 8 (b) and 8 (d) of resolution 986 (1995);

(f) to provide the Security Council, 30 days prior to the termination of the Programme, with a comprehensive strategy developed in close coordination with the Authority and the Iraqi interim administration that would lead to the delivery of all

relevant documentation and the transfer of all operational responsibility of the Programme to the Authority;

17. *Requests further* that the Secretary-General transfer as soon as possible to the Development Fund for Iraq 1 billion United States dollars from unencumbered funds in the accounts established pursuant to paragraphs 8 (a) and 8 (b) of resolution 986 (1995), restore Government of Iraq funds that were provided by Member States to the Secretary-General as requested in paragraph 1 of resolution 778 (1992), and *decides* that, after deducting all relevant United Nations expenses associated with the shipment of authorized contracts and costs to the Programme outlined in paragraph 16 (c) above, including residual obligations, all surplus funds in the escrow accounts established pursuant to paragraphs 8 (a), 8 (b), 8 (d), and 8 (f) of resolution 986 (1995) shall be transferred at the earliest possible time to the Development Fund for Iraq;

18. *Decides* to terminate effective on the adoption of this resolution the functions related to the observation and monitoring activities undertaken by the Secretary-General under the Programme, including the monitoring of the export of petroleum and petroleum products from Iraq;

19. *Decides* to terminate the Committee established pursuant to paragraph 6 of resolution 661 (1990) at the conclusion of the six month period called for in paragraph 16 above and *further decides* that the Committee shall identify individuals and entities referred to in paragraph 23 below;

20. *Decides* that all export sales of petroleum, petroleum products, and natural gas from Iraq following the date of the adoption of this resolution shall be made consistent with prevailing international market best practices, to be audited by independent public accountants reporting to the International Advisory and Monitoring Board referred to in paragraph 12 above in order to ensure transparency, and *decides further* that, except as provided in paragraph 21 below, all proceeds from such sales shall be deposited into the Development Fund for Iraq until such time as an internationally recognized, representative government of Iraq is properly constituted;

21. *Decides further* that 5 per cent of the proceeds referred to in paragraph 20 above shall be deposited into the Compensation Fund established in accordance with resolution 687 (1991) and subsequent relevant resolutions and that, unless an internationally recognized, representative government of Iraq and the Governing Council of the United Nations Compensation Commission, in the exercise of its authority over methods of ensuring that payments are made into the Compensation Fund, decide otherwise, this requirement shall be binding on a properly constituted, internationally recognized, representative government of Iraq and any successor thereto;

22. *Noting* the relevance of the establishment of an internationally recognized, representative government of Iraq and the desirability of prompt completion of the restructuring of Iraq's debt as referred to in paragraph 15 above, further *decides* that, until December 31, 2007, unless the Council decides otherwise, petroleum, petroleum products, and natural gas originating in Iraq shall be immune, until title passes to the initial purchaser from legal proceedings against them and not be subject to any form of attachment, garnishment, or execution, and that all States shall take any steps that may be necessary under their respective domestic legal systems to assure this protection, and that proceeds and obligations arising from sales thereof, as well as the Development Fund for Iraq, shall enjoy privileges and

immunities equivalent to those enjoyed by the United Nations except that the above-mentioned privileges and immunities will not apply with respect to any legal proceeding in which recourse to such proceeds or obligations is necessary to satisfy liability for damages assessed in connection with an ecological accident, including an oil spill, that occurs after the date of adoption of this resolution;

23. *Decides* that all Member States in which there are:

(a) funds or other financial assets or economic resources of the previous Government of Iraq or its state bodies, corporations, or agencies, located outside Iraq as of the date of this resolution, or

(b) funds or other financial assets or economic resources that have been removed from Iraq, or acquired, by Saddam Hussein or other senior officials of the former Iraqi regime and their immediate family members, including entities owned or controlled, directly or indirectly, by them or by persons acting on their behalf or at their direction,

shall freeze without delay those funds or other financial assets or economic resources and, unless these funds or other financial assets or economic resources are themselves the subject of a prior judicial, administrative, or arbitral lien or judgement, immediately shall cause their transfer to the Development Fund for Iraq, it being understood that, unless otherwise addressed, claims made by private individuals or non-government entities on those transferred funds or other financial assets may be presented to the internationally recognized, representative government of Iraq; and *decides further* that all such funds or other financial assets or economic resources shall enjoy the same privileges, immunities, and protections as provided under paragraph 22;

24. *Requests* the Secretary-General to report to the Council at regular intervals on the work of the Special Representative with respect to the implementation of this resolution and on the work of the International Advisory and Monitoring Board and *encourages* the United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland and the United States of America to inform the Council at regular intervals of their efforts under this resolution;

25. *Decides* to review the implementation of this resolution within twelve months of adoption and to consider further steps that might be necessary;

26. *Calls upon* Member States and international and regional organizations to contribute to the implementation of this resolution;

27. *Decides* to remain seized of this matter.

PRODUCTIE 4

Tweede Kamer der Staten-Generaal

2

Vergaderjaar 2002–2003

23 432 De situatie in het Midden-Oosten

Nr. 16

BRIEF VAN DE MINISTERS VAN BUITENLANDSE ZAKEN EN VAN DEFENSIE

Aan de Voorzitter van de Tweede Kamer der Staten-Generaal

's-Gravenhage, 6 juni 2003

Op 11 april jl. hebben de minister van Buitenlandse Zaken en de minister van Defensie het parlement geïnformeerd over het voornemen van de regering de wenselijkheid en de mogelijkheid van Nederlandse deelneming aan een stabilisatiemacht in Irak na beëindiging van het conflict te onderzoeken (23 432, nr. 105). Op 16 mei jl. heeft de Ministerraad besloten een verkenningsmissie naar Irak te zenden. Dit besluit is schriftelijk meegedeeld aan de Tweede Kamer. Mede met het oog op nader overleg met de vaste commissies voor Buitenlandse Zaken en voor Defensie informeren wij u hierbij, mede namens de Minister voor Ontwikkelingssamenwerking, conform artikel 100 van de Grondwet en aan de hand van het Toetsingskader 2001, over het besluit van de regering van 6 juni jl. tot een bijdrage van een bataljon mariniers, en de daarbij behorende ondersteunende eenheden aan de multinationale stabilisatiemacht voor Irak.

Kern van het besluit

Het kabinet heeft tijdens de vergadering van de Ministerraad van 6 juni jl. besloten met een bataljon mariniers en de daarbij benodigde ondersteunende eenheden bij te dragen aan een multinationale stabilisatiemacht voor Irak voor de duur van zes maanden, met de mogelijkheid tot verlenging. Verlenging van de Nederlandse bijdrage, naar het zich laat aanzien wederom voor een periode van zes maanden, vergt een nieuw besluit. De Nederlandse eenheden zullen, op verzoek van de Britten, worden ingezet in het zuiden van Irak, in de provincie Al-Muthanna (zie bijgevoegd kaartje)[1]. Deze provincie valt onder de verantwoordelijkheid van een Britse divisie. De operationele commandolijn loopt derhalve via het Britse divisie-hoofdkwartier en vervolgens via het Amerikaanse hoofdkwartier in Bagdad naar het Amerikaanse Central Command (CENTCOM), dat de militaire aansturing coördineert.

In deze brief wordt nader ingegaan op de aandachtspunten die in het Toetsingskader zijn opgenomen.

[1] Ter inzage gelegd bij het Centraal Informatiepunt Tweede Kamer.

KST68593
0203tkkst23432-116
ISSN 0921 - 7371
Sdu Uitgevers
's-Gravenhage 2003

Gronden voor deelneming

De Nederlandse opvatting ten aanzien van het conflict in Irak is op 18 maart jl. verwoord in een brief aan de Kamer. In deze brief stelde de regering onder meer dat zij zich zou concentreren op de aanpak van problemen in de fase na het conflict. Een militaire bijdrage zou in dit geval overwogen worden.

In de situatie die in Irak is ontstaan na het door de Verenigde Staten en het Verenigd Koninkrijk geleide militaire optreden, en het verdwijnen van het regime van Saddam Hoessein, zal vergaande internationale betrokkenheid – ook op militair vlak – vereist zijn. Mede met het oog op de stabiliteit in de regio zijn het behoud van de territoriale integriteit van Irak evenals binnenlandse veiligheid en stabiliteit van groot belang. Veiligheid en stabiliteit zijn ook voorwaarden voor humanitaire hulpverlening en de wederopbouw van het land. Mede hierdoor zal het Iraakse volk zo snel mogelijk in staat kunnen worden gesteld te beslissen over zijn eigen politieke toekomst en zullen verantwoordelijkheden zo snel mogelijk kunnen worden teruggegeven aan de daartoe geëigende Iraakse instellingen. Niet alleen in de onmiddellijke nasleep van de militaire campagne, maar ook in de periode tot aan de installatie van een volledig bevoegde, representatieve Iraakse regering, is de presentie van een multinationale stabilisatiemacht in Irak een vereiste.

Mede als gevolg van intensieve Nederlandse contacten met leden van de Veiligheidsraad bevat de op 22 mei jl. in de Veiligheidsraad aangenomen resolutie bepalingen over bijdragen van lidstaten aan de stabiliteit en veiligheid in Irak. Zo wordt in de preambule van de resolutie de bereidheid van lidstaten verwelkomd «bij te dragen aan de stabiliteit en veiligheid in Irak door het ter beschikkingstellen van personeel, materieel en andere middelen onder bestuurlijke verantwoordelijkheid van de Verenigde Staten en het Verenigd Koninkrijk zijnde «de Autoriteit». De resolutie stipuleert dat landen die een dergelijke bijdrage leveren niet worden aangemerkt als bezettende mogendheid. Tevens wordt een beroep gedaan op alle lidstaten en betrokken organisaties om het volk van Irak bij te staan bij de wederopbouw van het land, de hervorming van de overheidsinstanties en het creëren van stabiliteit en veiligheid in overeenstemming met de resolutie.

VN-Veiligheidsraadresolutie 1483 vormt daarmee naar het oordeel van de regering de politieke en juridische basis voor de deelneming aan de stabilisatiemacht die onder gezag van de Autoriteit in Irak zal optreden.

Politieke aspecten

Politieke ontwikkelingen

Onder het Ba'ath regime van Saddam Hoessein was in Irak alle macht geconcentreerd in de handen van de president en een kleine kring trouwe, grotendeels soennitische aanhangers. Door het systeem van onderdrukking en omkoping werd de macht van de centrale overheid gehandhaafd. De in vrijwel alle geledingen van de maatschappij doorgedrongen Ba'athpartij speelde hierbij een cruciale rol. Na vierentwintig jaren van absolute Ba'ath dictatuur onder het bewind van Saddam Hoessein is met de val van zijn regime en de ontmanteling van zijn machtstructuur in Irak een vacuüm ontstaan, zowel voor wat betreft de gestructureerde uitoefening van politieke macht als de handhaving van de openbare orde en veiligheid.
De Autoriteit zet zich in om een politiek proces onder de Irakezen aan te moedigen, met het oog op de spoedige vorming van een «Iraqi interim

administration». Deze zal geleidelijk aan steeds meer taken moeten krijgen en het land moeten voorbereiden op verkiezingen, die op hun beurt moeten leiden tot een volledig bevoegde, representatieve Iraakse regering. Ook al hebben oppositiepartijen in ballingschap zich maanden voorbereid op een terugkeer naar Irak, zij moeten nog draagvlak winnen onder de Iraakse bevolking, die deze «vluchtelingen» deels met argwaan benadert. Daarbij is van belang dat het grootste deel van de Iraakse bevolking niet gewend is eigen politieke initiatieven te ontplooien of zich te organiseren.

Na de val van het oude regime zijn spontaan nieuwe groepen en partijen ontstaan, die de diversiteit van de Iraakse bevolking weerspiegelen Deze nieuwe organisaties beschikken echter over weinig bestuurlijke capaciteit. Dit kan er toe leiden dat voor de verwezenlijking van politieke wensen de weg van het geweld wordt gekozen. Bij afwezigheid van volwaardige instellingen om de openbare orde en veiligheid in het hele land voortdurend te waarborgen is de huidige situatie fragiel en potentieel explosief.

De bestuurlijke rol die de Autoriteit in deze situatie op zich heeft genomen is weliswaar noodzakelijk, maar slechts van tijdelijke aard. Het doel is zo snel mogelijk het bestuur over Irak weer aan de Irakezen zelf over te dragen. Om dit te bereiken zijn nieuwe politieke structuren en instellingen noodzakelijk die representatief dienen te zijn, met andere woorden die rekening houden met de diversiteit en complexiteit van de Iraakse samenleving. De Autoriteit is zowel op nationaal als op lokaal (provinciaal) niveau verantwoordelijk voor de politieke en bestuurlijke wederopbouw van Irak. Met deze wederopbouw is door de Irakezen in samenwerking met de Amerikanen een begin gemaakt. Op 15 en 28 april jl. hebben respectievelijk in Nasiriyah en Bagdad bijeenkomsten plaatsgevonden waarvan de meeste deelnemers behoorden tot partijen die tot voor kort uitsluitend buiten Irak actief waren. Deze bijeenkomsten leveren een bijdrage aan een politiek proces dat moet leiden tot de formatie van een federale, representatieve, democratische staatsvorm. De shi'itische groepering «Supreme Council of the Islamic Revolution Iraq» (SCIRI) – die jarenlang zijn hoofdkwartier in Teheran had – had uit protest tegen de Amerikaanse aanwezigheid geweigerd aan de eerste bijeenkomst in Nasiriyah deel te nemen. Bij de tweede bijeenkomst was zij wel aanwezig. Een derde bijeenkomst, die was voorzien voor begin juni, is geannuleerd. Tevens heeft de Autoriteit besloten om de vorming van een «Iraqi interim administration» tot juli a.s. uit te stellen.

De shi'ieten – die met ongeveer 55–60 procent de meerderheid van de Iraakse bevolking vormen – hebben in het verleden relatief weinig politieke invloed kunnen uitoefenen. In hoeverre ruimte wordt geboden aan de aspiraties van dit deel van de bevolking is potentieel een van de belangrijkste bronnen factoren voor de toekomstige stabiliteit van het land.

Bij de inspanningen om spoedig een Iraaks bestuur op te zetten moet met name rekening worden gehouden met de diversiteit van de Iraakse bevolking. In grote lijnen moet hierbij gedacht worden aan de volgende etnische en religieuze onderscheidende factoren: die tussen Arabieren, Koerden, Turkmenen en de verschillende christelijke groepen, waaronder Assyriërs en Chaldeeërs. Naar religie worden in Irak binnen de islam soennitische en shi'itische moslims onderscheiden. Daarnaast kent de christelijke minderheid verschillende denominaties en linguïstische groepen, en zijn er ook kleine minderheden van Mandeeën en Yezidi's. Voor veel Irakezen, met name buiten de grote steden, spelen ook stamverbanden en regionale herkomst een rol.

Geen van deze onderscheiden kan als een absolute scheidslijn worden opgevat, al was het maar omdat politiek-ideologische overtuigingen en sociale verbanden en belangen Irakezen over de verschillen tussen deze groeperingen heen aan elkaar kunnen verbinden.
De Koerden vormen ongeveer 20 procent van de totale Iraakse bevolking. Centraal-Irak is Arabisch en overwegend soennitisch en Zuid-Irak is overwegend shi'itisch. Langdurige afwezigheid van centraal gezag zou ertoe kunnen leiden dat de verschillende groeperingen in bepaalde gebieden naar de macht zullen streven. Dit zou, mede gezien de strijd die vermoedelijk hiermee gepaard zal gaan, vergaande gevolgen hebben voor de gehele regio.

Turkije vreest wegens de eigen Koerdische problematiek voor separatistische ontwikkelingen in Noord-Irak. Voor Iran is de strategische machtsverschuiving een belangrijke veiligheidszorg. Iran heeft een intensieve band met de Iraakse SCIRI en heeft een goede relatie met de Iraakse Koerdische partij, de Patriottische Unie Koerdistan (PUK). Saoedi-Arabië houdt rekening met Iraanse invloed op de shi'itische bevolking in zijn buurland. Daarnaast zijn alle Arabische landen om Arabisch-nationalistische redenen hevig gekant tegen Turkse en/of Iraanse expansie in Irak. Zij zijn tevens gekant tegen een lange Amerikaanse aanwezigheid in Irak.

Veiligheidssituatie

De bestaande Iraakse veiligheidsstructuren zijn formeel opgeheven en grotendeels uiteengevallen. Een deel daarvan, met name de veiligheidsdiensten, heeft zich volledig gediskwalificeerd. De meeste veiligheidsstructuren zullen derhalve weer van de grond af moeten worden opgebouwd. Op sommige locaties heeft de plaatselijke politie weer enkele taken opgepakt.

De huidige veiligheidssituatie in Irak als geheel is nog niet stabiel. Er is echter sprake van verbetering en het dagelijks leven toont in sommige plaatsen inmiddels weer tekenen van normalisering. Daarbij zijn er verschillen tussen de regio's. In de zuidelijke en noordelijke provincies is de situatie thans duidelijk beter dan in centraal Irak. De situatie in Bagdad en omgeving is op dit moment het meest onzeker, getuige de aanhoudende plunderingen, beschietingen en overvallen ondanks de Amerikaanse presentie in de hoofdstad. Zuid-Irak kent op dit moment een relatief rustiger veiligheidssituatie (zie verder onder «militaire aspecten»). Ook Noord-Irak lijkt relatief rustig, ondanks enige spanning tussen de verschillende bevolkingsgroepen. Er moet echter rekening mee worden gehouden dat daar waar relatieve rust bestaat de situatie onverwacht kan verslechteren.

Rol VS, VK en VN

In VN-Veiligheidsraadresolutie 1483 worden de bijzondere bevoegdheden, verantwoordelijkheden en verplichtingen van de bezettingsmachten erkend. De Autoriteit wordt opgeroepen het welzijn van het Iraakse volk te bevorderen door effectief bestuur van het grondgebied, in het bijzonder door herstel van veiligheid en stabiliteit en het scheppen van voorwaarden waardoor het Iraakse volk in vrijheid de eigen politieke toekomst kan bepalen. Hiertoe zal een «Iraqi interim administration» worden opgericht, die in samenwerking met de Autoriteit en de VN de weg vrij moet maken voor een nieuw representatief Iraaks bestuur.
De resolutie verzoekt de Secretaris-Generaal van de Verenigde Naties (SGVN) Kofi Annan een Speciale Vertegenwoordiger voor Irak te benoemen. Inmiddels heeft de SGVN de Braziliaan Sergio Vieira de Mello, die eerder betrokken was bij de wederopbouw van Kosovo en Oost-Timor,

als Speciale Vertegenwoordiger voor Irak benoemd. De benoeming geldt voor vier maanden. De Mello verwacht zeer spoedig naar Irak af te reizen en blijft tegelijkertijd zijn huidige functie als Hoge Commissaris voor de Mensenrechten vervullen. De Mello dient gecoördineerd met de Autoriteit taken te vervullen op het gebied van onder meer humanitaire hulp, reconstructie, het bevorderen van mensenrechten en justitiële hervorming. Daarnaast werkt hij mee aan het totstandkomingsproces van een internationaal erkende Iraakse regering.

Na het beëindigen van het conflict hebben de Verenigde Staten en het Verenigd Koninkrijk de «Office of Reconstruction and Humanitarian Aid» (ORHA) ingesteld, inmiddels omgedoopt in «Coalition Provisional Authority» (CPA). De CPA heeft de bestuurlijke verantwoordelijkheid voor Irak en zal, via CENTCOM en de divisiecommandanten de militaire eenheden in het land aanspreken op hun taken en verantwoordelijkheden. Indien de CPA bij de ontplooiing van de Nederlandse eenheden onvoldoende vertegenwoordigd is in de provincie, zal het Verenigd Koninkrijk de bestuurlijke verantwoordelijkheid namens de Autoriteit op zich nemen.

Rol van de militaire operatie in het politieke proces

De stabilisatiemacht zal een noodzakelijke ondersteunende rol moeten vervullen voor het politieke proces, door zich in te zetten voor de veiligheid en de binnenlandse stabiliteit in Irak die beide een voorwaarde zijn voor het wederopbouwproces. De stabilisatiemacht wordt geleid door de Verenigde Staten en het Verenigd Koninkrijk en operationeel aangestuurd door de commandant van het Amerikaanse hoofdkwartier «Central Command» (CENTCOM) in Tampa. De landen die deel uit maken van de stabilisatiemacht zullen hun werkzaamheden uitvoeren onder de Autoriteit, zoals is vastgelegd in resolutie 1483. De Autoriteit streeft er naar deze taken zo snel mogelijk over te dragen aan de te vormen overgangsregering die op haar beurt zal moeten worden opgevolgd door een vrij verkozen, representatieve Iraakse regering.

Economische ontwikkelingen

De economie van Irak verkeert in een deplorabele toestand na decennia van economisch wanbeleid. Echter, met een van de belangrijkste olie-reserves in de wereld, een relatief goed opgeleide beroepsbevolking en vruchtbare landbouwgronden heeft Irak de potentie zich betrekkelijk snel economisch te herstellen. Belemmering hierbij kan de overgang naar een vrije markt zijn, vooral op het gebied van de voedselvoorziening. Voor het conflict was 60 procent van de bevolking volledig afhankelijk van voedseldistributie door middel van het systeem dat in het kader van het Olie-voor-Voedsel programma is opgezet. Ongeveer 90 procent was gedeeltelijk afhankelijk van deze voedselsteun.

Op 3 juni is de huidige regeling van het Olie-voor-Voedsel programma afgelopen. In resolutie 1483 is echter geregeld dat het Olie-voor-Voedsel programma op soortgelijke wijze wordt voortgezet tot 22 november van dit jaar en dan zal worden beëindigd. Dertig dagen voor het einde van deze periode zal de SGVN verslag uitbrengen waarin ook alle maatregelen worden voorgesteld voor de definitieve afsluiting en overdracht van de resterende verantwoordelijkheden aan de Autoriteit. De verlenging maakt de voortzetting van onderdelen van het programma mogelijk en draagt bij aan de verlichting van humanitaire noden en aan wederopbouwactiviteiten.

De verkoop van olie valt ook in de nieuwe resolutie niet binnen het Olie voor Voedsel programma. De export van olie en het besteden van de

inkomsten zijn op andere wijze geregeld. Omdat de sancties in de nieuwe resolutie grotendeels worden opgeheven kan export van olie met onmiddellijke ingang starten. De opbrengsten daarvan worden gestort in een wederopbouwfonds («Development Fund for Iraq»).

Humanitaire ontwikkelingen, vluchtelingen en wederopbouw

De humanitaire situatie in Irak is al geruime tijd over de hele linie zorgwekkend. Van een grootschalige humanitaire ramp in Irak is weliswaar geen sprake, maar deze kan onder de huidige omstandigheden nog steeds ontstaan. De primaire publieke voorzieningen zoals het gezondheidssysteem, de toevoer van water en elektriciteit en de vuilophaal zijn nog steeds grotendeels buiten gebruik of verkeren in zeer slechte staat, waardoor grote delen van de bevolking in een precaire situatie verkeren. Als gevolg van het ontbreken van de toevoer van schoon water, lijden in het zuiden veel kinderen aan diarree en zijn er enkele gevallen van cholera geconstateerd. Herstel van orde en stabiliteit is een eerste noodzaak om de hulpverlening in het gehele land op gang te brengen. Waterzuiveringsinstallaties, riolering, elektriciteitscentrales en ziekenhuizen moeten bovendien permanent worden beschermd tegen plunderingen en vernielingen. Transport van noodhulpgoederen ondervindt over de weg nog problemen vanwege de onvoorspelbare veiligheidssituatie. Momenteel vinden regelmatig humanitaire vluchten plaats tussen Larnaka (Cyprus), Amman (Jordanië) naar Basra en Bagdad in Irak ten behoeve van de humanitaire hulpverlening.

Als gevolg van het militair ingrijpen in Irak zocht een aantal burgers, vooral vanuit de grote steden, toevlucht tot onderdak elders in het land. In Centraal- en Zuid-Irak zijn de opgezette kampen voor ontheemden thans echter bijna leeg. Definitieve sluiting van de locaties lijkt slechts een kwestie van tijd. Tijdens en na het militair ingrijpen in Irak is geen sprake geweest van grote aantallen vluchtelingen. Aan de Jordaans-Iraakse grens bevinden zich zo'n tweeduizend vluchtelingen, voornamelijk Iraniërs en Palestijnen, en in de buurlanden Syrië en Jordanië bevinden zich slechts enkele tientallen vluchtelingen in de daarvoor door UNHCR ingerichte opvangkampen.

In Irak bestaat na het regime van Saddam Hoessein, twaalf jaar sancties en het recente gewapende conflict, grote noodzaak aan wederopbouw van de economie, (sociale) infrastructuur en overheidsstructuren. Een veilige omgeving is de belangrijkste voorwaarde voor duurzame wederopbouw. Dit is niet alleen zo omdat hulpverleners hun werk alleen kunnen doen wanneer de veiligheid is gegarandeerd, maar ook omdat vertrouwen in blijvende stabiliteit leidt tot particulier initiatief en investeringen van binnen- en buitenland aantrekt.

De wederopbouw van Irak staat nog in de kinderschoenen. Er is door een aantal landen en uit restfondsen van het Olie-voor-Voedsel programma geld beschikbaar gesteld voor wederopbouw. De Verenigde Staten heeft tot nu toe de grootste bijdrage geleverd. Die fondsen worden via «United States Agency for International Development» (USAID) besteed. USAID heeft daarvoor reeds een aantal contracten gesloten met bedrijven op het terrein van watervoorziening en gezondheidszorg. Nederlandse bedrijven dingen mee om als onderaannemer deel te nemen. In Irak is een begin gemaakt met de herstart van de olieproductie, tot 22 mei jl. alleen voor binnenlands gebruik. Nu de sancties zijn opgeheven kan de olie ook naar het buitenland worden verhandeld. De opbrengsten daarvan gaan dienen als financiële bron voor de reconstructie middels het genoemde «Development Fund for Iraq». De controle hierop zal worden uitgevoerd door onafhankelijke accountants, met advisering en monitoren door een onaf-

hankelijke internationale raad van vertegenwoordigers van de SGVN, de President van de Wereldbank, de Algemeen Directeur van het «Arab Fund for Social and Economic Development» en de Directeur van het IMF.

Op 29 april jl. is in Washington door de bewindvoerders besloten dat het management van de Wereldbank mag besluiten op welk moment zij wil starten met de «needs assessment» in Irak. Daarmee is voor de Wereldbank de weg vrij om te beginnen met een inventarisatie van noodzakelijke wederopbouwactiviteiten en met het opstellen van een wederopbouwplan voor Irak. Hieraan zal door de Speciale Gezant van de SGVN, in samenwerking met de Autoriteit en vervolgens de te vormen overgangsregering, uitvoering moeten worden gegeven. Ook het IMF is betrokken bij de wederopbouw. Zijn betrokkenheid betreft onder meer advisering over monetaire aangelegenheden en de inventarisatie van de schuldenlast van Irak. Om de doorstart van Irak mogelijk te maken bepleitte Nederland een tijdige discussie over Iraks' enorme schuldenprobleem, allereerst in Club van Parijs-verband over de bilaterale schulden van het land. Op de bijeenkomst van 24 april jl. van de Club van Parijs werd deze lijn ingezet doordat werd besloten dat, als eerste aanzet, een «comprehensive assesment» zal worden gemaakt van de Iraakse schuldensituatie ten aanzien van Club van Parijs-crediteuren.

Overigens bepleiten enkele landen dat er, gekoppeld aan internationale overeenstemming over de schulden van Irak, een regeling komt voor de bestaande, door de regering van Saddam Hoessein afgesloten, contracten. Omdat zowel met betaling van schulden als met de genoemde contracten grote belangen zijn gemoeid, bestaat de kans dat dit in de toekomst tot spanningen rond de wederopbouw leidt.

In Nederland bestaat een speciale «Task Force» Irak waarin het Nederlands bedrijfsleven is georganiseerd en waarvan het VNO-NCW en het Nederlands Centrum Handelsbevordering het secretariaat voeren. Deze «Task Force» bundelt bedrijven die een rol willen spelen in de wederopbouw van Irak. Het ministerie van Economische Zaken heeft voor ondersteuning van dit laatste drie miljoen Euro gereserveerd. Inmiddels is de Nederlandse ambassade in Bagdad gereactiveerd.

Om wederopbouw mogelijk te maken is behalve stabiliteit en veiligheid ook herstructurering van de juridische sector van belang. Nederland overweegt om met name op dat vlak een bijdrage leveren door expertise beschikbaar te stellen op het gebied van minderhedenbeleid en de verankering daarvan in een nieuw op te stellen grondwet. Via de EU wordt ook een inzet in politie en justitie sectoren bepleit.

Mandaat / Juridische grondslag

De grondslag voor het uitzenden van Nederlandse troepen naar Irak is gelegen in Resolutie 1483 van de VN-Veiligheidsraad. De Regering is van oordeel dat de bepalingen van deze resolutie voorzien in een dergelijke grondslag. De resolutie is expliciet gebaseerd op hoofdstuk VII van het VN-Handvest, en roept in haar eerste paragraaf lidstaten en organisaties op «to assist the people of Iraq in their efforts to reform their institutions and rebuild their country, and to contribute to conditions of stability and security in Iraq in accordance with this resolution». Meer in het algemeen roept de voorlaatste operationele paragraaf van Resolutie 1483 lidstaten alsmede internationale en regionale organisaties op «to contribute to the implementation of this resolution». Het verslag van de bijeenkomst van de Veiligheidsraad waarbij deze resolutie werd aangenomen maakt duidelijk dat brede overeenstemming bestond over het uitgangspunt dat met deze

resolutie een grondslag wordt gegeven voor het zenden van troepen door lidstaten naar Irak, binnen het aangegeven kader van de resolutie.

De resolutie maakt in haar preambule duidelijk dat een onderscheid moet worden gemaakt tussen de Verenigde Staten en het Verenigde Koninkrijk die in de hoedanigheid van bezettende mogendheid actief zijn in Irak, en staten die niet die hoedanigheid hebben. Deze vaststelling door de Veiligheidsraad in een resolutie aangenomen onder Hoofdstuk VII van het VN-Handvest moet worden opgevat als een gezaghebbend oordeel over de status van de deelnemende staten, een oordeel dat verplichtend is voor de VN lidstaten.

Paragraaf 5 van de resolutie doet een duidelijke oproep («calls upon») aan alle betrokken landen (inclusief de landen die niet als bezetter aanwezig zijn) «to comply fully with their obligations under international law including in particular the Geneva Conventions of 1949 and the Hague Regulations of 1907». Nederland zal aan deze oproep gehoor geven.

Deelnemende landen

Het leeuwendeel van de stabilisatiemacht voor Irak zal door de Verenigde Staten en het Verenigd Koninkrijk worden geleverd. Australië heeft besloten wegens lopende verplichtingen in Oost-Timor niet ook deel te zullen nemen aan de stabilisatiemacht. Hierbij volgt een overzicht van de bijdragen die andere landen overwegen of reeds daartoe besloten hebben:

- Denemarken: verkenners/ medisch 380 man
- Italië: 3 000 man
- Polen: 1 500 man
- Portugal: 120 man militaire politie
- Spanje: bataljon plus helikopters (maximaal 1350 man)
- Slowakije: geniecompagnie (80 man)
- Tsjechië: hospitaalploeg en transporthelikopters
- Roemenië 700 man,
- Noorwegen: 100 man genie eenheid
- Hongarije 300 man
- Oekraïne brigade

Voorts hebben Bulgarije, Slovenië, Albanië, Estland, Thailand, Filippijnen, Letland, Litouwen, Honduras, Dominicaanse Republiek, Fiji eilanden toegezegd interesse te hebben in het leveren van een bijdrage aan de stabilisatiemacht.

Polen zal binnen de stabilisatiemacht de leiding krijgen over een sector binnen Irak. De Noord Atlantische Raad stemde op 21 mei jl. in met ondersteuning van Polen hierbij, en heeft zijn militaire autoriteiten de opdracht gegeven ter zake concrete voorstellen uit te werken. Uitdrukkelijk gesteld is dat de missie in Irak geen NAVO vlag draagt.

Invloed

De stabilisatiemacht bestaat uit een coalitie van deelnemende landen die wordt aangevoerd door de Verenigde Staten en het Verenigd Koninkrijk. Het is van belang dat de overige troepenleverende landen voldoende betrokken zijn bij de algemene politiek-militaire beleidsbepaling van de veiligheidsmacht en de informatie-uitwisseling. Daartoe zal door het Verenigd Koninkrijk voor wat betreft de Britse sector een «Committee of Contributors» in het leven worden geroepen, die een nauwe consultatie tussen vertegenwoordigers van regeringen mogelijk zal maken, analoog

aan de procedure die door de Britten is opgezet voor ISAF en thans ook door Nederland en Duitsland wordt gevolgd voor ISAF. Troepenleverende landen zullen via nationale vertegenwoordigers in het operationele hoofdkwartier betrokken zijn bij de militaire commandovoering.

Militaire aspecten

Tijdens het planningsproces ter voorbereiding van een mogelijke Nederlandse bijdrage is zo veel mogelijk rekening gehouden met de ervaringen van eerdere operaties. Gelet op overeenkomsten in samenstelling met de Nederlandse bijdrage aan United Nations Mission in Ethiopië and Eritrea (2000–2001), is met name aandacht besteed aan de geleerde lessen van deze operatie. Conform de richtlijnen van de Chef Defensiestaf zal na beëindiging van de Nederlandse bijdrage aan de stabilisatiemacht in Irak een evaluatierapport worden aangeboden aan de Tweede Kamer.

Haalbaarheid

Opstelling van de partijen

Er is in Irak sprake van etnische en religieuze verschillen en van sociale verschillen tussen de stedelijke en de plattelandsbevolking en tussen de verschillende stammen. In de provincie Al-Muthanna is de bevolking shi'itisch (zoals praktisch overal in Zuid-Irak) en grotendeels geconcentreerd langs de Eufraat. Binnen de shi'itische bevolkingsgroep bestaan diverse stromingen. Hun politieke activiteiten in de provincie Al-Muthanna zijn tot nu toe beperkt. Op de achtergrond speelt de shi'itische bevolkingsgroep wel een actieve rol bij de benoeming van overheidsfunctionarissen en bij de organisatie van lokale stemmingen.

Thans wordt gewerkt met tijdelijk aangestelde lokale bestuurders. De huidige – tijdelijke – regionale leider, sjeik Sammi, komt voort uit een gerespecteerde stam en wordt gesteund door de Verenigde Staten. Hij is onlangs uit ballingschap naar Irak teruggekeerd. Overige lokale leiders komen zowel voort uit de stammen als uit de religieuze groeperingen.

De stadsbevolking is in het algemeen de best ontwikkelde bevolkingsgroep, maar zij is ondervertegenwoordigd in de lokale besturen. Er bestaat onder de inwoners van de steden steun voor de Autoriteit. Voor het behoud hiervan is echter de zichtbare verbetering van de levensomstandigheden cruciaal.

Weer en terrein

In een groot deel van Irak heerst een woestijnklimaat met hitte en droogte en koude winternachten. Vrijwel alle neerslag valt in de wintertijd, terwijl de zomers kurkdroog zijn. Tussen april en september loopt de gemiddelde temperatuur overdag op naar 30 tot 40 graden Celsius. Plaatselijk kunnen beduidend hogere temperaturen voorkomen 50–60 graden Celsius. In juli en augustus schijnt de zon constant en is de gemiddelde temperatuur 43 graden. Er komen zandstormen voor waardoor het zicht terugloopt tot minder dan 50 meter. Doordat het stof tot enkele kilometers hoogte kan komen, ondervindt ook het vliegverkeer soms hinder.

De provincie Al-Muthanna bestaat klimatologisch gezien uit twee delen. Tachtig procent van de provincie is woestijn, terwijl het noordelijke deel van de provincie in het stroomgebied van de Eufraat ligt. Hier liggen ook de voornaamste steden. Het inwoneraantal wordt geschat op 450 000 mensen, met de kanttekening dat de aantallen moeilijk te bepalen zijn. In de hoofdstad As-Samawah wonen ongeveer 130 000.

De klimatologische omstandigheden stellen hoge eisen aan mens en materiaal. Naast de acclimatiseringperiode voor de troepen, dient op medisch en materieel vlak rekening te worden gehouden met de hitte. Het basispakket en de aanvullende medicatie en preventieve maatregelen zijn voldoende om de gezondheidsrisico's te minimaliseren. Door de grote afstanden vergt de operatie ook in logistiek opzicht een aanzienlijke inspanning. Hier staat tegenover dat het wegennet in goede staat verkeert.

Militaire opdracht

De militaire opdracht berust op de VR-resolutie 1483 en het «concept of operations» van het Verenigd Koninkrijk. De doelstelling van de operatie is te assisteren bij de wederopbouw van Irak door het creëren van een veilige en stabiele omgeving. De Nederlandse bijdrage is gericht op de ondersteuning van de navolgende specifieke taken waarvoor de bestuurlijke verantwoordelijkheid berust bij de Autoriteit.

- Het herstel en de handhaving van de veiligheid en de stabiliteit;
- Het mogelijk maken van activiteiten van humanitaire organisaties;
- Het mogelijk maken van de leveranties van essentiële openbare nutsvoorzieningen en de infrastructuur die noodzakelijk zijn voor politiek en economisch herstel;
- Het ondersteunen van coalitieactiviteiten voor de beveiliging en de ontmanteling van alle locaties die verband houden met massavernietigingswapens;
- De verwijdering van restanten van het regime van Saddam Hoessein;
- De handhaving van de openbare orde;
- De beveiliging en de opslag van militaire uitrusting;
- Het beveiligen van politiebureaus, en financiële en culturele instellingen;
- Het mogelijk maken van betalingen aan lokale werknemers in de nutsvoorzieningen met fondsen van het «Office of Reconstruction and Humanitarian Aid» (ORHA), inmiddels omgedoopt in «Coalition Provisional Authority» (CPA).

Het Nederlandse bataljon ressorteert onder de Autoriteit. Dit resulteert in taken op het gebied van openbare orde en veiligheid en minimum leefomstandigheden. Om aan deze taken te kunnen voldoen wordt civiel-militaire samenwerkingscapaciteit (CIMIC-capaciteit) in de organisatie van het bataljon opgenomen.

Wijze van optreden

De operatie is gericht op een snelle overdracht van verantwoordelijkheden aan de Iraakse bevolking; de stabilisatiemacht is er ter ondersteuning en niet ter vervanging van Iraakse structuren. Gekozen is voor pro-actief optreden, wat wil zeggen dat zo min mogelijk met checkpoints en patrouilles wordt gewerkt en dat vooral inlichtingen en informatie de basis vormen voor het optreden. Het streven is om niet de nadruk te leggen op de militaire aanwezigheid.

Vereist militair vermogen

De Britse divisiesterkte zal worden verminderd van in totaal 43 000 man tijdens fase III (gevechtsoperaties) naar 15 000 in fase IV (stabilisatiefase). Het Britse vak bestaat uit vier provincies. Twee provincies zijn bestemd voor een Britse brigade, één voor een Italiaanse brigade en één voor het Nederlandse bataljon. Op divisieniveau blijft een Brits bataljon als reserve-eenheid met volledige gevechtscapaciteiten gehandhaafd.

De Britten achten een versterkt infanteriebataljon met specialistische ondersteuning nodig voor het uitvoeren van de taken in de provincie Al-Muthanna. De inventarisatie en de verkenningsmissie die Nederland hebben uitgevoerd, hebben dit bevestigd. De Nederlandse eenheden zullen vanuit drie locaties opereren, voorts zullen twee locaties worden ingericht voor ondersteuningsactiviteiten.

Voor de ontplooiing van de Nederlandse eenheden wordt in eerste instantie een vliegveld en een haven in Koeweit gebruikt, waarna via Basrah de logistieke verbinding naar de provincie Al-Muthanna wordt gelegd. Het streven is op korte termijn het vliegveld in Basrah in gebruik te nemen voor de instandhouding.

Geweldsinstructie (Rules of Engagement)

«Rules of Engagement» (ROE) zijn opdrachten aan militaire eenheden die vermelden onder welke omstandigheden, voorwaarden, gradatie en wijze, geweld mag worden gebruikt. De inhoud hiervan wordt niet openbaar gemaakt. De ROE worden opgesteld op basis van militair-operationele en juridische overwegingen. Humanitair-oorlogsrechtelijke, en politieke/diplomatieke overwegingen worden hier tevens onder geschaard. Dit geschiedt aan de hand van een NAVO document waarin de richtlijnen voor ROE worden gegeven.

Conform de praktijk in andere vredesoperaties is voorzien dat Nederland de ROE overneemt van de «lead nation», in dit geval het Verenigd Koninkrijk. Nederland kan wijzigingen in de geweldsinstructie aanbrengen op grond van nationale richtlijnen en overwegingen. Hoewel de ROE nog niet definitief zijn vastgesteld, streeft de regering ernaar dat deze robuust zullen zijn, hetgeen onder meer betekent dat er ruime bevoegdheden zijn voor «force protection» en het creëren van een veilige en stabiele omgeving. Op basis hiervan gaat de regering ervan uit dat de ROE voldoende mogelijkheden bieden om ook in geval van vijandelijkheden of ongeregeldheden de taken uit te voeren.

Bevelstructuur

De gehele operatie in Irak staat onder commando van US CENTCOM, waarbij een Coalition Forces Land Component Commander (CFLCC) vanuit Bagdad de operatie aanstuurt. Daartoe is Irak opgedeeld in vier sectoren. De sectoren in Noord-Irak en rondom Bagdad worden geleid door de Verenigde Staten. Polen heeft de leiding over een sector en het Verenigd Koninkrijk heeft de leiding over het zuiden van Irak. Het Nederlandse bataljon zal als zelfstandige eenheid onder operationale controle staan van de Britse divisie. In het kader van de NAVO-steun aan Polen is op Pools verzoek besloten enkele Nederlandse militairen in het Poolse hoofdkwartier te plaatsen. Bovendien grenst het Poolse vak aan het Amerikaanse vak en maakt de aanwezigheid van Nederlandse militairen een betere algehele coördinatie mogelijk.

Nederland behoudt overigens te allen tijde het «full command» over de Nederlandse militairen. Via de contingentscommandant ter plaatse zal de Chef Defensiestaf het mandaat en de militaire opdracht van de Nederlandse militairen bewaken. Indien nodig zal hij, namens de minister van Defensie, nadere aanwijzingen geven.

Risico's

De Militaire Inlichtingen en Veiligheidsdienst (MIVD) heeft op grond van een scala aan informatie, onder meer uit contacten met zusterdiensten, de risico's in kaart gebracht. Vanzelfsprekend zal het risicobeeld voortdurend worden geactualiseerd.

De militaire situatie in Irak

De veiligheidssituatie in het zuiden van Irak kan als redelijk stabiel worden gekenschetst, zeker vergeleken met de situatie in Bagdad en het centrale deel van het land. De hoofdstad van Al-Muthanna, As-Samawah, kent de nodige criminaliteit, voornamelijk in de vorm van kleinschalige beroovingen, autodiefstal en wapenhandel. In de loop van de maand mei is de criminaliteit afgenomen.De criminele bendes die in de provincie Al-Muthanna opereren, houden zich thans vrij rustig en vormen geen echte bedreiging voor de coalitietroepen. Er moet echter rekening mee worden gehouden dat daar waar relatieve rust bestaat de situatie onverwacht kan verslechteren.

Het Iraakse leger bestaat niet meer, maar personeel, materieel en infrastructuur zijn nog wel in het land aanwezig. Naar westerse maatstaven is het materieel niet bruikbaar voor de opbouw van een nieuw Irakees leger. Het zou evenwel door andere partijen voor eigen doeleinden gebruikt kunnen worden. Voor zover bekend zijn in de provincie Al-Muthanna voor de aanvang van de militaire interventie geen elementen van de Iraakse strijdkrachten ontplooid. Tijdens het afgelopen conflict is er in dit gebied nauwelijks gevochten. Thans is een begin gemaakt met de opbouw van een nieuwe Iraakse krijgsmacht.

Factoren die van invloed zullen zijn op de veiligheid van de stabilisatiemacht

De houding van de bevolking ten opzichte van de stabilisatiemacht wordt in het algemeen als positief beoordeeld. De manier waarop en het tempo waarin het centrale en lokale gezag wordt hersteld en vooral basisnutsvoorzieningen als water, elektriciteit en veiligheid, zullen daarop echter van grote invloed zijn. Ontevredenheid over het herstel van dergelijke basisnutsvoorzieningen zal niet bevorderlijk zijn voor de steun onder de bevolking. Hierbij dient opgemerkt te worden dat de voorzieningen reeds tot het niveau van voor het conflict zijn hersteld.

Voorts moet rekening worden gehouden met restanten van het oude regime. Verschillende groepen, zoals de Fedayeen Saddam, Ba'th partijmilitie, leden van inlichtingen- en voorlichtingsdiensten en andere elementen die verbonden zijn met het oude regime, kunnen pogingen ondernemen een rol te spelen in het post-Saddam tijdperk. Naar alle waarschijnlijkheid vormen zij in het zuiden van het land een minder grote bedreiging dan in Bagdad en andere delen van centraal Irak.

Een andere factor van invloed op de veiligheid van de stabilisatiemacht is de manier waarop de verschillende politieke en religieuze groeperingen met elkaar omgaan. Rivaliteit en machtsstrijd kunnen uitmonden in het gebruik van geweld. In het zuiden van Irak proberen groeperingen hun claims kracht bij te zetten door geweld te gebruiken. In de provincie Al-Muthanna wonen behalve diverse bedoeïenstammen ook gevestigde shi'itische bevolkingsgroepen. De niet nadrukkelijke aanwezigheid van de veiligheidsmacht, in combinatie met de voortdurende druk van de internationale gemeenschap, kan wellicht eventuele onenigheden tussen rivalen beperken.

Vroegtijdige beëindiging van de missie

Vroegtijdig beëindigen van de stabilisatieoperatie kan noodzakelijk zijn wanneer het politieke proces zodanig wordt verstoord dat de vorming van een Iraakse regering onmogelijk wordt. Gezien de algehele militaire presentie van de coalitie is beëindiging van de missie om militaire redenen onwaarschijnlijk. De verantwoordelijkheid voor «extraction» (Brits doctrine begrip) wordt genomen door het VK en uitgevoerd door de Britse divisie.

Geschiktheid en beschikbaarheid

De Nederlandse krijgsmacht heeft eenheden die zowel geschikt als beschikbaar zijn voor deelneming aan deze operatie. Op grond van de resultaten van de verkenningsmissie bestaat er in elk geval behoefte aan:
- een mariniersbataljon;
- een geniecompagnie;
- drie Chinook transporthelikopters;
- een logistiek ondersteuningselement;
- een veldhospitaal met chirurgische capaciteit en beperkte verpleegcapaciteiten (Field Dressing Station);
- een contingentscommando;
- militaire politie;
- een liaison element bij het Britse hoofdkwartier;
- stafofficieren bij het hoofdkwartier in Bagdad, bij het Britse divisiehoofdkwartier in Basrah en bij het Poolse divisiehoofdkwartier
- CIMIC-capaciteit
- 50 genisten voor de opbouw van de operatie.

In totaal gaat het om ongeveer 1100 militairen. Bezien wordt nog of andere landen op bepaalde terreinen een ondersteunende bijdrage kunnen leveren. Gezien de soms snel veranderende omstandigheden kan het nodig zijn gedurende de missie de organisatie aan te passen.

Duur van deelneming

De duur van de operatie wordt vooralsnog op twaalf maanden gesteld. De Nederlandse deelneming geldt voor een periode van zes maanden. Verlenging, opnieuw voor een periode van zes maanden, vergt een apart besluit van de Ministerraad en hernieuwde consultaties met de Kamer. De samenstelling en de omvang van de Nederlandse bijdrage kunnen op dat moment, al naar gelang de behoefte, worden herzien.

Financiën

De raming van de additionele uitgaven voor Nederland op grond van de in deze brief omschreven eenheden kan op dit moment nog slechts een algemeen en voorlopig karakter hebben. Dit hangt voor een belangrijk deel samen met de verdere uitwerking van de logistieke aspecten en hiermee samenhangende financiële gevolgen.

De voorlopige raming berust op een aantal aannames, zoals een uitzendduur van zes maanden van ongeveer 1100 militairen, strategische verplaatsing van personeel door de lucht en transport van materieel over zee. Beide vormen van transport worden commercieel ingekocht op een rustige markt. Huisvesting geschiedt op «low comfort basis» buiten de bestaande infrastructuur op verscheidene locaties. Hierbij wordt zoveel mogelijk gebruik gemaakt van bestaande defensiemiddelen. Voor logistieke ondersteuning wordt zoveel mogelijk gebruikgemaakt van defensiemiddelen en waar mogelijk teruggevallen op capaciteit van de Britse

Divisie. Financiële middelen voor CIMIC-activiteiten zijn niet in deze begroting opgenomen. Pas na een inventarisatie van de behoeften op CIMIC-gebied worden de financiële gevolgen duidelijk. Rekening houdend met deze uitgangspunten worden de totale kosten geraamd op ongeveer 65 miljoen euro.

De additionele uitgaven zullen ten laste komen van het artikel vredesoperaties van de HGIS-begroting. Waarschijnlijk zal tweederde van deze additionele uitgaven in 2003 tot realisatie komen en éénderde in 2004. Omdat er in 2003 niet voldoende middelen beschikbaar zijn op de post «additionele kosten vredesoperaties» zullen deze binnen de HGIS worden vrijgemaakt om deze post op te hogen.

De Minister van Buitenlandse Zaken,
J. G. de Hoop Scheffer

De Minister van Defensie,
H. G. J. Kamp

PRODUCTIE 5

United Nations S/RES/1511 (2003)

Security Council

Distr.: General
16 October 2003

Resolution 1511 (2003)

Adopted by the Security Council at its 4844th meeting, on 16 October 2003

The Security Council,

Reaffirming its previous resolutions on Iraq, including resolution 1483 (2003) of 22 May 2003 and 1500 (2003) of 14 August 2003, and on threats to peace and security caused by terrorist acts, including resolution 1373 (2001) of 28 September 2001, and other relevant resolutions,

Underscoring that the sovereignty of Iraq resides in the State of Iraq, *reaffirming* the right of the Iraqi people freely to determine their own political future and control their own natural resources, *reiterating* its resolve that the day when Iraqis govern themselves must come quickly, and *recognizing* the importance of international support, particularly that of countries in the region, Iraq's neighbours, and regional organizations, in taking forward this process expeditiously,

Recognizing that international support for restoration of conditions of stability and security is essential to the well-being of the people of Iraq as well as to the ability of all concerned to carry out their work on behalf of the people of Iraq, and *welcoming* Member State contributions in this regard under resolution 1483 (2003),

Welcoming the decision of the Governing Council of Iraq to form a preparatory constitutional committee to prepare for a constitutional conference that will draft a constitution to embody the aspirations of the Iraqi people, and *urging* it to complete this process quickly,

Affirming that the terrorist bombings of the Embassy of Jordan on 7 August 2003, of the United Nations headquarters in Baghdad on 19 August 2003, of the Imam Ali Mosque in Najaf on 29 August 2003, and of the Embassy of Turkey on 14 October 2003, and the murder of a Spanish diplomat on 9 October 2003 are attacks on the people of Iraq, the United Nations, and the international community, and *deploring* the assassination of Dr. Akila al-Hashimi, who died on 25 September 2003, as an attack directed against the future of Iraq,

In that context, *recalling* and *reaffirming* the statement of its President of 20 August 2003 (S/PRST/2003/13) and resolution 1502 (2003) of 26 August 2003,

Determining that the situation in Iraq, although improved, continues to constitute a threat to international peace and security,

03-56391 (E)

Acting under Chapter VII of the Charter of the United Nations,

1. *Reaffirms* the sovereignty and territorial integrity of Iraq, and *underscores*, in that context, the temporary nature of the exercise by the Coalition Provisional Authority (Authority) of the specific responsibilities, authorities, and obligations under applicable international law recognized and set forth in resolution 1483 (2003), which will cease when an internationally recognized, representative government established by the people of Iraq is sworn in and assumes the responsibilities of the Authority, inter alia through steps envisaged in paragraphs 4 through 7 and 10 below;

2. *Welcomes* the positive response of the international community, in fora such as the Arab League, the Organization of the Islamic Conference, the United Nations General Assembly, and the United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization, to the establishment of the broadly representative Governing Council as an important step towards an internationally recognized, representative government;

3. *Supports* the Governing Council's efforts to mobilize the people of Iraq, including by the appointment of a cabinet of ministers and a preparatory constitutional committee to lead a process in which the Iraqi people will progressively take control of their own affairs;

4. *Determines* that the Governing Council and its ministers are the principal bodies of the Iraqi interim administration, which, without prejudice to its further evolution, embodies the sovereignty of the State of Iraq during the transitional period until an internationally recognized, representative government is established and assumes the responsibilities of the Authority;

5. *Affirms* that the administration of Iraq will be progressively undertaken by the evolving structures of the Iraqi interim administration;

6. *Calls upon* the Authority, in this context, to return governing responsibilities and authorities to the people of Iraq as soon as practicable and *requests* the Authority, in cooperation as appropriate with the Governing Council and the Secretary-General, to report to the Council on the progress being made;

7. *Invites* the Governing Council to provide to the Security Council, for its review, no later than 15 December 2003, in cooperation with the Authority and, as circumstances permit, the Special Representative of the Secretary-General, a timetable and a programme for the drafting of a new constitution for Iraq and for the holding of democratic elections under that constitution;

8. *Resolves* that the United Nations, acting through the Secretary-General, his Special Representative, and the United Nations Assistance Mission in Iraq, should strengthen its vital role in Iraq, including by providing humanitarian relief, promoting the economic reconstruction of and conditions for sustainable development in Iraq, and advancing efforts to restore and establish national and local institutions for representative government;

9. *Requests* that, as circumstances permit, the Secretary-General pursue the course of action outlined in paragraphs 98 and 99 of the report of the Secretary-General of 17 July 2003 (S/2003/715);

10. *Takes note* of the intention of the Governing Council to hold a constitutional conference and, recognizing that the convening of the conference will be a milestone in the movement to the full exercise of sovereignty, *calls for* its preparation through national dialogue and consensus-building as soon as practicable and *requests* the Special Representative of the Secretary-General, at the time of the convening of the conference or, as circumstances permit, to lend the unique expertise of the United Nations to the Iraqi people in this process of political transition, including the establishment of electoral processes;

11. *Requests* the Secretary-General to ensure that the resources of the United Nations and associated organizations are available, if requested by the Iraqi Governing Council and, as circumstances permit, to assist in furtherance of the programme provided by the Governing Council in paragraph 7 above, and encourages other organizations with expertise in this area to support the Iraqi Governing Council, if requested;

12. *Requests* the Secretary-General to report to the Security Council on his responsibilities under this resolution and the development and implementation of a timetable and programme under paragraph 7 above;

13. *Determines* that the provision of security and stability is essential to the successful completion of the political process as outlined in paragraph 7 above and to the ability of the United Nations to contribute effectively to that process and the implementation of resolution 1483 (2003), and *authorizes* a multinational force under unified command to take all necessary measures to contribute to the maintenance of security and stability in Iraq, including for the purpose of ensuring necessary conditions for the implementation of the timetable and programme as well as to contribute to the security of the United Nations Assistance Mission for Iraq, the Governing Council of Iraq and other institutions of the Iraqi interim administration, and key humanitarian and economic infrastructure;

14. *Urges* Member States to contribute assistance under this United Nations mandate, including military forces, to the multinational force referred to in paragraph 13 above;

15. *Decides* that the Council shall review the requirements and mission of the multinational force referred to in paragraph 13 above not later than one year from the date of this resolution, and that in any case the mandate of the force shall expire upon the completion of the political process as described in paragraphs 4 through 7 and 10 above, and *expresses* readiness to consider on that occasion any future need for the continuation of the multinational force, taking into account the views of an internationally recognized, representative government of Iraq;

16. *Emphasizes* the importance of establishing effective Iraqi police and security forces in maintaining law, order, and security and combating terrorism consistent with paragraph 4 of resolution 1483 (2003), and *calls upon* Member States and international and regional organizations to contribute to the training and equipping of Iraqi police and security forces;

17. *Expresses* deep sympathy and condolences for the personal losses suffered by the Iraqi people and by the United Nations and the families of those United Nations personnel and other innocent victims who were killed or injured in these tragic attacks;

18. *Unequivocally condemns* the terrorist bombings of the Embassy of Jordan on 7 August 2003, of the United Nations headquarters in Baghdad on 19 August 2003, and of the Imam Ali Mosque in Najaf on 29 August 2003, and of the Embassy of Turkey on 14 October 2003, the murder of a Spanish diplomat on 9 October 2003, and the assassination of Dr. Akila al-Hashimi, who died on 25 September 2003, and *emphasizes* that those responsible must be brought to justice;

19. *Calls upon* Member States to prevent the transit of terrorists to Iraq, arms for terrorists, and financing that would support terrorists, and *emphasizes* the importance of strengthening the cooperation of the countries of the region, particularly neighbours of Iraq, in this regard;

20. *Appeals* to Member States and the international financial institutions to strengthen their efforts to assist the people of Iraq in the reconstruction and development of their economy, and *urges* those institutions to take immediate steps to provide their full range of loans and other financial assistance to Iraq, working with the Governing Council and appropriate Iraqi ministries;

21. *Urges* Member States and international and regional organizations to support the Iraq reconstruction effort initiated at the 24 June 2003 United Nations Technical Consultations, including through substantial pledges at the 23-24 October 2003 International Donors Conference in Madrid;

22. *Calls upon* Member States and concerned organizations to help meet the needs of the Iraqi people by providing resources necessary for the rehabilitation and reconstruction of Iraq's economic infrastructure;

23. *Emphasizes* that the International Advisory and Monitoring Board (IAMB) referred to in paragraph 12 of resolution 1483 (2003) should be established as a priority, and *reiterates* that the Development Fund for Iraq shall be used in a transparent manner as set out in paragraph 14 of resolution 1483 (2003);

24. *Reminds* all Member States of their obligations under paragraphs 19 and 23 of resolution 1483 (2003) in particular the obligation to immediately cause the transfer of funds, other financial assets and economic resources to the Development Fund for Iraq for the benefit of the Iraqi people;

25. *Requests* that the United States, on behalf of the multinational force as outlined in paragraph 13 above, report to the Security Council on the efforts and progress of this force as appropriate and not less than every six months;

26. *Decides* to remain seized of the matter.

PRODUCTIE 6

Tweede Kamer der Staten-Generaal

2

Vergaderjaar 2003–2004

23 432 De situatie in het Midden-Oosten

Nr. 134

BRIEF VAN DE MINISTERS VAN BUITENLANDSE ZAKEN, VAN DEFENSIE EN VOOR ONTWIKKELINGSSAMENWERKING

Aan de Voorzitter van de Tweede Kamer der Staten-Generaal

's-Gravenhage, 28 november 2003

Ten vervolge op eerdere brieven aan Uw Kamer over de ontwikkelingen in Irak en de Nederlandse deelneming aan de stabilisatiemacht voor Irak informeren wij u hierbij, mede met het oog op nader overleg met de Vaste Kamercommissies voor Buitenlandse Zaken en voor Defensie, conform artikel 100 lid 1 van de Grondwet en aan de hand van het Toetsingskader 2001, over het besluit van de regering van 28 november jl. tot verlenging van de Nederlandse militaire bijdrage aan SFIR, de multinationale stabilisatiemacht voor Irak, voor de duur van zes maanden. Tevens wordt in deze brief antwoord gegeven op het verzoek van de Vaste Kamercommissie voor Buitenlandse Zaken van 7 november jl. over terroristische infiltraties aan de grenzen van Irak (kenmerk 03-BuZa-73).

Zoals bekend draagt Nederland sinds 1 augustus jl. bij aan de multinationale stabilisatiemacht voor Irak. Het Nederlandse mariniersbataljon en de daarbij benodigde ondersteunende eenheden zijn ontplooid in de zuidelijke provincie Al-Muthanna en dragen aldaar bij aan de veiligheid en stabiliteit. Op advies van de Chef Defensiestaf en na overleg met de Britten wordt deze Nederlandse bijdrage tijdelijk versterkt met een extra capaciteit ten behoeve van het vergaren van informatie in het zuidelijke gedeelte van Al-Muthanna. In dit kader is besloten tot inzet van een extra verkenningseenheid. De eenheid bestaat uit ongeveer 70 militairen van het Korps Commandotroepen en is een integraal onderdeel van het Nederlandse bataljon. De eenheid zal zo snel mogelijk worden ingezet. Daarnaast wordt ter versterking van de mobiliteit van het bataljon een vierde Chinook helikopter ingezet. De additionele kosten van deze tijdelijke inzet bedragen ongeveer 1,5 miljoen euro.

In de brief aan Uw Kamer van 6 juni jl., waarin u werd geïnformeerd over het kabinetsbesluit tot deelneming aan de multinationale stabilisatiemacht voor Irak, heeft de regering de mogelijkheid tot verlenging van de Nederlandse militaire bijdrage, na afloop van de eerste zes maanden, reeds aangegeven.

KST72663
0304tkkst23432-134
ISSN 0921 - 7371
Sdu Uitgevers
's-Gravenhage 2003

Kern van het besluit

Het kabinet heeft tijdens de vergadering van de Ministerraad van heden besloten tot verlenging van de huidige Nederlandse militaire bijdrage aan de multinationale stabilisatiemacht voor Irak, voor de duur van in beginsel zes maanden (van medio januari 2004 tot en met medio juli 2004). Dit besluit wordt genomen binnen de bestaande parameters, met name VN Veiligheidsraadresoluties 1483 en 1511. De omvang van het Nederlandse detachement, in totaal ongeveer 1125 militairen, zal niet worden gewijzigd.

Het Nederlandse detachement zal op basis van het eerdere verzoek van het Verenigd Koninkrijk ingezet blijven in het zuiden van Irak, hoofdzakelijk in de provincie Al-Muthanna. Deze provincie valt onder de verantwoordelijkheid van de Brits geleide Multinational Division South East (MND SE). Derhalve loopt de operationele commandolijn via dit multinationale divisiehoofdkwartier in Basra en vervolgens via het Amerikaanse hoofdkwartier in Bagdad (CJTF-7) naar het Amerikaanse Central Command (CENTCOM), dat de militaire operatie aanstuurt.

In deze brief wordt nader ingegaan op de aandachtspunten die in het Toetsingskader 2001 zijn opgenomen.

Gronden voor voortzetting van de deelneming

In de brief aan Uw Kamer van 6 juni jl. inzake Nederlandse deelneming aan de stabilisatiemacht voor Irak werd gesteld dat internationale betrokkenheid in Irak zowel op civiel als op militair gebied vereist is. Het creëren van veiligheid en stabiliteit in Irak is en blijft een voorwaarde voor humanitaire hulpverlening en het politieke en economische wederopbouwproces, en is van groot belang voor de stabiliteit in de regio.

Vanaf 1 augustus jl. draagt het Nederlandse detachement in Al-Muthanna bij aan het creëren van veiligheid en stabiliteit in deze zuidelijke provincie. Het detachement schept op die manier een voorwaarde voor het politieke en economische wederopbouwproces van dit deel van Irak. Dit politieke en economische wederopbouwproces staat op dit moment onder leiding van de *Coalition Provisional Authority* (CPA). In de provincie Al-Muthanna zijn op dit terrein goede vorderingen gemaakt. Om dit proces tot een goed einde te brengen blijft het versterken en waarborgen van veiligheid en stabiliteit evenwel essentieel. Om die reden dient de bevolking in Al-Muthanna, ook in de komende periode Nederlandse militaire steun te krijgen. Het Nederlandse detachement voert gezamenlijk met Irakezen patrouilles uit, leidt Iraakse politie op, traint deze en ondersteunt de lokale nieuwe politieke structuren. Daarmee bevordert het Nederlandse detachement de mogelijkheid tot een snelle overdracht van bevoegdheden aan de Iraakse bevolking.

VN-Veiligheidsraadsresolutie 1483 blijft de politieke en juridische basis voor de Nederlandse deelneming aan de multinationale stabilisatiemacht. De unanieme aanvaarding van resolutie 1511 door de VN-Veiligheidsraad op 16 oktober jl. heeft het mandaat van de internationale militaire presentie in Irak versterkt.

Politieke aspecten

Politieke ontwikkelingen

Op politiek vlak is het fundament gelegd waarop de komende maanden de volgende politieke wederopbouwfases zullen rusten. Over deze politieke

ontwikkelingen in Irak heeft de regering het parlement sinds de ontplooiing van de Nederlandse bijdrage aan de stabilisatiemacht diverse malen schriftelijk en mondeling geïnformeerd.

Op 13 juli werd de *Iraqi Governing Council* (IGC) in het leven geroepen, die op zijn beurt een in september aangetreden ministerploeg heeft benoemd. De IGC en de ministers geven inmiddels hun werkzaamheden vorm, in nauwe samenwerking met de CPA. Alle 25 opgerichte Iraakse ministeries zijn inmiddels operationeel.

Zoals verzocht in Veiligheidsraadresolutie 1511 heeft de IGC een tijdpad en een programma voor het politieke wederopbouwproces aan de VN-Veiligheidsraad voorgelegd. Dit tijdpad en programma is gebaseerd op de «Agreement on political process» tussen IGC en CPA d.d. 15 november 2003. De volgende data worden hierin vastgelegd:

- Uiterlijk op 28 februari 2004 zullen IGC en CPA een zogenaamde «Fundamental Law» (interim-grondwet) aanvaarden die het juridische kader waarbinnen de Iraakse overgangsregering zal opereren, vast zal leggen. Deze interim-grondwet zal de beginselen van de Iraakse staat vastleggen (o.a. democratie, rule of law, civiele controle over veiligheidsstructuren);
- Uiterlijk eind maart 2004 zullen IGC en CPA een veiligheids-overeenkomst sluiten die de status en de rol van Coalitietroepen bepaalt. Naar verwachting zullen de Coalitietroepen een belangrijke rol moeten blijven spelen in het creëren van een stabiele en veilige omgeving in Irak;
- Uiterlijk 31 mei 2004 zullen in alle achttien provincies vertegenwoordigers worden geselecteerd die zitting zullen nemen in een overgangsparlement. Dit overgangsparlement zal vervolgens bijeenkomen om de ministers van een overgangsregering te kiezen. Met de verkiezing van het overgangsparlement wordt de IGC ontbonden;
- De gekozen overgangsregering zal op 30 juni 2004 door de CPA worden erkend. Op 1 juli 2004 zullen de IGC en de CPA opgeheven worden en zal de overgangsregering alle bestuursverantwoordelijkheden overnemen;
- In juli of augustus 2004 zal de verantwoordelijkheid voor de Iraakse veiligheidsstructuren volledig aan de Iraakse ministeries worden overgedragen;
- Uiterlijk 15 maart 2005 zullen nationale verkiezingen voor een Constitutionele Conventie worden gehouden. Deze direct gekozen Constitutionele Conventie zal een ontwerp-grondwet opstellen. Hierover zal een maatschappijbrede discussie plaatsvinden;
- In de tweede helft van 2005 zal een referendum worden gehouden over de nieuwe grondwet;
- Uiterlijk 31 december 2005 zullen, op basis van de nieuwe grondwet, verkiezingen voor een nieuwe regering worden gehouden. De overgangsregering en het overgangsparlement houden dan op te bestaan.

De helderheid over het politieke proces die op 15 november jl. is ontstaan en die een spoedige overdracht van de bestuurmacht aan de Irakezen mogelijk maakt, geeft een positief signaal af aan de Iraakse bevolking. Het is echter momenteel de vraag of de verslechterde veiligheidssituatie en de verdeeldheid binnen de IGC of van Iraakse politieke groeperingen gevolgen zal hebben voor het op gang brengen en voltooien van dit proces. Hierdoor zal Irak in de komende maanden de steun van de Coalitietroepen en de internationale stabilisatiemacht dringend nodig hebben, in ieder geval totdat overdracht van verantwoordelijkheden voor de Iraakse veiligheidsstructuren aan Iraakse ministeries zal hebben plaatsgevonden (voorzien voor juli of augustus 2004).

Over het algemeen is in Irak en door de internationale gemeenschap positief gereageerd op de aankondiging van dit nieuwe plan. In Irak hebben de meeste leden van de IGC waaronder de Koerdische leider Jalal Talabani, die op dit moment tevens voorzitter van de IGC is, en een aantal leiders van de Shi'ietische meerderheid het plan verwelkomd. Secretaris-generaal van de VN Annan heeft het nieuwe plan «bemoedigend» genoemd. Hij heeft aangegeven dat de VN nog geen besluit heeft genomen over de rol die de organisatie in dit proces op zich zou willen nemen. Een ondersteunende en adviserende rol bij het politieke proces dat volgens het plan in juli 2004 onder leiding van de nieuwe Iraakse interim regering van start zou moeten gaan, is volgens de VN wenselijk, mede omdat de VN over veel ervaring terzake beschikt. De VN beraadt zich daarnaast over de terugkeer van de internationale VN staf naar Irak. Duidelijk is dat de VN vooralsnog op korte termijn geen substantiële aanwezigheid in Irak voorziet.

Frankrijk, Duitsland en Rusland hebben in beginsel positief gereageerd op het plan van Bremer, maar pleiten voor een substantiële rol voor de VN in het proces. Frankrijk heeft laten weten dat overdracht van bestuursmacht sneller plaats zou moeten vinden dan het plan voorziet.

Over de noodzaak en de wenselijkheid van een nieuwe Veiligheidsraad-resolutie om de steun van de Veiligheidsraad voor het nieuwe plan vast te leggen, wordt op dit moment gediscussieerd. De Verenigde Staten zijn van mening dat dit niet noodzakelijk is.

Internationaal heeft de IGC de afgelopen maanden aan erkenning gewonnen. De aanvaarding van Veiligheidsraadresolutie 1511 heeft hier sterk aan bijgedragen. In deze resolutie wordt gesteld dat de IGC in de transitieperiode de soevereiniteit van de staat Irak belichaamt. De resolutie heeft voorts de territoriale integriteit van Irak opnieuw benadrukt en vastgesteld. Buurlanden van Irak, en in algemenere zin Arabische en Islamitische landen, hebben in verschillende fora de IGC als officiële vertegenwoordiger van Irak aanvaard. In deze hoedanigheid heeft de IGC deelgenomen aan bijeenkomsten van de Arabische Liga, van de OPEC en van de Organisatie van de Islamitische Conferentie (OIC).

De verhoudingen tussen Irak en zijn buurlanden vertonen geen bijzondere problemen, maar zijn nog altijd zeer gevoelig. Zo ontstond in Irak de afgelopen weken commotie naar aanleiding van de Turkse bereidheid om troepen bij te dragen aan de stabilisatiemacht. De IGC, en met name de Koerdische leden van de IGC, reageerde in eerste instantie afwijzend. Na overleg met CPA verklaarde de IGC zich bereid de eventuele komst van Turkse troepen bespreekbaar te maken. Mede naar aanleiding van de Iraakse reserves heeft Turkije op 7 november jl. besloten geen troepen naar Irak te zenden.

Rol multinationale troepenmacht in het politieke proces

Veiligheidsraadresolutie 1511 bepaalt dat het de taak is van de multinationale macht om veiligheid en stabiliteit, de voorwaarden voor het voltooien van het politieke en economische wederopbouwproces, te waarborgen. De multinationale macht wordt opgeroepen om bij te dragen aan het scheppen van voorwaarden waardoor het Iraakse volk in vrijheid een tijdpad en programma voor het politieke wederopbouwproces, en aldus zijn eigen toekomst, kan bepalen. Daarnaast zal SFIR voor de veiligheid van personeel van de «United Nations Assistance Mission for Iraq» (UNAMI), van de IGC en van andere Iraakse overheidsinstellingen zorgdragen. Om dit te bewerkstelligen is SFIR geautoriseerd om alle noodzakelijke maatregelen te treffen.

De Veiligheidsraad heeft verder bepaald dat het mandaat van SFIR automatisch zal vervallen op het moment dat het politieke proces, zoals het in resolutie 1511 wordt beschreven, is voltooid. Indien dit proces niet binnen een jaar, dat wil zeggen na juli 2004, zal zijn afgerond, zal de Veiligheidsraad op de missie van SFIR terugkomen. Verder is de Verenigde Staten gevraagd om, mede namens de aan SFIR deelnemende landen, de Veiligheidsraad minimaal eens in de zes maanden verslag uit te brengen over de verrichtingen van SFIR.

Economische ontwikkelingen

Zoals reeds vermeld in de brief van de regering d.d. 6 juni jl. verkeert de economie van Irak in een deplorabele toestand na decennia van economisch wanbeleid, oorlogen en sancties. Ook al is reeds een begin gemaakt met de economische wederopbouw, de huidige situatie, zeven maanden na de val van het regime van Saddam Hoessein, is nog verre van bevredigend. Er zal nog veel moeten gebeuren om het economische tij ten goede te doen keren. Dankzij het feit dat Irak beschikt over één van de grootste oliereserves ter wereld, een relatief goed opgeleide beroepsbevolking en vruchtbare landbouwgronden kan dit betrekkelijk snel gaan. Daartoe is evenwel noodzakelijk dat de veiligheidssituatie verbetert.

De eerste stappen voor een overgang naar de vrije markt zijn reeds gezet. Op 22 en 23 september jl. heeft de Iraakse minister van Financiën Kamel al-Kilane tijdens een IMF bijeenkomst in Dubai vergaande economische hervormingen aangekondigd. Deze hervormingen zijn erop gericht een vrije markteconomie in Irak in te voeren en liberalisering van diverse sectoren, onder andere buitenlandse investeringen, het bankwezen, belastingen en tarieven, te bevorderen.

Overgang naar een vrije markt op het gebied van voedselvoorziening zal de volgende moeilijke etappe zijn. Vóór het conflict was zestig procent van de bevolking volledig afhankelijk van voedseldistributie door middel van het zogenaamde *«Public Distribution System»* (PDS) van het Olie-voor-Voedsel programma van de Verenigde Naties. Met het oog op de invoering van een vrije markt voor voedsel is in Veiligheidsraadresolutie 1483, aanvaard op 22 mei 2003, vastgesteld dat dit programma op 21 november zou worden beëindigd. Dit is inmiddels relatief probleemloos verlopen. Het PDS, evenals de andere verantwoordelijkheden die aan het programma verbonden zijn, zijn grotendeels aan de CPA en de IGC overgedragen. Aangezien deze beide instellingen nog weinig ervaring hebben met het PDS blijft het «World Food Program», dat tot nog toe verantwoordelijk was voor het Olie-voor-Voedsel programma, betrokken bij de uitvoering van het programma.

Ook de verkoop van olie werd in resolutie 1483 aangepast aan de nieuwe situatie in Irak. Export van olie en het besteden van de inkomsten hieruit staan sinds mei jl. onder controle van de CPA en de IGC. De oliesector is overigens uitgezonderd van bovengenoemde economische hervormingen. Deze sector zal derhalve vooralsnog onder staatscontrole blijven.

Humanitaire situatie

Na de aanslag op het VN-hoofdkwartier in Bagdad op 19 augustus jl. heeft UNHCR zijn werkzaamheden inzake het faciliteren van de terugkeer van Irakezen vanuit buurlanden opgeschort. Vanuit West-Europa vindt op kleine schaal vrijwillige terugkeer van vluchtelingen plaats. Via het programma voor vrijwillige terugkeer van de Internationale Organisatie voor Migratie (IOM) zijn de laatste maanden vanuit Nederland enkele

tientallen vluchtelingen naar Irak, en onder meer naar de provincie Al-Muthanna, teruggekeerd.

Hoewel er geen sprake is geweest van een grootschalige humanitaire catastrofe zijn er wel degelijk humanitaire noden. Deze noden zijn grotendeels het gevolg van een combinatie van kwesties voorafgaand aan het militair optreden door de coalitie (sancties, slecht beheer van opbrengsten van de fossiele brandstoffen) en de plunderingen en anarchie die ontstonden na het optreden door de coalitie. Om deze reden is door de regering tijdens de conferentie in Madrid 5 miljoen Euro toegezegd voor leniging van humanitaire noden in 2004.

De huidige problemen in Irak worden grotendeels veroorzaakt door het gebrek aan veiligheid. De verslechterde veiligheidsituatie heeft onder meer geresulteerd in de gedeeltelijke terugtrekking van medewerkers van de Verenigde Naties en enkele NGO's. Ook humanitaire werkers zelf zijn nu doelwit geworden in een reeks van bloedige incidenten. Naast de bekende aanslagen op het VN kantoor en het hoofdkantoor van het ICRC in Bagdad zijn twee medewerkers van de door Nederland gefinancierde NGO Mine Action Group (MAG) recent om het leven gekomen, evenals twee ICRC medewerkers elders in Irak. Het ICRC heeft naar aanleiding van de aanslag op het hoofdkantoor van 27 oktober jl. een deel van haar buitenlandse staf teruggetrokken. Een volledige terugtrekking van het ICRC uit Irak is evenwel vooralsnog niet aan de orde. Een aantal NGO's heeft het voorbeeld van ICRC inmiddels gevolgd, en (een groot deel van) de buitenlandse staf teruggetrokken (veelal naar Amman). Veel achtergebleven organisaties «beschermen» zich door herkenningstekens als naamborden en logo's van auto's en gebouwen te verwijderen, maar zetten werkzaamheden voort; een toenemend aantal organisaties heeft Irak inmiddels om redenen van onveiligheid geheel verlaten. De VN heeft aangegeven dat, ondanks de reductie in internationale stafleden, voldoende nationale staf actief is in Irak om essentiële humanitaire taken te kunnen uitvoeren, maar deze situatie kan natuurlijk niet eindeloos voortduren.

De veiligheidsproblematiek heeft overigens al tot gevolg dat particuliere en multilaterale organisaties grote moeite hebben om beschikbare fondsen voor humanitaire hulp te besteden. Beveiliging van humanitaire organisaties is een complexe aangelegenheid, met name omdat veel van deze organisaties hun neutraliteit van zeer groot belang achten en van mening zijn dat deze zich niet laat rijmen met bewapende bescherming door de stabilisatiemacht.

De VN gaat er vooralsnog van uit dat aan het einde van 2003 kan worden begonnen met het geleidelijk uitfaseren van humanitaire hulp, dankzij de gunstige prognoses voor de graanproductie (dit jaar tweeëntwintig procent meer opbrengst dan in 2002) en de opheffing van de economische sancties. Gezien het grillige verloop van de ontwikkelingen moet worden afgewacht of de VN in dit opzicht gelijk zal krijgen. Een voedselcrisis is weliswaar op korte termijn afgewend, maar een groot deel van de bevolking blijft voorlopig afhankelijk van hulp. Het World Food Programme (WFP) heeft tijdens onderhandelingen over een kleine driehonderd contracten 2,2 miljoen ton voedsel met een waarde van ruim 900 miljoen dollar veiliggesteld. Deze voorraad is voldoende om tot juni 2004 voedsel te distribueren.

Wederopbouw

De prioriteiten voor Irak verschuiven nu merkbaar van eerstelijns humanitaire hulp naar wederopbouw. Een goede coördinatie van het

wederopbouwproces is van groot belang, waarbij Irakezen een leidende rol zouden moeten spelen. Het wederopbouwproces komt inmiddels langzaam op gang en een aantal resultaten is reeds geboekt. Voorzieningen op het gebied van elektriciteit, water, gezondheidszorg, onderwijs en telecommunicatie zijn in vergelijking met enkele maanden geleden aanmerkelijk verbeterd. Daarnaast zijn in de meeste Iraakse plaatsen stadsbesturen en gemeenteraden geïnstalleerd.

Er moet echter nog veel gebeuren. De VN en Wereldbank hebben de wederopbouwnoden van Irak geraamd op 36 miljard dollar voor de periode 2004 tot en met 2007. Daarnaast komt de CPA tot een bedrag van 20 miljard dollar voor sectoren die niet verwerkt zijn in de analyse van VN en Wereldbank, zoals veiligheid en olie. In totaal 61 landen hebben bij de donorconferentie voor Irak, die op 23 en 24 oktober in Madrid heeft plaatsgevonden hun bereidheid uitgesproken de nieuwe Iraakse regering en de wederopbouw van het land financieel of op een andere wijze te steunen. Van de 56 miljard dollar die genoemd werden in de zogenaamde «needs assessment» van de Wereldbank en de VN is 33 miljard dollar aan schenkingen en leningen toegezegd. Alhoewel dit bedrag niet de totale behoefte dekt, kan met de toegezegde middelen een begin met de wederopbouw worden gemaakt. VN en Wereldbank geven aan dat mettertijd investeringen steeds meer gedekt zullen worden door overheidsinkomsten of de particuliere sector. Daarmee zal de behoefte aan donorondersteuning afnemen Nederland heeft tijdens deze conferentie een bedrag van 13 miljoen euro ter beschikking gesteld. Te betreuren valt dat Frankrijk, Rusland en Duitsland geen financiële steun hebben toegezegd.

Wederopbouw is echter niet mogelijk zonder verbetering van de veiligheidssituatie. Zoals ook het geval is bij de humanitaire hulpverlening hebben de minimale bezetting en de voortdurende onveiligheid gevolgen voor de uitvoering van de wederopbouwactiviteiten. Tijdens de conferentie gaven VN en Wereldbank nogmaals te kennen dat ook voor uitvoering van activiteiten vanuit de nieuwe *International Reconstruction Fund Facility for Iraq* de veiligheidssituatie cruciaal is. Donoren benadrukken dat deze faciliteit snel in werking moet treden. Gezien de minimale aanwezigheid van VN en Wereldbank, die de faciliteit zullen beheren, is het echter de vraag wanneer deze in werking zal kunnen treden.

Mandaat SFIR

VN-Veiligheidsraadresolutie 1483, die een beroep doet op lidstaten bij te dragen aan de stabiliteit en veiligheid in Irak, vormt nog steeds de politieke en juridische basis voor de Nederlandse deelneming aan de stabilisatiemacht. De unanieme aanvaarding van resolutie 1511 door de VN-Veiligheidsraad brengt geen wijziging in de bestaande structuren in Irak, de wijze van bestuur of de rol van de Autoriteit. Deze blijven bepaald door de eerdere resolutie 1483. Wel machtigt («authorises») de VN-Veiligheidsraad in resolutie 1511 expliciet de aanwezigheid van een multinationale troepenmacht onder verenigd bevel, die alle militaire eenheden omvat afkomstig van zowel de bezettende mogendheden als van andere landen.

Invloed op besluitvorming

De stabilisatiemacht bestaat uit een coalitie van deelnemende landen die wordt aangevoerd door de Verenigde Staten en het Verenigd Koninkrijk. Het is van belang dat naast de Verenigde Staten en het Verenigd Koninkrijk de overige troepenleverende landen voldoende betrokken zijn bij de algemene politiek-militaire beleidsbepaling van de stabilisatiemacht en de informatie-uitwisseling. Daartoe organiseert de Verenigde Staten twee-

wekelijks een coalitieoverleg in Washington waarin met troepenleverende landen gesproken wordt over onder meer de politieke en economische ontwikkelingen in Irak, de humanitaire situatie en de veiligheidsituatie. Er wordt overleg gevoerd met het Verenigd Koninkrijk en de deelnemende landen in de Britse divisie. Op Nederlands initiatief wordt dit geformaliseerd in het «Committee of Contributors» voor troepenleverende landen aan de Britse divisie in Zuid-Irak. Voorts zijn troepenleverende landen via nationale vertegenwoordigers in het operationele Amerikaanse hoofdkwartier in Bagdad betrokken bij de militaire commandovoering. Ook heeft Nederland een politieke liaison geplaatst op het Britse divisiehoofdkwartier in Basra.

Deelnemende landen

Aan de door het Verenigd Koninkrijk geleide divisie in Zuid-Irak nemen naast Britse en Nederlandse eenheden tevens Italiaanse, Deense, Litouwse, Noorse, Roemeense, Portugese, Nieuw-Zeelandse en Tsjechische eenheden deel. In de overige divisies van de stabilisatiemacht nemen troepen deel uit een dertigtal landen, waaronder naast de Verenigde Staten, Australië, Polen, Oekraïne, Spanje, Hongarije, Bulgarije, Dominicaanse Republiek, de Filippijnen, Honduras, Kazakstan, Zuid-Korea, Letland, Macedonië, Moldavië, Nicaragua, El Salvador, Slowakije en Thailand.

Militaire aspecten

Taakuitvoering Nederlands detachement

Ondanks het goede werk dat de Amerikaanse mariniers in Al-Muthanna verricht hebben en de vele projecten die zij hebben opgestart, trof het Nederlandse detachement in Irak aan het begin van de uitzending een zwaar verwaarloosde provincie aan, waar bovendien kort na de oorlog veel geplunderd was. Als deelnemer aan de stabilisatiemacht voor Irak stelt Nederland zich tot doel om bij te dragen aan een veilig en stabiel Al-Muthanna, hetgeen uiteraard afhankelijk is van een reeks factoren. Primair heeft het detachement zich gericht op het verbeteren van de stabiliteit en de orde. Het accent van het optreden lag daarbij op intensieve patrouillegang bij dag en nacht en het inrichten van controlepunten. Daarnaast is veel aandacht besteed aan de begeleiding van konvooien, onder andere om de brandstofvoorziening voor de lokale bevolking zeker te stellen. Deze activiteiten worden waar mogelijk en naarmate de tijd verstrijkt in toenemende mate in nauwe samenwerking met de lokale politie uitgevoerd.

De CIMIC-eenheid van het detachement heeft kort na aankomst een analyse van de lokale problemen gemaakt. Als doel werd gesteld om per 15 november 2003 de vooroorlogse situatie te hebben hersteld en, bij nader te bepalen prioriteiten, een verbetering te bewerkstelligen. Per maand werd een hoofdthema geselecteerd. De eerste maand kregen de eerste levensbehoeften bijzondere aandacht: elektriciteit, water en brandstofvoorzieningen. De tweede maand lag de nadruk op openbare veiligheid, gezondheidszorg en justitie. De derde maand werd toegespitst op het aspect irrigatie in de landbouw, opbouw lokale economie, infrastructuur en telecommunicatie. In deze laatste maand voor de rotatie richt de CIMIC-eenheid zich vooral op onderwijs, welzijn, riolering en publieke welzijnsvoorzieningen. Recent is goedkeuring verleend voor de financiering van een additioneel CIMIC-project ter waarde van 60 000 euro ter verbetering van het sanitair van een vijftiental scholen en een CIMIC-project ter waarde van 38 000 euro gericht op de renovatie van een post van de Iraakse grenspolitie. Uit het Vredesfonds van het Ministerie van

Buitenlandse Zaken is een bedrag van 833 000 euro beschikbaar gesteld voor het uitrusten van de Iraakse politie in Al-Muthanna met onder andere transport- en verbindingsmiddelen.

Bij uitvoering van de Nederlandse werkzaamheden zijn de gestelde doelen grosso modo gehaald. Dit heeft stellig bijgedragen aan een veiliger en stabieler Al-Muthanna. Op het gebied van brandstofvoorziening, openbare veiligheid, industrie en onderwijs zijn de gestelde doelen zelfs flink overtroffen. Mede door de opleidingsactiviteiten van het Nederlandse detachement is er steeds meer politie op straat. Momenteel wordt in voldoende mate in de eerste levensbehoeften voorzien en zijn meer goederen verkrijgbaar.

Alle CIMIC-activiteiten vonden plaats in het kader van het zogenaamde beleidskader «civiel-militaire samenwerking». De activiteiten werden gedeeltelijk gefinancierd met door de minister voor Ontwikkelingssamenwerking beschikbaar gestelde middelen, en gedeeltelijk door gebruikmaking van middelen uit het zogenaamde Commanders Emergency Relief Fund. Dit zijn gelden die door de Verenigde Staten (Coalition Joint Task Force 7) en de CPA via de Brits geleide divisie ter beschikking worden gesteld aan militaire eenheden – waaronder het Nederlandse detachement – om in het kader van de missie een veilige en stabiele omgeving te bewerkstelligen.

Sinds het begin van de uitzending van het Nederlandse detachement naar Irak is in de provincie Al-Muthanna verder veel gedaan aan de wederopbouw van het openbaar bestuur. Naast de enorme infrastructurele schade ten gevolge van langdurige verwaarlozing en oorlog werd met name ook een bestuurlijk vacuüm aangetroffen. Gemeenteraden en provincieraad waren niet aanwezig. Van enige controle op het voor een deel corrupte ambtenarenapparaat was geen sprake. Nederland heeft ter ondersteuning van de activiteiten van de CPA advies geleverd over het opzetten van gemeenteraden en een provincieraad. De politieke verantwoordelijkheid voor dit proces lag uiteraard bij de CPA. Overigens is het functioneren van de CPA zowel op nationaal als op provinciaal niveau nog steeds voor verbetering vatbaar.

In oktober hebben getrapte verkiezingen plaatsgevonden voor een nieuwe Gouverneur – eveneens onder verantwoordelijkheid van CPA. De eerdere Gouverneur, sjeik Sami, was op tijdelijke basis door de Amerikanen aangesteld en thans minister van Sociale Zaken en Werkgelegenheid; de nieuwe Gouverneur in Al-Muthanna daarentegen is de eerste – min of meer – democratisch verkozen Gouverneur in Irak. Tevens zijn er door CPA – wederom met Nederlandse steun – zogenaamde Terms of Reference geschreven op het gebied van lokaal bestuur. In dit CPA-document is vastgelegd wat de verantwoordelijkheden zijn van het lokaal bestuur, hoe de verschillende lokale bestuursorganen als gemeenteraden, provincieraad en Gouverneur met elkaar verband houden, en op welke wijze deze organen toezicht kunnen houden op het ambtenarenapparaat en de uitvoering van het beleid. Het in Al-Muthanna gekozen bestuursmodel alsmede de reeds genoemde «Terms of Reference» worden inmiddels elders in Irak gekopieerd.

Veiligheidssituatie

Algemeen

De veiligheidssituatie in Irak verschilt per regio. De meeste aanslagen worden nog steeds gepleegd in centraal Irak. In dit gebied is sprake van een stijging van het aantal incidenten. De in oktober gepleegde aanslagen

in Bagdad bevestigen de huidige trend, waarin zogenaamde «soft targets» in toenemende mate doel zijn van aanslagen. Ook de infrastructuur, in de vorm van olie-installaties en watervoorzieningen, blijft een doelwit.

De laatste weken is sprake van een verslechtering van de veiligheidssituatie. In met name de steden in de Soennitische driehoek en Basra is het aantal aanslagen toegenomen. De coalitietroepen zijn het voornaamste doelwit van de aanslagen. Een aanzienlijk deel van deze aanslagen is een reactie op operaties van de coalitietroepen die gericht zijn op het opsporen van leden van het voormalige regime van Saddam Hoessein door middel van huiszoekingen en invallen. Geweld tegen politiebureaus, functionarissen en burgers is toegenomen. De aanslagen lijken bedoeld om te onderstrepen dat de Amerikaanse troepen niet in staat zijn de veiligheid te garanderen en het land op te bouwen.

In verschillende regio's van Irak neemt de georganiseerde criminaliteit toe. Het gaat vooral om roofovervallen, gewelddadige autodiefstal en drugs-, wapen-, en veesmokkel. Dit werkt belemmerend voor de wederopbouw van Irak en toont het belang de nu nog onvoldoende functionerende veiligheidsorganisaties in Irak op te bouwen tot organisaties die de criminaliteit kunnen bestrijden. De Iraakse veiligheidsorganisatie zal uit vijf verschillende bestanddelen bestaan: politie, leger, grensbewaking, bewaking van essentiële infrastructuur en een civiel verdedigingscorps. Deze zijn beschreven in de brief aan de Kamer van 22 oktober jl. De CPA streeft naar een multi-etnische en multireligieuze samenstelling van deze organisaties. Hoewel in toenemende mate nieuwe politieagenten en andere beveiligingsbeambten worden ingezet, zijn deze nog niet in staat zelfstandig de openbare orde en veiligheid te handhaven. Op 4 augustus jl. is een aanvang gemaakt met het trainen van de eerste zevenhonderd Iraakse rekruten voor het nieuwe Iraakse leger. Het eerste bataljon is op 4 oktober paraat gesteld en valt onder Amerikaans bevel. De tweede groep van duizend rekruten begint na de Ramadan met de opleiding.

Na de bomaanslag in Najaf op 29 augustus jl., waarbij Ayatollah Mohammed Baqr al Hakim om het leven kwam, hebben diverse shi'ietische politieke partijen en stammen besloten zelf een bijdrage te leveren aan de openbare veiligheid. Op lange termijn kan dit leiden tot een grotere invloed in het wederopbouwproces, inclusief de ontwikkeling van een nieuwe politieke machtstructuur. Essentieel is echter de controle op deze paramilitaire groepen te behouden.

Zuid-Irak

De aanslag van 12 november jl. op de Italiaanse basis te An Nasiriyah geeft reden tot zorg. Voor het eerst heeft een goed voorbereide aanslag plaatsgevonden buiten de reeds bekende brandhaarden en voor het eerst was een aanslag op deze schaal gericht tegen niet-Britse of Amerikaanse eenheden. Sinds augustus is het aantal aanslagen in het zuiden van Irak gestegen, onder meer in en nabij de stad Basra. Deze bestaan voornamelijk uit het leggen van hinderlagen tegen patrouilles en kleinschalige beschietingen, alsmede aanslagen met behulp van «Improvised Explosive Devices» (IED). Ruim vijfenzeventig procent van het totaal aantal incidenten in Zuid-Irak concentreert zich in de provincie Basra, de overige vijfentwintig procent vindt voornamelijk plaats in de provincie Maysan nabij de Iraanse grens.

In met name de regio Najaf neemt de politiek-religieuze rivaliteit onder de shi'itische bevolking toe. Deze rivaliteit vormt een veiligheidsrisico. Daarnaast kan onvrede over de voortgang van het politieke wederopbouw-

proces en de onzekere sociaal-economische ontwikkelingen de instabiele veiligheidssituatie verder verslechteren.

Al-Muthanna

Er zijn onbevestigde berichten dat evenals in de andere provincies ook in de provincie Al-Muthanna voorbereidingen voor aanslagen zouden worden getroffen. Hiervoor zijn echter geen concrete aanwijzingen. De dreigingsanalyse op het gebied van aanslagen en terrorisme is van laag naar middelhoog bijgesteld. Onderstaande overwegingen lagen ten grondslag aan deze bijstelling.

1. Uit een groot aantal onbevestigde berichten blijkt dat radicale islamitische elementen van elders in toenemende mate Irak proberen binnen te komen c.q. reeds in Irak aanwezig zijn. Al-Muthanna heeft goede verbindingswegen met andere delen van Irak. Radicale elementen zouden hiervan gebruik kunnen maken. In de provincie lopen van oudsher smokkelroutes en het toezicht op de nomadenstammen in de uitgestrekte woestijn is schier onmogelijk. Dat zich onder de passanten terroristen bevinden is niet uit te sluiten. De resultaten van de verkenningsactiviteiten van de coalitie en van door Nederlandse militairen gehouden controles wijzen vooralsnog niet op een verhoogde activiteit van ongewenste elementen in het grensgebied van de provincie Al-Muthanna.
2. Er is sprake van een weliswaar nog gering, maar wel geleidelijk aan toenemend, aantal onbevestigde berichten dat anticoalitie elementen inlichtingen vergaren, plannen zouden beramen, en zouden ronselen onder de lokale bevolking om aanslagen te plegen. Nadere gegevens over daders en specifieke plannen ontbreken op dit moment.
3. Grotere inspanningen van coalitietroepen bij het opsporen van anticoalitie groeperingen en het tegengaan van infiltratie van buitenlandse radicale islamitische elementen kunnen directe repercussies hebben voor de situatie in Al-Muthanna.
4. Er is sprake van een geleidelijke uitbreiding van de gebieden waarin sprake is van (kleinschalige) aanslagen. Naast aanslagen in Bagdad en omgeving, zijn ook Britse troepen in Basra al meerdere keren het doelwit van een aanslag geweest. Hoewel de aanslagen zich tot dusverre met name richten op Amerikaanse en Britse militairen in de Sunnitische driehoek en Basra, alsmede op Iraakse functionarissen die in de ogen van anti-Coalitie groeperingen zouden «heulen» met de nieuwe regering en de «bezetters,» is het niet uitgesloten dat de provincie Al-Muthanna hier de komende maanden geleidelijk aan intensiever bij betrokken raakt. De aanslag van 12 november jl. op de Italiaanse basis te An Nasiriyah kan worden gekenmerkt als een trendbreuk.
5. Hoewel de eerste signalen bij het herstel van een lokale structuur voor de ordehandhaving positief zijn, is de kans groot dat het opzetten van een effectief functionerend apparaat in de hele provincie nog enige tijd op zich zal laten wachten. Daardoor kan een klimaat ontstaan dat niet alleen meer criminaliteit en sabotage in de hand werkt, maar ook gunstig is voor het voorbereiden en uitvoeren van terroristische aanslagen.

De gekozen stadsraden en de onlangs ingestelde provincieraad functioneren naar behoren. De politieke ontwikkelingen zijn voor de lokale bevolking een teken dat serieus wordt omgegaan met het politieke wederopbouwproces, waardoor het vertrouwen alsmede de geloofwaardigheid van de besturen worden gesterkt. Een werkelijk effectief bestuur in de hele provincie zal echter nog enige tijd op zich laten wachten.

De veiligheidssituatie in Irak is verslechterd. Reeds vanaf de aanvang van de Nederlandse bijdrage aan SFIR is rekening gehouden met de mogelijkheid van aanslagen. Aanslagen op Nederlandse eenheden waren en zijn niet uit te sluiten. Aan de hand van ervaringen bij aanslagen elders in Irak worden de Nederlandse veiligheidsmaatregelen voortdurend getoetst met het oog op mogelijke verbeteringen. Daardoor worden de veiligheidsrisico's voor de Nederlandse militairen zo beperkt mogelijk gehouden en binnen de huidige omstandigheden aanvaardbaar geacht.

Het Verenigd Koninkrijk heeft voor verkenningsactiviteiten op strategisch niveau voldoende middelen zoals helikopters, bemande en onbemande verkenningsvliegtuigen tot zijn beschikking. De regering is ervan overtuigd dat de Coalitie alle voor Nederland relevante inlichtingen met haar deelt; tot dusverre zijn de verzoeken van de Nederlandse bataljonscommandant om luchtverkenningen gehonoreerd. In de beantwoording van de kamervragen van de leden Wilders, Eurlings en Koenders van 5 november jongstleden (kenmerk 2030402390) wordt ingegaan op inlichtingen en verkenning.

Militaire opdracht

De militaire opdracht van het Nederlandse bataljon berust, naast Veiligheidsraadresoluties 1483 en 1511, op de missie zoals verwoord in het «Memorandum of Understanding» dat is gesloten tussen het Verenigd Koninkrijk en de participerende landen in het Brits geleide divisievak. De doelstelling van de operatie is te assisteren bij de wederopbouw van Irak door het creëren van een veilige en stabiele omgeving. De Nederlandse bijdrage is gericht op de ondersteuning van de volgende specifieke taken waarvoor de verantwoordelijkheid berust bij de Verenigde Staten en het Verenigd Koninkrijk.

- Het herstel en de handhaving van de veiligheid en de stabiliteit;
- Het mogelijk maken van activiteiten van humanitaire organisaties;
- Het laten functioneren van de essentiële openbare nutsvoorzieningen en de infrastructuur die noodzakelijk zijn voor politiek en economisch herstel;
- Het ondersteunen van coalitieactiviteiten voor de beveiliging en de ontmanteling van alle locaties die verband houden met massavernietigingswapens;
- De verwijdering van restanten van het regime van Saddam Hoessein;
- De beveiliging en de opslag van militaire uitrusting;
- Het beveiligen van politiebureaus en financiële en culturele instellingen;
- Het mogelijk maken van betalingen aan lokale werknemers in de nutsvoorzieningen met fondsen van de CPA.

Het Nederlandse detachement ressorteert onder de Autoriteit. Dit resulteert in taken op het gebied van openbare orde en veiligheid. Om een daadwerkelijke bijdrage aan de wederopbouw te leveren en de acceptatiegraad van het detachement bij de bevolking te verhogen, worden projecten in de sfeer van civiel-militaire samenwerking (CIMIC) uitgevoerd. Daartoe is de organisatie van het detachement op dit punt versterkt.

Wijze van optreden

De operatie is gericht op het creëren van veiligheid en stabiliteit in de provincie Al-Muthanna en om een snelle overdracht van verantwoordelijkheden aan de Iraakse bevolking te bevorderen. Om dit proces te ondersteunen wordt zoveel mogelijk gezamenlijk met de Iraakse politie opgetreden, zowel bij controlepunten als tijdens patrouilles. De gehele operatie

wordt mede uitgevoerd op basis van inlichtingen en informatie, die voor een steeds groter deel vrijwillig door de Iraakse bevolking worden aangedragen. Aan de hand van inlichtingen vinden gerichte acties plaats. Het militaire optreden is mede gericht op het voorkomen van criminele activiteiten zoals het stelen van auto's, het illegaal aftappen van water en brandstof uit pijpleidingen en smokkel van wapens, drugs en vee. Criminele activiteiten worden ook door de lokale bevolking als een probleem gezien. Door het resolute optreden tegen criminelen in samenwerking met de lokale politie heeft het Nederlandse contingent het vertrouwen van de bevolking gewonnen hetgeen resulteert in een toenemende bereidheid van de bevolking informatie over anti-coalitie en criminele elementen in de samenleving te verstrekken. Criminelen die worden aangehouden, worden overgedragen aan de lokale politie. Het Nederlandse optreden heeft ook bijgedragen aan de beschikbaarheid van brandstof. Hierdoor is een bron van onrust onder de bevolking weggenomen en is er sprake van relatieve rust en orde in Al-Muthanna.

Lokaal wordt nauw samengewerkt met de vertegenwoordiger van de CPA. De politiek adviseur van het detachement en het CIMIC-team werken vanuit dezelfde locatie als de CPA-vertegenwoordiger in As-Samawah. De CPA-vertegenwoordiger in Al-Muthanna en de Nederlandse detachementscommandant geven wekelijks een presentatie aan de lokale media. De detachementscommandant en zijn ondercommandanten voeren regelmatig overleg met de lokale autoriteiten.

Vereist militair vermogen

Het verantwoordelijkheidsgebied van de Britse divisie, de «Multinational Division South-East» (MND SE) omvat de provincies Basra, Maysan, Dhi Qar en Al-Muthanna. Een Italiaanse brigade is gevestigd in de provincie Dhi Qar. De provincies Basra en Maysan vallen onder Brits gezag met een beperkte Deense en Litouwse bijdrage.

Het grootste deel van het Nederlandse detachement opereert vanuit de hoofdlocatie in As-Samawah en de twee compagnieslocaties in Ar-Rumaythah en Al-Khidr. Het helikopterdetachement is in Tallil gevestigd en het Contingentscommando en een deel van de logistieke ondersteuning zijn gesitueerd in Shaibah, nabij Basra. De divisie heeft een reserve-eenheid beschikbaar. De Nederlandse commandant kan indien hij dat noodzakelijk acht een verzoek tot luchtsteun doen aan de aanwezige luchtstrijdkrachten van de Coalitie. Op het vliegveld van Basra en op de locaties Shaibah en As-Samawah zijn logistieke steunpunten ingericht.

Geweldsinstructie (Rules of Engagement)

Er hebben zich de afgelopen periode geen problemen noch ontwikkelingen voorgedaan inzake de geweldsinstructie. De huidige geweldsinstructie is helder en werkbaar. Nederland heeft de geweldsinstructie overgenomen van de «lead nation», in dit geval het Verenigd Koninkrijk. Deze is robuust. Dit betekent dat er ruime bevoegdheden zijn voor «force protection» en het creëren van een veilige en stabiele omgeving. De ROE bieden voldoende mogelijkheden om ook in geval van eventuele vijandelijkheden of ongeregeldheden de taken uit te voeren.

Bevelstructuur

De militaire operatie in Irak staat onder leiding van de Verenigde Staten. De commandant van de Coalition Joint Task Force-7 (CJTF-7) leidt vanuit Bagdad de operaties in Irak. Op dit moment vervullen zeven Nederlandse militairen functies op dit hoofdkwartier. Irak is opgedeeld in vier sectoren.

Het Brits geleide divisievak, MND SE, waarvan het Nederlandse detachement deel uit maakt, is de meest zuidelijke sector. Nederland heeft thans zes militairen en een politieke liaison geplaatst in het Britse hoofdkwartier in Basra. Om invulling te geven aan de Britse wens tot verdergaande internationale samenstelling van dit hoofdkwartier zal de Nederlandse bijdrage worden verhoogd tot 22. In het hoofdkwartier van de Pools geleide divisie, ten noorden van de Brits geleide divisie, is Nederland met zes militairen vertegenwoordigd. Hierdoor blijft Nederland op de hoogte van de ontwikkelingen binnen het naastgelegen divisievak en op het hoofdkwartier te Bagdad. De overige sectoren, waaronder de stad Bagdad, vallen onder Amerikaans bevel.

Het Nederlandse detachement valt rechtstreeks onder de Brits geleide divisie. Het operationele commando over het Nederlandse detachement is overgedragen aan de Britse divisiecommandant. Nederland behoudt echter zelf het oppergezag («full command») over de uitgezonden troepen. De Chef Defensiestaf ziet via de Contingentscommandant te Shaibah toe op een correcte toepassing van de gegeven opdrachten binnen de grenzen van het Nederlandse mandaat. Indien nodig zal de Chef Defensiestaf namens de minister van Defensie nadere richtlijnen uitvaardigen.

Geschiktheid en beschikbaarheid

De Nederlandse krijgsmacht beschikt over eenheden die geschikt en beschikbaarheid zijn voor de voortzetting van de operatie. Op 15 november jl. is het commando over het detachement overgedragen aan SFIR II. De kern van deze rotatie bestaat uit het tweede mariniersbataljon. Deze rotatie zal na vier maanden worden afgelost door een eenheid die grotendeels door de Koninklijke Landmacht zal worden geleverd.

Het Nederlandse detachement telt ongeveer 1125 militairen en bestaat uit de volgende elementen:
- Een infanteriebataljon;
- Een versterkt geniepeloton;
- Een helikopterdetachement met drie helikopters;
- Een veldhospitaal;
- Een detachement van de Koninklijke Marechaussee;
- Een logistieke ondersteuningseenheid;
- Een CIMIC-eenheid, deels afkomstig van de CIMIC Group North;
- Een contingentscommando;
- Militairen werkzaam op de hoofdkwartieren van CJTF-7 te Bagdad, de Pools geleide Multinationale Divisie Central-South te Al-Hillah en de Multinationale Divisie South East te Basra.

Militair advies

Het oordeel van de Chef Defensiestaf is dat verlenging van de operatie in Irak haalbaar en verantwoord is.

Financiële aspecten

De uiteindelijke kosten voor de eerste 6 maanden SFIR zullen naar verwachting lager uitvallen dan geraamd. Op basis van de huidige gegevens wordt uitgegaan van een realisatie tussen de 55 en 60 miljoen euro in plaats van de oorspronkelijk begrote 65 miljoen euro. Reden hiervoor is onder meer dat meer gebruik is gemaakt van eigen transportcapaciteit dan waarmee rekening werd gehouden, waardoor minder inhuur hoefde plaats te vinden. Daarnaast was de inhuur van transportmiddelen minder duur dan geraamd.

Met de verlenging van de operatie met een half jaar zijn aanmerkelijk minder kosten gemoeid – ongeveer 30 miljoen euro – dan het eerste halve jaar omdat de investeringen in met name het opzetten van de benodigde infrastructurele voorzieningen al zijn verricht. De totale uitgaven voor een geheel jaar uitzending zullen naar verwachting tussen de 85 en 90 miljoen euro bedragen.

De thans voorziene vrije ruimte op de HGIS-voorziening voor additionele uitgaven voor crisisbeheersingsoperaties in 2004 is voldoende groot om de verlenging van de operatie SFIR te kunnen financieren.

De Minister van Buitenlandse Zaken,
J. G. de Hoop Scheffer

De Minister van Defensie,
H. G. J. Kamp

De Minister voor Ontwikkelingssamenwerking,
A. M. A. van Ardenne-Van der Hoeven